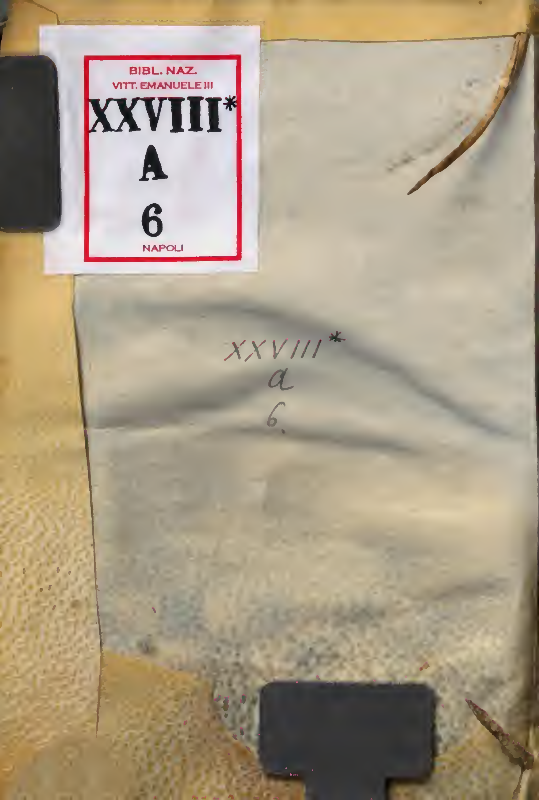
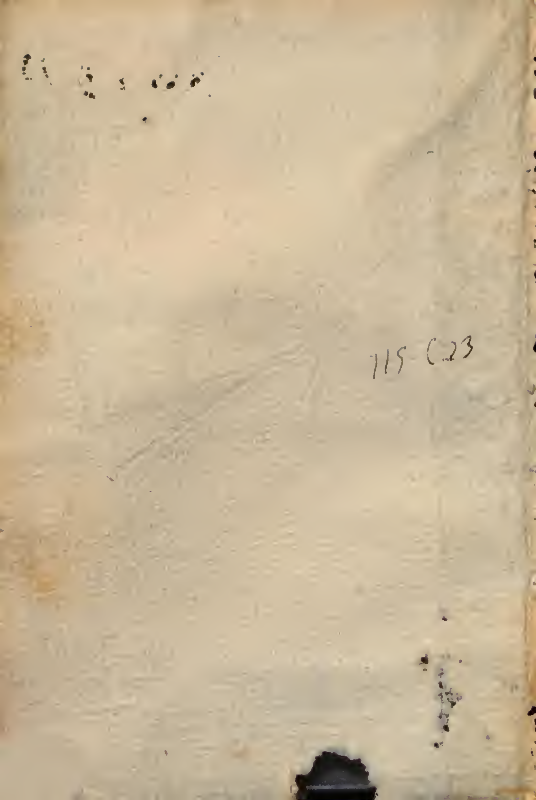

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
XXVIII*
A
6
NAPOLI
XXVIII*
a
6.

115 C 23

CONSTANTINVS ROMAE LIBERATOR

POEMA HEROICVM

AD SERENISSIMVM

FERDINANDVM II

MAG · ETRVRIAE DVCEM

AVTHORE ALEXANDRO DONATO

SENENSI SOC · IESV

R.V.I.
E.C.F.

CONSTANTINVS ROMAE LIBERATOR

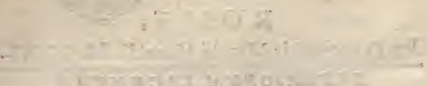
POEMA HEROICVM

ALEXANDRI DONATI
SENENSIS
E SOCIETATE IESV.

ROMÆ,
Ex Typographia Manelfi Manelfij. M. DC. XL.
SVPERIORVM LICENTIA.

FERDINANDO
SECVNDO
MAGNO ETRVRIÆ DVCI
ALEXANDER DONATVS F.

Eroicum poema à primis vſque temporibus florentiſsima ingenia vix in lucem ediderunt, SERENISS FERDINANDE: cum eius nondum adulti robuſtique vim experti mortales communi conſenſione iudicarunt, nihil hoc eximio litterarum præſidio validius eſſe ad nominis immortalitatem conſequendam. Id vero Epici poetæ ingenti non minus gloria, quam vtili compendio præſtiterunt: quod vel Principes viros impune ſibi aſſumpta extollendi facultate humanis auguſtiores effingerent: vel quia in vnoquoque agendi genere optima conſectantes, vitia contegerent, ſublatiſque labeculis, quæ rebus etiam præclarè geſtis aſpergũtur popularem turbam ad inuſitatæ virtutis admirationem traducerent: vel

quia illuſtrium facinorum narrationi ſtabile, numeroſum, ſplendidum, & tamquam imperatorium carmen adhiberent auribus, animiſque permouendis idoneum. Itaque magni duces, atque Heroes non magis debellare hoſtes, atque immania ferarum monſtra deinceps abolere ſtuduerũt, quam nanciſci vel mediocrem poetam Hiſtoricæ veritati vela obtendentem, atque ea nihilominus carius, quam Sibyllę folia venditantem. Hanc ego Heroicæ Poeſis naturam meis verſibus neſcio quo modo peruertere videbar. Talem enim Heroem ſum carmine complexus, qui ex ſeſe magnus ſine fabulis, inſtinctu diuinitatis, vt Ethnicorum publico elogio arcus triumphalis hodièque teſtatur; vt verò prædicat Chriſtianus Orbis, in ſigno diuinæ Crucis hoſtium victor, ac debellator res admiratione maiores confecit: Idemque à priſcis vtriuſque linguæ ſcriptoribus, tantis & præconijs, & voluminibus euectus eſt, vt Conſtantinus Auguſtus ad virtutem ſuam amplificandam nullum videatur locum reliquiſſe fingendi poeticæ libertati. Quare id potius mihi enixè curandum fuit, ne eius, quem carmine laudare vellem, exaggeratas à cæteris laudes ingenij culpa detererem: ſi vero præter Epicum inſtitutum incultis verſibus quidpiam de Flauia dignitate detraherem,

per

per nomen ſublime Principis conſulerem nomini, atque operi meo. Itaque ad te item Magnum cōfugiendum erat, cui nota in primis eſſent lineamenta ſpiranſque dignitas heroicæ virtutis ad viuum tui exēplar inſignium poetarum voluminibus conformata: quique cum antiquis Heroibus de meritorū immortalitate contēderes. Neque enim vereri poteram, quin opus magnitudinem præſeferret Heroicæ granditatis capacem, quod tibi non iniucundum poſt editionem humaniter acceperis, & ante vt ederetur liberaliter iuueris. Audiant hoc, qui ſui æui teneriores Muſas perpetuo liuore decolorant, & ſtudioſi laboris recentes partus cum vellicant ingenij ſubtilitate, tum ſtyli acumine vulnerant: æſtimentque parcius cum his agendum, quos ſapientiſsimi, conſtantiſsimique principes ſuſcepto patrocinio non minus tueantur, quam inſtruant, atque etiam obarment aduerſus inuidos, & aliena criminantes. Homini quidem ſeptis Religioſæ humilitatis inobſcurato quid fælicius accidere poterat, quam vt eius deliteſcentem poeſim, vt lucem publicam aſpiceret, Magnorum Ducum clariſsimus illuſtraret. Nobili puero olim Romæ oſtentum imperij fuit, quod eum ex vtero matris prodeuntem ſolis radij contigerunt. Mihi vero ad proſperi editionem operis quid fruſtra

propi-

propitium, præſentemque Apollinem, Solem illum incolam ſylueſtrium quõdam vmbrarum inculcarent veteres, ac recentes poetæ? Sol tu verior, & Medicea claritate, & tuo proprio virtutum ſplẽdore admirabilis, quoniam oblatum hoc, quidquid eſt, poematis acceperis, beneficio largiſsimæ lucis antea proſequutus certum exploratumque ſignum dediſti, fore, vt Conſtantinus olim Imperator nouum quodammodo Imperij faſtigium tenere videatur: qui veterum ordinem, atque Ethnicæ turbæ confictos, atque impios prætergreſſus, inter Chriſtianos, & ſolidæ virtutis Heroas inuſitata pietate, belloque inuicta, & conſtanti Religione meo primum carmine ſit adſcriptus. Vale.

MV-

MVTIVS VITELLESCVS
SOCIETATIS IESV
Præpoſitus Generalis.

CVm Heroicum Poema de Conſtantino Magno, P. Alexandri Donati Societatis noſtræ, Tres eiuſdem Societatis, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint: facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi ita Illuſtriſs. & Reuerendiſs. D. Viceſgerenti, & Reuerendiſs. P. Magiſtro Sacri Palatij videbitur. In quorum fidem has litteras, manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus Romæ 1. Iunij. 1640.

Mutius Vitelleſcus.

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſs. P. Mag. Sacri Palatij Apoſtolici.

Io. B. Epiſc. Camer. Viceſg.

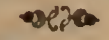
IVssu Reuerendissimi Patris Nicolai Riccardij sacri Palatij Apostolici Magistri, accurate perlegi Poema de Constantino Magno, R. P. Alexandri Donati, nihilque in eo inueni, quod pias aures læderet, sed omnia, quæ eruditas oblectarent. Tanta est enim elegantia styli, carminis granditas ac sonus, latinitatisque candor, vt quam paucissimos similes habere existimem. Itaque in lucem hoc opus, magno rei litterariæ bono, edi posse iudico, quod maiestate sua, ac grauitate, augustam suscepti argumenti magnitudinem æquat. Datum Romæ die 3. Iunij 1639.

Iacobus Accarisius sac. Theg. Doct. ac sanctæ Romanæ vniuersalis Inquisitionis Qualificator.

Imprimatur.

Fr. Reginaldus Lucarinus Mag. & Socius Reuerendiss. P. Fr. Vincentij à Florentiola Ord. Prædic. Sac. Pal. Apost. Mag.

CONSTANTINI
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Flauio Aurelio Constantino Veronam obsidente Ruricius Pompeianus Dux copiarum Maxentij sub noctem aduenit cum exercitu sine mora pugnaturus. Sed Constantinus profligatis hostibus, non sine ope cœlestium bellatorum Veronam intrat.

PRima per Ausoniam Labaris victricibus arma, Vexillis militaribus Constantini cum Cruce.
Augustumque cano, bello diuina mouentem
Auxilia, & dominæ subeuntem mœnia Romæ,
Post fracti cladem Tiberis, mersumq. Tyrannum. Maxentium, quem Pretoriani elegerant.
Dux adeo incertum, facilis prænuncia cursus,
Relligio mihi monstrat iter; quæ fausta per auras
Victori in medium clarauit lumina solem:
Direxitque Ducem, clausas vt panderet arces, Ostensa Cruce in Cœlo.
Impiaque aduerso prosterneret agmina ferro.
Huic Mundi iam regna dabas, Diuisque piatos
Constantine sinus, Fideique, Deoque vouebas. Nam Græci, & Latini eius res gestas cōscripserunt.
Nec satis, eloquij argiuis quod laudibus Heros,
Quod magnus latijs iterum celebrabere linguis.

Grandibus ipse addam numeros, & carmina factis:
Claraque Mœonij venient ad nomina cantus.
Sed neque cyrrhæo versus deuoluere cliuo,
Nec sperem gemino deducere culmine Musas.
Si mihi vocales sit cura ascendere montes,
SENA vetus patrios per culta virentia colles
Obtulit, & Blandos fontano e fornice riuos:
Post, myrto & molles hederis vinctura corymbos.
Ast aliò me sacra Fides, pugnataque cœlo
Bella vocant. Foret Armenijs ò peruius oris
Hortus: inauratis genitrix vbi frondea pomis
Prima venenatæ nutribat semina culpæ:
Nec longe illapsu liquido pellucidus amnis
Arua rigans, puris argenteus ibat in vndis,
Arua, pererrato quæ legerat Orbe Voluptas.
Hæc vati potior sedes, hic flumina large
Potaret; motu mens vnde agitata calenti
Dulcè sonaturos in carmina funderet æstus.
Ast ea quòd latuit tellus, virides que recondit
Diuitias: rotat in foribus quòd flammifer ensem
Aliger. Insuetos, ò Crux, quæ picta per ignes
Traduxti superos in Flauia signa nitores,
Tu mihi sanguineis effunde canalibus vndas
O animæ Crux vita meæ: tu celsa cruores,
Tu morientis aquas hausisti Numinis: & nunc
Spargere labra potes, numeris componere voces,
Flumine & humanos diuino extinguere sensus.
Tunc Heros mihi carmen erit: nec deuia nostris
Fortè comis renuet, frontique irrepere laurus.
Tuque adeo, magnos attolli Hetruria fasces
Cuius ab imperio gaudet, venerataque leges
FERDINANDE tuas lætis agit otia terris,
Tyr-

Fons huius nominis celebris in eadem Vrbe.

Paradisus terrestris.

Crucē visam in Cœlo ad signa trāstulit Constantinus.

Tyrrheni latium vatis ne despice carmen,
Flauia dicentem iam nunc & dirige bella.
Te quoque signa decet terraque efferre marique
Constantina Crucis. niueis nam purpurat armis
Auspicijs Crux vecta tuis, perque æquora latè
Implet veliferis vexilla volantia malis.
Flauia quin etiam virtus te vindice ferro
Te superæ comitantur opes; cui clasibus actis
Sæpe triumphato sternuntur cærula fluctu,
Lunaque demersas queritur Threissa carinas.
Has modò pugnaci designat imagine lauros:
Atque optat vexilla gerens cœlestia victor
Romuleo Cæsar tibi iam præludere bello.
Quod si barbaricis idem sua mœnia frenis
Bizantina dolet, populosque, vrbesque teneri,
Europæ, atque Asiæ quas finibus abscidit æquor;
MEDICEOS videat contra certare ferentes
Marte Duces spolia ampla manu: semperque refuso
Sanguine raptoris rorantem ducere prædam:
Plaudere & Europã, senis atque Orbibus Orbem.
Hæc Musis speranda meis. nunc Itala dicam
Prælia: nec notis ausim discedere terris.
Ibat ad occiduos morituro lumine fluctus,
Horrebatque procul nigras Sol pallidus vmbras,
Lucis & obscuro nascentem funere noctem;
Veronam prope cum densis exercitus armis
Astitit. æra nouos resonant Romana cruores,
Et crispata leues volitant vexilla per auras.
Ruricius bellum reuocat, qui Flauia contra
Signa fremens ductor Maxentia temperat arma,
Ducit & ausonias Tiberi mandante secures.
Ille quidem ruptis egressus mœnia portis

Equitũ Cruce rubra signatorum.

Triremium Mediceorũ.

Constantinus cum Labaris Cruce signatis.

Quam sedem Imperij Orientis Constantinus delegit.

Quam obsidebat Constantinus.

De eo Incertus, & Nazarius in Panegyr. ad Cõst.

Aufus erat conferre manus. dederatque trementi
Terga fugæ, turpem referens fine laude falutem,
Victus & obftructa miles fe condidit vrbe.
Nec tamen abfiftit, maioremque addere molem
Ruricius tentat bello. ciet agmina circum
Impiger, & fparfas cognata per oppida turmas
Finitimis periturus agris. Venere, feraces
Cenomanûm quicumque armis defendere valles
Affueti latios firmant ftatione colonos.
Iamque equites, pedite fque altis Vicentia tectis,
Brixiaque effundit. propior furit afpera Manto,
Armatufque fonat populatis Mincius vndis. (tes
Huc Mutina, huc pariter validas Aquileia cohor-
Miferat. incedunt plenis denfa agmina campis,
Veronæque nouas referunt ad mœnia pugnas.
At contra obfidium duplicis munimine valli
Vrget, & obftantem circumdat Flauius vrbem.
Illum belligeris dudum iuftiffima Gallis,
Patriaque arctois ponentem iura Britannis
Roma vocat reducem, fundatoremque falutis
Deftinat imperio. Quantis heu victa periclis
Roma gemit! necdum peftis faturata recumbit.
Ipfe palatinæ latebris Maxentius aulæ
Exerit in cædes atrox caput. horrida circum
Tormenta, ftrictique enfes, virgæque fonantes
Stipant crudelem, ftragefque, cruorq. Tyrannum.
Supplicio canique Patres, caftæque puellæ
Demifere caput. defunt ergaftula, defunt
Vincla, catenatis ferrataque robora membris.
Connubij non vlla fides, non vincla pudoris,
Non crudefcentem leges tenuere Tyrannum.
Idem italis opibus fublatus, & vrbe Quirini
Æqua-

Aderat quidẽ Ruricius experiẽtiffimus belli, & tyrãnicorum ducũ columen.

Nazar. in Paneg. Ruricius cum fe Verona proripuiffet, nouos eodẽ egit exercitus.

De hac obfidione Incertus, & Nazar. in Panegyr.

Iifdẽ in Paneg. & Eufeb. in vita Conftant. lib. 1. cap. 29.

In Panegyr. ad Conftant.

Æquales furit in Reges: Tu fascibus æquis
Iungebas fasces, ac fœdera nota petebas
Constantine: virum spreuit, sociasque curules
Reppulit infœlix: dominam simulacra per Vrbem
Tum ferus abrupit, lusitque in imagine Regem.
At doletille magis, sanctis quod nulla sepulchris
Relligio: quod sacra silent, quæ sanguine fuso
Signauere patres: iustos neque ponit honores
Roma viris, qui romulei per vulnera ferri
Sanguineo implerunt tiberinam flumine fossam:
Quod Capitolinæ nondum super ardua rupis
Alta triumphali Crux brachia vestiat auro.
Hæ causæ bello suberant, populusque, patresque
Vindicis arma vocant; nec Flauius arma refugit,
Maturatque iugo plorantem educere Romam.

Idem in eod. Panegyr.

Non secus ac patrium si quando incendia limen
Obsedere, globis atque vndat edacibus ignis;
Ocyor accurrens audita pericula ciuis
Ingemit, & facibus, fumoque erumpere nubem
Sensit vbi, & natos æstu superante teneri;
Prosilit, euentusque subit deuotus in ambos:
Vel rapere arsuros, paribusuè occumbere flãmis.
Talem se bello miscet, premiturque periclo
Flauius, & latiam petit imperterritus Vrbem.
Iamque ter obstantes postquam deiecerat hostes,
Victor ad Euganeos, pulsataque fluctibus arua
Flumineis, superique salo cognata profundi
Venerat, Insubrum è campis; vbi fusa minacis
Agmina Maxenti captos gemuere Dracones:
Visque repercussos irrupit Flauia muros.
Expauit Verona Ducem, sensitque minores
Obiecisse manus, ignes subitura supremos.

Populi prope Patauium.

Populi prope Mediolanum

Gurgite non illam præceps, non vortice rauco
Montanique ruens Athesis de culmine saxi
Spumosis defendit aquis. Quà lenior amnis,
Et vacat hoste solum, vada transilit; altaque Cæsar
Agmina partitus geminis quatit oppida castris.
Nobilis, & tuscis quondam fundata colonis
Fertilibus Verona sedet ditissima campis:
Veraque gens tyrrhena suo de nomine fecit
Nomina; cum dominos ducens Hetruria fasces
Eridanum propter duodenas conderet vrbes,
Venturis factura domos, ac mœnia Gallis.
Hi nomen fecere solo: gentisque togatæ
Arua tenent; longe alpino qui Marte ruentes
Tecta capillatis liquerunt condita Celtis.
Tunc & Cenomanos sensit Verona Tyrannos,
Antiquos gauisa nouis iuuenescere muros
Imperijs, structasque vadis fluuialibus arces.
Romuleas eadem longùm venerata secures
Celtica mutauit tiberino consule regna,
Et Pompeianos accepit mixta colonos.
A tergo tumet in colles, conuexaque dorso
Terra iugum viridi demittit in æquora cliuo,
Ad pluuios conuersa notos. Non largiùs vsquam
Gramine vestitur, fruticesque, & florea latè
Seu virgulta rosis campus, seu pingit acanthis.
Pæonijs idem virgulta virentia succis
Educat, & cupidas morbos depellere frondes.
Vrbs monti subiecta iacet, domibusque superbis
Sublimè erigitur, seu deprimit æqua minores:
Flaminiæque manus cauea dimensa patenti
Amphitheatra locat ludis composta cruentis.
Hic quoque marmoreis aperitur scena Theatris,

In Paneg. ad Const. Quam coloniã Cn. Põpeius aliquãdo deduxerat, Pompeianus euerteret.

Sæpe thyesteas mensis imitata Mycenas.
Ipsa triumphales saxis candentibus arcus,
Et spolijs, titulisque ducum suspendit opimis:
Tollit & alta Deûm solidis delubra columnis.
Atq. Athesim grauat impositi quater aggere pótis.
Succedit, tumidaque suam se mole per vrbem
Fert Athesis. fugiens maternas paruulus Alpes
Ille fluit sitiens vndas, tenuique lacessit,
Allisus scopulis inglorіa murmura cornu.
Inde Tridentinos præterfluit accola muros,
Et fruitur stagnis per florea prata quietis:
Tum rigidos ausus celsa inter culmina montes
Tentare, incedit strepitu violentus aquarum
Saxa per & valles, resonansque ferocibus vndis
Veronam medius ripis abscindit amœnis.
At iuga non metuit, non curat flumina Cæsar.
Hinc depressa tenet, longeque patentibus aruis
Laurigeris augusta manent tentoria velis:
Dalmatius iuga fraternis hinc obsidet armis,
Et summo de monte ferox super imminet hosti.
Nox aderat, nigro spargebat & horrida vultu
Cum tenebris in corda metus, in lumina somnos.
Armorumque magis fremitus, & dissona belli
Vox longe auditur: propiusque ærata gementem
Vngula pulsat humum, pugnæq. exuberat ardor.
Ruricius properabat iter, pugnamque vocabat. Nazar. in Paneg. Ruricius præcipitante iam die pugnam nõ detrectauit. O nox illa æternis seculis monimentisque mandanda.
Parte alia Cæsar venientum hostilia postquam
Agmina densari fert nuncius; agmina castris
Ocyus ire iubet, vulsoque erumpere vallo.
Ite, ait, inuictæque iterum prosternite gentes
Ter victos sub sole viros; nox vltima bello
Fausta superfuerat, iunctis quæ luce tenebris

Tot veſtris oculos aperit, quot ſydera, factis.
Scilicet haud vmbris, haud hoſtica nocte latebunt
Funera; ſepteno magis hæc de culmine Roma
Viſet, & attonitus quondam venerabitur orbis.
Sic ait, erexitque duces; tum protinus omnes
Egreſſi caſtris fortes ſtatuere maniplos,
Et iunctas equitum denſis legionibus alas.
At ciues patriæ ſtantes pro mœnibus (æra
Vt noctem mouere alto clangore pauentem)
Arrexere animos, portiſque patentibus optant
Vrbanas ſociæ turmas committere pugnæ.
Ecce autē obſcuras ſubeūtia mōſtra per vmbras
Murorum vigiles, mox didita terruit omnes
Fama viros, cœlique iræ patuere minaces.
Namquà frondifera fluuius conualle volutus
Cogit aquas, minuūtq. cauæ ſua murmura lymphę,
Ecce videt pauidus miles tremefacta ſecundùm
Littora terrificas bellantum incedere turmas,
Ore armiſque decus velut immortale gerentes.
Ignea tela manus, & aëno ſquamea textu
Lamina pectus habet; lateri lux alligat enſem
Fumida: pro galeæ criſtis, pinnaque comanti
Fulgure flagrantes videas albeſcere conos.
Quin etiam viſu horribiles, ac ſæua minantes
Alipedes ſpectare licet, queis fuſa per armos
Maior inardeſcit curſuque, & pondere virtus.
Igneſcunt nares, oculiſque excuſſa vibrantur
Hoſtibus arſuris ſtridenti fulmina telo.
Ipſa pedum pulſu tellus tremit; vngula campum
Crebra terit, monteſque caui, valleſque reſultant.
Egit vt horribiles exercitus agmine formas,
Et laturus opem campo ſtetit, vnde maniplos
Expli-

De his Naz. in Panegyr. In ore eſt omnium Galliarum, exercitus viſos, qui ſe diuinitus miſſos præſeferebant. & deinceps. Sic Cōſtantinus iuuari meruit ſic debuit Roma ſeruari. Hoc innuunt verba arcus Triumphalis Romæ. Quod inſtinctu diuinitatis &c.

Explicat, & lato Cæsar struit ordine Martem;
Extemplo vigiles, ciuesque in mœnibus altis;
Ceu moritura manus, noctem gemuere supremam,
Nec dubitant superis hostem descendere castris.
Atque aliquis renouans conceptos voce pauores:
Ecquid, ait,, veteres nunc Flauia castra gigantes
Conueniunt iterum, nostroque immania portant
Bella Ioui? Falsum rebar, quod Gallia totis
Viderit æratas acies, & candida campis
Ducere signa viros, Italisque effundere bellum. De his Naz. loco cit.
Veriùs haud vmquam pronas ad murmura voces
Fama tulit. modò cœlestes tibi candidus æther
Cõstantine manus; nutrit modo Tænarus vmbras,
Et coniuratas cœloque ereboque phalanges.
Ergo aderis victor. Quantis tunc Gallia turmis
Vndauit Superùm? Quæ cinxit pectora fulgor?
Et clypeis, medioque Cruces vmbone nitentes?
Illis sydereæ flagrabant vertice cristæ,
Fulmen & ardentes armabat missile dextras.
Ecce fremunt reduces. Obstructos ite penates
Liminaque, & portas, & mœnia pandite ciues.
Flauia dum pugnant, obnixi Flauia contra
Venimus arma pares, parilesque obiecimus enses.
Quis pugnare Deis? aut, si Phlegetonte refuso
Agglomerata ruunt, monstris audebit Auernis?
Scilicet his nutant Maxentia viribus arma;
Flauia iam fatis regnat, iam Numine virtus.
Sic fatus, cæcos animi siue ille timores
Exerit incassum, seu Constantina reposcit
Imperia, inque nouas declinat vota secures.
Nec cessant aliunde metus, veterique sepulchro
Larua minax rursum tremefactã perculit vrbem.
Nam

Nazarius. Quę nam illa fuisse dicitur species, qui vigor corporũ, quę amplitudo membrorum? Flagrabant verendũ nescio quid, vmbone corusci, & cœlestium armorum luce terribilis ardebat.

Nam parte ex alia tyrrhenis clarus in armis
Qui veteri proauos numerabat ſtemmate Reges,
Et tuſcas equitum moderatur Porſenus alas,
Solus nocturno viſebat mœnia paſſu;
Qua defenſa aditus condit, Conſtantia contra
Signa, & hyperboreos ſpectat Verona triones.
Illi autem ſubito trepidos fluit horror in artus,
Arrectæque comæ, & tacitis vox condita labris.
Miratur voluens oculos, quid neſcia turbet
Corda; ſed intento luſtrat dum ſingula viſu,
Ecce fremor, vociſque nouus ferit impetus aures.
Quippè iter accelerat, propiuſq. informe cadauer
Viſendum nigras greſſu diuerberat vmbras.
Ceu compoſta patent diſruptis oſſa ſepulchris.
Illi abſumpta cutis, reſolutaque viſcera ſubter:
Spina cauas vacuo ſuſpendit pectore coſtas,
Oſſaque dilapſis ſqualent arentia neruis.
Ora carent oculis, conſumptis lurida malis,
Et putres ſcabra ſeruant rubigine dentes;
Geſtat inauratam calua ſed fronte coronam, (ctu.
Textilis atq. humeros tyrio chlamys vmbrat ami-
Dextra gerit ſceptrum, rutiliſque accincta pyropis
Crux rubet è ſummo, tenebraſq. intermicat, auro.
Aſtantem pauidus iam Porſenus horruit vmbram.
Et fugit. Obſeſſa veluti cum fuſilis arce
Intento baliſta facem quæ condidit ictu,
Non expectatis vomit æra tonantia flammis;
Heu miſer ad ſonitum, diſperſaque fulgura cœlo
Concidit, ac terram miles premit ore trementem;
Dilacerat fulmen zephyros; ille icta timore
Vix tandem ora mouet, motæ vix credulus auræ.
Talis erat, ductorque metu tremefactus abibat,

Rettu-

Retttuleratque pedes. elingui tristis ab ore
Cum missa increpuit vox improuisa pauentem.
Nam quis te frustra inualidis mea postera proles
Accingi telis, bellumque agitare coegit?
Hæc, summo fulgere vides quam pulchrius auro,
Crux inuicta premet quæcumque aduersa parãtur.
Victrices,i,quære manus; venerare potentis
Flauia signa ducis. me rursum ostendet, aperto
Solque iterum viset tumulo. Iam verba parabat
Securus vitæ, tutusque horroribus atris
Reddere: primæui iam quærere sanguinis ortum,
Cum subito in tenebras euanida Porsenus ora
Agnouit, retroque horrentia cedere membra.
Notus erat iuxta tumulus, quem prisca tegebãt
Marmora consertis pario de vertice crustis:
Et maculosa decem fingebant saxa columnas:
Quas super elato stabant conuexa metallo,
Et circumpictis ales Iunonia pennis.
Hic stetit, huc præceps se lubrica mersit imago,
Spectantemq. fugit, spectrumq. immane vocãtem.
Ille autem, postquam laruas abijsse loquaces
Sensit, ad arma redit, sociosque: vbi nuncia pubes
Horrificas venisse refert per littora gentes, (que,
Mutus adhuc: mox verba mouet trepidusq. tremẽs-
Adiungitque metus, animosque inclinat in hostem.
Interea effusis vndant legionibus arua:
Noxque magis nigras intenderat vda tenebras;
Pallida nodabant tremulos nam sydera crines,
Fuscabantque noua refugos caligine vultus.
Tuq. adeò quamquam æthereis nox inuida flãmis
Aeternos astrorum oculos in nube tegebas,
Testis eris; memores, & tu non muta per vmbras
Ventu-

Venturis resonare potes certamina seclis,
Siue meos dabis ire modos. Maxentia latè
Agmina Ruricius totis extenderat aruis,
Vastaque productis laxarat cornua turmis,
Septenaque immanè ferox legione ruebat.
Hic sua Primanis aderant vexilla: Rapaces,
Italici, mixtoque fremunt ad signa tumultu
Qui Thraces bello & scythicos domuere furores.
Arcadius læuum; dextrum clarissime ducis
Vere latus, qui cæsaream cognomine gentem,
Atque Antoninos deducis origine Veros:
Ruriciusque mouet medium fortissimus agmen.
Ipse armis, auroque idem spectandus & ostro,
Terribilis galea, & cristis micat igne coruscis.
Huic etiam bello gaudet comes ire paterno
Romulus, augusto Maxentia sanguine proles.
Ille autem studijs florens iuuenilibus æui
Iam Cæsar, dictus patriæ iam sola voluptas,
Cedebat potiora ducis, ceu fortis Achilles,
Munera; quem lecti proceres ter mille sequuti,
Romani proceres primæuo in flore iuuentæ,
Quamquam inuisa dabant perituro nomina Regi;
Vndique densabant aciem, circumque locatis
Sublimes in equis tumido se Marte ferebant.
Hic quoque inhorrescens consertis ferreus armis
Incedit catafractus eques, demissaque ferri
Tegmina pectoribus, crurũ tenus, addit equorum:
Tum clypeo, vastæque sonans sub pondere clauæ
Sæuit, & innexis per ferrea vincula turmis,
Obijcibus, murum veluti, constringit aënis.
At parte ex alia duplicatæ robore frontis
Flauia pugnaces cogebant signa maniplos.

Vera legionum Nomina.

Romulus Maxentij filius, inter Diuos ab illo ascriptus, vt haben: numismata.

De his, qui Clibanarij dicebãtur, Naz in Panegyr.

Verum vbi tam vaſtis procedere cornibus hoſtem
Audijt, extemplo diduci ampliſſima Cæſar
Arma iubet, preſſamque viros aperire phalangem.
Dextera iam campis vexilla Britannica lucent:
Elatiſque fremunt haſtis non vlla Draconum
Ora, neque inſertas Aquilæ ſubiere coronas;
Crux Labaris intexta nitet fulgentibus auro,
Ac tremulis nigras radijs intermicat vmbras.
Iura dabat, qui cæſareos haud proximus æuo
Tangit Dalmatius fraterno ſanguine faſces.
Huic comitem Thamiſis, gelidiſq. Britannia terris
Tunc extrema, ducem dabat auxiliaribus armis,
Frenauit niuei qui regna Caractacus Angli.
Nec minus & Gallos dux Aſcarice mouebas:
Atque olim captæ memorant incendia Romæ.
Læua tenet miles, clypeo qui fulmina ſignat,
Cara Deo pubes iaculatis ignea flammis.
Namque Antoninum (rapido dum conderet Iſtro
Prælia, Sarmaticis quod fracti Pannones armis,
Et Marcomannas miſceret Vandalus iras)
Montibus hi clauſum, ſyluiſque, & pallida circum
Ora famis, telumque hoſtis furiale trementem
Barbarico ſoluere iugo; cum ſanctus aperto
Miles vota canens traxiſſet fulmina cœlo,
Et coniuratas reſcindere caſtra procellas.
Fulminea ex illo fertur; nunc clara per vmbras
Exultat legio, & Celſo ductore minatur.
Ibat iuncta manus, quæ pingui conſcia Nilo
Martia Thebæis augebat nomina palmis.
Nam poſtquam inſontes, cœloq. inuicta vouentes
Pectora, Thebæas, genus indignate, cateruas.
Maximiane feris, teloue infigis acuto;

Christianorũ legio, Marcũ Antoninum, & eius exercitum impetrata precibus tẽpeſtate, ſeruauit. Car. Baron. Tom. 2. An. Chriſti 176.

Dicta deinde Fulminatrix.

Thebæorum legio fidei cauſa à Maximiano necata.

Victri-

Victricesq. manus ſcopuloſum propter Agaunum,
Aut vicina ſacras tenuere per oppida lauros;
Crimen atrox, cædes atque execratus iniquas
Conſtantinus adhuc tepido rubefacta cruore
Signa frequentari iuſſit, Romanaque bella
Condere Thebæos fauſta legione maniplos.
Artemius ciet imperijs, ac temperat agmen.
Qui ſacra teſtatus cœleſtia ſanguine, ferro
Victima procubuit; magica deſertor in vnda,
Poſtquam fœdaras Fidei Iuliane nitores.
Hinc & pugnaces Fermandus agebat Iberos,
Agmina miſſilibus, fulgentibus inclita cetris:
Et luſitanis quos duxerat Amalus oris,
Quà Tagus occiduas auro permutat arenas.
At medius Cæſar, chlamydem cui lucida gemmis
Crux obit, ac fuluo ſtamen complexa metallo,
Et galea, & clypei ſeptemplicis orbe coruſcat.
Tum magno vix patre minor, potiorque iuuenta
Criſpus ab ignoto ſimiles parat hoſte triumphos.

Alia legio eiuſdem nominis.

Nam ſub Iuliano Apoſtata martyr factus eſt.

Vt fortes tacito gentes efferuere motu
Senſit, & hoſtiles animis agitare ruinas,
Conſtantinus equo cuneos prouectus ad omnes:
Quid moror? exclamat. *Veſtra eſt victoria. ferrum*
Stringitis, an lauros? Video, quid numine dextro
Nox vehat; hoſtis adeſt, proſternite: ſola per illos
Eſt virtus, voluiſſe mori. Tuque ardua vindex
Crux aderis ſcelerum, medium mihi viſa per axem
Hoſtis inhumani meritas portendere cædes.
Te ſequor ò quocumque vocas; tibi militat omnis,
Qui me cumque tuos ſequitur viſurus honores.
Nunc age inacceſſi lux ò clariſſima Solis
Obſcuram in noctem dubitantes dirige dextras,

Si tua cæsareos mutarunt signa Dracones,
Iussaque pugnantes tibi vincimus ordine bella,
Deuoti superis, pubes tua. Dixerat alto
Corde sacrans votum, cœlumque in fœdera iungit.
Nec minus ardentes accendit voce cohortes
Ruricius, paribusque vocans in prælia dictis.
Ire iubet, *tutari ignes, veterumque Penates,*
Vrbemque, & prisci Capitolia summa Tonantis.
Hi modò, qui latiæ violant vexilla volucris,
Atque infausta notant lethali bastilia signo,
Perque Cruces peritura manus, iam nocte profūda
Inuenere neces. Quid robore tristius illo,
Defixi quo membra terunt moritura latrones?
At quorum mihi signa ferunt, expendere pœnas
Iam faxo, incipient. Ite: infœlicibus omnes
Omnia corporibus consumite vulnera: nostros
Hi iactant vicisse duces? proh vana probrosis
Verba luenda malis. retro cessere volentes:
Huc coiere manus: totis hic vincimus armis:
Non aliam sibi nostra legit victoria noctem.
Dixit, & insanos pugnæ inspirauit amores.
Clafsica iam rauco circum stridentia cornu,
Iussaque Ruricijs crepuere canoribus æra:
Flauiaque irrupit cœlum tuba. nubibus altis
Responsant fremitus, scissæque tonitrua noctis.
Extemplò commissæ acies, sparsumque per auras
Missile, & incerta volitantia cuspide pila;
Illo primo volant latialia funera telo:
Vmbranturque nigræ iaculis pendētibus vmbræ.
Sed neque mentiri vulnus, nec fallere dextram
Crimen erat, solas cornus cum figeret auras;
Crimen inaspecto nox diluit humida velo.

Pars

Pars tamen ignotos membris hauſere cruores,
Et nodos rupere animę: Maxentia cunctas
Ludunt pila manus ſpatijs iaculata remotis.
Necnon quiſque ſuæ ſpargebat vulnera gentis
Seu ferro, ſaxoue petens, aut verbere fundæ:
Aëraque innumeris figit ſine lege ſagittis,
Vt mortem referat calamis, pinnaque cadentem.
Protinus ira minax in funera ſufficit enſes.
Cuncta adeo armorũ ſonitus, clangorq. tubarum,
Et diſiecta furor confuderat agmina; necdum
Cognita ſigna ſui, tenebris horrentibus, hoſtis.
Sic regna ſcythicum frenantẽ Pontica Regem
Pompeio ſuperare datum, cum regia caſtris
Magnus ad Eufratem premeret iam caſtra latinis.
Noctis in obſcurum Romæque Aſięque potentes
Conflixere manus: totoque argentea cornu
Luna palatinas à tergo elata volucres
Vidit, & obtutus hominum fallentibus vmbris,
Grandia produxit ſimulatis corpora membris.
Rex ferus ereptuſque fuga tum nocte peregit
Bella, quaterdenos dubio quæ Marte per annos
Diſtulerat. Læuos incurrere ſenſerat hoſtes
Ruricius, motaque ſuos legione labantes,
Inuehiturque: vndique ſubit denſiſsima pubes.
Excipit Artemius venientem protinus vndam,
Oppoſuitque pares armis animiſque cohortes.
Ille ter impreſſo tranſuerberat enſe Neronem,
Virginiumque, oculis lapſi qui vulnera fratris
Hauſerat, & ſimili labentem eſt morte ſequutus.
Tum denſos inter cuneos mucrone, manuque
Laxat iter, ſequiturq. ducem non pigra iuuentus,
Et ferit: & ferro perruptus ſternitur hoſtis.

Mitridates Põti Rex noctu cũ Pompeio conflixit, & victus eſt.

Inde

Ruricius contra campi per aperta reducens
Confertis vexilla globis, ſtragemque, metumque,
Iam Salium iaculo, Meliumq. haſtaque Sabellum
Strauerat, immanis vibrantem ſpicula quercus.
Obiecit ſe ſe Carius, quem Sequana quondam
Celticus hybernis naſcentem lauerat vndis:
Fraxineaque ducem iacta premit eminus haſta;
At redit à clypeo multo cum fragmine telum.
Illi Ruricius: *veſtris quid Romula diſtent*
Robora, diſce, refert; *quamuis optata trementem,*
O quicunque cades, cæcis nox occulat vmbris:
HAVD mors lucis eget. Sic telo immitis adacto
Sanguineo vndantes immergit flumine vultus.
Inde alios, vnaque cohors ſternitque fugatque;
Ipſa ſimul petitur, ferroque impulſa recedit:
Non oculi, viſuſque iuuant: ignota loquendo
Arma recognoſcunt, confuſaque vocibus ora.
Flauius interea medium turbauerat agmen,
Hoſtilique ferox vndabat ſanguine Cæſar.
Ille Arium rigida veniens transfixerat haſta:
Tranſque humeros longa ſuperabat cuſpide telum.
At dominum fugiens pendentem robore duro
Linquit equus. portabat onus, nec ſegnior hoſtem
Cæſar in aduerſum curſuque haſtaque ruebat;
Atque iterum Tulli ceu corpora cerea fixit,
Et geminos iuxta calidis proiecit arenis.
Horribiles vomit inde iras, hos demetit enſis,
Hos vmbone terit, nunc ſummo à vertice frõtem
Atque humeros vnà, & fulgentia diſcidit æra.
Stabat Arimandus, patrias quem Mæſia propter
Prognatum gelidi ripas eduxerat Iſtri
Vaſta giganteis tollentem corpora membris.

Huic gemini iuxta fratres Selimusque Marusque
Aequa ferunt capita, & paribus certamina telis.
Hi soliti contis pugnare, veruque trabali,
Quale focis aptant; hybernæ frigore brumæ
Flumina cum solidat glacie latissimus Ister.
Quippe super crystalla gelu concreta profundo
Dacus, & auriferis habitantes Pannones aruis
Tonsa ferunt nemora, & congestis robora truncis
Inijciuntque faces, cœloque incendia miscent:
Tum pecudum inserto figentes corpora ferro
Integros torrere boues, verubusque volutum
Aut aprum, aut cæsos syluis immanibus vros
Assueti, & longas epulis traducere noctes.
Hæc tum nubiferi quatientes spicula fratres
Ferrato lacerant pugnatum corpora malo.
Ecce subit Cæsar, Selimique, elatus in ensem
Tempora summa ferit. diffracto cassida ferro
Dissilit, inque humeros ceruix geminata recũbit,
Sæuit Arimandus, quamquam nox fœda tegebat
Vulnera, cædentemque petit. cum Cæsare fortes
Stipantur cunei, & ducibus vexilla coactis.
At non auxilio fretus, non ille tuentum
Indigus armorum, rapta velocius hasta
Sternit Arimandum, lapsantem in sanguine fratris
Membra super, iunctaque simul cũ strage ruentem.
Fraxinus ora viri subiens agitabile vocis
Interclusit iter, largoque adoperta cruore
Irrumpens animæ caua spiramenta reclusit.
Iamque Marus gemino turbatus pectora luctu
Frena retorquebat, iaculo cùm missa volanti
Mors hæsit lateri, cordique illapsa resedit;
Subiecit torquenda patri quæ spicula Crispus.
Nec

Nec minor ille fremit, sequiturq. prçitq. fremĕtĕ.
Nunc ferit aurato librans hastilia ferro:
Fulgentem modo terrificis rotat ictibus ensem:
Et multo obscuram confundit funere noctem.
Ecce propinquabat conuersa Romulus hasta,
Et crista, & tunicis, paribusque exultat in armis.
Crispe neque aduersũ refugis, sed missa per vmbras
Hasta Tigillini transit femur. impiger ardet
Crispus in auctorem, districtaque tela coruscat.
Ille furens iuuenem iuuenis mucrone petebat.
Obiecit se mixtus eques, Martemque diremit,
Pugnantesque manus alia ad certamina mouit.
Vltor at obstantes ira truculentior, alas
Irrumpit, ferrumque rotat, clypeoque coruscans
Romulus incumbit pauidis. Sed nocte profunda
Sæua magis dubiæ crudescunt funera pugnæ,
Immotos quà flectjt equos, circumque coronat
Ferrata cuneos miles compage sonantes.
Nec densos penetrare globos, aut sternere Cæsar
Est potis. armorum deuincto pondere pubes
Hærebat, nexuque aciem religabat aeno.

Sed iam tempus erat, quo se cœleste cruentas
Adderet in pugnas, hostemque eluderet agmen.
Ergo vbi signa dedit, campo qui Ductor aperto
Quassabat trifida flagrantem cuspide pinum,
Arduus ipse prior magnis excussa lacertis
Tela rotat, clausamq. ardentia torquet ad vrbem,
Et procul aduersæ defigit robora portæ.
Fulmineas rapuere faces, trabibusque volutas
Accensi flammas sparsere in nubila postes.
Ille iterum magnis ardentem viribus hastam
Impulit. Hasta subit valido quà saxa fragore,

Balistę ingētis tormenti vsum fuisse in prælijs Romanorum, narrat Tacitus l. 3. Hist.

Hostilis balista vomit: rursumque reducto
Fune rotat telum, ac læuo petit agmina cornu.
Nec tormenta valet violare trabalia ferro
Dalmatius. quoties iaculatur pondera saxi,
Fit strages, lacerosque lapis præteruolat artus.
Ergo vbi cœlesti contortum missile dextra
Hic stetit, inseruitque faces; tenuere volantem
Iliceæque trabes, & stupea vincula flammam:
Et male conceptos pereunt tormenta per ignes.

Turbo igneus Romæ ex Ælia mole emissus die festo S. Petri, & anniuersario inaugurationis Pontificis.

Non aliter magnæ nocturna in gaudia Romæ
Cum noua solstitia, & claræ per sydera noctis
Vaticana suo redeunt solemnia templo:
Aut vbi Romuleo tiberina per otia Patri
Inchoat alma dies emensos fascibus annos:
Sulphurei calamis volitant crepitantibus angues,
Aelia seu missos effudit in aera moles;
Seu ciues rutilas fecere volantibus alas.
Summa petit, tremulumq. accēso crine draconem
Fert cœlo radius; tum lasso in nubila collo
Cum sonitu expirat; laceri se protinus ignes
Demittunt, tectoque super, campoque recumbūt;
Et quondam frondes alimentaque pinguia lapsis
Inuenere focis, rapiuntque è caudice flammas.
Talis in aduersam compacto robore molem
Hasta subit, trabibusque faces iniecit euntes:
Atque alimenta rapit iaculatum stupea fulmen,
Iam tabulata globos flammarum ad sydera voluūt;
Et fumo, & mixtis crepitant consumpta fauillis.
Flauius vt miles subitos tormenta per ignes
Expirare videt, Martem clamore secundo
Incendit, sibi quisque animos iramque ministrat,
Vimque nouat, stimulatq. viros, pugnamq. lacessit

Dalma-

Dalmatius. manus at Superum circumuenit hostē
A tergo, faculisque iacit crepitantia pila.
Hæret & ardenti lentescit arundine telum
Arma super, tædas irritatura flagrantes:
Aura sonat circum spirantibus incita pennis.
Non pice, sulphureo non tantum incendia nitro
Pascuntur: velut ære faces. nec sola superbis
Iam cassis crinita iubis, chlamydesque coruscant;
Squamea sed liquido defluxit lamina ferro.
Primus vt ardentes galeæ diffulgere conos,
Loricæque attolli humeris fumantibus ignes
Horruit Arcadius: *Quis adest?* exclamat, *& ardens*
Improuisa gerit succenso turbine bella?
Ite, hostem patrijs luctantem incendite flammis.
Audiuere ducem frustra noua bella minantem;
Sparsa adeo bibulis errant incendia membris.
Acrius hoc Martem vexillaque Flauius infert
Miles, & anc pites prosternit cæde Latinos.
Lubrica quippe viris illabitur ignea pestis,
Et tutos arsura magis descendit in artus.
Spicula, vix ferri memores, flammantia dorso
Excutere, & diros extinguere vestibus ignes
Conantur. Perit ante alios iam torridus omnes
Arcadius, torti rapido cui fulminis ictu
Lorica aurato liquefacta effluxerat ære.
Cætera turba fugam tædis agitata mouebat.
Spectato interea properans mouet arma periclo
Ruricius. subit ille ferox, & voce, manuque
Pallentes sistit cuneos: nec probra, pudorque
Sufficiunt, laudesuè ducis. *Quas pergitis*, inquit.
Nocte vias? Non ista parit mihi semita lauros;
Nec turpi vestram tutabitur aggere vitam.

Huc reuocate gradus. Dixit, paulumque moratur
Agmina; quāquā amens terror tremefacta fugabat.
Ecce autem campo Superi pugnaque recedunt.
Simulata fuga vt sequentes hostes terga suorum inuadant. Ponunt tela manu, manibus laxantur habenæ,
Et cursu breuiora fugæ compendia lustrant.
Attollitque animos hostis: Proculusque, minaci
Vt forte actus equo contorserat arduus hastam,
Huc, ait, *ò verè ausoniæ*, *Maxentia*, *gentis*
Clara manus: subito vestris quo lapsus ab armis
Hostis abit? celerate, suis se se occulat vmbris?
Eripiatque fuga meritos iam noctis honores?
Sic ait, & primus campi per aperta volantem
Calce premebat equum: crebro quatit ilia pulsu
Ponè cohors equitum, præcedentemque fatigat
Cœlesti ductore manum, sequiturque trahentem.
Quippe recedentes Superi decurrere campis:
Flectitur cursus, vt appareat post terga hostium. Alipedum curuos tum circumflectere cursus,
Aruaque conuersos lustrare emensa per orbes.
Post celerant hostes. gemino sonat vngula gyro;
Sydereæ necdum retegunt molimina turmæ.
Iamque iterum apparent, medij quà robora belli
Miscebant acies, Italùmque lacessere terga
Incipiunt, pressuque nouos augere tumultus.
Flauius obstupuit, nescitque potentibus armis
Auxiliare Crucis venisse in prælia signum.
At Superi subito nigras abiere per auras,
Et densa vacuum rarescit imagine cælum.
Nec subitum sensere abitum Maxentia pubes.
Maxentiani terga suorum cædunt, & se mutuo conficiunt. Quin & adesse rati cedentem comminus hostem,
Terga premunt, sociæ renouantes vulnera gentis;
Decipit, horrentes tenebras qui peruolat error.
Hic vero immanis cæco discrimine pugnæ

Cre-

Crebrescit sine more furor, clypeique micantes
Horrendisque gemunt percussa sonoribus æra,
Et sua Ruriciæ pereunt per vulnera turmæ.
Pars fugere à tergo ferientem comminus hostem:
Pars clauso dubitans vestigia figere campo:
Cæsaris aduersa pars sistere fronte furores.
Clangor vbique, virumq. cruor, stridorq. cadẽtum;
Cuncta sed obscuris nox horrida condidit alis.

Nec maior gemini circumsonat ira profundi
Imbellem, & rapto laceram sine remige puppim,
Quà se se Libyæ aduersos cuneata per austros
Frons aperit, longoque intersecat aspera dorso Caput Bonæ spei.
Monomotapa tuos fluctus, eoaque Regna:
Oceani occiduis hinc finibus Atlantæa.
Stat medio, & duplices horret quassata tumultus
Lusitana ratis, zephyroque, euroque recussum
Verberat vnda latus: lambit rorantia pontus
Sydera: prærupti manes aut vallibus imis
Apparent; donec dextrà læuàque retorsit
Aduersisque vadis raptam Thetis obruit alnum.
Sic mediæ periere acies penitusque reuulsa
Iam catafractus eques chalybum cõpage fatiscit.
Qualiter Herculeæ nodoso pondere clauæ
Diuersos pugnata olim portenta per axes
Demisere caput. Non robore segnior illo
Constantine subis: vnà omnis Gallica pubes:
Ærataeque sudes, & adactum in tempora ferrum
Innumeris resonant (crepitãs ceu grãdine nimbus)
Ictibus. infracti passim, mixtique cruentis
Deuoluuntur equis: humeros premit altera belli
Tempestas, manibusque viri sternuntur amicis.

Forte equites inter ductor Cerialis agebat;

Qui trans Eridanum, campoſque, vrbeſq. iacentes
Ditia montanis habitabat mœnia tectis
Iam ſenior; ſed enim iuuenili robore natum
Duxerat; auſoniam claro qui nomine vitem
Geſtabat Metius, Maxentiaque arma tenebat,
Hunc autem læui tutantem cornua campi
In medias acies equitum vagus abſtulit error,
Hic vbi præualidam vibrans immane ſecurim
Strauerat Ordenum fulua Cerialis arena.
At Metius comitem rabidis vlturus in armis
Ore fremens, furijſque patrem ſub nocte maligna
Ignotum ſtricto horribilis mucrone petebat:
Et ferit. Heu nunquam noſtris bene cognita votis
Semita. percuſſam frontem defixit, & aruis
Patrem lethifero languentem perculit ictu.
Iamque aperit currus Phœbe maculoſa bicornes;
Cæſaris extremas cœlo viſura coronas,
Et bellatrices patefecit lumine turmas:
Cum Cerialis humum reſupino corpore preſsit.
Atque excuſſa viri monſtrauit caſſida vultum.
Agnouere acies cladem, manibuſque latinis
Conſtratas Aquilas, totoque cadauera campo
Gentili deiecta manu: non vlla ſalutis
Spes alit, accelerantque fugam. ſed lumina voluit
Vt Metius, patris defixus in ora cadentis,
Indignaque ratus pallentem occumbere terra:
Hoc etiam Italiæ, exclamat, *nox impia crimen*
Per ciuile nefas crudelibus attulit oris,
In noſtrum molita caput? Proh digna tenebris
Vulnera & immenſos æui reticenda per orbes.
At ferro meliore aderis mihi dextera vindex,
Ipſa dabis, natum genitori expendere pœnas.

Centurio in exercitu Maxentij.

Patris, & filij pugna, cum ſe ſe nō agnoſcerent.

Tuque

Tuque pater nostro placari sanguine manes
Et vita patiare tuos; tibi victima natus
Sola cadet, quæ sola rogis est digna paternis.
Vix ea, cum rapto scrutari viscera ferro
Cœperat: ecce hostis subito vox increpat hostem:
Quem ferro laceras? Ego te. Mihi vulnere pœnas
Non isto scelerate dabis. Iam lumina, & iras
Sustulit. oblitusque necis consurgit in ensem:
Et, mirum, Metio quod non sperare licebat,
Venit ab hoste salus. Hic Flauia signa secutus — Duo fratres militant in aduersis castris.
Insignis iaculo, Cerialis & altera proles,
Venerat extremos Mausonius vsque Britannos,
Atque diu gelida Tamisim potauerat vnda.
Sed falsa immiscens hic nuncius impulit aures,
Occubuisse neci caro cum fratre parentem:
Carcere quos tetri Maxentius abdidit antri
Supplicium intentans, iuguloque minantia tela.
Quos tamen, Italiæ cum Flauia bella subirent,
Rex ferus exsoluit, lætosque in castra remisit.
Credulus at cædem, luctuque animosior exul;
Vouerat vlturum Mausonius: & mala Regis,
Si bello incolumis latiam venisset ad Vrbem,
Funera. nunc Metium dictis irritat amaris,
Quod comitem Rufum misso per vulnera ferro
Præcipitans, galeam, raptæque insignia parmæ,
Tum luna radijs interlucente, ferebat.
Ergo armis, animisque pares; hic grandior æuo: — Duorum fratrum certamen.
Hic vitæ fidens odijs, furijsque paternis,
Martem ineunt. Riguere comæ, subitoq. repressit
Quisque recedentes fraterno in vulnere dextras:
Subsiduntque animis iræ, purosque nocendi
Ictibus obliquis descendere molliùs enses

Miran-

Mirantur, culpamque dolent. At nocte maligna
Ictus transuerso Metius caua tempora ferro
Ad terram incertos demisit languidus artus.
Emicat, & ducto iugulum mucrone petebat
Pater rogat pro filio. Alter. at exanimo similis, fususque cruenta
Qui stabat Cerialis humo, tum forte reuersis
Viribus attollens oculos labentia vidit,
Agnouitque gemens perituri corpora nati.
Nec potis auxilijs, casuque impulsus acerbo,
Sic ait: *Heu nato, nostroque ignosce dolori,*
Qui me cumque simul iugulas. Cerialis (& hoc est
Nomine fama vetus) miserum per si quid in hoste
Aspicies, oro: geminos ne vulnere cædas:
Me potius, si vulnus agis transfige volentem.
Obstupuit cari ad vocem genitoris, & ora
Nondum nota ferox, fraternaque nomina miles.
Tum stetit assurgens, propiorq vt sanguine vultus
Fœdantem agnouit, nec saucia membra leuãtem:
Hunc ego te, affatur, *video pater? & tibi quisquam*
Tam ferus hæc diro defixit vulnera ferro?
Sic mihi qui extinctum memorabat cæde parẽtem,
Heu vera inuoluens, venientia fata canebat,
Vt tandem extremo pereuntem in margine vitæ
Aspicerem? Infandum, pater ò, dum luce renidẽt,
In tenebris ostende caput. Quò vulneris author
In noctem periture fugis? Te te aduocat ensis
Vndique perfossum, te cuspis, & impetus hastæ,
Crudelis; totosque vomes scelerate per artus
Infœlicem animam, multaque in cæde natantem.
At Metius contra, quem mors, quem cura parẽtis
Mordet adhuc: lacrymæ tum fratris, & ira minãtis,
Aduertens tristes oculos, sic ore sequutus.
Vulne-

Vulneris author adest, ferrũ germane, quod optas,
Accipe: vulnus ego, quamquam sine crimine fixi.
Me pete. Sola *pium poscunt hæc vulnera fratrem,*
Cognatasque manus. debes patrique, tibique,
Me quæ digna manent: genitori ego sanguine soluã
Funera, siue meo referam de funere vitam.
Audierat, geminoque accensus pectora luctu,
Heu quid depositis ageret Mausonius armis?
Ocyor ad fratrem, namque hic releuatus arena
Surgebat, cupidè accurrens dat brachia collo,
Solaturque virum, secumque in castra parentem
Flauia ferre iubet. subeunt, humerosque ferendo
Accingunt oneri; sed spiritus ægra regebat
Membra senis, gelidos & pulsat anhelitus artus.
Ecce cohors Superũ, tenues quæ fugerat auras,
Visa iterum sublimis equis volitare per agros.
Tum stetit. inde manu Dux cũ demitteret hastam,
Attactu medicans, cœlesti & cuspide vulnus,
Natorum pietas, tuque ò dignissime natis
Viue pijs, dixit, *Cerialis, & vltima vitæ*
Tempora deuotus Superis decurre secundis.
Sic ait, ablatusque fuga, socijsque sequutis
Deserit. infusæ rediere in pectora vires,
Insolitusque vigor viridi ceu permeat æuo
Membra attollentem, & natorũ in colla ruentem;
Gaudia dant lacrymas, longisq. amplexibus hęrẽt.
Interea totis pereunt Maxentia campis
Agmina, nec fortem cohibes iam Romule Verum,
Præcipitem quin vertat equũ; dein cursibus æquas
Currentem, serues perituro vt regna parenti,
Maiorempue feras renouata in prælia molem.
Fulminat à tergo miles: tum Crispus, & vna

Incu-

Incubat Artemius trepidis: Ablauius vnà:
Vnà ingens premit Ascaricus, & vndique ferro
Innumera oppletis sternuntur corpora terris.
Nec læuum iuuere latus, quæ duxerat arma
Ruricius. Tuque ausoniæ fortissime gentis
Occidis. Ingentem contorserat Amalus hastam,
Percussitque latus, sed comminus ense furentem
Transadigit, stygiasq. fugat Fermandus ad vmbras.
Tecum extincta salus. Italùmque obsistere gentes
Te moriente nefas: spes omnis, & vltima Tibris
Dextra cadit. Sed fida refers solatia mortis,
Ignea quòd Cæsar crispantem fulgura pubem
Duxit, & armatos tua cœlo in funera Diuos.

Dux adeo Superum, nitidis præuectus in armis
Cœlicolumq. manus, quà Constantinus in hostem
Inuehitur profugum, mixtim se se agmine denso
Circumfusa locat. Spirantes lumina vultus,
Crinitumque alto miratur vertice sydus
Flauius. at vinctus crines Dux igne micantes,
Quæ mora, Cæsar, ait? *Pauidū sine, miles in hostem*
Irruat; intutam propera tu victor ad vrbem.
Nos tibi ferratos deiecto cardine postes
Fregimus, & patulos pascunt incendia muros.
Huc celera: subito medias penetrabis in arces,
Dum nos sydereis te circumfundimur armis,
Et viles pallent animæ, neque cernitur hostis.
Dixerat. ast humili Cæsar pius annuit ore.
Illi iter accelerant, subeuntque ad mœnia portis,
Quà tulit hasta faces: nec missa extinguere ciues,
Postibus haud vlli potuere incendia fontes.
In Panegyr. ad Const. Ingreditur Cæsar, Superisque volentibus, omnes
Deficiunt iræ, & dominum Verona salutat.

CON-

CONSTANTINI
LIBER II.

ARGVMENTVM.

Constantinus Veronam ingressus cum futurum Romæ triumphum, Christiano ritu Baptismum, aliaque per somnium vidisset, præmisso Legato, iter ad Vrbem imperat. Interim Maxentius Circenses inter ludos, fœdis primùm prodigijs, deinde certatorum palmis, postremo populari fama Veronensis victoriæ nullo certo auctore vulgata, vexatur, consternaturque.

Ama tulit voces vt cæca in bella secundas,
Veronam patuisse Duci: se protinus omnes
Extimulant acies, vrbemque intrare patentem,
Augustumque sequi properant. Venere frequentes
Ductores: tum nota ferunt vexilla cohortes;
Et iam cæsareos densi cinxere penates.
At parci miseris Cæsar, ciuesque leuari
Vulnifico terrore iubet: magnumque reposcit
Intra tecta Ducem, iaculatus fulmine muros
Qui modò casuram flammis patefecerat Vrbem.

Sed

Sed nullus ſpectaſſe virum : neque nuncius vllas
Aduenisse refert alta ad prætoria turmas.
Agnouit cœleſte agmen, pronuſque cadenſque
Ad terram, & pauido depromens pectore votum :
O quiſquis Diuûm, memorat, *mihi fida coruſcas*
Fulmina, deponenſque humeris fulgentibus alas,
Arma geris, nullos violabilis arma per enſes,
Atque inclinato Superos deducis olympo:
Quid famulum victor venerantē, & dona ferētem
Deſeris? ignota tu ludis imagine noctem,
Mutuaque aduerſas perimis per vulnera gentes.
Per te parta ſalus, fragili cui dextera bello
Armipotens, toto pugnant cui ſydera cœlo.
An non ſic ſuperis exercitus aſtitit armis?
Gallica Duxque duces in prælia victor agebas?
Auſpicijs fœcunda tuis certamina palmas,
Hoſtis & irriguo fortunant ſanguine lauros.
Salue ingens Fidei cuſtos, clariſsime Diuûm,
Diue auctor vitæ, & vindex pietatis, & auſpex.
Tu victa quodcumque offers, decus accipe pugnæ,
Nam refero, mentemque ſacro. Sic fatus adorat,
Spemque capit, rebuſque parat ventura peractis.

Interea, quoniam liquido cunctatus in ortu
Lucifer auroram nondum iubet ire ſequentem,
Aſtraque adhuc verſant faciles vigilantia ſomnos:
Cæſar in extremam declinat lumina noctem,
Tarda ſoporatis referens ſolatia membris.

Somnium Conſtantini.

Ecce autem viſus Romanæ ad mœnia gentis
Ipſe triumphalem portis inferre coronam:
Ibant laurigeri proceres, trabeataque longè
Agmina, captiuæque manus, mileſque decoris
Frondibus: impleturque nouo iuga cōcita plauſu.

Ante Baptiſmum verè in quiete SS. Apoſtoli Petrus; & Paulus apparue.

Perque

Perque vias expirat odor, floresque per auras
Sparguntur, calathis ac depluit imber odoris.
Inuehitur crines tum daphnide cinctus ouanti
Quadriiugis ipse altus equis: nec laurea frontis
Missa Ioui, stygijque sinu composta metalli;
Sed Vaticani ad cinerem sacrata sepulchri.
Inde videbatur populos pallentibus alis
Plangere morbus atrox, pestemq. afflare nocētem.
Defectis atque æger aquis languescere Tibris.
Ipse autem scabie, & crustis fœdata niuosis
Ora, coloratos maculosus & asperat artus.
At parte ex alia puerorum examina cernit
Lethiferam lugere diem, passimque gementes
Heu moritura super natorum corpora matres,
Fons iuxta vacuis sitiebat flumina labris,
Flumina sed calidos despumatura cruores:
Et rubicunda vocant medicatos balnea fluctus.
Miratur visu attonitus, quòd mortis imago
Arenti stat nuda lacu: quod lurida puro
Ossa lauaturos expectat sanguine riuos,
Immanemque rotat violenta in vulnera falcem:
Atque horret gladios agmen puerile minantes.
Hæc inter passis matres in terga capillis
Oraque inundantes lacrymis, genibusque volutas
Cernebat duplices ad se se extendere palmas
Cæsar, & elatis gemitus adiungere votis.
Aspectu indoluit misero, somnisque laborans
In medijs, ruptas fundebat pectore voces.
Talis ego? tam cædis egens? exempla Neronum
Flauius ista furor mundo execrata reuoluat?
Meque infanda manet scelerati insania facti?
Lethifer ah potius mihi pectora torreat ardor:

Virus

runt, vt Breuiarij preces.

Triumphus Constantini. Vide lib. 12. in fine.

Cōstantinus laborat lepra

Balneum è sanguine puerorum.

Quod respuit Constant.

Virus inexpleti potius furiale chelidri,
Et rabidos morsus, flammataque viscera pascam:
Ante repercussum iaculantis fulmine dextræ
Me me vorticibus Phlegeton demergat auernis.
Ite procul, durasque necis deponite curas,
Cæsareis ornate sinu pendentia matres
Pignora muneribus. viuant, nec sanguine primo
Ostia surgentis rubeant lactentia vitæ.
Hæc somno eloquitur tacitus: nec parcius ira
Æstuat, & calido manabat corpore sudor,
Strataque currenti compleuerat aurea riuo.
Interea magis augeri sub pectore languor,
Nec medicas fugitiua salus remeare per artes.
Donaque cernebat pauidos effundere ciues
Delubris Diuùm, & pronos altaribus altis
Ire patres, fascesque ducum: gentemque togatam
Instaurare preces, ludosque indicere sacris;
Turpat membra magis rigidæ inclementia pestis.
Sollicito hæc inter magni Soractis imago
Visa Duci summas in cœlum tollere cautes,
Syderibusque pari conferre cacumina dorso.
Hic vbi desertis Præsul romanus in antris
Inuisos profugus soles Syluester agebat:
Fœtibus & nemorum Pater, & syluestribus herbis
Ignotus vitam in lacrymis, luctuque trahebat:
Et miseranda suæ plorabat crimina Romæ.
Visus & ille potens geminas, quibus ima coërcet
Regna, quibus terras, cœlique attemperat orbes,
Tollere ad astra manus. vultus aduertit olympo
Omnipotens: capiuntque preces, Superiq. vaporis
Instar odorati referunt, & dona reportant,
Larga Deus pleno quæ fundit ab æthere dona.

Vox quoque personuit liquidas emissa per auras:
Hinc Cæsar tibi parta salus. maculosa resoluet
Corpora romuleus Præsul, quem clausa recondunt
Antra iugi. Reuoca in solium, collesque latinos,
Et sequere orantem pius, & diuina monentem.
Has audit Cæsar per læta insomnia voces.
Nec mora. delectos, rigido qui monte reducant
Pontificem, mens in placidos operata sopores
Imperat ire viros, rerumque in imagine ludit;
Somnus & ire suā Syluestrum monstrat ad Vrbem.

Marginat extremam Romæ decliuibus oram
Mœnibus, auroram contra, clarusque salutat
Nascentis Lateranus apex cunabula solis:
Et latus humenti nebulosum verberat austro.
Stant vbi sublimes tectis regalibus ædes,
Et stabili assurgunt augusta palatia saxo.
Vasta patent, sectisq. Phrygum de rupe coronant
Atria millenis se circumducta columnis:
Immanesque aulæ solido laqueata metallo
Culmina suspendunt: trabibusq. insertus eburnis
Fulgor, & è cameris ardet radiantibus aurum.
Ipsa volubilibus stellis cænacula cœlo
Æmula versantur roseis vberrima nimbis;
Parietibusque suos miscent peregrina colores
Marmora, compositis interlucentia gemmis.
Nec modo terga niger, maculasq. niuosus achates
Aut nebulosus onyx, spirisque illusus ophites
Scinditur in crustas, tabulisque tenacibus ambit:
Saxea sed totis calcantur fragmina glebis,
Liminaque & postes gaudent animare superbos.
At tepefacta bibunt clausos quā balnea fontes,
Argento labuntur aquæ, positoue quiescunt

Palatium Constantini in Laterano

Cænationes versatiles.

Murmure cognatis argentea flumina labris:
Septaq. alũt iuxta, atque opibus florẽtibus hortos.
Iamque suos Cæsar veneratum intrare penates
Pontificem, populisque videt dare iura Latinis,
Et sedem Patribus, se concedente futuris.
Hic quoque cõpositis cernit sacra tecta columnis
Extrema iam parte domus: vbi sydere vesper
Afflat inauratum tereti curuamine templum:
Vnda tenet medium, salientis in æthera fontis
Primæua, concepta lauans contagia culpæ.
At parte ex alia egressus penetralibus altis
Structa videbatur delubra intrare Sacerdos
Tergeminam Syluester agens in fronte coronam;
Cui niueo crispata super velamina lino,
Carbaseosque adducta sinus grauis emicat auro
Vestis, & eoas intexit stamine gemmas:
Albentique Patres circum velantur amictu.
Ille vbi successit templo, stratoque rubentem
Murice pressit humum, votumq. exsoluit ad aras;
Miratur sese liquidas descendere in vndas,
Lustralique comas perfundi flumine Cæsar,
Et sacra romani data verba Antistitis ore.
Tum vero informes, maculis cedentibus, artus
Excussere niues; cœlo tum lapsa sereno
Agmina, & insuetas volitare per aëra formas
Lætitiæ, Fideique videt: quam sedula gressu
Relligio, & blando comitatur Gratia vultu;
Ipsa catenato lacrymans incedere tergo
Visa Superstitio, sæuisque innexa colubris
Ingemere extinctos tædis fumantibus ignes.
Hæc adeo in somnis Cæsar dum singula voluit,
Obtulit ignotis iterum visenda figuris

Solli-

Quod postea Pontificum fuit.

Templum in quo baptizatus est Constantinus.

Baptismus Constantini.

Fit sanus ex morbo Constantin.

Sollicitus simulacra sopor, monuitque videntem.
Spectabat (mirum) geminis vt molibus ingens
Hinc Vaticanus tegeret fastigia collis,
Hinc zephyros cœlo quateret Lateranus aperto. Basilicæ structæ à Const.
Stabant innumeris immania templa columnis,
Et summo trepidas pulsabant culmine nubes;
Miraturque fores populis vndare coactis,
Et resonare modis Cæsar delubra canoris.
Ecce iterum niueas incedere Præsul ad aras
Cernitur, & liquido perfundere marmor oliuo; Consecratio Basilicarum.
Et Labari signare Cruces, & spargere lymphas.
Nec mora, flammiferis Dux formidatus in armis
Qui modò nocturnũ tremefecit fulmine Martem,
Visus adesse thoro: galea non ille comanti,
Non hasta, clypeoque minax: sed qualis in vrbes
Vota instaurantes placidis illabitur alis:
Quippe comam pendere dabat per colla fluentem,
Atque auris vndare leuem: sed mobilis auras
Luce superfusi, noctemque illuminat auri.
Vestis membra decet supero iuuenilia cultu:
Quæ lucem saturata bibit, radiataque solem
Spirat, & intextis discreta incenditur astris;
Zonaque stelliferis astringit lucida nodis.
At manibus calamum præfert: vbi linea signo Decempeda mensuræ.
Multiplici modulos discriminat æqua minores,
Partitaque notans velut internodia lucis,
Monstrat dimensos aurata decempeda fines.
Ille vbi se lecto propior, læto ore videndum
Obtulit: *Extructas, inquit, procul aspicis ædes?*
Templaque, sydereo statues quæ maxima Regi?
Ipse ego te, memorans per facta latentia ducam,
Et retegens ventura, sopor quæ tecta figurat.

Quid te romani pensantem insana Tyranni
Prælia sollicitant? vicisti; incumbere fasces
In te Romulei properant: tibi regna parantes
Flauia cœlicolæ veniunt ad classica turmæ.
Ergo animi faciles huc præscius adÿce curas.
Romanam curru domitor cum presseris Vrbem,
Solue memor magnis referens sua munera Diuis.
Munera, cerno equidē, seros referenda per annos,
Et neglecta tuæ differs monimenta salutis.
At venient: frustra renuentem, & longà morãtem
Albidus infesto prosternet corpore languor,
Et macie infames, morbisque tenacibus artus.
Tunc tibi sacrorum Princeps accitus ab antris
Abluet immitem vitali flumine pestem,
Ante immersa lauans temeratæ crimina vitæ.
Hinc iam perpetuis decurrere tempora sacris
Augustamque Crucem, Diuosq. ad templa vocari
Annuit Omnipotens. At quæ tu marmore templa,
Argentoque, auroque aras, gemmisque locabis;
Hæc contra non ferri acies, non impetus æui,
Meta recurrentes non audeat vlla per annos.
Cerne, loci se quanta aperit, diuulsaque vasto
Circuitu immensis infunditur area muris.
Quam modo cœlestis metitur arundinis aurum.
Cœlius en collis templo subit. vsta columnas
Cui durat stabiles Libye, lapidemque colorat:
Aut lacedæmonium venis viridantibus antrum.
Par ea materies operi; quæ tollit in auras
Se quinque immanem scindētem partibus ædem.
At medÿs spatÿs, & quà testudo recuruum
Obliquat mediana caput, laquearibus altis
Aurea pendentis fulgent confinia tecti.

Quorum celebritatem, perēnis, memoria, & laudata religio Cōstantini perpetuò testabitur.

Basilica Lateranēsis in Cœlio mōte.

Diuisam in quinque Naues, vt aiunt.

Huc

Huc quoque conuectis aduoluitur hospita saxis
Seu niuibus, seu sparsa croco seu murice cautes,
Gemmantesque rigent crustis bicoloribus aræ.
Tuque pares operum sedes, & regia templa Basilica S. Petri in Vaticano.
Vaticane feres: iussis vnde ardua sacris
Petrus iura ferat, romanaque sospitet arua.
Hic autem egestis & tu spectandus arenis
Constantine manu, pauidas qua percutis vrbes,
Fundamenta loco statues, molemque locabis,
Aeternantem aras, donisque auroque micantem.
Quin etiam latios Tiberis quà flumine campos
Stringit, & audaci decurrit ad æquora fluctu, Basilica S. Pauli.
Compones, Paulo sedes adeunte, perennes.
Quaque sepulchrales vltra, Veranus in ortum, Templum S. Laurentij.
Esquilias se pandit ager, vitalibus antris
Impositam propior viset Laurentius ædem:
Et qua Vimineæ collis trans mœnia portæ
Haud procul aspectat ripas Aniene tumentes, Templum S. Agnetis.
Candida gaudebit niueis altaribus Agnes.
Grandiaque innumeris consumes saxa columnis, Ad extruendavaria templa.
Disce potestates iam nunc, & nomina Diuûm,
Templa quibus condes, quos tu conabere sanctis
Conciliare sacris. Paulus terraque, marique
Insonuit Fidei tubicen, vectoque per orbem
Ipse pererratas lustrauit Numine gentes,
Cæsaque Romanæ subiecit colla securi.
At Petrus æterni dum sceptra vicaria regis
Gestat, & astra manu, terrasq. & auerna coërcet,
Fixa Crucis verso sacrauit corpora ligno.
Torridus illusit crates, patriosque beata
Fronde triumphalis Laurentius ornat Iberos.
Virgineis Agnes niuibus quæ miscuit ignes,

Lactea Romuleas intermicat vna puellas.
Templa, per artificē spectas quibus ardua somnum
Surgere; mox condes auctor: numerosaq. passim
Seu Diuis, sua vel pones delubra Tonanti.
Surge age, tempus adest venturis cedere sacris:
Relligio iam bella iubet, mirabere victor
Quam fera mutantem studijs pacalibus arma.
Sic ait, & multa in noctem se luce recondit,
At somno excutitur Cæsar, stimulisque coactus,
Afflatusque Deo, fugientem voce reposcit
Cœlicolam, cœptumque ardens euertere bellum,
Structaque adoratos ad limina ducere Diuos.
Inde ait: *O nostris superos qui cordibus ignes*
Conijcis: adde faces, mentemq. effinge calentem,
Flagrantemque tuos iterum depasce per æstus,
Vt vetitis flammas aris extinguat auernas.
Thura quis incendet monstris? quis vana Deorum
Nomina? Quis surdis venerabitur ora metallis?
Victor ego peritura teram, templisque vetabo
Stare suis. opus interea dum distinet armis
Sæua dies, stantem voueo iam pectoris aram,
Et placitura Deo casta penetralia mentis.
Dixerat: accingitque operi, sanctæque capessat
Vt fidei leges, extrema pericula belli,
Romanique parat fasces abolere Tyranni.
Iamque resurgebat, noctemq. aurora cadentem
Præcipitarat aquis, tutumque recluserat auris
Solis iter, lucisque horas vrgebat euntes.
Continuo ad Regem, discretis ordine turmis
Conuenere Duces: illi magis æstuat imo
Pectore, corque ferit cura implacata sacrorum.
Ergo viros inter Legatum protinus omnes

Alia Templa à Constant. condita.

Desti-

Destinat in Latium. trepidos, fractosque ruina
Stat tentare animos hostis, viresque labantes,
Nutantemque fidem, pronosque impellere sensus.
Extemplo Artemius tiberinam mittitur Vrbem,
Vltima casurum qui iussa audire Tyrannum;
Et male nitentem sceptris, ignoscere vitæ,
Ac letho miseros moneat subducere ciues.
Quin etiam motis velociter agmina castris
Ire iubet: *Pugnas*, inquit, *procul Vrbe morantes*
Nequicquam serimus, vincendo & inutile bellum
Spargimus. obstructas satis est & rupimus Alpes:
Cuncta quod insubribus patuerūt oppida campis:
Et noua cænomanis ornatur laurea sertis:
Fracta dolet tumido quod pridem cornua vultu
Eridanus; domitasque inclinat ab aggere valles.
Alea nos suprema vocat. nunc Marte latino
Victores Vrbem dominam, bellique potentem
Quærite. clausa trucis sedes latebrosa Tyranni
Accipiet nostras fato meliore secures.
Dixit, & ardentes flagrantibus ingerit æstus,
Irarumque graues furibunda in pectora moles
Aggerat. Haud aliter massam fornace rubentem
Rursus anhelantes opifex immergit in ignes
Candentemque coquit; siue vt percussa figuret
Pondera, & indomitum doceat lentescere ferrum:
Siue liquefactis vt mollia signa metallis
Ducat, & antiquos spirent simulacra parentes.
Ecce autem subito regalia tecta tumultu
Vrbani densa iuuenes subiere corona,
Affatusque petunt, augustaque Cæsaris ora.
Porsenus ante alios; qui prodigiale loquutam
Nocturnis tenebris, fugiens expauerat vmbram,

Sed mox roriferæ ſub aperta roſaria lucis
Duxerat armatos ad Mauſolea maniplos,
Condita quo præceps deiecerat oſſa cadauer.
Tum collecta cohors aditus patefecerat imos
Regalis noctem tumuli ſcrutata profundam:
Aſt ibi compoſiti exuuias, cinefactaque Regis
Corpora marmoreis celauerat arca latebris,
Nuda coronali qui tempora cinxerat auro:
Quodque iacet iuxta, ſceptro Crux alta coruſcat.
Extemplò horrificam viſa ſub imagine formam
Porſenus agnouit: memorique in marmore nomen
Spectat ab hetruſca venientis origine Regis.
Nec mora. Conſumptæ rapiunt diademata frontis
Sceptraq. conſertamq. Crucem: tum ſaxa reuellunt
Læuia, vbi quondam mandata oracula priſcis
Viuebant adoperta notis, ac regna canebant
Flauia. Quippe olim ſolymi cum clara Sionis
Regna procul gererent Ieſſæo è ſanguine Reges,
Et noua tyrrhenæ firmaſſent fœdera genti;
Præſcius hetruſcam vates Hebræus ad vrbem
Vſque paleſtinis oracula miſit ab oris,
Venturoſque Crucis quódam per ſigna triumphos,
Cæſaris & ſculptas ſignauit marmore palmas.
Ergò cauis ciues egreſsi, & miles opacis
Maturabat iter, ſpolijſque potitus apertas
Intrabatque fores, auguſtaque tecta tenebat.
Vt coram ingreſsi, & ſolio ſe Cæſar ab alto
Sublimem, medioque Ducum ſtipante Senatu
Obtulit, effarique iubet; tum pondera monſtrat
Porſenus antiquis tumuli defoſſa cauernis,
Errantemque animam cæcis narrabat in vmbris.
Hoc, inquit, *ſceptro pauidos Crux ardua manes*
Terruit,

Nonnullis etiam Gentilibus olim notum fuit, Crucem ſignũ eſſe ſalutis, vt probãt qui ſcribunt de Cruce.

Terruit, ac Regem, caligantesque sepulchri
Clarauit tenebras, medio nitidissima cœlo
Quæ tibi venturas signauit lumine lauros.
Hoc & iura dabat, nostras cum conderet arces
Tyrrhenus Princeps: capitisque insigne gerebat,
Quod damus, ac tumuli pallentibus intulit antris.
Ille tuos Cæsar iam tum spectabat honores,
Tuscus honor, quondã nostri quoque sanguinis au-
Faustaque mansuro relegebat prælia saxo. (ctor,
Cernis, vt effossus præsago funera versu
Designat Tiberina lapis? victricia longe
Vt nostro vexilla Crucis prænunciat æuo?
Nominaque ingentes voluentem Flauia Tibrim?
I, designato quo te certissima cursu
Arma vocant. dominos venerabitur obuia fasces
Roma: tuas veluti celebrat Verona curules,
Maxenti imperia, & fraudes exuta nocentes.
Interea Latios ne dedignare colonos,
Flauiaque æternis ponentes tempora fastis.
Mœnibus ante ruet ferroque, ignique sepultis,
Quam Verona tuos cœlo non æquet honores.
Ipse equidem bello iam fortunatior arma
Imperijs tractabo tuis: nec frigida ferro
Dextera victrices educet sanguine palmas.
Sic effatus, humo Regem prolapsus adorat
Tum sequitur comitata cohors: nec Cæsar amoris
Abnuit obsequia, & ciues sibi dona ferentes:
Munera tum relegens oculis, super omnia lustrat
Inscriptos lapides, atque aurea serta coronæ:
Attollensq. Crucem Regis per sceptra micantem,
Accipio, dixit, *Iuuenes, arentibus antris*
Quæ mihi legistis venturæ pignora laurus.

Victori

Victori cœlum signa extulit: æmula tellus
Signa recondebat magnæ Crucis. Vndique nostris
Auxilio aspirant Superique, hominesq. triumphis.
Vos adeo conferte manus: tu clarus in omnes
Edite regali qui voluis origine nomen,
Iam meus es, Latium tyrrhenis confere palmis.
Sic ait. impellitque animos in bella ruentes,
Agmina tum cogi, & motis iter imperat armis,
Belligeramque rapit Romana ad mœnia gentem.
Rector at ausoniæ Martem non segnior aulæ
Instruit, & dubiam Maxentius obstruit Vrbem,
Vndantique mouens armatum gurgite Tibrim.
At Veronesis dubia formidine pugnæ
Saucius arcanas alit in sua vulnera curas,
Et lacer assiduo depascit pectora morsu.
Nec dum fama recens nocturnæ nuncia cladis
Impulerat pennas Latio trepidante minaces:
Flauia signa timent, nec dum vicisse loquuntur.
Venerat orta dies plaudentibus obuia ludis:
Et campi aligeros reuocans in aperta iugales
Puluere conuersis currus agitabat habenis.
Protinus ancipites curarum vt frangeret æstus,
Ipse Palatina descenderat arce Tyrannus
Spectaturus equos auido procul axe volantes.
Illi autem diræ scelerum, sæuusque peretrat
Ora furor, cæcumque nefas: vallata minarum
Turbine collectas frons nubila depluit iras,
Insidiasque dolosque, atque implacata recondit
Vulnera: liuescunt oculis crudelibus ignes,
Tristiaque expirant populorum in funera flãmas.
At rigidus pallore genas, pulsuque flagellat
Corda pauor: rabies vna, violensque libido,
Cædis

Cædis & atra fames, ſitis & furibunda cruoris.
Ergò ferox caueam inuehitur, ludiſque futuris:
Sublimi & clauſum podio ſtatione coronat,
Ac denſis legio Prætoria fulgurat haſtis.
Iamque expectatæ populus Circenſia pompæ
Signa vocat, tardoſque inhiat clamore iugales.
Ecce autem ſubito ſtridens aquilone ſerenum
Rupit turbo diem, gelidiquè à vertice mundi
Planxit auentinam reuoluto murmure vallem.
Candida marmoreo ſtabat Victoria vultu,
Atque alas medio pandens altiſsima Circo
Signabat parium calamis fœlicibus orbem.
Hanc vbi percuſsit, tremituque adiuta procella
Impulit; ereptam veteri de ſede reuellit,
Afflixitque ſolo, mediaque immerſit arena.
At primo tremefacta metu tenuere Quirites
Ora: ſed ingenti mox infremuere tumultu,
Teſtatique ſuos, agitant ſermone pauores
Principis. Ille ratus vinci borealibus armis,
Conſtantine tuos tacitus voluebat honores;
Spem tamen aſſimulat, vultumq. metumq. colorat.
Ecce iterum puro per candida nubila cœlo
Intonuit; gelidoque eliſum flamine fulmen
Perculit igne forum; veteris qua forte coloſsi
Abſtulerat cinctum radijs caput: & ſua trunco
Marmore ſublimis Maxentius extulit ora.
Tacta bibit flammas, magnaque euulſa ruina
Tarpeiam moles conſtrauit pondere vallem;
Nutanteſque iugo Romæ fragor impulit arces.
Tum vero vt patuit ſtrages, populique per aures
Rurſus fulmen ijt, iaculis ſenſere triſulcis
Expirare trucem per ſaxa cadentia Regem;

Ludi Circenſes.

Fœda prodigia terrent populum, & Maxentium.

Atque ardere grauis sceptrum exitiale Tyranni.

Ex Dionys. Halicarnass. lib. 8.

Sed Circo iam pompa subit: iamq. agmine læto
Apparent, campumq. ineunt Romana iuuentus.
Quotquot alit magnam in gentẽ spes ardua Romę,
Imperioque, togæque pares, belloque futuros,

Iuuenes ducunt põpam in ludis.

Incedunt, patriumq. audent præuertere Martem;
Arrident soboli, plausumque dedere parentes.
Hi solidos auro frenos moderantur equorum,

Primùm Equites.

Et teneros ornant armis fulgentibus artus.
Omnibus auriferas attollit casida cristas:
Plumaque mordenti colludens molliter euro
Nutat, & ancipites confundit mixta colores.
Insidet ira latus, cui baltheus alligat ensem,
Gemmiferum capulis ensem: præfixa relucent
Spicula inaurato manibus cortynia ferro:
Ostrinæque simul chlamydes, auroque rigentes
Irradiant gemmis tunicæ: per colla renident,
Pectoraque, eois contexta monilia baccis.
Bis denas adeò tendunt in cornua turmas,
Aere cauo, & cursu alipedum fremituq. sonantes.

Deinde pedites.

At Iuuenes aciem totidem formare pedestrem
Assueti, & stabili legione obducere campum.
Pila quibus, clypeiq. manu: quibus ardua frontem
Obnubit galea, & rutilas vomit aurea cristas:
Arma tegunt habiles sagulis breuioribus artus.
Comminus hi conferre pedem, dispergere cladem
Eminus; implicitos aut centuriare maniplos,
Aut laxas densare, arctas laxare cohortes,
Et sinuare fugam, tergoque instare trementi
Discunt, & profugum reuocare in prælia Martem.
Pone sequebatur variosque auriga colores
Iactat, & opposito primum depugnat amictu.

Cærulus autumnũ: prasinus ver: candidus albam
Cingit veste hyemem: rufusque æstate rubescit:
Quadrijugos, bijugosuè regens in puluere currus,
Vnius aut frenos moderatus ab axe iugalis.

Bigarij, & Quadrigarij, quorũ quatuor, veste cęrulea, viridi, candida, rubra, factiones

Tum nudi incedunt pugiles, cæstuque minantur
Ferrato, & duræ componunt membra palestræ.
Hinc tenet arua chorus saltator, & agmine terno
Pulsat humũ. dextrã breuis omnibus hasta fatigat,
Stringit sidonio medicatam sanguine pallam
Baltheus. ostentat galeam pars fronte comantem:
Iunior ærato pars pondere liberat ora,
Ante leuis graditur, saltusque chorique magister
Exilit ad numerum, se seque per aëra versat,
Lubricus & summas vix dum pede lambit arenas:
Argutas iactatquè manus, voluensque loquaces
Hinc atque hinc oculos, & mollia corpora flexu
Saltantum celerì vertigine temperat orbem.
Nec minus agrestes Fauni, Satyrìque bicornes
Pone mouent thyasos, solitique inuertere ludo
Seria, venantur faciles per ludicra risus.

Chorus Satyrorum.

Pellibus hirsutis hi scortea cingere terga,
Et picturato redimicula texere flore,
Ac sertis vmbrare comas. Pars nebrida collo
Et descendentes humeris componere villos,
Caprigenasque aptare genas, rictusque ferinos:
Interque horrificas erumpere cornua setas.

Damæ, seu Cerui pellis.

Iam citharæ neruos, plectroque canentia fila
Vocalesque agitare modos choralistria certat
Turba virum: voces numeris, buxoque canora
Tibia, & ære tubæ resonant: inflataque cantum
Curua metallifero modulantur cornua flexu.
Inde vaporatus odor expiratur acerris,

Fidicines, & Tibicines.

Officia in sacris faciendis.

Thuris & accenso nubes glomerantur in auro.
Tum quoque supremæ procedere fercula pompæ,
Ac thensis sacrata vehi simulacra coruscis.

Currus cum Deorum, Diuorumque simulacris.

Iam primos sublime regens Victoria currus
Intulerat: sed mota diu trepidantibus alis,
Ipsa quoque effractos iacuit resupina per axes.
Inde alia inducunt loris carpenta Deorum,

Et clarorum virorum.

Sublimesque virûm referentia marmora vultus:
Patricioque regit delectus in ordine Princeps.
At qui cursus agit minitantem prælia Martem,
Cæsareos stetit ante pedes: defixaque terræ,
Magnarumque immota manet flexura rotarum.
Tum rimis dat sponte locum, cuneisque reductis
Soluitur, & fracto procumbit machina saxo.
Quid mihi Martis, ait Maxentius, *aspera lapsu*
Ora canunt? curruque meos num victus adorat
Ille pedes, hostis validis an frangitur armis?
Quidquid erit, nunc ludus eat. Sic ille timorem
Spemque fouet, præstoq. silet secum ore loquutus.

Sacrificium ante ludos.

Et iam tempus erat cæsis de more iuuencis,
Stridere accensos extis fumantibus ignes.
Stabat purpureus trabea, Consique peraras

Cōsiliorum Deus, qui & Neptunus.

Solemnes Consul flammis adolebat honores:
Lecta ministerio properabat sacra Iuuentus.
Sparguntur puro manibus de flumine fontes:

Dionysius ibidem.

Et liquidis lustratur aquis, taurusque superbit
Quòd caput auratæ religant, & cornua vittæ:
Et salsæ circum decurrunt tempora fruges:
Sanguineo damnata luit mox gaudia letho.
Nam graue personuit gemina inter cornua ferrum,
Vectibus impactis, & adactæ in colla secures;
Incidit icta solo, mugitque, gemitque recumbens

Victi-

Victima: conueniuntque popæ: tum vulnere largo
Insignunt alij cultros, artusque trementes,
Visceraque enudant, scinduntque caletia mēbra:
Lancibus excipiunt alij, leuibusque canistris,
Luctantes & adhuc venas, animamque latentem
Scrutantur, velluntque manu; tyrrhenus Aruspex
Aspicit interea calido spumosa cruore
Simpula nequicquā, & morietibus incubat extis,
Si modo viua cauis subeant oracula fibris.
Illi frusta ferunt calathis, & adorea miscent
Semina: sacrificos Consul deponit in ignes,
Vina super fundens: teneris reperta Camillis
Lustrica nec desunt bifori modulamina buxo.
Iamque adeo sacris populorū ante hora litatis,
Æra vocant: stimulisque cient ventura iugales
Præmia: discedunt, cameris deuexus opacis
Qua patet immanis duodena per ostia carcer.
Atque fores aditusque tenent; sed vincta coercent
Robora, & infestis obiecta repagula portis.
Illi autem non stare gradu, non parcere frenis,
Et miscere auidas spumis feruentibus iras:
Transtraue, seu calidis incendere flatibus auras:
Siue flagellatos pedibus diuellere postes,
Et frustra in palmam cursus agitare morantes.
Ast vbi mappa dedit reuolutum candida signum,
Personuitque simul tubicen, simul ardua totos
Reclusere aditus deiectis ostia claustris,
Prosiliunt rapto foribus simul axe iugales:
Viderunt, faustoque notant clamore Quirites,
Et vidisse negant; oculos fugit impetus ardens,
Seque rotasque fuga velox auriga recondit.
Ille tamen stimulat, geminataque sibilat amens
Verbe-

Occisores victimæ.

Aruspicina in sacrificijs.

Vas excipiēdo sanguini.

Impubes ministri in sacris.

Carceres duodecim in circo. vnde mittebantur equi.

Cursus equorum.

Verbera. vota præit sonipes, cursuque prementis
Se magis vrget equi, & currũ volat ante volãtem:
Stridet, & intacto cita præterit orbita campo.

Maxentius aurigis cæruleis fauet, Constãtinus prasinis.

Cæruleum studijs Maxenti amplexus apertis
Aurigam tum fortè dabas. tu magne virenti
Constantine faues. sed non immittere habenas
Cærulus, obstantes non flectere comminus axes,
Haud potis extremis se circumducere metis.
Ille notos superat vinci post terga dolentes:
Assensuque fauent populi, plausuque sequuntur.

Septies cursu lustrabatur Circus.

Septima restabant fessis sudata quadrigis
Certatim spatia, & reflui labor vltimus orbis:
Albatusque simul rector, tyrioque refulgens
Murice cornipedes vrgent, prasinoque minantur.
Ille autem dubias iam circumflectere metas
Ceperat. Ecce subit rapidis auriga quadrigis
Rufus, & angustæ compendia quærit arenæ:
Incassum, teretique teres rota concita metæ
Hæsit, & allisu cursum labefacta remisit.
Albus adest: non ille potis cohibere iugales,
Tramitis aut lati spatium frenisque retortis
Dexteriora sequi. leuis axe prehenditur axis,
Impliciti & radijs radij crepuere rotarum.
Mordet equus fuluas, rectorque excussus arenas:
It prasinus, celerique irrumpit in ostia curru:
Murmura auentinas pulsant popularia cautes.
Sic etiam missus depugnauere secundos,
Sic & ad extremas prasini venere coronas;
Ipse amens rabie, & studijs se torquet amaris
Ingentique iras acuit stridore Tyrannus.

Vix ea. cùm vectas vtriusque ab littore mundi
Imperat ire feras Libyæque, Asiæque cateruas;

Sangui-

Sanguine & irriguo bibulas turpauit arenas.
Pars adeo infesti per mutua vulnera dentis,
Pars cecidit iaculis, & adactæ in viscera cornus
Luctantes animas, aut extraxere gementes.
Fortè auidos caperent mira vt Circensia ciues,
Nutritos aquilone greges, inuictaque Cæsar
Flauius è patrijs taurorum armenta Britannis
Miserat, indomitis renouans ludicra iuuencis.
Ille caledonios latebris frondentibus vrsos
Abstulit: & rapidos antris glaciantibus vros,
Vnà & crinitos sola per Germana bisontes;
Vt dominæ plausura daret spectacula Romæ.
Ergo vbi puluereo steterunt capita ardua Circo,
Nec rabidas astare tigres: non bella cientes
Massylos tauri metuunt rugire leones;
Protinus intento veniunt in prælia cornu.
At leo marmaricis Rex immansuetus ab aruis
Infrendens, aliquem vacuo non cedere campo,
Ardet in audentem, seseque exsuscitat hostem,
Saltuque explorat, cauda seu verberat iras:
Ille inclinata properat certamina fronte.
Nec mora. fulmineo iaculantem fulgura vultu,
Terrentemque auras tonitru, longeque ferentem
Funera, cornigera figendum cuspide taurus
Occupat: vngue leo, morsuque, & dentibus hostis
Vulnerat, insanoque fremit sua damna tumultu.
Sed tamen incassum. validis nam cornibus hærens
Iactatur, vastumque trahens in viscera vulnus
Abrupti traiecta dolet confinia cordis:
Spumantemque suo labi cum sanguine vitam.
Victorem vnanimes conclamauere Quirites.
Nec minus immanes vrique, vrsique rapaces.

Ramoſique ruunt conferta in bella biſontes,
Non vllo præfixa valent venabula ferro,
Spicula non contrà mauris contorta lacertis,
Horribili non dente tigres: non ſi qua ferarum
Turba recollectis irarum fulminat armis.
Agmina romano regnant Aurelia campo,
Mirantur deſueta geri populuſque patreſquè
Prælia: cur palmas agitet, cur vnica pennas
Flauia circenſi moueat Victoria ludo.

Ecce occulta ſonat, tum vox ſe latior omnes
Explicat in cuneos, caueamque impleuit ouātem;
Agmina nocturnum viciſſe Aurelia Martem,
Veronamque nouas domini iam condere leges.
Seu mens illa fuit, conceptaque pectore vota
Quiſque loquebatur: ſeu vox incerta ſecundis
Omina ſorte tulit rumoribus, actaque belli
Vulgabat populus dictis, auctorque latebat:
Seu linquens acies, obitæque nouiſsima pugnæ
Cœlicolum de gente aliquis, longinqua ferebat,
Et vocem latijs intendit nuncius auris.
Ergò omnes ſtudijs referunt concordibus arma,
Flauius obſcuris quæ Rex clarauerat vmbris.
Hic iactat memorans, *periturum Cæſar in hoſtem*
Contulit vt fortes acies, ſtrauitque pauentem,
Cæſaque in extremam Maxentia nomina cladem.
Hi, *domitas Alpes, ſubmiſſaque vertice ſaxa,*
Conualleſque Pado tumidas, bellique feraces:
Victorem, memorant alij, *Mauortis ad Vrbem*
Præcipitare viam. quin & Romana tenentem
Mœnia ſe vidiſſe ferunt, Labarique micantis
Fulgura, & algentem pauido ſub gurgite Tibrim.
His auidas iunxere preces. *Ades inclite Cæſar,*
Tu

Tu scelerum vindex, tu spes fidissima Romæ,
Sospita lux miseris, cæcisque infesta Tyrannis,
Imperijque decus, medijs Pax orta triumphis.
Sēserat immanis crebrescere murmura Princeps,
Ignarusque silet; sed enim cognoscere causas
Sollicitus, voces vbi sensit, & vna loquentum
Vota, refert: *Plebs infames meditata fauores*
Quid struit? innumeraq. fremens ceruice tumultus
Hydra coquit? meus ò cessas? capita alta tumentis
I miles, rescinde manu, iunge ignibus ignes,
Monstra venenato plusquam lernæa profundo
Merge, vel vre focis, spretumque vlciscere Regem.
Quid mando, iubeoué? quibus? Deuota supersit
Bellua funeribus: stat in hostem figere primæ
Vulnera certa necis, populi tum busta sequentur.
Dixit, & extremis præcidit tempora ludis.

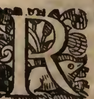
CONSTANTINI
LIBER III.

ARGVMENTVM.

Romulus Maxentij filius fugiens ex Veronensi prælio, suorum proditione, deinde amici errore frustrà quæritur ad necem. Postremo Romæ cum eius mortem fama vulgasset, hospes, & ignotus à Maxentio patre, qui eum occisorem filij rebatur esse, in rogum eidem filio excitatum inijcitur. Sed periculum euadit.

Militum fugitiuum ex prælio nocturno.

Omulus interea, postquam dilapsa ruebant
Agmina, dispuleratque trucem victoria Martem;
Præcipiti fugit actus equo, tergoque minantem
Non interruptis auertit cursibus hostem.
Ibat Cæsareus iuuenis, partemque ruinæ,
Auxiliumque fugæ fida legione trahebat.
Iamque pari perculsa metu, fugitiuaque cœlo
Quærebat latebras nox, & lacrymantibus astris
Abstulerat flammas, ne circumfusa iuuarent
Lumina crescentem per adulta crepuscula solem.
Tum quoque festinat miles decedere notis

Calli-

Callibus, & densis tacitè se condere syluis.
Lucus erat iuxtà, piceis quem frondibus ilex,
Altaque cingebant annosæ brachia quercus,
Non æuo, duræue manus violata securi:
Vndique & innexis virgulta per auia ramis
Saltus inacessas defendit solibus vmbras.
Ergo viæ fessus iuuenis, profugæque cohortes
Abdita quærebant languentibus otia membris,
Stratus & ad liquidas requieuit Romulus vndas.
Ceu calido sub sole iugis agitatus, & aruis,
Sistit anhelantes fontana ad murmura cursus,
Siue canes, seu missa timens venabula ceruus,
Ramosæque lauans in gurgite vulnera frontis.
At nemora ingressus properata indagine miles
Explorat; conualle domos si fortè palustres
Pastor, & ignotis celaret rusticus oris.
Nec mora: ad extremi densissima robora saltus
Deprendère lares: humilique latentia tecto
Limina venator patriæ tenet incola syluæ.
Huc accitus adest Cæsar. mox fallere solem
Hic placet, hostilemque manum; nox altera furuo
Donec aberrantem vestigia condat amictu.
Iamque humiles intrat postes, dominumq. salutat,
Officia, & pauidos non dedignatus honores.
Ille etiam structæ syluestria munera mensæ,
Imposuit, baccas oleæ, lapidosaque corna,
Mellaque, diuitiasque horti, calathisque salignis
Aurea, purpureos indutaque mala rubores.
Tum prædas nemorũ, & verubus versata colurnis
Terga gerit leporum, domitique vaporibus armos
Portat apri. gaudet Princeps: vultuque sereno
Hospitis indulget dapibus, tum singula libans

Romulus se in tutum recessum recipit.

Facilitas Principis, & comitas.

Solatur tenui belli mala vulnera cœna,
Et lucis medias frangit sermonibus horas.
Nec minus, & miles syluestribus arbuta ramis,
Raptaque ab hirsutis nigrantia mora rubetis
Vescitur, excubijsq. domum circumdat, & armis.
Nox aderat, tenebrasque dolis fabricata tegẽdis
Sparserat in terras; sed enim dum scandere tardos
Accelerat currus, taciturna silentia tectis
Liquerat, &(mirum) faciles dabat improba voces.
Ergo inter latiam, qui fortis in arma, cohortem,
Syllanus Romulo simillimus ætate, ac cultu.
Carus & ante alios domino Syllanus agebat,
Festinat tacitas cordis depromere curas.
Ille adeo primis simul innutritus ab annis,
Romulus alter erat: sic nota simillimus ora,
Sic humeros, bello dextramq. ensemq. gerebat.
At ferus immanes furiarum traxerat ignes,
Insidiasque diu compresserat ore silentes:
Tandem odia, & sæuas exsoluit vocibus iras.
Proditoris oratio.
Quem sequimur socij? Quæ nos ad funera ducet
Vana fides? pugnare Deis audemus, & astris?
Et lapsum nostra iuuenem fulcire ruina?
QVEM vis dira ferit, fugias. Tibi destinat ictum,
Si prope casuro tentas comes ire Tyranno.
EST miserum miseris incumbere: frangitur vnà
Qui nitens fragili credit sua corpora culmo.
Iuppiter in Dominum stridet: non fulmina vitem?
Non caput arsuro properem subducere telo?
Experti sumus pœnas, totiesque cadendo
Stamus adhuc; certo sed tangimus vltima lapsu.
Heu quantas miseri clades, quot pauimus enses?
Horrida sanguineo quot fecimus æquora fluctu?
Vidimus arctoi primo in certamine Martis,

Cum

Cum furor intonuit rigidas Aurelius Alpes,
Aequare alpinos cumulata cadauera montes,
Offeaque in celsas creuisse cacumina nubes.
Ausonias iterum strages insubribus aruis
Fleuimus. Ecce Athesis feruentia sanguine mutat,
Et latiæ spolijs opulentat flumina pugna:
Cur omnes sine lege mori? sine vindice mortis
Audemus? MEDIAM furor est abrūpere vitam.
Deuouet vnum hostis ferro. si Cæsaris vnum
Funus eat; cunctos idem sibi deuouet ensis?
AT NON occasu labentis in æquora solis
Sydera dispereunt: cœlo rediuiua coruscant,
Nocturnamque trahunt Phœbi de funere vitam.
Nos quoque, si frangit iuueniles Romulus annos,
Viuere quis prohibet, Martemq. agitare sub armis?
Immo ego (si nostri non vilis gratia facti est)
Hac iuuenem dextra, morituraq. corpora figam,
Et Constantino venient ea munera Regi.
NON SCELVS est victos victricibus addere signis
Quàque vocant meliora, sequi. Componite mentes,
Spernite prostratas acies, accedite fatis.
Hæc ait, infuditque nefas, turmamq. labantem
Impulit, infamesque adigit desertor ad iras.
Cæsareo violare iubent in sanguine ferrum,
Victoresque nouis placare cruoribus enses,
Tum Constantinis meritum succedere castris.
Ille amens furijs, clauaque immanè trabali
Irruit, atque aditus, obstructaque limina frangit.

Romulus ingentes componens pectore curas
Stramineo tum membra thoro, placidoque sopori
Lumina fessa dabat: primam cùm dira quietem
Ancipitemque malo turbarunt somnia mentem.

Hæc vere dicuntur à milite.

Crudele scelus proditoris.

Somnium Romuli.

Ipse intrare procul Romana ignobilis hospes
Tecta videbatur, carique ante ora parentis
Ambiguos ignotus, egens inducere vultus.
Tum populi flentes, & circumfusa Quiritum
Agmina funereis dare serta cupressina ramis,
Et gelidus Tiberis lacrymas haurire calentes.
Hæc inter pater ardenti Maxentius hasta
Fulminat, & rabidus nati percussa recludens
Pectora: *Non ego te*, dixit, *te vulnerat hostis,*
Qui modo tecta ferox irrumpit, & impius armis
Prodigiale furit. Iuuenem sic anxia versant
Somnia. tum mēbris trepidantibus incidit horror,
Sanguineam visus tum vani vulneris vndam
Fundere; sed largo sudor lauit amne natantem,
Syllanus Romulū occisurus petit. Ecce fores resonant, lapsūmq. impulsa minantur
Ostia, discusso patefecit lumina somno
Ille simul, portisque dolos, lectoque minantem
Sensit adesse necem. surgit, galeamque coruscis
Gemmiferam cristis, chlamydisq. micantia texta
Exuit: &, muris quæ forte affixa tenebat
Villicus, intextis setosum gausape villis,
Vestimenta rapit: pectusque, & squamea circum
Arma tegit. Stabat geminis subiecta fenestris
Semita, vallatusque rubis, calamoque palustri
Romulus fugit abiecto habitu ignotus. Callis, & in campos clausus mittebat apertos.
Huc se præcipitem saltu dedit: inde citatis
Passibus exsuperat fraudes, saltusque malignos.
Fida ministrat iter, nec denegat inuida lunam
Nox, aurasque rotis perlabitur vda silentes.
Interea fractis exciso robore portis
In mediam ferro Syllanus fulgurat ædem,
Vestigatque ducem. Libycus velut æquore prædo

Tyrrheno volitans italam spe deuorat alnum,
Quam fidos seruare sinus, rupemque latentem
Audijt. illa dolos, pelagoque tumentia longè
Bella timens, scopulos, suspectaque littora fugit,
Et fauces, Maurique iras frustratur inanes.
Non secus auectam scrutatur limine prædam
Proditor, incumbitque thoro, repetitaque ferro
Vulnera nequicquam geminat; vetat impia facta
Spectari, & cæcis se nox interplicat alis.
Inde vbi siue fuga vitasse pericula Martis,
Seu iuuenem cecidisse ratus: se se induit auro
Augustãq. humeris chlamydẽ, galeamq. comantem
Fronte gerens: *Socij*, exclamat, *nunc hostica victor*
Castra peto; Cæsar, non cernitis? arma coruscat,
Et Constantinis se deuouet additus armis,
Vt vobis stet tuta salus. Sic ibat apertis
E' foribus, sequiturque phalanx mirata gerentem
Cæsareos habitus, & membra simillima regis.

Syllanus vestibus, & armis Romuli se induit, & eius similem se iactat.

Iamque iterum calles nemorũ, dubiasq. remensi
Ambages, aruis celerant: aciesque propinquas,
Castraque laurigero spectant Aurelia vallo.
Ecce impacato delapsus ab aggere miles
Obuia bella fremit. socios cessare maniplos
Imperat, ipse volat dubios Syllanus ad hostes
Aligero præuectus equo, turmæque, ducique
Supplicat, oblatis pacemque paciscitur armis.
Proh scelus execrata dies: Regique, Deoque
DEVIA non impunè fides. furor insilit ardens,
Vt videre virum, profugi cui Cæsaris ora
Falsa vident, sed vera putant: *Maxentia proles*,
Inclamant, *sceptrique rapax, prognataque Tibri*
Tisiphone, nunc regna vomes, cum pectore vitam

Syllanus solus hostes adit.

Pro-

A quibus pro Romulo habitus occiditur.

Proijcis. Incurrere omnes. Velut agmine facto
Infestis vrgere nigras vlulatibus vmbras,
Inque lupum, fama est, rabiem sæuire luporum,

Narratur, lapsos in insidias lupos ducentē lupum discerpsisse.

Si quando in pastus, raptis & ouilia caulis
Ille vocat: sed enim subitas improuida casses
Agmina, custodesque adeunt laceranda molossos:
Haud aliter legio immanes agitare furores
Atque vnum caput innumeris obnubere telis.
Pars laceros densis mucronibus occupat artus,
Pars iaculis, hastaque petunt. *Quid dedita vobis*
Corpora, dicebat, *foditis? Non Cæsar: & illum*
Ipse ego. Sed cornus transuerberat ora loquentis,
Defixitque sonos linguæ, traiectaque rupit
Guttura, sanguineis quà vitam euolueret vndis
Proditor, allapsusque italam violaret arenam.
I ferus, æternisque nefas expendere pœnis
Incipe. funestis nimium trepidantia monstris
Sydera turbasti: scelerumque infame tuorum
Argumentum ausis memores furialibus annos
Turbat adhuc, metuitque cani. Tu fœdera primæ
Ausonio iurata duci iuuenilia vitæ,
Tu Capitolinas data sacramenta per aras
Obruis, vt strati veniant tibi nomina Regis,
Augustoque magis de sanguine purpuret ostrum.
Infœlix sine Marte iaces: viduusque sepulchro
Te, perque alta tuum sepelis obliuia nomen,
Hactenus & tacitis agitata silentia Musis.
Hæc adeo desertor habet feralia miles

Cohortes Romuli transeunt ad Constantinum.

Præmia. Romanæ tum flauia signa cohortes
Accepere: nouis exercitus adfuit armis,
Et Constantinos veneratur in ordine fasces.
Solus at obscuris syluarum Romulus vmbris
Exer-

Exercebat iter, collesque egressus apricos
Descendit riguas, Phœbo ascendente, nouales.
Sollicitæ circum; simulacra volantia, curæ,
Spesq. metusq. angorq. gemens, & tristis, aguntur
Ira, fugæ comitatus atrox: super omnia pectus
Pulsabat regale dolor, gemitusque sequaces,
Vadentemque labor, gressusque vrgebat egestas.
Iamque diem medijs Titan librauerat horis,
Cum procul incertos per vasta noualia cursus
Flectere visus eques. fuerat pars inclita Martis
Hic quoque nocturni, læuamque celerrimus alam
Ductor in aduersos Marius conuerterat hostes,
Serus & extremis auertit terga periclis.
Hic vero errantem, & thoracis tegmen aëni
Spectauit iuuenem villosa in veste tegentem,
Nec procul agnouit; tamen interstincta relucent
Aera sinu, & vario ludentis verbere lucis
Non occultatis tremulum iubar effluit armis.
Ergo ignes hausit tacitus, creditque profectum
Rupibus abruptis pastorem, antrisque paternis,
Telaque, & exuuias belli rapuisse iacentes.
Et secum, *Ecce iugis, scopuloque auulsus ab alto*
Durior hic spolijs truncus se se ornat opimis,
Et nostro demens potitur? tamen improbe reddes;
Hæc mihi vt ausa luas, multo cum sanguine posco.
At contra ardentem, & stricto mucrone minātem
Romulus auxilium ferro petit: ERROR, & iræ
Humanis adeo versant discrimina rebus.
Iamque pares armis, animisq. lacessere Martem
Incipiunt. medijs cum præceps labitur aruis,
Lubrica & offenso fallit vestigia saxo
Romulus: impatiensque altis procumbit arenis.

Romulus in fuga ab amico nō agnoscitur.

A quo ad terram tantum non occisus deijcitur.

At Marius: *Nempe ante tuo iustissima pugnant*
Numina, ait, *sceleri: nunc intonet altera vindex*
Dextera. Sic fatus surgentem, ac tela minantem
Perculit, impressoque super mucrone sequutus
Thoracem abrupit, fractisque in pectore costis
Mergere visus erat, perfossaque viscera ferrum,
Atque humeros, cunctasq. animæ rupisse latebras.
Ilicet exultas ad læta exordia pugnæ
Heu demens, opifexque tui sæuissime luctus;
Inque nouum cumulas crudelia gaudia vulnus.
Ille quidem explorat vultumq. habitumq. iacentis:
Atque expiranti similem, vixque ægra leuantem
Lumina. Vt aspexit, stetit anceps; fronte decoras
Quod spectat pendere comas, quod pallida malis
Afflant regales languentibus ora nitores:
Agnouitque ducem. Miseri tristissima visus
Heu mora, defixusque dolor. Non amplius arma
Principis, hirsutæ non curat tegmina vestis,
Ingemit, immotusque silet; tum frigidus atros
Perfundit lacrymis, mortis sub imagine vultus:
Nec benè dignoscas, vter occidat. Excitus imo
Spiritus vt tandem fugientes pectore sensus
Reddidit: oblitusque iræ, tamen altus habebat
Miles adhuc capulum dextra; lacrimansq. dolensq.
O manus, inquit, *atrox, ò non tractabile telum*
Crimine quam tanto sitiebas sanguinis vndam,
Me crudele nefas vt mergeret? Inclite Cæsar
Tuq. ò terrarum imperijs sol nate mouendis
Hoc Martem incolumem fugisti, horrendaq. noctis
Excidia, vt furijs, teloque cadentis amici
Occideres? Quid enim mortem morer? occidat vna
Qui ferit. Hæc dicens à Cæsare traxerat ensem.

Gladius videtur traijcere pectus, nec traijcit.

Romulus ab amico pœnè moriens agnoscitur.

Ecce

Ecce autem: virgam veluti flexura falignam
Ductilis obliquat, ramique domabilis orbem:
Sic quoque lunatum reuocatur pectore telum.
Flexilis obliquo torquetur lamina ferro,
Mollitoque adducta sinu formatur in arcum
Quæ modo cingebat teretes curuamine costas.
Obstupuit miles, tacitasque agnoscere causas
Tempora dira negant. animæ cùm certa latentis
Signa dedit Princeps, defectaque tollere cepit
Lumina. proiecit sinuosum protinus ensem
Spemq. necis Marius: iamque insperata leuantem
Corpora & ipse leuat manibus: tum sustinet ægros,
Siue ministerijs fouet auxiliaribus artus.
Ille quoque aurato diffibulat æra metallo,
Sedulus & squamis, & aeno pondere membra
Liberat: Ille tulit libandam fluminis vndam,
Purpureos idem materno è cespite flores,
Et circum liquidas afflauit odoribus auras.
Nō secus ac tenerā patria super arbore prolem,
Discere quæ primos gaudens per inane volatus
Ludit inassuetis necdum sibi credula pennis,
Si quando læsit iaculo celerique sagitta,
Libauitque leui venator vulnere pectus;
Accurrit gemebunda parens, reuehitque relictos
Ad nidos, viridesque domos: huc illa tenaces
Glutinis ambrosij succos, roseumque liquorem,
Et matutino rorantia balsama cœlo
Ore gerit, vulnusque fouet, queriturq. dolentem
Solaturque dolens; medicatos hausit odores,
Et latices natus, guttataque pabula matris.
Sic Marius curat iuuenem, sit admouet artes
Pæonias, dubiæque iterat fomenta salutis.

Flexus gladius vulnerato non nocet.

Romulus vitæ officijs redditur.

Inte-

Integer vt tandem redijt vigor; ante, volutis
Procubuit supplex genibus, dominumq. precando
Conciliat. Circum ille dedit sua brachia collo,
Et gaudet lacrymans lacrymantē affatus amicum.
O comes, exhausti, satis est, quodcumque pericli
Fors tulit: hinc meliora feret. Sic aspera ponto
Ira per incertas oritur, moriturque procellas.
Pone tuos animi fluctus: iam stabit vtrisque
Mors eadem, vitaque modus. Nunc mitibus astris
Ibimus ausoniam, fœlix comitatus, ad Vrbem.
Sic fatur, comitisque metum, curasque resoluit.

Incolumitas & lætitia amicorum.

Ille autem, quoniam flexi curuamina teli
Sollicitant cupidam mentem, *Dic Cæsar, in orbem*
Cereus vnde, inquit, *gladius, ferrique coactus*
It rigor, aduersum quod cassa in vulnera pectus
Impulit. Intexta exiguo miracula velo,
Cæsar ait, *spectas: nulli penetrabile ferro*
Quod magnus parat arte Dymas: & murmure iussit
Thessalico incassum tentari hæc stamina telo.
Quid magico non ille iubet, subigitque susurro?
Aut virga, aut numeris, Colchiq. potentibus herbis?
Illius & iustos Maxentius auxit honores.
Quin etiam inuerso si quis velamina limbo
Cinxerit; in formas iuuenilia membra seniles
Induet: aut contra senior iuuenilibus ora
Picta notis finget, visusque illudet amicos,
Idem, aliusq. senex, ponensq. adimensq. iuuentam,
Annorumque opifex, demolitorque suorum.
Tu quoque si experto placeat confidere lino,
Accipe: sunt gemino mihi tradita lintea textu.
Obstupuit Marius, celebratque ingentia dona.
Inde viam repetunt, gressusque per Itala tendunt,

Vis duorum linteorum.

Nota, sed occultis ignoti erroribus, arui.
Tunc & funereis se Fama loquacior alis
Vexerat, & luctu Romanam impleuerat Vrbem.
Nuncia nam stratas acies, infractaque narrat
Agmina, & infestas percuntia castra per vmbras.
Diceris ante omnes, & lamentabile carmen
Cæsar alis, tua suspirant in funera ciues
Romule: viuentemque colunt solemnia mortis. Nunciatur in Vrbe mors Romuli.
Te medij raptum, memorant, è turbine belli
Syluestrem tenuisse domum, tepidamque cruoris
Fudisse hospitijs cæsum nemoralibus vndam.
Purpureæ at texto chlamydis, galeaque superbum
Raptorem augustos vultu simulare colores.
Ipse gemens, solioque pater delapsus ab alto
Soluit laurigeras squalenti fronte coronas:
Et natum, heu natum crudelibus aduocat armis,
Aut desertorem Maxentius increpat hostem,
Admiscens lacrymis frustra indignantibus iras.
Protinus ille tamen tiberino funera campo,
Componique sacris iubet exequialibus aras,
Cæsareosque rogos; vnde altum Roma per ignem
Mentitur vanos cœlo dare nomina Diuos.
Inde minax, totamque furens immane per aulam
Ite, inquit, *mihi lecta manus, fortissima ciues*
Pectora: fulmineas hastis prætexite flammas,
Syllanumque trucem, nato qui nostra perempto
Attollit spolia, & vultus mentitus heriles
Improbus exanimum raptis imitatur in armis,
Figite, flagrantemque suis consumite pœnis.
Viuit adhuc, nostram nati qui funere vitam
Immersit, rapuitque duos? nam flebilis annos
Quid moror heu genitor, sceleris nisi perfidus auctor.

Crediturque præsertim à Maxentio.

Cremati corporibus Diui dicebantur.

Romulus pro Syllano habetur qui se iam perserat.

Occidat? Ite meæ peditumque equitumque catervæ,
Vipereumque caput contundite. Dixit, & iras
Terrificasque minas, cædisque iniecit amores.
Hi cunctos rimari aditus, diversaque longe
Et missi ad eum occidẽdum à patre satellites. Mœnia, & occultos latebris irrumpere postes.
Ast alij sylvas, omnemque patentibus arvis
Scrutantur caveam, & studio meditata silenti
Certatim relegunt rapido vestigia cursu.
Iamque reposcentes pervenit rumor ad aures,
Qui putant se quærere Syllanum. Vallibus Eridani proceres errare fugaces,
Et celare fugam, & raris se credere tectis.
Vnum & purpureos similem tibi Romule vultus
Cæsareas præbere notas: comitemque sequentem
In senium pronos tardare viriliter annos.
Ipse audit violenta sui mandata parentis
Romulus, immitemque sibi crudescere mortem
Atque impendentem sensit cervicibus ensem.
Ille quidem egressus notis regionibus, ibat
Quà longobardis depressa Bononia campis
Spectat vicinos impellere sydera montes:
Frondosisque iugis, medioque altissime dorso
Frangis tyrrhenas pater Apennine novales.
Hic dum nocturnis referens se Romulus horis
Hospitio indulget; subit ecce ad limina serus
Nuncius. Ille sui præsentia Cæsaris ora
Ignorans, latij crudelia iussa Tyranni
Romulus audit quæri se ad necem. Narrabat: *cædem Maxentius*, inquit, *acerbam,*
Et mersum ulturus violento funere natum,
Syllanum auctorem sceleris, campisque vagantem
Eridani, gravibus religatum colla catenis
Raptari sine more iubet. crudelis ademptas
Cingere nam vestes, augustaque Cæsaris arma

Atque

Atque habitus, nomenq. gerens, ac Principis ora,
Errare occultis fertur Syllanus in aruis.
Hunc pater Augustus caput, arbitrumq. malorum
Destinat exitio, structosque reposcit ad ignes.
Nec bene cæsareæ quisquam defenditur iræ.
Sic ille effatur. Nec, falsa inuoluere dictis
Conscius, impulerat præsentem, & cuncta silenti
Expendētem animo iuuenem. Tum parte reducta
Romulus: *Heu petimur*, dixit: *Genitoris adactus*
Viribus & nati sub viscera conditur ensis.
Iam Syllanus habet scelerati præmia facti:
Empta cruore dedit mors præmia. sanguine rursus,
Nostraque vibrato quæruntur pectora ferro?
Heu clades, similisque decus miserabile formæ.
O genitor quæ bella moues? natoque, tibique
Vulnus alis? Dixit: mensque indignata querelas
Abscidit. At Marius; *Mitte hos de pectore fluctus.*
Nullus vulneribus locus est. Adamantina vitæ
Sepimenta geris, Verso cape lintea limbo,
Atque alios rugis tibi finge senilibus annos.
Et mihi cantato visus stat ludere velo.
Quondam etiam texit cyprio se nubis amictu
Troius Aeneas: nebulisque argiua fefellit
Tela Paris: FORTIS vitam quocumque tueri est.
Sic fatur, mouitque Ducem. Prior induit artus
Romulus, excussam prior exuit ore iuuentam.
Squalet fronte color, demittunt candida circum
Tempora promissos, incanaque menta capillos.
Purpura nec pingit chlamydem, laxataque cinctu
Indica virgatæ fluxere volumina telæ:
Incessuque senex fertur. miratur euntem
Ipse neque agnoscit Marius noua mēbra mouētē.

Idest Romulus, quē occisum rebatur Maxentius.

Romulus eiusq. comes mutato habitu vultuq. tendunt ad Vrbem.

Mox ille induitur, voluitque expingere vultus,
Per Nomadum quales, Arabumque calentia regna
Fuſcantur, nigroſque bibunt è ſole colores:
Ferre & ad extremos pendentia carbaſa talos.
Sic ambo ignotas in corpora verſa figuras
Mutatis traxere notis, atque hoſpita fallunt
Limina, tyrrheniſque latent fuſa agmina campis.
Sæpè necaturis ſeſe vexilla maniplis,
Sæpè equitum denſa circumfudere corona,

Vitantq. inſidias & pericula.

Quos iræ ſtimulant Regis: ſuſpecta duorum
Quos fuga ſollicitat, tunicæque notabile textum;
Forma ſed auertit peregrino barbara cultu.

Intrant Vrbem.

Iam Tiberim repetunt, ſubeũt iã mœnibus altis
Et ſpectant noua præbentem ſpectacula Romam.
Nãque vbi Flaminias, aquilo quà percutit Vrbem,
Intrauere fores, ciuilibus excita tectis
Fundebat propter fluuium ſe turba dolentem;

Martius Cãpus tunc intra Vrbem.

Martiaque vndabant Romanis prata cateruis.
Forte dies aderat, cœli quà iuſsit honores
Funere ab auguſto genitor, magniſque beatum
Ordinibus Diuûm naſci tibi Romule nomen:

Apotheoſis Romuli, vt veteres nummi.

Interque Indigetes aſcribit Roma vetuſtos.
Ibant innumeri, diuerſi è finibus orbis
Quotquot Roma potens gremio complexa patẽti

Mos conſecrationis Imperatorum. Ex Herod. lib. 4.

Seruat, & auſonios fecit victoria ciues.
Munera quiſque gerit: floreſq. virentibus herbis,
Et nemorum fœtus, Arabumque adiungit odores;
Manibus inferias, ſacrandaque fercula buſto.

Munera gentium & ciuitatum.

Nec minus & latij proceres, equitumq. patrumq.
Incedunt acies; & tota roſaria Pæſti,
Et thuris lacrymas, & eoo à vertice myrrhas,
Cinnamaque, & nardos, ſudataq. balſama portant,

Tum vario mœstum plaudit modulamine carmen,
Discretumque choris. niueas hic veste puellas, Chori puerorum, & fœminarum.
Hic prætextatam tenero notat agmine pubem:
Concentuq. pari tua Romule facta reuoluunt.
Ordine at ex gemino iuuenes, mœstique feruntur Cerea effigies mortui, quæ fertur ad pyram.
Millibus in medijs, lectoque grauantur eburno.
Hic vbi sutilibus gemmis, auroque nitentes
Clara inter vestes, & puluinaribus altis
Effigies visenda iacet, cui clausa recondit
Lumina, pallentesque premit mors cerea vultus.
Iam propius steterat, contemplatusq. iacentem Romulus videt suã imaginẽ in pyra collocãdam.
Seque suosque videt cerata in imagine vultus,
Romulus, & comitem lacrymis affatur obortis.
Heu quæ nos vltra magico data murmura lino
Armabunt, viuosque tegent? Ecce obuia mortis
Argumenta mouet genitor, pompaque rogali
Nescius irritat morituri funera nati.
Heu viuis infestus honor, votusque profundis
Manibus; hæc etiam nostros coniurat in artus
Relligio, vitamque sacer mihi deuorat ignis?
Viuentemque pater colet inter sydera Diuum?
Nunc perij: si forte tenet, me me ille trucidat,
Corpora falsa ratus, mentitaque verba ferentem,
Nec donat cœlo, terras negat, infera pandit.
Hæc adeò lacrymans queritur. Mariusq. dolentem
Solatur, tacitusque animo diuersa volutans
Romano comitem prohibet discedere campo. Marius Augustam adit.
Ocyor inuerso tum se confessus amictu
Aduolat Augustæ ad sedes, vbi regia luctu
Atria fœmineo, vicinaque vocibus altis
Culmina, percussoque sonant Capitolia templo.
Ipsa palatinæ residens penetralibus aulæ

Queſtibus implebat collem, gemituque ciebat
Ancillatrices dominæ ad lamenta querelas:
Maternis querulæ ſuſpirant fletibus auræ.
Tunc petit alloquia,& mœſtis ſe ſe ingerit actis,
Fauſtaque clamabat Marius. Iubet illa vocari,
Auditura virum ſibi proſpera bella canentem.
Hic hilaris vultu, genibuſque ante ora volutus:
Quid natum Regina oneras plangoribus, inquit,
Quem tibi Dij ſeruant. Oculos (defixa tenebat
Quippe ſolo) attollit ſubito, lacrymaſq. coërcet
Solantique parens bibulas accommodat aures.
Natus, ait, *medio ſpectans ſua funera campo*
Intempeſtiuos ridet genitoris honores;
Et modo ſi iubeas, aderit. Mora nulla: repertus
Adſit, ait genitrix: *ſpectem, quem viuere vitam*
Credo equidem, noſtræ quia nondum tẽpora rupit:
Mortuus ille meos ſecum quoque conderet annos.
Tum properans Marius tiberini gramine campi
Abducit iuuenem,placuitque trementia primùm
Corpora,fidentemque humeris præferre ſenectam:
Et gauiſuros habitu confundere viſus.
Iamq.ante aſtabat matrem, cum territa mõſtro
Auertenſque oculos. *Tali mihi redditus ore*
Natus adeſt? dixit. *Tuq. ò nequiſsime fraudes*
Proijcis in Reges, morſuque tricerbere luctus
Paſceris immoriture meos? Hinc tollite peſtes,
Mergite aquis,celeres portenta extinguite flammis.
Sic ea. Iamque ſubit confertus in atria lictor
Rapturus geminos: cum triſtibus obſitus annis
Romulus accinxit mutato carbaſa limbo.

Læta per hiberni vt quondam ſolemnia Bacchi
In laruas induta truces rictuſque ferarum

Nunciatq filij incolumitem.

Romulus ignotus ducitur ad matrem auguſtam.

Ora solent blandi pueris ostendere patres;
Illi horrent, seseque cauis clausere sub antris,
Aut manibus pressere oculos, gremioq. gementes
Materno tenuere fugam: fugientia donec
Monstra silent, reuocantq. suas in corpora formas,
Et personatas risu posuere figuras.
Non secus arridens maternæ Romulus iræ
Atque alio florens æuo stetit. Aurea numquam
Vertice defluxit coma pulchrior: aut sua circum
Gratior intonsam suspendit tempora nubem.
Fulget lux oculis gemino formosior astro.
Accessit frontique decus, totoque rubentes
Lætitias aperit spectabilis ore iuuentus.
Ipsa nouus squamis interlucentibus ambit
Arma nitor: maiorque humeris, habituq. decoro
Et vi sua ante omnes augustior emicat Heros.
Nam iuuenis laudes cumulans, inopinaq. matris
Gaudia, quamquã absens, indulserat omnia formæ
Argumenta Dymas, magicoquè ingesta susurro
Lumina, florentesquè, decus iuuenile, rubores.

Romuli dignitas, & pulchritudo.

Ergo vbi sublimi rutilantem vertice crinem
Suspexit genitrix, humerisq. & pectore natum
Cæsareos vincentem habitus, atque oribus ora;
Obstupuit, mistoque metu sua gaudia versat,
Obtutuque incerta silet. Mox: *Nempe Deorum,*
Concilia, & magnum genitor tibi pandit Olympum
Nate, refert, *Diuos superas qui pulchrior omnes.*
Quem te Italæ clades fecere, infaustaque bella?
Quem reddis caræ te formosissime matri?
Qualis ab hoste redis? At non fœlicibus armis
Vlla triumphales sic euexere coronæ
Tempora, nec tali fulsit Romanus in auro.

Romulus à matre agnoscitur.

Ecce pater flammis extinctum & sydere donat;
At dignus quem vita sacris, interque vocantes
Euchat Indigetes, templisque arisque reponat.
Hæc dicens dabat amplexus. Sed Romulus ora
Tristior, *O mater veni*, inquit, *vt impius hostis*
Cui vitam ignouit, pater auferat? auguror ignes
Inscius; & latios iussis crudelibus enses.
Non ita, mater ait, *per me ferus exiget ensem,*
Qui te cumque ferit. Mortem tibi Roma rependet,
Cui defensa viget? Stabis dum regna manebunt
Romula, sic oro: certum est tibi nominis omen.
Nec dum nostra parens partitus gaudia natum
Aspicit, amissumque tenet? non tela cruentus
Quisquã adiget, contra intorquet si fulmina Cæsar.
Dixit, & ipsa manum tectis complexa superbis
Educit, Martisque parat succedere campo.
Nec minus & fausto plaudens tum fama tumultu
Personat innumeris septem per culmina linguis
Et ripas Tiberine tuas: è puluere belli
Cæsareum iuuenem patrios venisse penates.
Accurrunt, glomerantq. gradus, studioq. videndi
Reginam vndantes vrgent, stipantq. frequentes,
Et parilem Diuis dominum mirantur euntem.
At pater ausonij nondum pia gaudia vulgi
Senserat, & sacris luctum exequialibus auget,
Mœstaq: verba rogis, atque vltima dona ferebat.
Tollit in excelsum se turribus æmula moles
Quadratum dimensa latus, sectaque cupresso
Interiora trabes, damnataque robora texunt.
Tum stipulas, calamosq. leues, atque arida condit
Venturis alimenta focis: extraque superbis
Vestibus, aut auro, aut signis collucet eburnis.

Romulus timet iram patris, à quo pro Syllano habetur.

Mater Romulum ducit ad patrem, qui filio rogum extruebat.

Pyra quadrata, & decrescens: ex nũmis antiquis & Herodiano, lib. 4.

Proximus huic spatijs it decrescentibus agger,
Et similis structura operis. laterumque minorum
Parietibus facies breuior ligat angulus æquis.
Tertia contractos tollit magis area fines:
Inde minor, se seque alio sublata coarctat
Quinta supercilio: donec iam vertice summo
Extenuatur apex, super & celsissima fulget
Purpura, candet ebur, gemmæq. aurumq. coruscāt.

Ordo secundus minor, & alij deinceps.

Ceu facibus nigra excubias vt nocte micantes
Imperet, alta sedet portu Pharos. æquora longe
Nauta secat, tamen elatas in nubila flammas
Certantesque videt stellis fugientibus ignes:
Tollit inæquales at turris saxea muros,
Syderaq. impellit, terras grauat, æquora terret,
Et quà luce necat, dorso quà parturit vmbras.

Turris in portu. Herodian. lib. cit.

Ergo vbi funereæ steterunt miracula pompæ,
Quæque ferebatur, gradibus composta superbis
Constitit effigies; populi mox agmine denso
Vndique odoratis cumulantur pondera glebis
Thurea, panchæusque liquor, myrrhæq. gementes:
Cumq. suis indos onyches, alabastraq. fundunt
Vnguentis, casisque ferunt opobalsama ramis,
Raptosque eois succos, & aromata syluis.

Romuli mortui enim effigies in summa pyra ponebatur.

Nec minus & celebres ineunt certamine ludos,
Sublimesq. in equis volitant. quà flectere currum
Purpureos, formaque patres simulante vetustos
Aspicias: actæ in numerum quà ludicra pugnæ,
Atque recurrentes gladijs resonantibus orbes,
Et campo indomitum pacato efferuere Martem.

Ludi equestret, & curules. & gladiatorij in funere.

Ipse toga insignis Maxentius: ipse virenti
Lauro incana tegens iam tempora, sustulit atram
Auersus de more facem, iam iamque rogales

Successor Imperij accēdebat pyram.

Admouet illacrymans arſura in robora flammas,
Incipit & caris lamenta nouiſsimus vmbris.
Ecce Auguſta procul: *Siſte, ò qua funera Cæſar*
Exclamat, *nato renouas? en Romulus, ignes*
Tacit. in fine xv. Annal. *Mitte tuos: Viuens non miſcet nomina Diuis;*
Par illis tamen ingreditur, maiorque refulget.
Dixerat. aduertitq. animos, oculoſq. Tyrannus,
Abſtinuitque manum: tenuitque ſilentia vulgus.
Vt iuuenem aſpexit venientẽ, & multá pauen em,
Romulus à patre pro Syllano habitus non agnoſcitur. Syllaníque patrem ſubiens percuſſit imago:
Nempe, inquit, *deſertor iners, natique ſatelles*
Dirus adeſt. Non tu flammis damnate profundis
Impie romuleos hauſiſti in nocte cruores?
Meque meumque genus ferro petis? inde iacentis
Mentitos fugitiue habitus imitaris, & artus?
Nec dum digne peris? rapite ò, natique patriſque
Vltores, agite in pœnas, date corpora flammis.
Ardeat: vnde ſuos ardens rogus inchoet ignes.
Vix ea, cum denſa circumuenere corona
Miles atrox, lictorque ſimul, Patreſq. Duceſque,
Intentantque necem, cunctiq. in vulnera poſcunt.
At mater, quis enim vexat furor? eijce peſtem
Fruſtra prohibente matre ligatur Romulus. *Pectore*, clamabat, *Cæſar: deſiſtite ciues.*
Sed monet incaſſum. nectunt ſtridentia collo
Vincula, & irati rapiunt ante ora parentis.
Tum vero percuſſa animis, natique dolores
Vlterius non paſſa parens, quà denſa coactis
Turba premit cuneis, auguſti oblita decoris,
Matris querelæ in filij periculo. Pluſque ignara ſui fertur: non tela, nec enſes,
Non rabidus Regis tardat furor. euolat ante,
Vinculaque abrupit manibus, nexuſque reſoluit;
Inde ait. *Hoc etiam Sol aſpicis? impia nato*

Tu Pater: ac Regi moliris funera ciuis?
Hic meus est: tuus & Cæsar. matrique, tibique
Eripis? O geminæ dira inclementia culpæ.
Ast aberit scelus. hic viuet. me me ense volentem
Transadiges. ferro vna cadam, si victima ferro
Quæritur, Augustæ veniant incendia matri.
Est tua nate salus. Dixit, complexa feroci
Indignantem animo, lacrymisq. impleuit obortis.

At pater, ingentes quia sæuior asperat iras, Error, & ira Maxentij.
Et iuxta tædis stimulat furialibus ardens
Alecto, colubrisque humeros inuisa flagellat;
O, ait, *infausto perituram sydere Romam;*
Coniurant nostris superique hominesque ruinis.
Nec tu prædonem coniux ante ora cruentum
Cæca vides? laceri fœdatur sanguine nati
Barbarus heu vitæ raptor, spolioque potitus
Nominis: Augustæq. opibus Syllanus, & ausis
Viuit adhuc? pereat: Quid pestifer inficit auras?
Sic fatur, stridensque fremit. Sed Romulus vltra
Impatiens, paulùmq. metum compostus, & iras:
O genitor, dixit, *neque enim mihi nominis huius*
Est letho sublatus honor, quid credula tantum
Corda furunt? Ego sum, nec falsus imagine ludo,
Romulus. Infandos in nocte iuuantibus vmbris
Perfidus admouit, nudos neque proditor enses
Infixit lateri; fraudum fuga nobilis artes Frustra patri se prodit Romulus.
Dispulit, infregitque dolos. pro sanguine prædo
At dominam chlamydem galeaq. insigne reportat,
Vt gereret vultu, similemque in veste figuram.
Ex illo geminos facit error; at error abactis
Syllanum furijs per Flauia sustulit arma,
Actus ego insidijs patrias ex ordine pœnas

Sæpe tuli; vixique tamen, vicique dolosas,
Consilijs, manibusq. manus, animamq. decoris
Romuli cõstãtia, & fortitudo. *Defendi latebris, vel apertis conditus aruis.*
NEC tamen in pretio vita est: si morte piandum
Est aliquid sceleris, morior: si sanguine nostro
Roma viges, ego sanguineos è corpore riuos
Roma tibi voueo; vitalem sanguinis vndam
Accipies, stabilemque patris per regna salutem.
Dixerat. Exertumq. manu iam Romulus ensem
Populi sensus in calamitate matris, & filij. Extulerat, versoque latus mucrone petebat.
Cũ subiens: *Me me ista manent, da vulnera*, mater
Inclamat, tenuitq. manum, ferrumq. retorsit.
At fletu insanos commutauere tumultus,
Et lacrymis populi. Casus miseratus acerbos
Insontis iuuenis, miseros & matris amores
Quisque gemit: tolluntque altas ad sydera voces,
Et veniam, vitamq. rogant. Incredulus ardens
Sed magis infremuit, spumansq. dolensq. Tyrãnus.
Non gemitus, matrisq. preces, populosq. precantes,
Tantum audit rabido latrantes corde furores,
Inde ait: *O regnis miles fidissime custos*
Maxentij inclementia. *Explorate meis, quid Regem in certa ruentem*
Vulnera, proiectumque dolis, mersumque periclis
Deseris? in nostrum ferus hic post funera nati
Mentitur sine fine caput; tu tela coerces?
Stringe manus, da membra rogis: natoq. paratis
Supplicia expendat flammis, matremq. vetantem
Vlterius prohibere veta. Quis monstra moratur
Tollere? Fatus erat. Sed victa doloribus atris
Languebat genitrix. lapsantem in tecta reducunt
Concussæ gemitu, & querulis plangoribus Vrbis.
Hinc furijs accensa cohors resonantia vincla

Inten-

Intendunt, iuuenemq. trahunt: Ignara quid audet
Turba, nec agnoscens dominum? Post fortia Cæsar
Prælia fert patrios, famulis cumulantibus, ignes:
Ipse iubet genitor, natumq. vlturus acerbat
Cæde nefas, natumq. necat. Iam summa tenebant
Impositumq. pyræ statuunt, iam dextra propinquat
Subiectura facem, & pheretro malè tẽperat ignis.
Ecce autẽ subitis concrescere nubibus imbres,
Clarus & obscuro lucem sol condere nimbo.
Nec mora. Discusso repetita in fulgura cœlo
Intremuit vallis, fractumque agitante tumultu
Æthera, fulmineas iterumque iterumque ruinas
Horruit, & mixto labentem flumine caurum.
Iam primas fax versa faces accenderat atri
Pegmatis: ac frondes lugentibus arida flammis
Nutrimenta dabant, & eois pinguia succis
Inter odoratos expirant robora fumos:
At gelidis illapsus aquis densissimus imber
Extinxitque faces, & nata incendia pressit.
Turbatique rogos circum populusque Patresque
Vltores tonitrus, tempestatumque cadentum
Prodigiale timent agmen, bustoque recedunt,
Haustaque inundanti merguntur funera campo.
Sic quoque Collinæ quateret cum proxima portę
Annibal, & positis Aniena sub ostia castris,
Ponè suburbanos educeret agmina colles,
Et libycis vexilla tubis Romana cieret;
Inuectus contra nimbis globus, ausaque furtim
Astitit vnda super, validisque armata procellis,
Arma repercusit, Pœnosque, Italosque fugauit,
Et dubiæ rapuit ventura pericula pugnæ.
Sic aquilone rigens, glomerataque fluctibus atris

Romulus in pyra cremãdus collocatur.

Subitus turbo, & pluuia.

Annibal ad portas pugnaturus cũ Romanis imbribus prohibetur.

Obruit

Obruit & valles, & verberat horrida colles
Propter tempestatē cuncti è campo recedunt. Tempestas: cœlique fragor, lamentaque vulgi
Congeminant: mixtoque cadens de nubibus altis
Depluit imbre pauor, tremefactaq. corda flagellat.
Diffugere omnes, fugit ocyor agmine primus
Seque abdit metuens augusta in tecta Tyrannus.
Tum bellator eques, Consulq. Patresq. recedunt.
Et tumet, & Tiberis clausis timet abditus antris.
Præter Marium. Iamque adeo Martis pratensia naufragus arua
Solus habet Marius; cauros non ille frementes
Fulmineas non ille faces, non grandinis horret
Insanos crepitus, vndantum & flumen aquarum.
Fluctibus accelerat medijs, cursuque rogalem
Astitit ante pyram, tabulataque summa relictæ
Exuperat molis: carisque obstricta resoluit
Vincula pectoribus: complexus & ille iacentem
Surge, ait, *ò Cæsar, non hic tibi turbinis horror*
Nascitur: Exitium pereuntem euoluit in Vrbem.
Emeritisque pares sceleri dat pendere pœnas.
Arrisit dictis iuuenis: dein voce sequutus
Impauidusq. ciens: *Miles fidissime custos*
Nam quis crudeli in populo, quis in Vrbe moratur
Romulus liberatus abit de Vrbe. *Sanguinea? fugiamus*, ait, *quà mitibus astris*
Lenè soporatæ requiescunt cordibus iræ,
Et tranquilla salus pacalibus accubat oris.
Quid mihi dulce tuũ est, dominis malefida repertis
Roma? vale: insani furias lenire parentis
Si valeas, rectiue sacras expendere leges.
Sic ait: atque alto descendit culmine molis;
Et Tiberis curuæ consistit in aggere ripæ.
Stabat fortè leuis fluuio, queriturque teneri
Cymba, oditque manus ad littora nota morantes.
Hanc

Hanc petit, & tuta raptum statione rudentem
Abscidit. inde ratem prono decurrere fluctu,
Rectoremque iubet pulsis caua flumina remis
Vincere. Tyrrhenas ponti volat alnus ad vndas,
Hærebat lateri Marius, dominique leuabat
Sollicitas, agitans sed easdem pectore curas.

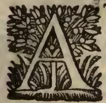

CON-

CONSTANTINI LIBER IV.

ARGVMENTVM.

Artemius Legatus mandata Constantini Maxentio exponit. Quibus ab illo reiectis, Legatus Marcellum Pontificem à Tyranno damnatum, & clausum in Viuario ad feras alendas adit, veneraturque. Tum loca Vrbis cruore Martyrum consecrata perlustrat: & à Syluestro viæ comite Neroniani incendij seriem expositam recognoscit.

T curru celeri Oenotrias sulcabat arenas
Artemius mandata ferens, silicemque terebat
Flaminiæ, & centum famam præit ora mouentem.
Suburbia ante Vrbem in longum porrecta. Iamque aderat, flauū & Tiberim, propiorq. videbat
Numquam discretis producta suburbia tectis.
Cernere erat populos, & procurrētibus Vrbem
Vrbibus extensam, & Romam sine fine patentem;
Locus prope mœnia. Impositis nec dum superat pomœria saxis.
Vt subijt portas Legatus, & ardua vidit
Romano delubra foro, stetit aurea propter
Limina:

Limina: cogebat latios vbi Curia Patres. Curia in foro.
Quippe propinquantis perculsus imagine belli
Et signa imperij voluens extrema Tyrannus
Concilium vocat, & magni consulta Senatus.
Attonita cui mente sedet: quo dira tumultu
Tempestas violata sacri solemnia busti
Obruit: & cæsus nè, an ferro ignique superstes
Romulus. At iussi tenuere sedilia Patres,
Cogentemque odere omnes. animisq. recursant
Quæ ferus in miseros molitus funera ciues, Romani Maxentiũ propter cædes, & alia improbe facta oderãt.
Atria compleuit misero tristissima luctu:
Atque ausus violare thoros insanus adulter
Ausoniam fœdo temerauit crimine gentem.
Odit & ante alios Consul: sed pectore condit
Nondum erumpentes magis implacabilis iras. Fabius Maximus Consul è Fabia gente clam fauet Cõstantino.
Fascibus ille potens, Fabia de stirpe vetustos
Haud minor enarrabat auos, opibusque superbis
Maximus augebat laudum decora alta suarum.
Sed iam ingressus erat Legatus, & ante curulem
Venerat: obseptum quà miles, & horrida circum
Spicula cingebant, iræque, metusque Tyrannum.
Tum veneratus ait: grauibus stat gratia dictis.
Si tua cedentem reuocarent vota salutem,
Cæsar, & imperij stimularet cura cadentis, Artemij oratio ad Maxentium.
Fœdera iampridem stabilis componere Pacis
Tentasses; Athesis quam Constantinus ab vndis
Mittit, & aduerso monet hostem cedere bello.
Quid prodest fragilem miscere ferocibus armis,
Nec nisi passuram lethalia vulnera dextram?
Spes vbi nulla mouet, belli quoque sũmouet arma.
Pugnasti toties, triplicique obstantia vallo
Castra subalpinos celarunt Romula campos:

San-

Constantino venienti ad Vrbem subigenda fuit Italia, quæ tenebatur exercitib. Maxentij.

Sanguinea toties latuerunt fluminis vnda:
Strataq. fœcundas funestant corpora valles.
Quidquid ab arctoo glaciantis cardine Mundi
Ad cautes longe se prouehit Apenninas,
Nostrum est. non clausere vias contermina cœlo
Culmina non tumidis extantes fluctibus amnes,
Credita non vndis, non edita montibus altis
Oppida tardarunt, non abdita vallibus imis;
Omnia cesserunt, audentibus omnia dextris.
Hinc & finitimas subiecit Hetruria gentes,
Victoremque vocat, poscitque nouissima leges.
Vna tibi superest, at partibus æqua duabus

Roma in bellis duorum ciuilibus Victorē sequitur.

Roma: suis toties vitrix quæ vincitur armis
Dotalis bello, venalis Roma cruore
Principis, ac gemini spectans certamina Regis,
Nescia, cui potior virtus, quem regna sequantur.
Sed neque Roma sedet spectatrix. arma iuberi
Non sentis, incensa odijs? inimica recudit
Illa in te ferrum, & vibranti comminus hasta
Emicat, heu gemitus, stragemq. vltura suorum:
Nec coniurati desunt ad vulnera ciues.

Prætoriani Maxentium tuentur.

At fido si tela mouet Prætoria vallo
Miles, & vrbanas accendit in arma cohortes;
Non sua inexpertis geret idem bella maniplis,

Prætoriani vrbanis delicijs assueti bello inualidi.

Delicias inhians, & debellare loquaces
Arma super mensas melior: nec pace solutus
Otia dediscet medijs inducere castris.
Hic tibi sanguineo referet quas puluere lauros,
Cum fortes contra steterint, palmamque legentes

Fortitudo exercitus Cōstantini.

Duratæ rigido certent aquilone phalanges?
Vrere membra gelu, solidisque cubare pruinis
Et gelidum solitæ vincendo excurrere mundum.

Tunc

Tunc licuit dubiæ tentare pericula pugnæ, (gues,
Atq. Aquilis Aquilas cōmittere, & Anguibus An-
Cum pariles conferre manus æquata sinebant
Imperia, & stabat nondum inclinata potestas.
Vincendi iam nulla via est: atque vltima vitæ
Frangitur ora tuæ: prohibet spem tempus inanem
Pascere, vel solio labentem hærere fugaci.
Ipse quidem summo generosum Cæsare pectus
Induis, augustamque cupis profundere vitam
Regna super, missoque cies pro sanguine famam.
At morti heu series quantorum obstricta malorum
Funeribus præit orta tuis? fulgentia tecta,
Auratasque domos: ipsa hæc miracula rerum
Pabula nonne vides populantibus obuia flammis?
Ibit in extremas tecum collapsa fauillas
Vrbs æterna Orbis? cineri cinis additus atro,
Facta sibi, dominoq. rogus, geminumq. sepulcrum. Roma æterna ab antiquis dicta.
Euenient, neu finge moras. Haud solus in arces
Miles inardescet gelida flammatus ab Arcto,
Certaque Romanæ cumulans fomenta ruinæ.
Ipse gerens hastam contra Deus igne tonantem,
Sydereaque manus, cœlique exercitus omnis
In cædes aderit: quem Constantina sequentem Diuina auxilia Constantino submissa. de quibus lib. I.
Classica, & adscriptis agitantem prælia turmis
Heu miser aspicies, Tybrimque tuamque tremēdis
Ocyus insessam cernes legionibus Vrbem.
Hi, quoties reuocant Aurelia cornua Martem,
Et Labari apparent fulgentia vela per auras
Victrices intexta Cruces: cœlestibus albas
Ordinibus densant acies. non cassida cristis
Terrificat, non ense latus, non ferrea cuspis;
Pro telo, cristaque micat, pro cuspide fulmen.

Hi Veronensem per cæca pericula noctem
Incendère: manu dum quisque ardentia torquet
Spicula: roboreæque trabes, vastique molares
Armaque consumptos fluxere ambusta per artus:
Missilibusque procul patuerunt mœnia flammis.
Quos Cæsar superis oppones gentibus enses?
Missuris in tecta faces, atque igne voraci
Hausturis Tiberim fumantem, vndasq. petentem?
Cede Deo; propiora tonant si prælia cœlo,
Romano generi, & Patribus iam parce latinis.
Clarius augusto faciet Clementia nomen.
Nec penitus tua regna cadent. dat Flauius Vrbem
Tyrrhenam Cæsar; seros victurus in annos
Longa vbi tranquillæ componas tempora vitæ.
Accipe; & officijs da munera victus amicis.
Dixit. at impatiens irarum, extrema Tyrannus
Ira Maxentij ob verba Legati. Verba interrupit fremitu: spumansque, furensque
Confundens atque ore sonos vlulante minaces:
Hoc, ait, agnosces, mecum Clementia quanto
Imperet arbitrio; quod te non protinus atro
Scindendum ferro, flammæque, vndæq. vorãdum
Obieci: iaculis quod non figendus acutis
Sisteris in media, tigribusue epulandus, arena.
Principe me, Romana vocas in tecta latrones?
Oprobrum, ò nostri pudor indelebilis æui.
Victus ego? aut quisquam coget deponere ferrum,
Aut Capitolinas indigno vertice lauros?
IMPERIVM tàm triste nefas? Stat, ferre potenti
Sceptrũ, ensemq. manu: vel si spectẽ æthera contra
Quem contra Iouem pugnasse fabulantur. *Bella per extructos pugnare Typhoea montes.*
Extruet, vnde ruat. Tu monstri exemplar auerni
Ore venenato Latias haud infice terras.
Crasti-

Crastinus haud nostra videat sol Vrbe morantem.
Sic ait. Eiectumque ducem, tectisque superbis
Vadentem dubio Patres sermone sequuntur.
Sæuus at incerta turbatus voce Tyrannus
Inclinare ratus iam pectora, votaque Patrum
In Constantinos occulta recumbere fasces,
Iracunda magis sub corde incendia versat,
Exclamatq. *Feros ipsa hæc quoque templa recondũt* Maxentius Senatum increpat fauetem Constantino.
Carnifices? vesterque meis ceruicibus ensis
Imminet? HEV gentẽ famulis seruire paratam:
In dominos sæuire tuos. Nos fœda gerentes
Scilicet imperia, & miseros tractamus honores,
Augustum, & castris carum genus. acer in armis
At non hæc ferro miles patietur inulto.
Vulnera sed curare libet: nam barbarus hostis
Huc iam tela rotat. petimur: nec sola cruentus
Viscera nostra petit. VANA est fiducia vitæ, Et suam causam communem facit.
Siqua tenet ciues occasu Principis: omnes
Vnius in partem statuant venisse ruinæ:
Quo cum stante manent, hoc & labente recumbũt.
Sic quoque commotis trepidi compagibus orbis,
Mons subiecta quatit, lapsuque intercipit agros.
Aut quondam turris, quæ culmina contulit astris,
Vulsa ruit, magnis & stragibus obruit vrbem.
Nostra quoque in populos dispersa leuatq. premitq.
Statq, simul, moriturque salus. Sed viuet acerbo
Hostis ab interitu: nec me mea dextra relinquet,
Quam voueo tibi Roma: tuis & Martis alumnæ
Imperijs mecum se deuouere cohortes. Prætoriani milites fidi Maxentio.
His ego non dubitem damnatam frigoris arcton
Vellere, non austro terras viduare calentes:
Non, si fulmineas tonitru mihi suscitet iras

Iuppiter, his contra metuam contendere signis.
Quippe acies agmen canit auxiliare Deorum
Flauia: mentiturque duces, & inania belli (tus
Numina. NVMen erit qui vicerit. OMNIA Vir-
Datq. adimitq. potens. Diui at vexilla sequuntur
Hostica. Non potero Diuis committere Diuos?
Nonne Deûm superas fugiens exercitus arces
Romula cantatis veniet Capitolia turmis?
Immani cum falce Senex? face Iuppiter? hasta
Threÿcia Mauors? arcu metuendus Apollo?
Quæritur Alcides stellantis robore clauæ?
Quis nostris armata feret non sydera castris?
Maxentium incantationibus studuisse testatur Eusebius. *Vidi ego migrantes luctanti lumine, cantu*
Cum traheret, virgaq. Dymas: cœliq. Senatum
Aurea tarpeio complere sedilia templo.
Quos non ille Deos, quæ caligantibus antris
Non iussit magicis erumpere monstra venenis?
Telo ardere duces mirabere Roma tonantes,
Et struere Alecto stantes pro mœnibus hydros.
His defensi opibus victura reposcimus arma.
Vos tamen in medium tacitos deponite sensus,
Fida nec augustis noceat sententia votis.
Dixit. at obstructis haud mota silentia linguis:
Silentium aueri Senatus. Vocesque implorata fides, & Flauia virtus,
Aut metus astringit, præsentis & ora Tyranni.
Non secus aligeri secura per otia fœtus,
Quos & inexpertæ fiducia prima iuuentæ
Frondibus emisit natalibus: æthera circum
Obsessum si forte vident stridente volatu
Accipitris, suprema timent: sed gutture pressos
Continuere sonos; propius nam mater amicis
Excubijs vigiles metuens intendit amores:

At super insidiæ, venantis & impetus hostis,
Ardentesque oculi, & rorantia sanguine rostra,
Atque auidis prædam meditātes faucibus vngues.
Non aliter siluere Patres. Sed callida tandem
Ora mouet Consul, dictisque ita Maximus infit.

Quia implet fauces præda.

Quòd facunda virùm, cunctis cessantibus, ora
Me dicente silent, crede augustissime Cæsar
Mecum effari omnes, voto qui fantur eodem.
Conscia te virtus adigit, stimulatq. mouentem
Inuictas in bella manus. tu morte decora
Pacte quirinales hostis vel clade triumphos,
Irruis indomitus vinci: nec cuspide quondam
Terrigena Mauors potior terrere gigantes.
Sed conferre pares animos, ac fusa per artus
Robora Cæsareos, atque ora simillima Diuis,
Haud generis nostri est. Aquilis ceu iusta colūbos
Lex certare vetat, similesque audere volatus.
Vicerunt exempla tamen: nec segniùs hostem
Sternere cura fuit, seu corpora tradere ferro.
Obnixi contra stetimus, semperque ruendo
Obruimur: clades & verberat obuia ciues
Funeribus crebris Italùm dispersa per oras.
IAM victos iterum vinci pudet. VLTIMA belli
Desperanda manet: primis nam frangimur armis.
Haud nutat, sed quassa tremit per tela, per ictus
Explorata fides. Sequimur, quocumque vocaris.
Sed trahere in mortem cupies, oblite salutis,
Quam populis Auguste voues? si corda Quiritum
Consternata vides, oculisq. Britannicus ensis,
(Tæda velut pauidos turbat furialis Orestas)
Errat, & attonitas defixit vulnere mentes;
Quid frustra tentare iuuat? rursumque calenti

Maximi Cōsulis oratio.

Vires & copiæ Maxentij debiles.

 Forsan

Forsan sopitas educere sanguine flammas?
NIL temere audendũ forti est; CVM fulminat ar-
Iuppiter, impauidi sola est dementia cordis; (dens
Mens sincera timet. Quis formidata duello
Agmina sanguineo, quis Flauia dissipet arma?
Romanus magico non fidit murmure miles:
Virtus Flauia & Victoriæ. *Thessalicæ nocitura putat neque carmina linguæ,*
Qui patuisse videt ruptas venientibus Alpes,
Vallatoque viris deiecta ex aggere castra.
Carmina linque Magis. SIBI quisq. sit alter Achil
Virtutis laudisq. faber: nec deuia nostris (les,
Est animis vertens aliena in pectora virtus.
Sed vis dira ferit, melioraque signa sequentes
Vincimur: id Superis visum: neq. Numina cessant
Aetheris in nostram populos armare ruinam.
Romanus tantos innoxius ibit in hostes?
Auxilio Diuùm stabas, magnumque per Orbem
Haud minor, imperio gentes iam Roma regebas,
Nunc Diuis pugnata cades: qui tristia portant
Funera. lethales ah non detorqueat enses
Siquis amans patriæ, nõ sanguinis auferat imbres?
Pax optanda infirmiori. *Non properet placare Deos? Pax arma recondat,*
Pax Auguste tuos, oramus, sospitet annos,
Bella premas. Sed promo equidem, rupitq. loquẽtis,
Verba loquens, dictis remouẽs ac dicta Tyrãnnus,
Improuidæ irati furiæ. *Solus bella geram. quid enim, si turba Deorum*
Astra rotet contra, gremioque tumentia tellus
Arma vomat? solus terrasque & sydera vellam.
Non desertores adsint, non Curia fraudum
Molitrix, scelerumque, & nexi crimine fasces.
Ite animæ viles, gens Flauia: digna repertis,
Deuota Crucibus capita, & sine Cæsare Ciues.

Sic

Sic ait, & portis se se prorupit apertis,
Inflammatque minas, fremituque exasperat iras.
Vt secreta domus, clausique Palatia collis
Intrauit, iubet acciri ad Romana Dymantem
Mœnia: qui, vernum zephyris reuocãtibus annum,
Circæi spelæa iugi, viridesque recessus
Venerat: herbarum succos vbi nocte potentes,
Deposito cum luna tumet plenissima cornu,
Auulsoque solo frutices, aut cespite flores,
Aut placitura legens iratæ aconita nouercæ
Incomitatus agit, fruiturque silentibus horis.
Hunc vocat, ipse atri se torquet imagine belli.
Interea egressus tectis Legatus ab altis
Ibat, & hospitijs se se referebat amicis.
Ecce autem cultu tenuis, vultuque decorus
Quærentem se se contra Syluester agebat;
Ille occulta Deo sacrabat dona sacerdos
Inuigilans curis cœlestibus, & sua Patri
Sponte ministeria, æternis qui præsidet aris,
Vouerat; ausonios illi sed in ordine fasces,
Tergeminique Deus texit diademata regni.
At nunc iussa ferens Legatum accibat in ædem,
Clausus vbi mundi rector, rigidoque ferarum
Heu male nutritor stabulo Marcellus agebat.
Ergo pedem referens, mediæ per compita Romæ
Artemius celerabat iter, magnumque parentem
Carcere sollicitus, ferrataque claustra petebat.
Condita vicinis fuerant Viuaria castris,
Parietibus crebris, densaque indagine tecti.
Hic vbi secretis adytis immane frementes
Occlusere feras, patrijs quas Afer in antris
Venatur: Numidæque suis educta cauernis

Magus Maxētij fautor.

Qui postea Pont. Max. fuit.

Viuarium prope castra Prætoria. Quod Catabulum sacri Scriptores nominant.

Mõſtra ferũt,quæq. Arctos alit,quæ parturit Indus,
Feræ in amphiteatro præſertim oc cidebantur.
Vt noua romanos ineant ſpectacula Circos.
Stat compago ingens laterum,camerataq. crebris
Tecta patent caueis, vel apertos libera ſoles
Accipiunt; reſonant vectes, & poſtibus altis
Dura catenatæ clauduntur robora portæ.
Intus captiuam rabiem indignata ferarum
Turba fremit. Celeres quod deſerit impetus armos
Strident armeniæ tigres, curſumque repoſcunt;
Cognatæque ſimul, duplices at tergora lynces,
Aut illa croceos, tyrioſque imitata colores.
Hinc aulas ſparſere minis, ſæuique leones
Clauſtra reuellentes ſtimulant rugitibus iras:
Dente ferox luctatur aper, muroſque laceſſit
Incaſſum, ſilicemque terit; mugire minantes
Hinc tauri, aut portis fracto dare vulnera cornu:
Informeſque vrſi, & circum redeuntia ſemper
Agmina ſæuorum in noctem vlulare luporum;
Quod dulces ſyluæ latebras, pecudumque cruenta
Pabula, & amiſſæ meditantur ouilia prædæ.
Quin etiam eois elephas aduectus ab Indis,
Et maculoſa truces lunati corpora pardi:
Tardaque rhinoceros intentans cornua, ſi quem
Exercet pauidus ventura in bella magiſter.
Hic aderat cuſtos (heu tetro horrenda paratu
S Marcellus Pontifex in catabulum à Maxẽtio cõiectus eſt, vt beſtias aleret
Limina) tergeminus Præſul, cui ſydera curæ,
Terræque, infernique lacus: & carcere nigro
Marcellus pedicas, & ferrea vincla trahebat.
Ille auidis ſtructaſque dapes, & longa miniſtrat
Nutrimenta feris: illum venerata laceſſunt
Grataque blanditias teſtantur monſtra ſequaces.
At tibi ſacrorum cuſtos, magnoque Tonanti
Impe-

Imperio, dextraque minor, non digna ferebat
Seruitia, triſtemque furens heu Roma laborem
Criminibus miſeranda ſuis. Quem vaſta ferarum
Regia terrificis ſpecubus, tenebriſque recondit?
Nec metuit cœleſte iubar? non ſenſit honores?
Scilicet inuictos ſua per diſcrimina Patres
Ardua componet virtus; cùm Roma videbis
Elata imperia, & triplices attollere faſces
Non Capitolini nudato è culmine ſaxi,
Sed Vaticano ſupremi è vertice collis
Sacrorum dominos cœleſtia iura ferentes.
Cum procul extremas hominum mirabere terras
Atque acclinatis venerantes gentibus Indos.

Pontificum Romanorum dignitas & maieſtas.

Sed iam Legatus ſtridentum in tecta ferarum
Venerat. Occurrit venienti, & iuſta ferenti
Oſcula Marcellus, cui ferro euincta ſeniles
Crura retardabant greſſus. ipſe arida turpi
Obſitus ora ſitu, & macie ſqualentia Præſul
Setoſa miſerandus obit vix gauſape membra;
At deformato viuentia ſydera vultu,
Et ſuperos media ſignabat fronte nitores.
Pronus adoratis libauit vt oſcula plantis
Artemius quãquam ille manu complexus inhæret,
Tunè Pater, lacrymis, inquit, perfuſus obortis,
Mutaſti, miſerum, curas? pro cardine cœli,
Quem nutu verſare ſoles, faciliquè rotatu
Aſtra, ſuper, barathrumq. imis agitare cauernis,
Terraſq. & totum ſubmittere legibus orbem;
Indomitis dare iura feris, & carcere cæco
Te manet hircanas frenis compeſcere tigres?
Cogere marmaricos ad pabula iuſſa leones?
Exuperat ferus ille feras, & ſaxeus ille

S. Marcelli calamitas, & gloria.

Artemii ad S. Marcellum oratio.

Vincit

Vincit saxa, tuos qui tantum illudit honores,
Atque parem superis deformat munere dextram.
Vltore Constantino occisus est Tyrannus. *At veniet, nec longa mora est, cælestibus ingens*
Spondet & vltorem te Constantinus in armis.
Sanguine crudelis pensabis tu quoque pœnas,
Hisque Tyranne ferox assuesces membra catenis.
At Crucis interea bello cum signa coruscant;
Mecum (credo equidem) supplex, genibusq. volutus
Iracunda rogat placari numina Cæsar.
Ipse autem Romæ has sedes, hæc horrida tecta
Inuideo, quæ cælo æquas Pater. alta dolores
Durabunt testata tuos, atque æmula templis
Gemmiferis totas implebunt nomine terras.
Sic ait. Atque iterum rigido dabat oscula ferro.
S. Marcelli ad Artemiū oratio. Tum vero vultu irradians, maiorque videri;
Ex quo diuini gestare vicaria Regis
Sceptra datum, Marcellus ait, *fœlicior vllos*
Non equidem vidi soles, quàm tristibus vmbris
Ferre catenato merui cùm vincula ferro,
Nudus, inops, super officijs oneratus amaris.
HOC terris regnare nouum est; superare ferendo
Obluctantem hostē, & fragilis breuia aspera vitæ.
Atque vtinam duros cælum mihi proroget annos,
Flauia vt aspiciam mediam vexilla per Vrbem,
Cæsaris & raptos alta ad Capitolia currus.
Vincet, ne dubita, superas quem visa per arces
Crux præit, ac iusto deducit sydera bello.
Sed nos ante malis victos mors inferet astris,
Vnde nouos liceat melius spectare triumphos.
Tu vero hæc frustra memoras exercita nostris
Tecta ministerijs, famuloque miserrima cultu:
Debeat exiguo nec tantum Roma labori.

At

At sibi purpureas iam multo sanguine sedes
Sacrauit septem illa iugis, laurosque reponit
Pugnantum cœlo iuuenum, mortemq. ferentum.
Immo, vlulata feris quoniam ciet hora, iubemur
Cùm celeres onerare epulis stabula alta paratis;
Palmiferos, i, vise locos, vbi corpora ferro
Occubuere, sacros signant vbi tecta cruores.
Ipse regat Syluester iter; tum limine gressus
Hoc iterum statues, ac Flauia bella reuolues,
Sic factus maturat opus; magnoque parenti
Submittunt capita, aut placido vestigia gressu
Ponè legunt, lambuntq. manus, dapibusq. receptis
Attonitæ gaudent rabiem dediscere tigres.

S.Marcellus cibo reficit belluas.

Legatus vertebat iter; iussusque per Vrbem
Visendi studio Patrum monumenta petebat.
Et quo quisque iugo steterit, qua valle voraces
Seu tulerit flammas, dederit seu colla securi.
Iamq, fori spatia ampla tenent vbi celsa vetustis
Porticibus niueas fingebant saxa columnas:
Et circum positis surgebant culmina templis.
Hæc fora, Syluester dixit, *quæ mota ferebant*
Sæpè tribunitios populari turbine fluctus:
Christiadum videre manus, moritura tribunal
Cùm pia pro latijs stiparent agmina rostris,
Et sacra romanus premeret cœlestia Consul.
Stabant innumeri, lictorque, & ferrea circum
Horribilis tormenta necis: mox Iudicis ore
Supplicijs deuota cohors seu Tybridis vnda
Mergitur, aut flammis, piceique in vertice fumi,
Aut rigido sub fasce cadit, medijsue theatris
Impleuit misera ludentes cæde leones.

Artemius visit Vrbem & loca Martyrum.

In foro sæpe habebantur iudicia.

Vix ea. cum veteri subeunt Capitolia cliuo,

Et

Cliuus Capitolinus, ad quem Carcer Mamertinus seu Tullianus.

Et Mamertinas monstrabat carceris vmbras.
Hoc, inquit, *tenebris inculto Petrus in antro*
Clauiger astrorum, terris cum regna teneret
Heu grauibus iacuit deuinctus membra catenis.
Hic quoque se liquidis pellucidus extulit vndis
Fons duros inter silices: aliena sacerdos
Crimina vt antiquæ laueret fugientia vitæ.

In Arce Capitolina Tēplum Iouis.

At Capitolinam nostri monumenta per arcem
Quot generis mansura manent, templisq; perennant?
Hinc iter ad superos magicis promiserat alis,

Simon Magus sursum volat è Capitolio.

Et terra euectas Simon samaritide fraudes:
Membraque cantatis triueneficus extulit auris.
Illum plaudentes non vno è colle Quirites
Ore salutabant abeuntem, & dona ferebant:
Spectabant summa venerātem ex arce Neronem:
Astabat contra, & Petrus noua bella ciebat.
Ille vbi vota ferens erexit ad astra potentes
Inuicta cum voce manus; mala munera linguæ
Cessarunt magicæ, & stygio medicamina succo.
Quæque Acherontæis aderant prognata chimeris
Et manibus scyllæa virum portenta ferebant,
Deseruere diem. subitò, ceu missile neruo
Euolat, & versa descendit arundine telum:

Decidit orāte S. Petro.

Præcipitem videre senem de nubibus altis
Horrida subiectis lacerantem corpora saxis,
Et multo rigidas fœdantem sanguine cautes.
Huc adeò conuerte oculos: Iouis aspice, nostris

Templum Iouis Capitolini.

Detestata viris, Capitoli & maxima templa.
Anne erit illa dies, cum Flauius impia Cæsar
Expiet, aut sancto ponat delubra Tonanti?
Restitit, obstupuitque videns Legatus in altas
Surgere cum templis simulacra volantia nubes,
Lucen-

Lucentique iubar tectum vestire metallo.
Iamque adeo tenuere fores, adytisque reclusis
Maiestas operum, cœloque haud inuida sedes,
Et falsi augustum patuit penetrale Tonantis.
Ista Iouis, Syluester ait, *quæ fusilis auro* Statua Iouis Capitolini ex auro.
Effigies Orci furias gratissima condit,
Nec magis vlla fremẽs mõstris habitatur auernis,
Amplexus genibus vetitos, ac vota precantum
Christiadum, & flores, atque impia thura petebat:
Sæpius illuso gemuit despecta metallo.
Ante Iouem duris vinctus cum fratre catenis
Valleriane subis: patrioque in limine coniux S. Valerianus martyr.
Cæcilia auxilijs Superos cogebat amicis.
Illi virgineis nectebant serta coronis,
Et tibi victrices intexto sydere lauros.
Tu solidas auro effigies, tu sacra nefandi
Execrate Iouis, reuocas in colla secures,
Palmaque fraternas sequitur Tiburtia lauros. S. Tiburtius frater S. Valeriani.
Sic ait. egressusque alti de culmine saxi,
Vestit vbi abruptas rupes altissima cautes,
Aspice Ianiculum, dixit, *quà martia cingunt*
Mœnia, & accliuis Tiberinum collis in amnem Ianiculum contra latus Capitolij, vbi S. Petrus est Cruci suffixus.
Despectat virides fluuio mordente nouales.
Hinc Petrus æternas, terris auersus in arces,
Quadrifido suffixa leuat dum corpora ligno,
Maturauit iter. Tu vero indigna ferebas
Funera, custodemque Orbis, Patremque necabas
Roma, tuos nec dum sentis crudelis honores?
Ille, impacatis si barbarus irruat armis,
Proruet aduersas acies. nec Tigris ad vndas:
Imperium trans astra feret; procumbere Patri
Cum Reges, populosque omnes, sæuumque videbis.

Illi

Templum S. Petri in parte Circi Neronis.

Illi vt templa loces, Circo fugisse Neronem.
Tum Pompeianis non longe auulsa theatris
Ludicra Agonali monstrat Circensia campo,

Theatrum Pompeij.

Narrabatq. tuas plusquam muliebribus Agnes
Hic ausis pugnas; tenero virguncula vultu

S. Agnes in fornices Circi Agonalis deducta, nũc Nauonij.

Obscænas inter cum raptabare puellas:
Aliger at iuxta squamis flammata coruscis
Pectora, & ardentem tollebat fulmine dextram,
Fulmineos hostis vitam expirabat in ignes.
Hinc vbi descendère iugo, pulcherrima propter
Augusti fora spectabant: armisque sonantem

S. Xystus ad statuam Martis raptatus, cuius Templum in foro Augusti.

Vltoremque notant delubra Octauia Martem.
Martis, ait, *templo longæuis obsitus annis*
Asliterat Xystus, contortaque robora ferri
Heu per colla gerens Mundi Pater. igne calentes
Ille trahebatur vt delibaret ad aras
Pocula, mactatisque dapes, & liba iuuencis,
Victima at ipse cadit, patrio data victima cœlo.

In Viminali mactatus est S. Laurẽtius.

Vnà aderat, sociumque vocat Laurentius ignem;
Cui mox Vimineo celebratus nomine collis
Nascentes inter fecunda incendia lauros
Extulit. haud longè tantos mons seruat honores.
Nec procul hinc templa aspicies disiecta ruinis.
(Et manibus prisci progressus Apollinis ædem
Signabat) *pestes Erebi, molemque superbam*
Roma vbi discussit, montis tremefacta tumultu,
Phœbus & effractis sua fleuit vulnera saxis.
Impia turba fremit, tantique haud inscia facti
Fœmina supplicio rapitur. Stetit obuia ferro,

S. Martina Alexandro Imperatore.

Pectore & irriguos fudit Martina cruores,
Virginea vt biberent rubicundos lilia fontes,
Mox & purpureis componeret alba rosetis.

Al-

Altera cùm starent sed iniquo altaria Phœbo, S. Prisca
Diua nouum sydus tiberinis Prisca puellis Claudio Im-
Huc subit; horrifico iam tum stridentia ferro peratore.
Vincula, lictoresque & circum immane sonabant
Verbera, ni vetitis libaret pocula sacris.
Sed ridet, quæ fortis amat tormenta virago,
Inceenditque feros. armare in bella leonem
Accelerant: posuit rabiem, blandusque salutat
Amphitheatrali dominam veneratus arena:
Quam Præsul mauris deuotus corpora monstris S. Ignatius
Sacrarat superos Ignatius ante per ignes. Traiano Im-
peratore.
Quid moror? è nostris latius monimenta triũphis
Vndique collis habet, & habent sua nomina valles.
Visit Auentinæ Fœlix peritura Dianæ, S. Fœlix
Fœdaque Niliaco delubra Serapide iusit: Diocl. & Ma
Persa quirinalis per templa nitentia Solis xim. Impp.
Cum socio iacuit, vinclis onerantibus, Abdon. SS Abdon &
Regiaque augustos vbi dedignata maritos, Sennen De-
Nunc lethi d:mitrix tumulo Susanna recumbit. cio Imper.
Quin extra effossas cœtu subeunte cauernas, S. Susanna
Et subter cæcis habitata noualia tectis, Diocl. & Ma
Ossibus aut passim latos celantibus agros, xim. Impp.
respuit nup
tias Maximi-
Aut nostro videas tumefactum sanguine Tybrim. niani succes-
soris.
Ipsa olim pœnis totos laxauit acerbis
Roma sinus; quodcũque vides, quod vasta coronant Cœmeteria
Mœnia, palmiferos traduxit in æthera ciues. extra Vrbem
Nec memorare vacat. me iusta vocantibus ægris
Arcet cura procul. datus aræ at cuncta minister
Expediat. Sic fatus abit. Iuuenisque: *Vetustum*
Carmen, ait, relegam, capiet iucundius aures.

Vectus ad Italiam Romanam venerat Vrbem S. Petrus ve-
Petrus sacrorum Princeps. tulit ætheris ignes. nit ad Vrbẽ.

Ipse

Ipſe quoque in Latium, diuinoque intonat ore
Paulus Idumeis obſtrictus membra catenis.
Expiant Romanos. Infeſtam hi luſtrare Vrbem, ſanctoque fluentes
Eloquio ſtygias animis extinguere diras,
Et iuſſu auratis furias auellere templis.
Haud procul Eſquiliæ ſubſidunt iugera vallis,
Vicus Patricius prope Suburram, in quo fuit domus S. Pudentis. Altaque arenoſæ tenduntur tecta Suburræ:
Et Patribus ſua Patricio ſtant culmina vico.
Hic domus, & clari penetralia caſta Puduntis,
Petrus vbi ſacris poſitas operatus ad aras
Deuocat axe Deum cœleſtia verba ſequentem.
Longæuumq. ſenem, totamque ex ordine gentem
Ipſe Pater dextra luſtralibus abluit vndis.
Inde alios. alioſque frequens in fonte ſacerdos
Noui & primi Chriſtiani in Vrbe. Admotis immergit aquis. It Romula pubes
Iam melior: veterumq. focos, & ſigna Deorum
Diruit, & cultos ferit indignata Penates.
Nondum luce pares ſpatijs æqualibus vmbras
Fecerat aurato veniens in vellere Phœbus:
Nec dum Aries iuxtà torquato ardentia collo
Veris odoratis ornabat floribus aſtra;
Chriſtiadumq. manus Capitolia ſumma petebat.
Vnus erat, puris nuper qui lauerat vndis
Crimina: & ingreſſus, magni vt miracula templi
Aſpexit, ſummoque ſimul de colle videbat
Hę cauſę incendij poeticè inductæ. Tecta ſuperfuſo circumlucere metallo,
Reſtitit, & ſubito iuſtas commotus ad iras,
Exardenſq refert; *Solidum quid ſtructa per aurum*
Obſedere (nefas) furiales templa colubræ?
Ac ſemper, quod fœta armis, quod clara triumphis
Roma viget, Ditis fauces implebit auaras?
Proh ſcelus! At ritus quamuis abolere profanos

Non

Non liceat penitus, sublataque frangere signa;
Eiecisse tamen Furias, raptoque potitum
Deturbasse loco Ditem iuuat. Ite nefandi
Monstra erebi: celerate fugam: non debita vobis
Tanta metalliferos cingunt delubra nitores.
Vos repetunt flammis exesa nigrantibus antra,
Par sceleri meritisque domus. Quid tristia sacra In qua præsertim vigebat Dæmonum cultus.
Et miseram infesto confunditis agmine Romam?
Ite, metuque Vrbem dissoluite; deuia muris
Larua omnis, tremefacta lues procul ardeat omnis.
Dixerat. imperioque viri compulsa potenti
Nigra cohors trepidas extis solemnibus aras,
Atque vllo deserta fugit sine Præside templa.
Sensit Roma procul trepidas volitare Megœras.
Non secus in campum celeres clamore secundo
Si quando glomerantur aues, vbi semina fossor
Sedulus impresso nondum celauit aratro:
Mox vnà elatæ fugiunt, cum sibila longè
Iracunda sonant, coniectaque saxa minantur,
Dilectamq. procul speculantur ab arbore prædam.
Sic & auernales rabido stridore volucres
Romanis abiere iugis: colloque trementes
Serpentum spiras fremitu mouere minaci;
Errantesque gemunt, bustique è culmine longè
Spectant desertam securis mœnibus Vrbem.
Immanem interea stimulauerat ira Neronem Vrbis incendium.
Romuleas delere domos, atque ignibus actis
Septenis dominas incendere collibus arces, Quasi! offensus deformitate ędificiorũ Nero incendit Vrbẽ, & Neropolim appellarevoluit. Sue. Ner. c. 38. 55
Non placet, augusto quod bellica nomine regnat
Roma super domitas cœlo iam proxima terras,
Obruat antiquam nisi clara Neropolis Vrbem,
Vitales, veluti Phœnix, rediuiua per ignes.

G Scili-

Instar orestis agitatus est tædis Furiarũ Nero matre Agrippina occisa,

Scilicet ille atrox cum sæuam in limine matrem
Nigro intentantem spectaret lumine tædas,
Incensa furias quærebat ab Vrbe minantes.
Tu quoque debueras manibus mactata cruentis
Agrippina ferox sceleratas soluere pœnas,
Fœmineumq. nefas nocturno expendere letho.
Quod scelus est, dominũ terris optasse Neronem,
Vt fureret scenis iterum Romanus Orestes?
Boletos medicasse viro, totamque venenis
Impleuisse domum? regnis deiecta paternis
Cingeret augustam soboles ne Claudia laurum.

Claudius Cæsar, quẽ veneno sustulerat. Britannicus Claudij fil.

Nero Cæs.

At natus patriæ exitijs conuertit acerbis,
Nondum materno saturatam sanguine dextram,
Innumeroque tulit furiales verbere visus.
Ipsa ferum (cæsa turbans cum matre sopores)
Fulmineis crinita iubis, flammaque trabali
Roma reuersura torquebat imagine Regem;
Vlta faces, quas ille manu contorsit in Vrbem.
Et iam compositas arsuro sulfure tædas,
Linaque, & antiqui nemoralia robora saltus
Congessit fugitiua manus: seruique silentes
Certæ distulerant occlusa incendia nocti;
Cæsaris imperio Roma interitura gemebat.
Ille sed egressus, tepidi per littora ponti
Ibat ouans populi excidijs, & clade futura;
Antium ad æquoreos recubat quà nobile fluctus,
Otiaque hibernis nutrit placitura diebus:
Littoreisque iugis placidaque tepentia bruma
Mœnia tyrrhenæ Thetidos stringuntur arenis.
Hic Nero dum studijs rigidum crudelibus annum
Asperat, & tragico proscenia ad alta cothurno
Personat infami cithara, palmamque reposcit;

Suet. in vita Ner. c. 38.

Tac. lib. 15. Ann. Nero Antij agens non ante in Vrbẽ reuersus est.

Antium nũc Neptunum vocant in ora maritima Latij.

Ecce

Ecce per obscuras trepidum vox impulit vmbras
Et geminæ dederunt oracula dira Sorores.

Fortuna ibi duarum sororũ effigie colebatur.

Templũ erat horrendis adytis, opibusq. vetustis,
Et populi donis, centumque insigne columnis,
Araque Fortunam titulo sacrabat equestrem.
Hinc Roma, hinc Cæsar, Latiumq. referre solebat
Certatim incertis responsa sororia linguis.
Ipsi inter se se partiti munera ciues,
Inque vicem stygio satiati corda furore
Aurea portabant solemnis fercula pompæ:
Et simulacra super gemino muliebria vultu:
Ancipites tacita ambages tum sorte trahebant,
Et missas sine voce notas. Sed nocte silenti
Ipsa flagellatum crinali verbere signum
Tum fortè ingentes Alecto effundere voces
Iusserat: *I, CAESAR, dignas te concipe pœnas:*
Immisere faces alij, neve igne deustam
Tu Romam fausto renoues, incendia miscent.
Christiadum scrutare genus, dede ignibus atris
Auctores scelerum, & flammis vlciscere flammas.
Nec plura his. pauidam sed didita fama per Vrbem
Principis obstructas penetrat velocior ædes.
Ille furit, flammasque simul, Diuosque monentes
Execratur atrox; nec denso ex agmine quisquam
Scitanti causas aperit, vel carmina soluit.
Ast eiecta cohors inferni lurida monstri
Postquam Romanæ delubra reliquerat Vrbis,
Ardet inops, iraq. fremens. iamq. agmen Auernis
Auxiliare mouet. stat cunctas sumere pœnas,
Innocuumque genus crudeli immergere morti.
Non illi fraudes deerant, artesque nocendi,
Mille nocẽdi artes, fraudum quoque nomina mille.

Simulacrum portabãt effigie duarũ sororũ, tum iactis sortibus ferebant responsa.

Monuerunt sortes Antiatinæ, vt caueret Suet. in Calig. c. 57

Ergo vnum è numero Princeps sibi ferreus omni
Mõstrũ immane legit, rapidũ quod mœnibus ignẽ
Exitiumq. ferat, mediamq. infundat in Vrbem ;
Hinc fore principium, fœcundaque semina pœnis.
Dæmonis tetra effigies. Euolat infrendens oculatis protinus alis
Bellua, terribili præfixaque cornua fronti
Subrigit: ore nigros fumosque eructat, & ignes;
Pectora flammiferis horrent squamosa cerastis:
Angue sonant, vncæque manus incendia portant.
Iamque propinquabat muris, cum fortia sensit
Obstare imperia, & dextræ data iussa potentis,
Tutaque inaspecto defendi mœnia vallo.
Sæuit, & horrendis colubri dant sibila linguis.
Inde nouis se consilijs, flammataque versat
Corda: furit penetrare vias, aditusque negatos
Et totis erebi rescindere mœnia monstris.
Obscuris tum forte diem nox clauserat vmbris,
Educensque nigros aruis stellantibus axes,
Vrgebat saturos caligine vecta iugales.
Huic mõstrum comes ire parat; tumidumq. furore:
Dęmonis indignãtis oratio. *Tu quicunque fugas nostris dignissime pœnis*
Haud prohibes, dixit, *quod lex æterna Tonantis*
Ire iubet. Noctem, noctisque volantia signa
Tu ne vales raptis cœlo subducere frenis?
Ibo comes, moderatus equos, perque alta volantes
Roma superductos mirabitur ire iugales.
Currũ, quo nox vehebatur. Sic fatus, maturat iter, celerique satelles
Summa petit, saltuque graues leuis insidet axes.
Expauit subitò venientem, altisque fauillam
Fumiferam, & stygios ructantem faucibus ignes
Nox tremefacta rotis, vultusque & lora retorsit.
At monstrum ardentis celatos pectoris angues
Pau-

Paulisper cohibet, flammasque & sibila condit:
Tum frenos immisit equis, & summa citatos
Compulit impresso transmittere nubila sulco.
Nox simul inuehitur, gelidi cui sæua pauores
Frigora congeminant: & quamquã offusa tenebris,
Ora tamen trepido liuescunt pallida vultu.
Quin etiam ex imis tellus excussa cauernis
Horruit auctorem; nigrescere densiùs vmbras
Mirata, & tristes misceri horroribus auras.

Quo & ipsũ vehitur non sine timore noctis.

Sydera iam celat currus, quà culmine cœli
Thebanæ irradiant immania pondera clauæ:
Pressus & Herculeo longum pede sibilat anguis:
Mœnalias flexu mox interlabitur Arctos.
Hinc Tybrim, & pauidã spectat cũ flumine Romã
Bellua; & ardentem patrij Phlegetontis ad vndam
Succensas vt dextra faces exerta ferebat,
Demisit pluuias excusso torre fauillas,
Ac veluti piceos, tædis rorantibus, ignes.

Hercules in sphæra obliqua ascendit supra verticem romanũ.

Non aliter iaculi in morem demissa coruscant
Sydera, cum flagrat volucris, lapsuque silenti
Lucida in obscuram iaculatur Acontia noctem.
Roma hausit bibulis delapsa incendia muris.

Circus erat, refluo ludos vbi vertere cursu,
Et pubes Romana rotas agitare solebat:
Leniter accliui quà syluescentia dorso
Regis Auentini demittit culmina collis:
Quaque Palatinum tectis radiantibus ædes
In zephyros augusta leuat: spatioque patenti
Suppositam magna caueam complectitur vmbra.
Nunc quoque stat moles, veterique exercita ludo:
Structa suis sed enim melior stetit illa ruinis,
Ignibus è medijs surgens, cinerique superstes.

Tac. loc. cit. initium in ea parte circi ortum, quæ Palatino Cœlioq. montibus contigua est.

Domus Cæsarum imminebat Circo occidentem versus.

Hic primùm concepta lues: hic lapsa resedit
Tœnarei fax nigra rogi, quà longa recuruo
Se capite obliquat moles: subitoque sonantes

Id. Impetu peruagatum incendium. plana primũ, deinde in edita assurgẽs

Immisit per aperta Notis spirantibus ignes:
Auxerunt primas dein turba Neronia flammas.
Iamque vndabat edax facibus, summisque ruebat
Tempestas immissa iugis, atque alta voraces
Euoluit sublime globos, aut vortice rauco
Vallibus ima furit. tectis aurata vetustis
Robora inardescunt, præbentq. superba cadentes
Nutrimenta domus: casu glomerantur acerbo

Suet. loc. cit. Domus priscorum Ducum arserũt: Deorumque ædes.

Antiquos testata Ducum monimenta triumphos,
Quin etiam Diuûm titulis inscripta nefandis
Et nuper delubra suis dilecta colubris
Monstrũ immane videt facibus depasta supremis.
Vidit, & ingemuit: pariterque inuoluere flammis
Cuncta iuuat. Iam Cæsarei flagrantia montis

Palatiũ Cæsarum.

Tecta cadunt, latisque iacent collapsa ruinis.
Iam Vestam, & priscos incendia fusa Penates,

Templum Vestæ.

Euandri Herculeas pascuntur & Arcadis aras,

Ara & Templum Herculis.

Atque Ioui stantem votis regalibus ædem.

Iouis Statoris.

Roma nec ardentes seruare miserrima ciues,
Nec plorare suos potis est in funere casus.

Tacit. lo. cit.

Spectabant miseri cladem, sed mœsta Quirites
Ora premunt. Primum gemitus, lamentaq. condit
Clausa dolor; mox impulso velut aggere torrens
Cum sonitu erumpit, strepitumq. irritat aquarum:
Heu quantis nocturnæ vlulant clamoribus auræ;

Crebris multorum minis restinguere prohibentibus.

Et quia fas liquidos nulli deducere fontes,
Succedunt lacrymæ, & rorantia nubila vultus
Aspersere rogos: questus plangorque cadentum

Idem lo. cit.

Ærumnæque graues, vnà & miscetur egestas

Consumptis gauisa opibus: quæque horrida late
Funera mors stridens fumantibus aggerat alis.
Vix Senonum furiæ tantum, vix Gallica quondam
Sic haustam flammis rabies bacchata per Vrbem.
Ipse autem hiberni residens ad littora solis
Otia Cæsar atrox lucis agitabat amœnis;
Quãquã animos turbat strages properata furētes.
Ecce quirinali veniens à Consule miles
Nuncius obstructas Regis tandem impulit aures.
Namq refert, *inter piceos stridentia fumos*
Alta palatinos incendia pascere montes,
Cæsareosque lares, quaque ipse immiserat astris
Culmina. Romano si tanta in Principe virtus,
Visat, & auxilio subeat. Sic fatus amaris
Exacuit segnem stimulis; Tiberimque calentem
Aduolat extemplo Cæsar. Iamque ipse videbat
Surgere per medias fumosa volumina nubes,
Inuoluique globis flammarum vndantibus Vrbem.
Accelerat, collemque subit. Penetralibus altis
Pestis edax, ardorque inerat, populataque pascit
Limina: terribili iaculatus in æthera fumo
Æstuat igne vapor, collisaque verberat astra.
Nec minus & rapido ventorum turbine gliscit
Exitiale malum, murisque ambusta ruinam
Saxa dabant; totis spirant liquefacta metallis
Signa Ducum, & mixto labuntur flumina riuo,
Pictaque erythræis pereunt laquearia gemmis,
Inque suos cineres moles augusta recumbit.
Ille autem (heu viuax Romanæ dedecus aulæ)
Verior haud vnquam visus Nero. Tecta vorantes
Aduertit non ille faces, non ille querelas
Aut circumfusi sensit miserabile vulgi

Qui totam Vrbem præter Capitolium incenderunt.

Neque tamē ignes sisti potuit, quin & palatium & domus, & cuncta circū haurirentur. Tac. loc. cit.

Palatinum in quo erat palatiū Cæsarum cui cōtigua domus aurea Neronis.

Exitium, ſpreuitq. preces, turbamq. precantem
Tendentemq. manus, lacrymaſq. eluſit inanes
Durus, & eſquilijs fugiens ſe condidit hortis.
Stabat in excelſum turris, quam vertice ſummo
Pulſantem zephyros hortenſi eduxerat aruo
Mæcenas: vulgi amotis Auguſte ſepulchris
Dum iuga ad Eſquilias aperis Romana ſalubres.
Huc alta veniens ſpectabat mole Tyrannus
Ardentem patriam; & miſeræ mala funera Troiæ
Imbelli cithara fidicen, cantuque ſonabat,
Regia inauratis mentitus crura cothurnis,
Et phrygia Priamum ſimulans in veſte cadentem.

Horti Mæcenatis cum turri.
Amotis ſepulchris purgauit Eſquiliãs Auguſtus.
Suet. loc. cit.
Incendium è turri Mæcenatiana proſpectans Iliũ decãtauit ſcenico habitu.

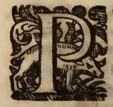

CONSTANTINI

LIBER V.

ARGVMENTVM.

Narratur prætextu feralis incendij Vrbem à Nerone supplicijs, laureisque Martyrum fuisse nobilitatam. Tum Artemius ad Pontificem reuersus peracta à Constantino bella in Germania, Galliaque, tum quæ post Crucem in cœlo visam, expressamque in Labaris perpetuo victoriarum tenore gesta fuerant, exponit.

POstquam Roma suos consumpta extinxerat ignes,
Æternasque sibi metuit fecisse ruinas,
Ardentem furijs plebs iracũda Neronem., Tac. loc. cit. Non decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur.
Romanique Patres, Italæque per oppida gentes
Incessunt, hostemque vocant. *Hunc ignibus actis*
Inflammasse rogos patriæ, tædasque furenti
Coniecisse manu: Cineris miseranda latini
Busta super tu fœminas agitare choreas,
Ludere tu scenis latios lacrymantibus ignes,
Et Romam tragico voluisti excindere cantu.
O' furia, ò iustis furiarum exercite flammis.

Non

Non tulit impatiens, iterum parat ignibus ignem,
Et ferus infandum subducere crimine crimen.
Haud latuere trucē, populo clamāte, Tyrannum
Qui prima eluerant decerptam ex arbore pestem
Tacit. Ibid. Fontibus ausonij ciues: atque agmina passim
Auctores Christiani, & Martyrolog. die 24. Iunij. Proiecere Deos, sanctum venerata Tonantem.
Illorum simulat iactis incendia flammis
Exitiumque parat generi. Volat Vrbe satelles
Ocyor, auellitque fores, & opaca domorum
Scrutatus; tota raptabat in Vrbe cateruas.
Iam pia turba foro vinclis, ferroque sonanti
Nexa trahebatur, grauibus cui membra catenis
Stridebant, manicisq. manus. Non, marte secundo
Victor in aduersas si quando irruperit arces,
Dura catenatis tot conijcit æra maniplis,
Plenaque captiuos claudunt tentoria ciues:
Quot tēplis, quot vincta foris, domibusq. Quiritum
Agmina ducuntur, chalybumq. coërcita nodis.
Et circum populi illudunt, & acerba reposcunt
Supplicia: Extimulat Princeps clamoribus iras.
Nox aderat terris, comitataque tristibus auris
Præcipites toto decusserat æthere flammas:
Nero enim fauebat factioni prasinæ. Prælia sed prasinus Cæsar nocturna monebat,
Accensis visenda focis: nec dignior vllas
Emeruit cursu palmas Nero. Cæsaris hortos
Germina seruabant viridantibus herbida septis,
Quà Vaticano camporum ex æquore collis
Tac. loc. cit. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circēse ludicrum. Nascitur, & longo super arua tumescere dorso
Incipit. hic structo certamina ponere Circo
Cæsar, & in noctem stellis cælantibus ignem
Esseda per seros agitare Neronia ludos.
Stabant ære graues circū, nemorūmq. tenebant

Innexi truncos & grandia pondera ferri:
Quadrifidasque Cruces lictor, clauosque trabales
Atque omnē intētat peritura per agmina mortem.
Iamque quater secto tendentes brachia ligno
Erexere trabes, suffixaque membra dedere.
Ast alij distenti artus, aut arboris altæ
Stipite pendebant, subiectisque ignibus omnes
Accepere ignem, fumosque facesque tulere.
Nec modo circenses vincebat lumine noctes,
Sanguineasque cohors moriens illustrat arenas;
Sed fora defixis trabibus, sed cuncta tenebat
Compita, & immensam flāmis fumātibus Vrbem.
Sic adeò septem lucere per ardua montes
Et cliuos, vallesque cauas videre Quirites,
Et pauidum late ripis ardentibus amnem.
Quis fuit heù furor? heu diræ spectacula noctis?
Corpora tot passim truncis affixa cruentis
Viua suos fecere rogos: cineresque cadentes
Terra legit, tumuli iustos neque soluit honores.
At vobis, Animæ illustres, cognata beatis
Syderibus tum flamma dabat fugere ima fugacis
Regna soli, miserasq. domos, mundumq. iacentem,
Atque immortalem cœlo prætexere lucem.
Clariùs hic fulgere datum est, propiùsque Tonātis
Vitales haurire faces, æstuque perenni
Ducere perpetuos per amata incendia soles.
Vos tellus ardere dedit lucentibus vmbris,
Cum sociæ tormenta manus, parilemque ferentes
Supplicio laurum, cœlo subiere patenti:
Et legère nouas vestra inter lumina palmas.
Namq. per illustrē flagrant dum corpora noctem
Ludicra Romanus renouat spectacula prædo.

Martyres Cruci affixi sunt & viti in vsum nocturni luminis.

Tac. Crucibus affixi, aut flammandi, atque vbi defecisset dies in vsum nocturni luminis vrerentur.

Vndi-

Vbi Horti & Circus Neronis, nunc Templum S. Petri

Vndique conueniunt: domibusq. egressa paternis
Trās Cāpum, læuum & Tiberim se turba Quiritum
Ad Vaticanos denso rapit agmine lucos,
Cæsareoque implet conferta sedilia Circo.
Ipse inter primos media certator arena
Emicat elatis Princeps auriga quadrigis:

Tacit. Nero Circense ludicrum edebat habitu aurigæ.

Septenoque volans metam fugit orbita cursu:
Cæsar & infames suspendit ab axe coronas.
Inde feras in bella vocat, resolutaque vinclis
Corpora ab occultis iubet emigrare cauernis.
Iam leo, & impastæ meditantes vulnera tigres,
Pardique assultant, missusque cubilibus atris
Ibat aper, rictuque famem, rabiemque fremebat.
Parte alia sacrata cohors, deuotaque cœlo,
Occultis caueæ moritura reconditur antris.
Non ea tercentum validis astricta catenis
Membra trahit nexo chalybum stridentia ferro;

Tac. Vt ferarū tergis contecti laniatu canum interirent.

Ast habitu induitur, formas imitata ferarum,
Monstraq. mutato simulat nemoralia cultu.
Horrificis pars cincta iubis, pars horrida setis,
Pars seu dente minax, seu cornu armata recuruo,
At sæuire suis, & figere nescia telis:
Sola noui portans irritamenta furoris,
Vt pascat ludos morsu lacerata cruentos.
Iamque gradus circum populus qui celat apertos,
Funera sanguineæ crudelia poscit arenæ,
Deplorantq. famem cauea trepidante leones.

Post ludos curules in Circo, interdum sylue cū feris inductæ

Ecce autem specubus descēdens terra profundis
Subter, & emoto fugitiua recedere campo.
Nec metuunt populi, sed humum risere cadentem.
Assensuque fremunt vario, cùm fœta vorago
Ora truces mentita feras, armentaque passim
Extulit

Extulit arboreas inter nascentia frondes.
Et qua puluereos auriga immiserat axes,
Emergit syluestre pecus, corylosque comantes
Præcipiti attollunt crescentia pegmata fundo.
Sic adeò stabiles iterum commisit arenas
Iam solida compage solum: cinctusque ferarum
Circensi stetit exuuijs exercitus aruo,
Et simili informes imitatur imagine vultus.
Lustra caledoniæ non sic gelidissima syluæ
Monstriferos pauere greges: ardentibus oris
Non armentales sic germinat Africa partus;
Densa virum veluti dubios fallentia visus
Agmina perstabant, villosaque vellera tergo,
Hircinasque iubas, aut cornua fronte ferebant.
Hi leporum similes puerilia membra figurant:
Nec celeres abeunt, tardat sed cura morantes
Cara necis. Prompti veniunt ad vulnera damæ.
His fruticat ceruix, ramosaque cornua torquet,
Solaque mentitur venisse in prælia ceruos.
Eductos alij teneris ab ouilibus agnos,
Caprigenosque mares, & amantes prata capellas,
Aut tecti vitulos, sobolemq. imitantur equinam;
Sed cursus odere leues, campoque recumbunt:
Nec vitulis cura est viridantes carpere frondes,
Prima supercilio teneræ queis cornua frontis
Erumpunt. quin & camuras pellita lacessunt
Membra boues, varioque notant pecuaria tergo.
Ast alij patrijs assueta trionibus ora
Assimilant: leuibus certantes corpore capris,
Cornibus exutas, proceras auribus Alces:
Iactatisque iubis tauros ceruice comantes,
Aut menta hirsutis agitantes hispida barbis.

Caledonia sylua in Britannia.

Martyres variarum habitu ferarũ expositi in Circo Neronis.

Nec tamen illarum mores exprimũt

Illa quoque immanes vrſos, agmenque luporum,
Setigeroſque ſues, catuloſque, truceſque moloſſos
Nox imitata tulit. deſerta Libyſtidis oræ
Siquæ terrificant formæ: quæcumque per Indum
Flagrantem eoæ variant fera corpora ſyluæ.
Ergo vbi grex media iacuit ſimulatus arena,

Feræ inuadūt Sāctos viros.

Aut ſtetit impauidus: prædatoreſque magiſter
Cum tigribus mouit, pardiſq. lupiſq. leones,
Incurrère; fremor ſimul ingruit, ingruit horror;
Prædantum ſic ora tonant: ſic lumina flammas

Tanta crudelitas etiā ethnicis inuiſa.

Interfuſa vomunt: oderunt funera ciues,
Et voluere prius, nunc expauere furorem.
Heu noctem infandam, & duræ ludibria mortis.
Cæduntur paſſim inſontes, & inermia campo
Corpora: crudeleſque natant in ſanguine ludi:
Crebreſcitque virum ſtrages, ac denſa iacentum
Funera. Sed creſcit moriendo, & cruda ferendo
Mortis amor, cupiuntque nouos ſæuire leones.

Martyres trucidati vorantur à feris.

Dentibus hi, morſuque cadunt: hi flumen apertis
Euoluunt iugulis, & inundant ſanguine fauces
Vulneribus patulis inhiantum, & colla tenentum.
Hi præbent auidis diſcerptos vnguibus artus:
Expirant alij, clauſæ quibus ima premuntur
Spiramenta animæ, fractique per oſtia cordis
Spiritus ætherias fugit eluctatus in auras.

Quorum inſigne mortis deſiderium.

Cuncti adeò immanes ſtimulant, epuliſque cruētis
Irritant ſine more feras: agit ira, fameſque
Multa cæde graues: rapiunt, lacerantq. vorantq.
Oſſaq. fracta terunt, auulſaq. viſcera paſcunt,
Proijciuntq. artus: altæ nunc ſtragis aceruos

Horrendum ſpectaculum in ludis.

Ingentes cumulant, & viuis mortua iungunt.
Corpora nunc toto ſparſere trementia campo,

Impul-

Impulsuuè elata rotant, deiecta supinant,
Trunca secant, putri versantque fluentia tabo,
Et dapibus, falsaque explentur imagine formæ.
Nec tamen ò fortes animæ, crudelia passis
Tūc nocuere Tigres. TANTVM est sibi quisq. nocēdi
Auctor. AB externis haud horret vulnera telis,
Prælia qui tentat superis defensus ab armis,
Se melior, tutusque Deo. Vos bella triumphis
Ornauere nouis, festoque per aurea curru
Sydera cœlestes dederunt frenare leones.
Non ibi lapsuræ prætervolat orbita vitæ,
Nec breuibus spatijs cita luditur. OMNIS in æuum
Parta quies, stabilisque manens sine fine voluptas.
Non vllas ibi ferre vices, habituque decoram
Syluestri, senioque licet mutare iuuentam:
Clara immortales vbi vestimenta per artus
Lux obit, & toto cum sole infusa coronat. (bāt

Sanctorum mortes, & gloria.

Hactenus hęc: neque plura viro relegēda mane-
Iamque reuertentes iterum secreta subibant
Inclusis damnata feris: atque hospite lætus
Marcellus curis animum releuabat acerbis.
Carcer erat, camerisq. humilis squalentibus ædes,
Scabraque pumicibus, densisq. inculta tenebris.
Hoc habitat limen mundi Pater. Oscula figens
Huc pedibus sacris, sese Legatus agebat:
Non lacrymis libata carent, non oscula dictis.

Redit Legatus ad S. Marcellum.

Vidi Romuleis sublatas molibus arces
O Pater, immensique simul miracula mundi.
In Tiberis congesta sinum. Domus æmula solis
Nulla sed inducto mihi visa nitentior auro,
Altior aut summo fastigia condere cœlo;
Quam depressa solo, cæcoque hac carcere sedes

Maiestas locorū qui SS. virorum martyrio consecrati sunt.

Tecum

Legati religio, & veneratio erga Pontificem.

Tecum augusta micat, sublimis & astra lacessit;
Tot stabulo irradiant, vinclisq. ligantur honores.
Nostra sed accurrens feret hanc Victoria laudem,
Quod procul excussis latia ceruice Tyrannis,
Romanos solio Patres gemmante locabit,
Frenantes magnum è tectis regalibus Orbem.
Plura loquuturo Pater obstitit: oraque soluens,
Euenient, inquit: *tantique altissima facti*
Gloria tarpeiæ superabit nomina palmæ.
Sed nos ista feris dilecta tenebimus antra,
Vnde triumphatis se Spiritus inuehat astris.
HIC serui regnamus: habent hæc regna perennes
Imperij fasces, totoque palatia cœlo.
Hinc fragilis momenta volant fugientia vitæ
In caput æternum, primæque immobile lucis.
Dixit, & oblatis angustæ ad munera cœnæ
Inuitat vesci dapibus, nec spernere mensas.

Quadragesimale ieiuniũ

Tempus erat, quo iussa fames, epulisq. remotis
Verna quaterdenos implent ieiunia soles.
Ipse Deus quondam, puros vbi flumine viuo

Quo primum Christus Dominus se afflixit.

Perfusus lympha Iordanide lauerat artus,
Aruaque desertis aduenerat auia lustris,
Rupe vel aëria, nemorisue horrentis ad vmbram
Heu solus nostræ illacrymans miserabile morti,
Haud voluit libare dapes, misitque piandos
Sacrata in populos breuibus ieiunia mensis.

Ieiunantium cœna.

Hoc adeo tenuis producta est cœna paratu,
Hortorumque ostendit opes, amnisque, marisque
Squamigeram prolem: quæq. anni admorsa rigẽtis
Frigore sanguineos educunt mala rubores.
Legatus gaudet sacro inter pocula cultu.
Solis vt occidui parcæ data tempora cœnæ
Cra-

Craſtina te, Marcellus ait, *fortiſsime ductor*
Lux procul arcebit romanæ à mœnibus Vrbis.
At Conſtantinæ nondum clariſſima famæ
Carceris obſtructas intrauit gloria ſedes:
Quæque canit, memorique æuo mirabitur orbis,
Arma ſilet Tiberis dominis oppreſſus iniquis.
Ergo age facta refer, nam tu pars maxima belli
Victor in Auſonios Aurelia ſigna coruſcas,
Cæſareamque rigas hoſtili ſanguine laurum.
Legatus contra: *Pater ò quodcumque iubebis*
Accipio. quamquam Magni quis facta reuoluat
Cæſaris, aut paruis ingentia laudibus æquet?
Te vero expectata ſalus, & Flauia virtus
Sollicitant: Fidei te iam creſcentis amores,
Relligio, Pietaſque mouet: ſtudioque iuuandi
Adſe ſe acta trahunt, animo ventura videntem.
Dicam equidem, regnique attexam exordia bellis.

Poſtulat Pōtifex Marcellus, vt ſibi facta Conſtantini enarrentur.

Vix dum maturo fortunatiſsimus æuo
Mortales vitæ Conſtantius exuit annos;
Filius arctoas cum Conſtantinus in arces
Extulit auguſtos mundi de culmine faſces.
Ille quidem (imperij ſedes vbi fixerat æquas,
Et pius è domitis mittebat iura Britannis
In populos Romana pater) ſe ſe induit oſtro
Regales inter fratres clariſſimus hæres.
Optarat genitor, cum ſpiritus ægra recedens
Iam prolapſuræ diuelleret oſtia vitæ,
Dextram in regna parem, nihil & virtutis egētem
Quærere. Magnanimi ſuperaſti ardentia cordis
Vota pater. Iuſtas mundi recturus habenas
Conſtantinus adeſt, cui ſe præſtantior alter
Non auſis paribus, paribus non conferat armis.

Artemius narrat res geſtas Conſtantini.

Conſtantius in Britannia mortuus eſt; ibique factus eſt Imperator Conſtantinus.

Euſeb. in vita Conſt. lib. 1. cap. 15.

Patre iā morituro ſuperuenit Cōſtantinus.

Tu quoque sublimis liquidas quocũque per auras
Inueheris curru genitor, procul aspicis æquis
Certantem studijs natum, & maiora gerentem
Nomina, virtutesque habitu cultuque sacrantem.
Virtus Constantini. Euseb. lib. 1. vit. Constant. cap. 13. Nazar. in Paneg. ad Constant. *Ille ingens, lingua ille potens, atque ora decorus*
Emicat augustis non qualis nata coronis
Vestit forma duces: formidatamque sub armis
Purpureo Heroes pingebant flore iuuentam.
Quale ferunt quondam simulati in corporis artus
Cœlicolæ iuuenile decus; cum iussa frequentant
Orbe ministeria, & stellantem sydere crinem,
Atque habiles cingunt humeris fulgentibus alas.
Cõstantinus egregius bellator. *At non belligeras artes, Martemque tremendum*
Frangit maiestas; illi se plurima miscet,
Fortis & insueto conspirat robore virtus.
Ergo non illum pelago pulsata sonanti
Littora: non Borea fluctus equitante minaces:
Regna Ducum latè non coniurata coërcent.
Protinus inuexit trepido victricia ponto
Agmina, & innumeris intendit classica velis.
Euseb. in vit. Const. lib. 1. cap. 19. *Primus ad occursum fluitantis in æquore belli*
Expauit, tenuitque tremens duo cornua frontis
Rhenus, & infesto de gurgite rapta retorsit
Naz. in Pan. ad Constant. *Flumina. Germanæ per castra, per oppida gentes*
Arcebant terris, portusque aditusque tenebant.
At velut obseptus nebulis humentibus æther
Mane sub obscurum rorantibus accubat aruis:
Et struit insidias pomis lactentibus humor,
Donec ab occultis sol fluctibus extulit ora,
Humentesque dolos nebulosaque terga remouit.
Flauius haud aliter Cæsar vix lumina longe
Obuia detexit; propiorque illustribus alnis

Effudit

Effudit eum Marte iubar; cecidere feroces,
Aut cessere locis acies: Exultat ab vndis
Miles, & infracto potitur Germanica Rheno

Constantini de Germanis victoria.

Littora. proiecto pereunt ardentia vallo
Castra: patefactas ferro penetratur in arces,
Et priscæ populantur opes; non flumina fossis,
Ardua suspensis non obstant oppida saxis;
Iuraque certatim populi, septemque trionum
Implorant pauidi ponentes fœdera Reges.
Gallus at indomita cuneos ceruice rebelles
Obiectat, docilesque iugum fregisse Britanni,
Præueniuntq. Duces subeuntem in prælia gentem.
Arduus horrificat campum Comes: arduus vna
Ascaricus equo, squamisque, & casside fulget.
Nec Cæsar cunctatus adest; bella, aspera bella
Conserit, immittitque acies, & prouocat iras.

Naz. in Pan. Tu ferocissimis Regibus Ascatico, & Comite captis.

Vt tigris eoi populatrix effera saltus
Errat, & immites nemorum dominatur in vmbras,
Donec ab ignotis Rex protulit ora cauernis
Iura leo positurus agris: tum pulsa ferarum
Inclinat rabies, tigrisque, elephasque recedunt.
Flauius haud aliter meditans certamina Cæsar
Iam decessuros cladem portabat in hostes.
Et domitis leges, ac iura nouissima Celtis.

Gallos vincit subigitq. Constantin.

Prælia iamque tubæ, iamque accendère cadentum
Funera: funeribusque irarum extinguitur ignis.
Nec longum datur arma pati. fortissima bello
Pubes, quam liquido Ligeris, quã Sequana fluctu,

Fluuij Galliæ.

Sparsit Aquitano rapidus quam fonte Garumna,
Sanguineis lauitur riuis, aut versa patentes,
(Spes adeo iam sola fuga est) dat terga per agros.
At miles profugis, & Flauius imminet ensis;

Tela, ducemque timent, sternuntq. tumetia corda,
Dantque manus victas, & iussa capessere gaudent.
Ipsi inter primos iam non regalibus armis
Captiui incedunt Reges: queis bella sequutis
Flauia crescit honor: factisque adiuncta superbis
Gloria. Pacales Franci perlabitur oras
Mox secura quies, ferrumque oblita iuuentus
Accipit augustas meliori munere leges.
Sic adeo imperijs se Constantina quietis
Instruit, IPSA sibi componens præmia virtus.
Panegyr. ad Constantin. Euseb. lib. 1. in vit. Const.
Maxentii interea furijs agitata cruentis
Roma gemit, queriturque suas casura ruinas,
Vltoremque vocat. Nusquam constantior arma
Constantine moues, quam cum te publica Mundi
Constatinus mouet aduersus Maxentium.
Iura docent frenare malos, abolere tyrannos.
Continuo Italiæ palmas, Vrbemque volutans
Signa vocat. Sparsæ Rheno indignante cohortes,
Extremosque sinus, & Gallica rura tenentes,
Conuenere: frequens quin & Germanica miles
Claustra remoliri iussus, vel cingere bello
Oppida, vel positis a tergo insistere castris.
Flauius hinc emensus iter, iam venerat oras,
Præcipites Rhodanus quà pellit ad æquora fluctus,
Ingentique, vorans Ararim, tumet altior vrbi.
Ecce autem trepidis legionibus incidit horror,
Famaque commotas prænuncia verberat aures.
Quippe canit, manibus Furiarum elata per auras
De incantatio. Maxētij. Euseb. lib. 1. cap. 30. in vita Const.
Tollere auernales Maxentia signa colubras:
Fulmine & armatas Aquilas, rictuque voraci
Commistam tonitru flammā eructare Dracones.
Nec satis, Italiæ montano quòd iuga dorso
Inuia, quòd valles iussis compleuerit armis;

Hor-

Horrificat Rex bella magis; vallata per artes
Quod stygias magico metatur castra susurro,
Induiturque fremens cantata veneficus arma.
Extremo Romana ferus quod margine Mundi
Ire in tecta magos iussit, qui sydera cœlo, Quæ fieri curaret Maxentius per magorum incãtationes.
Atque infecta nouis ducant elementa venenis,
Fortia nutantes agitent ad murmura terras.
Arcanis idem producta cadauera bustis
Ore infanda loqui, venturaque voluere bella
Cogit. Inundanti turgentem sanguine Tybrim,
Et raptum dixere diem: pontoque refusam
Squamosi pecoris sobolem, prædamque natantem
Oblatam canibus, fluuio reuomente, marinis. Et passim referuntur.
Hæc ciues passim, milesque, ducesque canebant:
Rumoresque magis, magis increbrescere questus.
Ipse autem Cæsar, quamuis ignara timendi.
Obluctans animis, casus formabat in omnes
Pectora, sollicito curarum fluctuat æstu.
Inde vbi præsidijs aderat spes nulla repertis,
Expedit ore preces: Sed enim non frigida saxa
Non surdos vocat ille Deos. in vota Tonantem
Sollicitat, cui vota pater, cum regna teneret, Euseb. lib. 1. de vita Constant. cap. 21. Deum, quem pater sancte adorauisset, solum obseruandum, colendumque statuit.
Obtulit: ignotumque, & adhuc quæsita negantem
Auxilia, extendens palmas cum voce mouebat.
Terrarum cœlique sator, quem luce serena
Celat adoratum superis penetrale cateruis,
Aspice me, pauidumque foue, perque aspera belli
Dirige. non dubitem forti cum milite clausas
Italiæ reserare vias: & ab vsque niuosis
Alpibus Ionias pelagi percurrere cautes.
Ast inimicus atrox stygias ad bella chimeras, Orat Constantinus, ne noceant sibi Maxentij veneficia.
Nutrit, & inferno stridens mihi sibilat angue.

Nam quis tænareos ausit tentare dracones
Mortalis? pugnare datum est, si milite miles,
Cuspide si cuspis, si frangitur ensibus ensis.
Quid faciam, si me Phlegeton rapturus in vndas,
Eructat ripis fluuialem ardentibus ignem?
Da Pater auxilium, diuinaque suggere tela.
Et bellatores tibi iam tutare clientes.
Sic ait, insomnes orando ac decipit vmbras.
Postera iamque dies aderat; sperata salutis
Signa colorato qua deuoluebat olympo.
Iamque poli medium sol venerat arduus orbem,
Impatiensque moræ Cæsar tendebat amicas
Orat iterum. *Ad cœlum palmas, repetitaque vota ferebat:*
Da tandem cœlestis opem, da fortia cœlo
Arma Pater, tantas fraudum tu dirue moles.
Audijt omnipotens, liquidique per ardua Mundi
Videt Crucē in cœlo, quæ describitur. *Lucis inaurato contexuit aëra velo.*
Compactis adeo facibus se bina per axem
Tænia laxauit: bifidoque micantia ductu
Brachia signauere Crucem, consertaque flammis
Quatuor illudant cedentem lumina solem.
Vertice adorantem boream, tum pensilis austros
Calce premit: subeunt vtriusque ad limina solis
Cornua: eo lucet nascentem dextra per eurum:
Læua per occiduos zephyri fax tenditur ortus.
Sic cœlum complexa potens ardescit imago.
Obstupuit Crucis aspectu, radijsque secundis,
Continuitque oculos, tenditque ad lumina palmas
Flauius. At circum fatales marginat oras
Littera: & ille notas inscriptaq. verba legebat: (di
VINCE per hoc signū. VINCES, vox intima cor-
Addidit: arma cadunt pauidis quo fluxa Tyrannis,

Cedunt

Cedunt monstra cauis quo debellata profundis, Promittitur victoria per Crucem Constantino.
Et trepidis venerans Styx inclinatur Auernis.
Tum vero ad terram flexo se poplite Cæsar
Deijcit: ingeminansque preces: Tua Maxime, fatur,
Dux ò signa sequor, Regum Deus. ibo per omnes,
Quò me cumq. vocas, gentes iam victor, & omnes Et gratias Deo agit.
Bellator subigam te debellante Tyrannos.
Tu quoque nō partem referes; tibi cuncta triūphos
Agmina deducent, positisque vocabere templis,
Ac tecum vexilla Crucis sublata per aras,
Et Capitolino vexilla micantia cœlo.
Sic ait. instauratque preces, Diuosque potentes
Vna inclinatis exercitus aduocat armis.

At Cæsar iubet acciri, quicumque furentem Signiferi pellibus ferinis tecti vt marmora, & nūmi demonstrant.
In Martem rapiunt fulgentibus agmina signis.
Accelerant cultu insignes, pexisque ferarum
Exuuijs: cristata vmbrat neque cassida crines;
Sed rictus vinxere comas, & pectora cingunt
Vnguibus horribiles, setisque, iubisque leones.
Ardua suspensis componitur hasta figuris.
Hic bellatrices Aquilas accendit in auro,
Hostibus aut trepidis tonitrus aut dira gerentes Insignia vexillorum.
Fulmina: purpureum leuat hic sublimè Draconem.
Stat ferus, & patulos ad sibila pandit hiatus,
Deuorat & zephyros anguis, sonituque remittit:
Datque oculis flammas, sinuansq. volumina caudæ
Ipse flagellatis in ventos dissipat auris.
Ast alij formas sæuorum efferre luporum,
Altricemque lupam teneri memorare parentis. Representantes Lupā Romuli.
Nec minus & roseo simulacra micantia velo
Portantur, viuitque sua sub imagine Cæsar. Effigies Imperatorum.
Ergo vbi conuenere: idem sic ore loquutus.

 Tollite

Tollite signiferi (quid enim mihi fertis inermes,
Non superaturos hostilia signa Dracones?
Quis modo seu Daci, domitæ seu Persidis angues,
Aquilam Marius dicitur habuisse in exercitu. *Romuleasue lupas, Marianæ aut rostra volucris*
Atra in bella mouet, signo periturus eodem?
Nunc meliora meis statuam vexilla cateruis.
Ecce superfulgens patefacti nubila cœli
Crux mihi fœlices venerabilis extulit ignes,
Venturamque notat crudo in discrimine laurum:
Prodigium Superi dederunt. quid clamat Aruspex
Tristia mentitus ferali lumina signo?
Hoc vnum fractæ rescrabit mœnia Romæ.
Forma Labari, eiusq. descriptio. *Ergo noua contextæ Cruces vexilla coronent.*
Emicet inducto rutilans hastile metallo:
Et breuiora super transuerso brachia ligno,
Sutaque erythræis suspendat vela lapillis.
At telam irradient nitido circumflua limbo
Exprimit enim Christum X. & P. *Lumina gemmarum: solidumq. insculpta per aurũ*
Sacra decussatum designet littera nomen.
Fulgeat in medias Labarum, neque terreat auras.
Crux inducta galeis, & clypeis. *Quin etiam clypeos, niueas Crux viuida cristas,*
Ensesque, & galeas intermicet alta comantes.
Me sibi quisque ducem facti legat: haud mihi telum
Dextra rotet, cassisue alium circumplicet ignem.
Hoc terrore cadent acies, hoc fulmine totos
Prosterni cuneos, peditumque, equitumque videbit
Compleri vndantes Tiberinus sanguine campos.
Vexillis Crux imponitur. *Hæc fatur, Crucis arcanos confessus amores.*
Illi operi accingunt se se, formasque volucrum
Proijciunt truncasque feras: tum læuibus hastis
Ducentes Crucis in speciem diuina colorant
Nomina. Crispantur liquido vela aurea cœlo,

Per-

Perque salutantes zephyros agitata coruscant,
At cuneis arrecti animi, festique vagantes
Lætitiæ clamore sonant: it cordibus altis
Spes oblita metus, & non superabilis ardor:
Et meritam sperata ferens Victoria palmam.
Cæsar vt audentes incurrere bella maniplos
Sensit, & illapsam fausti vim gliscere Martis,
Castra mouet, propiorq. altas premit impiger Alpes.
Non rigidis abrupta iugis non inuia saxa Alpium rigor, & iuga vix peruia.
Aeterno damnata gelu: non clausa profundis
Syluarum tenebris: non impellentia cœlum
Culmina, & immissæ conferta in sydera cautes
Tardauere gradus. Stupefactæ ad signa niuosum
Demisere caput rupes, Labarumque Crucemque
Vndique adorantes mouere cacumina montes.
Stat vetus, ac duris prætexit mœnia Rhetis Naz. in Pan.
Segusium, terrasque grauat, quà mollè tumentes Primam Segusiensiũ ciuitatem victoria facilis amplexa est.
Acclinant, scopulis, se, decrescentibus Alpes,
Et montanus apex subsidit in æquora vallis.
Clauserat vrbs portas, Italũ quòd claustra superbit
Obiectare Duci; sed operto turgida bello
Exitium, stragemque sibi peritura tegebat.
Namque vbi producto nequidquam fidere vallo
Flauius aspexit, clausosque obsistere ciues:
Quippe moras, inquit, demens struit: vnaq. contra
Vrbs fremit. Accepit docilis Germania frenos,
Rhenusque, Oceanusque meos: ignauus, inermis
Audet, inops animi populus; munitque rebelles
Mœnibus. Ite metum, trepidisque inducite pœnas,
Tecta domosque igni, ciues consumite ferro.
Sic fatur. densaque furens iam miles ad Vrbem Quæ frustra obsistit Constantino.
Mole ruit. summos alij testudine muros,

Sca-

Scalisuè aerias conantur vincere turres,
Arietibusque arcem, & cuneo quassare trabali.
Ast alij rapuere faces, quercusque flagrantes
Aut semiusta rotant arsuris robora portis.
Quondam audax & in hoste pauor: iaculataq. tela,
Saxaque, & ardentes deuoluunt mœnibus ignes.
Nam obsidetur oppugnaturque. *At subeunt acies violentius: vndique muros*
Muralis balista quatit, monumentaque nutant.
Acrius ante fores Mars intonat: intonat ære
Obluctans aries, portaque incendia portat.
Nondũ claustra tamen, non ferrea vincla fatiscunt.
Ecce ruunt propius, perque agmina mille vidẽdum
Signiferi Labarum, Labarique insigne coruscant:
Auraque purpureas occursu euentilat oras.
Tum vero ad vexilla Crucis, tabulata vorantes
Corripiunt iligna faces, compactaque vortex
Robora pascit edax, vomit ac fumantia cœlo
Nubila. vicinæ turresque, domusque proternis
Tum expugnatur, & incẽsa capitur, ingenti ciuiũ tectorumque strage. *Intereunt flammis: necnon conuulsa ruinam*
Saxa ferunt, laxantque aditus, iterumq. recussa
Præcipitant, stantesque trahunt è culmine ciues.
Ast alij mortem fugiunt iam terga prementem;
Nam miles saltu exuperat; nec prælia victis
Conserit: in latebras abeunt, & funera clausi
Expectant: miseroque vlulant tremefacta tumultu
Limina. tela viris, delubris conijcit ignes,
Atque animas victor facibusq. & sanguine mergit.
Constantini clementia. *Non tulit extremos luctus populumque cadentem*
Flauius; ardentes cursu volat incitus heros
Ante globos: PIETAS cita parcere, contulit alas;
Et, satis irarum est, clamat: cur flumine miles
Nutris sanguineo flammas? compone feroces

Aut

Aut depone minas. tutos mihi bella relinquant
Quos in pace regam. Tu fortis in arma rebelles
Vincere: nostra potest Clementia parcere victis.
Dixit, & accensas bellantum protinus iras
Obruit, imperioque vetat flagrantia latè
Funera. dat seruatus opes, aurumque rependit
Certatim populus. pensantque oblata salutem
Munera. Crux primæ conspirat prospera pugnæ.
Nec longe grauior Mars incubat; agmina vastos
Implerant ferro, castris vndantia campos,
Armaque Taurinas, tauro cessante, nouales.
Tot nunquam bello Romana potentia gentes
Duxerat. innumeræ sua pertentoria turmæ
Aere renidebant: castrensem flumine fossam
Hinc strait Eridanus: hinc acto in nubila vallo,
Alpinis se celsa iugis monimenta coronant.
At nescit generosa modum, fortisque periclo
Incrementa sibi struit auxiliaria virtus.
Et Crucis auspicijs prono descendere cœlo
Pugnaces expertus opes, magis ardet in hostem
Flauius, è que suis accendens pectora flammis,
Eloquitur: Manibus tandem sperata tenetis
Præmia, bellatrix acies. huc excita Mundi
Contulit arma ferox, vt cederet orbe Tyrannus.
Par nihil orbis habet vincendum. ecce assistit omnis
Bellica progenies, Italumque intercipit oras.
Falsa nimis, latio si me discludere Tybri
Incassum, si nostra suis committere telis
Tela putat. CRVCIS est non euitabile fulmen,
Condita quo fractis irrupimus oppida portis,
Quo iustam in stragem campis tendemus apertis.
Nondum experti audent? ite, stolidumq. furorem

Nat. in Pan. Ecce iā apud Taurinos venientem pugna grauior expectat. Campum late iacentem tantus miles oppleuerat, &c.

E rebus gestis res bene gerēdas Dux auguratur.

Fran-

Frangite, cunctarum simul, & spem vincite rerum.
Fatus erat. miles non segnius arma fremebat.
Haud mora præcipitāt cunctantē classica Martem.
Pugna Constantini cum Maxentianis apud Taurinum. *Aeris & illisus fragor, insanusque virorum*
Immugit fremitus, fremitu montana resultant.
Fortior hinc virtus, vis & cœlestibus armis
Dimicat: hinc numero, & fidens audacia ferro.
Ast ubi iam discretæ acies matura vocabant
Prælia, præfulgens Labarum Maxentia turbat
Agmina, torpentesq; comes subit horror in hostes.
Non ausi seu stare loco, seu spicula neruo,
Pilaue contorquere manu, seu stringere ferrum,
Horrebant pauidi, membrisq. animisq. tremebāt.
Nec latuere metus: agnouit, & agmina Cæsar
Ipse vocans, missa pauidos petit eminus hasta:
Insequiturque globus bellantum ac certa ferentum
Vulnera: conferto non milite signa frequentat,
Nec hostes ausi obsistere quāuis Duce increpante. *Dux sibi quisque ruit, pugnamq. hostemq. capessit.*
Maxenti ast italæ Ductor manifesta ruinæ
Signa videns, reuocansque acies, clamabat: Inertes
Quid frustra Romane fugis? nec turpia famæ
Nomina, nec patriæ metuis māla funera gentis?
Siste, occurre: ferus ferro discerpitur horror.
At tenet incassum profugos; non corpore terror
Excidit, aut animis, mortemq. fugamq reposcunt.
Pauci adeo laudis memores contendere telis
Atque ausi conferre manus; pars cætera viles
Proiecere animas: sequiturque probrosa volentes
Dedecorum labes, raptæque infamia vitæ.
Insignis Cōstantini victoria. *Nos circum densi obruimus: ferro vndique & ira*
Fit strages: arua exanimis cumulantur aceruis.
Ipse super notas Padus vndat sanguine ripas.

Atque

Atque alni tepidos exudauere cruores:
Flauia taurinos impleuit gloria campos.
At Cæsar cœli auxilijs, fretusque secundo
Numine, placato grates referebat olympo.
Tum celerans moto ceu turbine compulit arma
Vicini apparent quà rarescentia belli
Nubila. Stat monti accliuis, vallemque fatigat Naz. in Pan. Quod apud Brixiam magnus quidã, & acer equitatus esset.
Brixia: Cœnomani fundarunt mœnia Patres:
Tectorumque virumq. ferax, opulentaq. frugum,
Fæta super regnat turgentibus arua metallis.
Hic equitum delecta manus tendebat, & acres
Nequicquam intentans animos, firmissima gentis
Cinxerat armiferæ prætentis mœnia castris.
Pabula collectæ ceu quondam ad læta volucres,
Stridorem si forte procul plaudentibus alis
Accipiter, vocemque dedit, male tuta relinquunt
Pascua, & altricis reuolant in brachia syluæ.
Non aliter discussa fugit vis omnis, & omnes
Cæsaris aduentu cedunt statione cohortes. Idem. Impetu suo pulsus Veronam vsque contendit.
Compressit Veronã fugam, pauidisque reclusit
Bellipotens portas, auido quas clauserat hosti.
Obstructis non acta equidem certamina muris,
Non referam clausos patuisse in funera Ciues.
Aut caligantis cum cæca in prælia noctis
(Nuncia Romanas cecinit quod fama per arces)
Concurrere acies: victoris & arma trementem
Flauius intrauit, Superis referantibus, vrbem. Idem. Prętereo te Aquileia, te Mutina regiones cæterasque.
Tuque Antenorei rectrix Aquileia Timaui,
Obuia quam scythico ponentem frena duello
Adria pacatis veneratur proximus vndis;
Obsidium pensare bonis, cladem que beato
Optasti imperio mutare, ac Rege Tyrannum.

Sic

Sic adeo Eridani valles, regnisque superbis
Immensas Europa tumet quacumque per Arctos,
Cæsar habet, cunctosque premit sine limite fines;
Cui mox victa dabit, seros at Roma triumphos.
Flauia Legatus referens sic bella reuoluit,
Pontificemque dabat rebus gaudere secundis.

CON-

CONSTANTINI LIBER VI.

ARGVMENTVM.

Constantinus, misso Crispo filio ad classem deducendam, iter habet ad Vrbem. Cui cum propè adesset, Maxentius propinquis hostibus, & nocturnis terroribus concitatus Magum Dymantem de nocte consulit; promissa ab eodem per imagines falsò victoria Posteà verò rumore aduentantium hostium consternata Ciuitate, idem Tyrannus timentem populum, quasi iam debellatum esset, confirmat: & ad gratias supplicatione habendas, in templa dimittit.

Tque ea dum memorat Ductor, statione relicta
Constantinus iter Latias maturat ad oras.
Nondum adeo egressus dederat Verona secundos,
Consilijs cum bella nouis agitanda volutans
Sollicitat Crispum Augustus: quem littora longè
Quærere fida pater, portumque Ligustidis oræ
Imperat, & validam pelago deducere classem: — Crispus mittitur à Constantino ad classem deducendam contra Maxētiū.

Ostia-

Ostiaque oppositis Tiberina includere proris.
Paret, & obsequio iuuenis mandata facessit.
Instructis at castra mouens legionibus ibat
Fortitudo Constantini, & laboris tolerantia. Cæsar, & in medios audet pedes ire maniplos.
Primus inire viam: postremus ab agmine, valli
Vrgere spectator opus, fessusque subire
Vix seram in noctem modicis tentoria velis.
Ardenti tum sole faces, nimbosque cadenti
Æthere, & impulsos rigidis aquilonibus euros
Spernere. visa probat, sequiturq. per aspera miles:
Non eget imperio Princeps; exempla loquuntur.
Nũ Mincius oritur ex lacu. Et iam Cenomanum campos emensus apertos
Castra locat, nullis oriens quà fontibus exit
Mincius: at placide stagnis emissa paternis
Liquida Benaci soboles, per aprica quietis
Innutritur aquis, teneraue in arundine crescit,
Murmura flexilibus cogens fluuialia ripis.
Inde vbi iam miles dapipusque, opibusq. refectus
Plurima Benacus quas diues ad oppida fundit,
Et super ipse suas offert de gurgite prædas;
Efficit enim lacum, è quo iterum fluit. Stagna minora petit, latis quà Mincius vndis
Immoritur, fluuioque iterum victurus eodem,
Innixasque fretis attollit Mantua moles.
Ipsa quidem medio non ausa tumescere fluctu
Tranquillos sternitque lacus, & culmina Manto
Turrigera acclinat: Labarique micantia vela
Nam Mãtua expugnata est ab exercitu Ferdinandi II. Cæs. Aspectans, incassum Aquilas per signa reposcit;
Fœlix ni quondam timeas in bella minantes.
Hinc autem raptis subit insuperabile castris
Agmen ad Eridanum. Ripis non ille superbis
Alpino deiecta iugo violentus agebat
Flumina: clementi sed mitior amne fluebat.

Tu

Tu quoque Rex Italûm fluuiorũ,& vastus in æquor
Tot liquefacta mouens taurinæ cornua frontis,
Si Constantinas pacato flumine turmas
Accipis, & pauidus victoris in arma recumbis;
At serua indomitos subitura in tempora fluctus, Padus frustra barbaris obiectus.
Vltima cum Geticos despumans terra furores
Romanas Italis miscebit Marte ruinas.
Tunc omnes effunde iras, molire tumentes
Maior aquas, bellumque nouis fluuiale procellis:
Tentatosque aditus vndantibus obstrue ripis.
Te canet vltorem Tiberis; perque ardua passim
Defensorem Italæ resonabunt mœnia gentes.
Hinc Cæsar repetebat iter. namq. accola nondũ
Fluminis, aduerso stabat Ferraria ferro; Vrbs Ferraria recentior ætate Cõstantini. Leand. in Ital.
Necdum regnatrix dominos fecunda potentes
Viderat. Accelerant acies, & in agmine Cæsar
Impulit extemplò Gallos dare terga togatos:
Hi Mutinam, priscis infessaque tecta colonis Mutina resistit Constantino.
Tutari, latiumque ausi præferre Tyrannum;
Impauidum cælant celso super aggere Martem.
Flauius iliceas contra deducere turres,
Mobilibusque altas transcendere molibus arces,
Et vallo, & pinnis, & fossa; & cingere castris. A quo obsessa oppugnatur.
At custoditis pluteos iam vinea muris
Admouet, obnubitque viros. iamque ære trabalis
Fulmineo trepidãtem Aries circũ intonat Vrbem,
Sæpius & fractis deiecit mœnia saxis.
Ipse autem muro non segnior arma coruscat Defenditurque à ciuibus.
Eminus hostis atrox. vastos siue ille molares
Seu flammas, seu tela rotat, seu robora versat,
Scandentesque arcet, terretque, feritq. manipulos;
Signa pius Cæsar fesso iam sole vocabat:

Atraque nox belli, cœlique extinxerat ignes;
Suscitat orta dies cum luce in pectore flammas,
Ardentes & in arma ruunt. Stat, sanguine multo
Mergere siue faces irarum, aut funere mergi.
Victori ne moras tendit, cursumque retorquet
Et Mutinæ Romana potest Vrbs vertere bella?
Ite, igni, ferroque altas properate ruinas.
Tu quoque victa paras latios duplicare triumphos?
Sic adeo Ducis ad voces quisque arma fremebat.
Ipse inter primos Cæsar cingique corona,
Aut scalis, densaue iubet testudine vinci
Mœnia, deiectasque solo procumbere turres.
Nec mora, præcipites subeunt; non ferreus imber,
Missilis aut nubes iaculis: non turbine torto
Ignea tempestas, crepitantibus horrida saxis
Non arcet, clausæ quæ vertice labitur vrbis.
Irrupère. AVDET maiora coërcitus ardor.
Pars superant fossas, pars mœnia lapsa reuellunt:
Pars turrita petunt fastigia: torrida flammis
Culmina deijciunt alij: stragesque sequuntur
Tectorumq. hominumque; ruit ferus omnia victor.
Et iam finis erat, collapsaque collibus altis
Tecta iacent. Sed enim mansura resurgere Cæsar
Tecta iubet, Mutina accliues descendit in agros,
Inferiora tenens cultisque noualia terris;
Et quondam Estenses Aquilis factura coronas;
Haud procul antiquæ superant monimenta ruinę.
Inde per Æmiliam Cæsar, tractusque feraces
Ausonium tendebat iter. iamque arua tenebat,
Vnde suos ditat fœcunda Bononia ciues:
Quaque Apennini patrio de culmine lapsus
Fluminis euoluit Scultenna binominis vndas.

Nazar. Prætereo te Aquileia, te Mutina, quibus propter insequutas bonorum commoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria.

An tūc Mutina diruta fuerit, & in inferiorem locū translata non constat.

Fluuius Scultenna nunc Panarius.

Nec procul apparent audacibus oppida muris
Gallorumque Forum: gemini quod Consulis arma, Nunc Castelfrancum. Ibi victus est Antonius à duobus Consulibus Hircio, & Pansa. qui tamen interierunt,
Et duo ciuilis victricia funera pugnæ,
Antonique iras memorat fugientis inanes.
Hic autem laurus veteris densissima syluæ,
Quâ pingues media campos super accubat vmbra,
Amplexæ teneros numeroso examine ramos
Certatim glomerantur Apes: populique vagantis
Melliferas medij Reges tenuere cateruas.
Restitit, hyblæos Cæsar pendere Quirites
Lætus vt aspexit, verbisque ostenta sequutus:
Cæsareas inter frondes, laurique coronas,
Nimirum mihi mella paras Oenotria, dixit,
Terra: fauis præstant dulcis liquidissima famæ
Pabula: dicar ego fortem cœlestibus armis
Maxentiq. manum, & magicos strauisse gigantes,
Et memor æternos Crucis instaurasse triumphos.
Effanti plausere Duces: & murmura lauri,
Ac nemore insonuit ludentis sibilus auræ:
Voxque refert: *Cæsar nè audis? iuuat omine tanto*
Ire vias? Geniumque loci celebrare loquentem?
Prospera nonne vides? Fabricatrix dædala mellis
Aduolat auspicio veniens: dulcissima Fama
Quo tibi mella fluent: frondescet laurea bello.
At fœlix Apibus plus regnatricibus olim
Roma sibi, atque meis ego præscius auguror aruis.
Ergo vbi Regales septeni vertice collis
Roma videbit Apes: hic & fœlicibus ausis
Defensuram Italas vrbes mirabitur Arcem. Arcem Vrbanã ab Vrbano VIII. extructam.
Saxea tum moles, & propugnacula quantis
Aggeribus stabunt? quanto sua fulmina motu
Aerea flammifero mittet balista metallo?

Ite metus vacuæ secura per otia gentes,
Ridentemque Italis pacem componite Regnis.
Vos VRBANAE Arces, fortes vigilantibus armis
Vos tutantur APES, placidique æquissima iuris
Tempora. Venturi longæuos Principis annos.
Primus ego, laudesque canam. Sic reddita luco
Verba monent. Stupuere duces, laudesq. frequentãt
Principis: admirans & Flauius extulit arcem.

Inde viã celerat; quadrata & in ordine circum
Agmina celabant campos: ceu signa propinquẽt,
Et propior castris, lituoque lacesseret hostis.
Vrbs Bononia. It nubes cœlo; densoque è puluere nimbus.
Iamque procul summas opulenta Bononia turres
Monstrat, & elatos à tergo in nubila montes.
Paciferi occurrunt ciues, & fusa iuuentus
Fronte gerit; ramosque manu prætendit oliuæ.
Ingreditur portas Cesar; cui Regia quondam
Limina panduntur, posuit quæ Felsinus auctor,
Successorque Bohus. sed enim vertentibus annis
Et Boij tenuere duces, & Consulis æquis
Bononia Colonia Romanorum, eiusdemq. amplitudo. Fascibus ausonios qui post rexere colonos.
At delubra Deum, pulsataque culmina cœlo,
Marmoreasque domos miratur Flauia pubes,
Et fora porticibus vacuis, & strata viarum,
Et totam aërijs ornatam molibus Vrbem:
Tum sera impositis ineunt conuiuia mensis.

At Regem non vlla quies, non vlla morantur
Delicijs fomenta nouis: efferuere longum
Rursus iter, celeresque iubet præcurrere turmas;
Ipse dehinc grauibus superat legionibus agros.
Desiderium Constantini adeundæ Vrbis. Mens illi haud alios curarum concipit æstus:
Solam agitat votis, animoque, & pectore Romam.

Vt

Vt mouet absciſſam montis de vertice cautem
Impetus; haud illam rupes, nemorumq. morantur
Robora, & innexis querceta comantia ramis,
Non ſcopuloſa iugi tumido ſuper aggere ſaxa:
Cuncta rapit, voluitque ruens; conualle profunda
Donec ad optatas requieuit pondera ſedes.
Flauius haud aliter fertur. Iamque ima iacentum
Æquora camporum, & decliuia rura fatigant.
Hinc Apennini moles & vaſta ſubibant
Culmina: vicino iam terga minantia cœlo
Inſedere: cauas mox & deſcendere valles,
Abruptiſque vident ſaxa impendentia ſaxis,
Caſurique ſuas formidauere ruinas.
Horrida nox vndas Borea ſpirante niuoſas,
Atque impacato glaciantes frigore nimbos
Aſperat, obduratque dolos: vt lubricus alto
Non hæſura gelu veſtigia falleret humor,
Indeprenſarum manifeſta ambage viarum.
Flauius at miles cliuos, calleſque ſepultis
Explorare iugis, ſyluæque obſtricta, ſonanti
Brachia, ſiqua vias claudunt, abſcindere ferro;
Et rupes manibus, lapidoſaque vellere clauſtra;
Feruet opus, nec feruet iter: tamen auia luſtra,
Ac gelidas ſuperant limoſis vallibus vndas,
Et tandem arua tenent clementibus obuia terris.
Hic viridi ſua culta ſolo: caſtella frequentes
Tuta bibunt riuos; & amœnis accola ripis:
Vitiferaque fluens Arnus conualle, canoris
Moxque illapſus aquis florentem perſecat Vrbem.
Nobilis arua tenet Syllanis culta colonis,
Claraque ſublimes tollit Florentia moles,
Cogitur ac duri leges audire Tyranni;

Trāſit Apenninum, non ſine labore exercitus.

Ex quo deſcēdit in planitiem.

Arnus Florentiam interfluit.

Florentia Romanorum Colonia.

A Syllanis militibus Fesulas deductis condita, etsi alij aliter.

Par quoniam Syllæ Maxentius: asper vterque,
Mergit vterque feros fluitãtem sanguine Romam.
Ast vbi prima iugis effulgere signa propinquis
Et Labari cœleste iubar: tum feruere circum
Ardentes cuneis cepere minacibus iræ;

Florentini sermone elegãtes, & eloquentes.

Audendi oblitus, sandoque insignis, & ore
Ciuis ad Augustum properat, nec iussa recusat,
Obiuratque fidem, pacemque paciscitur auro:
Flauius inuehitur pacatãm Cæsar in Vrbem.

Florẽtiæ Vrbis pulchritudo, & dignitas.

Ille autem, procereśque vnà spectãntq. probãntq.
Admirandã operum, claraśque educta per artes
Æmulã Romanis veterum monimẽtã parentum:
Culmina porticibus, delubraque nixa columnis;
Et circumstructi proscenia prisca theatri,
Ciuilesque domos, luxuque exculta decoro
Limina. Dumque oculis relegit, dum singula Cæsar

Columna cũ insignibus Mediceis.

Lustrat, inauratæ super ardua saxa columnæ
Miratur senos rubicundi marmoris orbes;
Medica ceu tumidos accendunt mala rubores.
Scitantem, quæ causa operis: quis pluribus auctor
Non vnos cœli componeret orbibus orbes,
Affatur, qui forte aderat, vicenaque lustra
Impleat senior: *Spectas Auguste futuros,*
Quos olim magnæ Florentia gentis honores
Viset, & immenso dominam venerabitur æuo:
Et nos certa docent antiquæ oracula linguæ.
Quippe tuas Cæsar, Manto penetrauit in aures,

Manto Tiresiæ Thebani filia vates dicitur venisse in Italiam, & Tusco Regi nupsisse, quẽ Tiberinum nominant.

Thebanis Manto qua missa penatibus, hospes
Nexuit hetruscum thalami per vincula Regem:
Præscia fatidicos spirans quod pectore motus,
Afflatu ventura animos agitante canebat.
Mirantes Reginæ aderant, vatemque sequuti

Certa-

Certatim populi populis arcana loquentem.
Forte ea dilectas Arni cùm vecta per vndas
Prima reuertentis seruaret lumina solis,
Ecce oriens subitæ fluuialis spiritus auræ
Impulit attonitam longæua in sæcula mentem.
Proh qualem, dixit, video florentibus Vrbem
Surgentem ripis, ac mœnibus arua prementem.
Post fera bellator Tiberinam deserat Vrbem
Prælia, tyrrhenum cui patria viuet ad amnem:
Claraque sublimes cum ciuibus æquet honores.
Tempora prætereant; seros nam missa per orbes
Hetruscæ venient sera argumenta salutis.
Ante quidem raptos studia in contraria ciues,
Sæuaque dissidia, atque odijs certata malignis
Exilia, & cædes, & tristia funera cerno.
Ast vbi iam faustos Florentia viderit Orbes
Attolli imperio, & Tuscis effulgere terris;
Alma quies, pacatus honor, securaque vulgi
Otia, fœlices aderunt sine turbine soles.
Solus erit, pauidos qui fulminet ensis in hostes:
Addita Iustitiæ dum Pax, dum copia rerum
Tranquillæque fides, opulentaque gaudia vitæ
Ampla pererrabunt numeroso mœnia cœtu:
Et fortunatis florebit Hetruria seclis.
Ite opus, heroi generis monimenta per Vrbem
Figite. saxa pilas positis imitata columnis
Signabunt dominam (Ciuesque agnoscite) gentem.
Floriferos Arni Cosmum quis tollere fasces
Nesciet? ingenti qui par vel nomine Mundo est.
Sospita Francisci auspicijs si regna secundis
Ferdinande probas; tu mox germana sequutus
Tertia sceptra geres factis celebrandus & ausis.

Romani milites post bella ciuilia deducti, Florentiam condiderunt.

Dum ciues Rempub. gererent.

Mediceis Magnis Ducibus.

Cosmus I. Magn. Hetr. Dux I.

Fräciscus I. Magn. Hetr. Dux II.

Ferdinand. I. Magn. Hetr. Dux III.

Cosmus II. Magn. Hetr. Dux IV.

Nec longùm patrias cinges heu Cosme coronas.
Hinc at in Hetruscam Sol se clarissimus oram
Euehat. vnde suos, ceu sydera, luce minores

Ferdinandus II. Mag. Het. Dux V.

Ferdinandus auos superet: nixumque decoris
Laudibus effundat mundi trans vltima nomen.
Hunc ego, si vestræ violentior incubet Vrbi

Ferdinãdi II. elogium.

Fœda lues; pietate animos, auroque leuantem
Corpora respicio. Eridani circumsona pingues
Si tuba per valles diuturnis intonet armis;
Tempora pacatis signantem prospera Tuscis,
Et tutas video per fœta noualia messes.
Sydere Threïcius si concitet æquora prædo;
Lunaque terrificos rubicunda cruoribus euros

Mediceę triremes sæpe victrices.

In mare præcipitet; Crucis ardua signa per alnos
Cerno attollentem pelago, belloque potentem
Sternere pacatos hostili sanguine fluctus.
At qualem video regali æquissima vultu
Iura ministrantem populis? cui mitibus astris
Iustitia, & placidam versat Prudentia mentem.
Quin etiam specto excubijs ad Principis ædem
Virtutum vigilare choros: aut agmine denso
Obseruare latus, & eodem insidere curru.
Magne Heros, sobolem, parilesq. daturę nepotes,
Accipe venturæ iam nunc præconia famæ,
Quæ tibi per memores prænuncia molior annos;
Gloria post, seclis venientibus, addet honores.
Sic ait. ac festis, fluuio gaudente, choreis
Naiades accepere sonos, plausumque tulere.
Omnis at hinc laudes, Mantoque recensuit ætas.
Et ciues statuere solo, quæ marmora vates

Insigne Mediceum.

Iusserat. Intentas dictis aduerterat aures:
Venturosque Duces, Italisque insigne verendum

Et placitam celebrat Cæsar, tum deserit Vrbem.
Turritasque videt collis de vertice Senas.
Tu quoque Romanæ tyrrhena Colonia gentis, — Colonia Romanorum.
(Seu pater Augustus, seu te discordibus annis
Libera Roma tulit; geminus ham marmore viuit — Senis visuntur passim Romuli, & Remi simulacra, ambo autem dicti Romuli, sicut Castores, & Polluces, Castor, & Pollux.
Testis adhuc, hauritque fera de matre papillas
Romulus) imploras victorem, & mœnia pandis.
Cernere erat ternis surgentem collibus Vrbem,
Mœniaque extremos cuneare triangula fines.
In medio fora curua iacent, numerosus in astra
Se turris commiscet apex: stant alta domorum
Limina: tum plenis humor se lucidus antris
Egerit, inque lacus, camera impendente, recũbit.
Templorumq. decus, Diuũmq. operosa perennant
Tecta, neque accensi cessant altaribus ignes.
At faciles generosa viros in bella superbus
Siue rapit Mauors: posita siue ægide Pallas
Paciferas agitare docet sapientior artes. — Et ibi publica Academia
Ergo dies plausu festam resonare per Vrbem
Regis in aduentu, pugilesque occurrere ludo: — Solitum ibi pugnis decertare.
Et nox auritas plaudentibus inuehit vmbras;
Tyrrhenos Cæsar non dedignatur honores.
Præcipitat tamen ille moras, Romamq. reposcit.
Iam steriles colles, iam præterit arua, retorto — Arbia, & Vmbro fluuij Senensis territorij.
Quæ vagus abscindens immurmurat Arbia cursu:
Quæ tumidis populatur aquis, atq. agmine magno
Vestigat fluctus; quos augeat Vmbro marinos:
Quà tibi natiuæ lapidescunt Pallia ripæ. — Ad fines ditionis Pontificiæ.
Hinc iuga summa tenet, casus vbi questa perẽnes
Præcipitat madidi pendens Aqua vertice saxi. — Nunc Aquapendens oppidum.
Vulsinias metuente lacu iam radit arenas:
Pomiferosque in colle grauant iam castra Faliscos.

Nunc Viterbienses.

Tum Cimini montes: quaque inclinantibus aruis
Stagna hærent, viuique lacus: aut mobilis humor
Rura fugit, nemorumque cauas interluit vmbras.

Panegyr. ad Constantin. Tanto tempore quo semet Maxentius inclusérat, turpissimâ eius formidinê proregebat.

Nusquã aderat, frustraq. metũ rabieq. coquebat
Et se Romulea claudebat in arce Tyrannus:
Tybris & obstructas circundabat aggere ripas:
Ille autem quamquam fidas ad signa cohortes,
Tutosque obiectus ciet auxiliaribus armis,
Stratus, iners, cladisq. nouæ sibi prodigus auctor,
Oblitusque minas, terroribus opprimit iras.

Scorpius arcentibus prunis conclusus in mediũ se abijcit.

Sic quondã prunæ ardentes sinuantur in orbem
Sollicitusque puer latebris tum forte fruentem
Scorpion educit, curuoque in margine condit.
Ille ferox portans elata vulnera cauda
Circumagit se se, atque aditus rimatur ademptos,
Vlturo, si quà erumpant, tumefacta veneno
Corpora, & ignotos violenti carceris æstus.
Inde vbi nulla patet clauso via; fractus, inermis
Abiectisque iacens luget sua funera chelis:
Non aliter prostratus, egens, acuensque timores
Prædo iacet: trepidusque animo pendere videbat
Fulmineos ceruice super Maxentius enses,
Horrescens, miseransque sui, fugiensque pericli.

Palatium, Cæsarum.

Tectum opibus mirandũ, altis & molibus ingẽs
Augustis fuerat patribus, quo clara per orbem
Fama Palatini tollebat nomina collis.

Laurus triũphalis & quercus in foribus palatij.

Regia par dominis, gaudensque in limine primo
Conseruatrices lauro committere quercus.
Quanta peregrinis lapidum conclauia glebis
Cingeret, aut sectis tegeret fulgentia saxis:
Quanta caput celsis ageret sublime columnis,
Gangis & inuecto splenderet gemmea luxu,

Mille

Mille ſonans linguis cecinit mirata vetuſtas,
Par nec opus latiæ iactant miracula gentis.
Hic ſolido figi de robore clauſtra Tyrannus
Imperat, & denſa fabricatos ilice muros:
Et circum obijcibus trabibuſq. atque aggere ſyluę
Obſtruit, & valido diſcluſa palatia vallo.
Inde ſuo fidens infœlix carcere: tecti.
Solus inacceſſi tenebris, cæciſque latebris
Vincere captiuus bello putat: abditus atris
Se fugiens, ſolemque cauis. Stat miles, & omnes
Obſeruans aditus, vigiles incumbit in haſtas,
Et clauſa inſomni circumſonat oſtia ferro,
Ne quà forte feris ciues patefacta reductis,
Aut indignatum ſubeant penetrale ſilentis
Principis. Ipſum optant referente lumina Phœbũ
Exturbare diem, dominoque inuoluere noctem.

Panegyr. ad Conſtantin. Nuſquã extra parietes egredi audebat.
Idem. Vt ex fœdiſsimis latebris ſubito prorum peret.

Nox aderat, nigris non vmquã triſtior vmbris:
Lucenteſque in nube caua morientibus aſtris
Clauſerat ipſa oculos; ne quid mortale viderent
Stellarum excubiæ: ne quod cœleſtibus atuis
Terrarum vigiles iubar immortale viderent.
Tunc adeo merſus trepida caligine Princeps
Sæpe reuertenti curarum agitabilis æſtu
Vndabat, fluctuque imas quatiente medullas
Voluebat ter fracta Italum mœſtiſſimus arma,
Venturumq. hoſtem clamans ante ora tremebat.
Et tum forte Horror gelidis, vbi regnat, ab antris
Nocturnis concreta gelu ſuſpenderat alis
Corpora: tum lapſus pallentibus atria pennis
Regia, & auguſtas gradiens irruperat aulas,
Terrorũ argumenta gerẽs, quibus intima torquet
Tartara, percuſſoſque fugat Stygis incola manes.

Maxentius Horrore vexatur, qui deſcribitur.

Nul-

Nullus in ore color: rigidi stant vertice crines
Attonitus voluens oculos suspensa lacunat
Fronte supercilia, & vasto quatit impete malas.
Dentibus infrendens stridet, queriturque siletque,
Faucibus it gemitus, suspiria corde recondit.
Corpora tota labant, dubioque trementia motu
Vix bene cingebant scissæ velamina pallæ.
At virgatæ humero maculis nigrantibus alæ
Mēbra subinde leuant, motantq. incerta per auras.
Stabat, & instabili vultu flammata mouebat
Limina. contremuere attactu, & quassa frementi
Tecta solo; subterque salit vestigia tellus.
Ergo vbi pulsauit trepidi secreta Tyranni.
Ille amens iterum, quatiensque tremoribus artus,
Ignarus tamen, vnde nouos sub pectore motus
Hauriat, incertusque sui, certantia monstro
Membra rotat: rursumq. hæret: rursumq. morātem
Terror agit, rapiturq. magis. Mouet arida circum
Ora tremens horror, leuibusque assibilat alis.
Tendentemq, manus contra, gemitusq. cientem
Verberat, interiorq. animos, aut ossa flagellat.

Pane gyr. ad Constantin. Degeneres animos timor arguebat, ita prodigijs, aut metus sui prę sagijs arguebatur.

Nec minus, & varia torquebat imagine visus.
Namque impendentes oculis horrentibus enses
Ingerit, & Chalybum nexu resonante catenas,
Compedis & morsus, clauosque, & carceris vncos,
Erectasq. trabes, traiectaq. cuspide membra;
Flauius ipse ferit: celebri Romana triumpho,
Auratoque super vectum Capitolia curru
Quem videt impatiens, obnitentemque tenaci
Se quoque raptari miseranda in funera ferro.
Tum vero exululās, totisque immane per vmbras
Dentibus infrendens: *Ibis*, clamabat, *in Arcem*

Peiora semper augurantur metus.

Ibis atrox? sacras temerabis vertice lauros?
Nos vinclis, lethoq. damur? Prob maxime sanguis
Maximiane tuus, Diuûm genus, vnde cruentos
Explet carnifices? iugulor? me me obruit vndis.
Quis latro? non. ego te. Dixit: dolor, iraq. voces
Abscidit, affixitq. animam sub corde latentem.
Ille expiranti similis iacet. auia linguæ
Vox aberat, visus oculis, suspiria cordi:
Mors tamen abstinuit, moriturum auersa refugit.
At fremitum sensit Ducis, intermissaque verba,
Extimuitq. vigil custos, Dominumq. rudentem
Horruit. oderunt omnes, credunt q. minantem
Supplicia, & feras in noctem condere cædes:
Immanemque pares cupiunt expendere pœnas.
Ceu ruris quondam terror, syluæque molossus
Quem timuere diu terræ vetus incola, & hospes
Aduena luctantem, ac prædas pleno ore ferentem,
At lustris violentus aper si forte repostis;
Seu generosa canis, campoq. britannica proles
Venit hians, rabiemq. expumat, & arma cruentis
Dentibus: arrepto tum figens vulnera collo
Ceruicem populatur atrox, & sanguinis vndas;
Ille artus queritur laceros, & fida coloni
Auxilia implorat; sed longe audita pauescunt
Prælia pastores, populusq. ducesq. ferarum;
Et taciti aspectant catuli: zephyroque silenti
Murmura populeæ pariter tenuere maritæ.
Sic quoque Rex fixus terroribus effera furtim
Verba dabat, solusque sibi clamabat, & vmbris.
Vt rediere animi, sensusque, & libera cordi
Cessit iura dolor; languentes corporis artus
Tollit humo; sibiitque, remota ad tecta Dymâtis
Con-

Panegyr. ad Constantin. Erat ille Maximiani suppositus.

Naz. ad Côst. Quid ego referam infelicium indignissimas cædes?

Canes Britanniæ generosi, & laudati:

Consulere ambiguæ responsa venefica linguæ.
Ergo purpureas vestes, trabeamque micantem
Exuit, & nigra velatus membra lacerna
Pandit inaccessis postica penatibus antra.
Suburra in Vrbe celebris, plana, & cliuosa, quę ad Esquilias pertinebat. Tum vagus in noctem mediæ per strata Suburræ
Pergit iter: iuxta graditur, lucemque malignam
Prætendit puer; ac tenebras vix pellit opacas.
Impius ardebat magis ira, ignique viator:
Panditur Esquilius spatia in latissima collis,
Esquilinus collis. Ciuilesque domos, ductusque attollit aquarum
Ingentes: tum vestit humum florentibus hortis,
Delubrisque grauat, lucis & inumbrat amœnis,
Sed qua nascentis rubicunda cubilia solis
Aspicit, ac primo se luminis imbuit auro,
Campũ pro sepulchro plebis in fine Esquiliarum. Campum infœlicem passu Libitina superbo
Lustrat, & in tumulos vlulans incumbit opertos.
Hic vbi funeribus crebris, inopique cupresso
Plebs Romana iacet, miseris composta sepulcris,
Communique solo facibus non illa supremis
Ossa legit, patria cineres con contegit vrna,
Artubus exanimos cumulans popularibus artus.
Hunc prope tecta Dymas magica nutãtia virga
Incolit, esquilias & murmure percutit vmbras.
Huc & nocturnas euro meditante procellas
Rex properabat atrox; & iam vicina tenebat,
Atque humili clausos pulsabat limine postes.
Ante sed inuisus tenebris, nimboque penates
Maximus intrarat Consul: non vltima bello
Dictũ Pompeij ad Syllam. Quem super extremo variantem cura coquebat.
Ille quod aspectant orientem lumina solem,
Occiduas & rara faces obeuntis adorant;
Flauia iam venerans Capitoli è culmine regna,

Venerat in partes; sed clam cælata premebat
Consilia, & studijs dilata fidelibus arma,
Opportuna forent tutis dum tempora dictis.
Ergo idem senis æmonio sibi carmine bella
Euoluenda ratus, finesque, metusque malorum,
Sollicitus stygiæ sortis responsa petebat.
Ostia cum trepido sonuere impulsa Tyranno;
Quique timebatur, portis vbi Consul apertis
Visus adesse, timet: gressumq. repente repressit;
Pergeret, incertus: primos an frangeret orsus:
Hospitis & cælo violaret Consule tecta.
Maximus at contra tumefacti vt pectoris iras
Gliscere, iamq. suo maculandam sanguine noctem
Senserat, allapsus genibus, Regisque volutus
Ante pedes, fatur: *Lux ô clarissima rerum, (bos*
Qua te in nocte aperis quos placas prospera nim-
Pendentes cælo, atque vndantis turbine Martis?
Me tua sollicitum, & dubia sors vltima Romæ,
Huc rapit ausonij scitantem oracula vatis,
Et nostri mandata Iouis. Si fata propinquant
Aspera, teque petunt intentis fulmina flammis,
Ipse ego me auersis rapturum fulmina telis
Deuoueo: caput hoc pœnis infame luendis
Obrue, transfixumque tuos extingue per ignes
Iuppiter; extremos liceat mihi vertere casus,
Et miseras Mundi, Augusto labente, ruinas.
Quinpotius tu cor hominum, tu cura Deorum,
Si quis adhuc, Cæsar, mentem quatit, abijce, terror:
Cuncta tibi permitte. Dymas venientia bello
Euoluat. me nosse iubes? adsum integer æqui.
Si renuis? rescinde moras, mea tecta reuiso,
Mortis amans, & vbique tuæ certa hostia vitæ.

Thessalico, nam in Thessalia præsertim venefici.

Maximi Cõsulis ad Maxẽtium oratio.

Apta pro Tyranno, sed ficta commemorat:

Maxẽtij verba ad eũdẽ, & Dymantem.

His tacuit dictis, implacatique resedit
Ira ducis: Tum pauca refert: *Tu tristibus audi*
Fata canenda sacris, memoremq. augusta tuere
Nostr in arma fidem. Tu formidatus auernis
Magne Dymas adytis vmbras emitte silentes,
Da certos agitare sonos: tu prodigus enses

Euseb. lib. 1. de vit. Cõst. Mulieres grauidas disseruit tenerorum infantiũ viscera perscrutatus est.

Et crudos teneris perfunde cruoribus ignes;
Grata oculis ea sacra meis: tu consule plenis
Exta focis; fibrasque manu scrutare loquaces:
Abdita cuncta refer: FAS est scire omnia Regem.
Hæc fatur: domiñæq. Dymas dabat oscula dextræ
Procumbens; tum lætus ait: *Fortissime Cæsar*

Mẽdacis, & fraudulẽti promissa.

Vinces, ne dubita, vinces. non arma profundis
Induitur solus Phlegeton fabricata cauernis;
Dique, Deæque mouent cœlestibus agmina castris:
Terra nouos iterum belli fœcunda Gigantes
Parturit: vnda parat, quibus obruat, aspera fluctus:
Crux hosti sola est: qua pendeat arbore, præfert;
Nunc iussis properanda tuis mea signa resoluam,
Vix ea, cum clausis ambos præcedere tectis
Cepit, & ignotum tacitis penetrale reclusit.

Area in summa domo apta veneficijs.

Ædibus in summis vacuo breuis area cœlo,
Marginat, extremis summos dimensa penates
Finibus: illa madens Austris, aquilonibus alget;
Non hyemes; æstu non syrion arcet hiantem.
Stant solida in medio, teretique coërcita cyclo
Immanis chrystalla globi: fornacibus altis
Quæ liquefacta olim formauerat arte magistra
Ipse Dymas opifex, & discedentia gyros
Laxarat spatia in magnos, tum duxerat orbes
Orbibus obliquos: manesque vocantia puro
Vndique cælarat simulacra informia vitro.

Non aliter conuexa tholi super ardua cernes
Extantem sublime globum, mundumq. micantem : In summis hemisphęrijs pila inaurata collocari solet.
Aeraque fulgenti percussa refulgere Soli.
Sic pila ventoso chrystallina corpore turget :
Tornatique pedis trunco se tollit acerno :
Porticus at circum modicis stat fulta columnis,
Quò subiere duces iussi considere ; sudo
Æthere sacra Dymas ferro scelerata peregit.
Principio lymphis famulus feruentibus implet
Defuso chrystalla cado : tripodemque salignum
Ponè locat : tenuem veluti componeret aram,
Verbena & sterilis male fultam gramine terræ.
Inde : *Ades*, exclamat, *sacrum ad laruale sacerdos.* Tetra Magi species ad veneficiũ peragendum.
Ecce Dymas aderat, versoque Acherontia vultu
Monstra refert. Flammas oculis, vittasque capillis
Iunxerat, humentes roranti sanguine vittas.
Non habet ora color, liuent tamen ora venenis.
Angue coronabat frontem : sed sibilus anguis
Faucibus eructat, linguisque micantibus ignem.
It nigra ex humero, neque velat pectora vestis,
Poplite lapsa tenus : laterique astricta duobus
(Nam spiris, morsuque ligant) incingitur hydris :
Nudus & ille pedem, nudataque brachia iactat.
Dextra facem præfert, fractoque erepta sepulchro
Fumiferis stridet flammis semiusta cupressus.
Raptum læua gerit modò matris ab vbere natum.
Heu puer : heu primas vix luminis hauserat auras, Euseb. in vit. Const. lib. 1. cap. 38.
Et ferro abruptas plorauit luminis auras. Nonnumquã tenerorum infantium viscera scrutatus est.
Non tegitur viola, teneris non ille rosetis ;
At reuoluta premunt redimitam licia frontem
Et collo ingeminos turgentia licia rhombos.
Expauere duces, visuque auersa retorquent

Lumina;quamquã atrox sceleris fert gnara Tyrannus:
Illius & crudos sæpè imbuit hostia cultros.
Ergo vbi compositæ propior Magus astitit aræ,
Membraque roratis lactentia credidit herbis;
Stantem oculis mandat prætendere vela ministrũ;
Et visu prohibere viros. hi iussa facessunt.
Inde minister abit, rapido tum concita flexu
Corpora ter conuersa rotat: ter lubricus orbem
Circuit, & nudo assultans pede, parcius vrna
Sulphureas inuertit aquas: ter stridulus hydri
Sibila mentitur; dant sibila mista dracones:
Terga ter excussis irrorat sanguine guttis:
Sanguine ter misso pectus, traiectaque fœdat
Brachia: currentem ter in orbe cupressinus ignis
Auersus sequitur, qui ter præcessit euntem;
Extinctamque facem iactat, recipitque cadentem:
Accensamque atris, quas euomit ore, fauillis
Attollens stetit; & spumas cum voce volutans;
Nõ precor, exclamat; *nã quid non nõ imprecer? aut (quid*
Numinis exorem? Seu vos antra ima tenetis:
Seu vos astra tenent, nostros vigilatis ad vsus.
Sydera nonnè meum, non permeat infera nomen?
Vt dolet, vt miseros hæc victima deserit artus
Frustra imprecatur Cõstantino quẽ Crux tuebatur. *Ante diem miseranda gemens: sic funera prædo*
Constantine subis. tu victe potentibus herbis
Collectam ex vano spem nostræ proijce Romæ.
Hanc melior, potiorque reget: meus. ò tua nondum
Ensis corda ferit? feriet. te frangere vitam
Sic iubeo, puer ecce suam ceu funere mergit.
Maxenti iam cerne tuos Auguste triumphos.
Dixit, & intorto perstrinxit guttura filo;
Inclusitque animã, rapuitque. Tenerrimus infans

Horruit heu mortem venientis ad ostia vitæ,
Extemplò retegens impreſſo viſcera ferro
Excantata Dymas, calido de ſanguine guttas
Chryſtalli commiſcet aquis. dein Conſulis ora
Crudelemque vocat dira ad ſpectacula Regem.
Nec mora. fronte puer iam linea vela remouit; Maxentius, & Cōſul prohibiti ſunt videre Magi veneficium.
Rexque inhians, ſcrutari auidus, ſpirantibus extis
Iracunda videt rebus portenta futuris:
Nec fibras ſibi fauſta loqui; lætiſſima quamuis
Admoneat, Dominiq Dymas immurmuret aure.
Interea, veluti ſubiectis feruida flammis
Lympha tumet ſpumis, calidoque exundat aheno;
Non aliter fontis latices, incluſaque curuo
Æſtuat vnda vitro, feruenſque, & ſpumea nullis
Ignibus exultat; ſubitoque inuerſa recentes
Viſa colorata ſub imagine fingere bullas.
Cerne, Dymas inquit, *præſentia diſce tuorum* Hanc hyalomantiam appellant.
Signa operum Cæſar. Martem Chryſtallus aquoſis
Pandit imaginibus, venturaque prælia monſtrat.
Obſtupuere duces; poſitis nam vitrea caſtris
Cernere erat pictos concreſcere in arma liquores,
Et varios ſimulare virûm certamina campo.
Ceu quondam celſi è podio, ſeu culmine tecti,
Spectamus triquetri per translucentia vitri Admirabilis aſpectus per vitrum trigonum.
Ire figuratis variata coloribus ora,
Illudunt oculis, minioque, oſtroque rubeſcunt,
Et croceis, praſiniſque eadem, virgataque velis
Corpora cæruleis; creſcuntq. in margine ſummo,
Ornanturque ſuo ſimulacra natantia cœlo.
Stabat, & ignauos bellantum arcere pauores
Voce videbatur Cæſar, ſed principe dextra
Vix poterat perculſa metu compeſcere corda:

Tutaque victrices trepidant per castra phalanges.
Agnouit rutilo fulgentem sydere crinem
Et lauros, atque ora notis augusta decoris
Miratusque infit Maxentius: *Vnde coactis*
Torpentes acies horroribus increpat ardens
Flauius, & frustra sopitum suscitat hostem?
Hæc, ait, *arte Dimas nostra, iussisque canoris*
Prouenient. pauidis tu contra immitte cohortes
Martigenas, stragemq. moue. Placitura monebat;
Perusiam. Lumina cum vertere duces. Subit ecce per altam
Obsidiumque famesq. Vrbem: circumq. fremebant
Romulus reuersus ad bellum cum magnis copijs. Innumeri. Dux ante omnes aut luce iuuentæ,
Armorũ aut squamis, rubicundo aut fulgurat ore.
Fixerat immotus Rex lumina: lumina rursus
Conijcit, & spectans spectandi augebat amores:
Lustratumq. oculis iterumq. iterumq. petebat,
Inque vnum effusas consumit pectore curas.
Nonne vides? In bella, Dymas ait, *itala Cæsar*
Romulus ecce redit. quanto se Gratia vestit
Robore? quos aperit iuuenili fronte nitores?
Tu pater extinctum ploras. trahit ille feracem
Astrorum, Martisque Helicen, belloque calentem,
Durantemque suo rigidas Aquilone cateruas.
Tu quoq. mox reduct amplexus, longinqua viarũ
Erroresque viri, sortemque ac prælia disces.
Audijt, aduertitque oculos, atque acriùs vnum
Contemplatur amans genitor: crystallinus vdo
Dux quoque constiterat campo: Regiq. patriq.
Acclinare caput, mixtimque per omnia fusos
Membra videbatur Domino sacrare colores.
Tum vero attoniti profudit gaudia cordis,
Pacta Apotheosi. Rexque ait: *Inferias nato, molemque rogalem*

Com-

Composui: Diuûmque choros, & nomina feci;
Et statui sacras populis venerantibus aras.
Sed tu das plura incolumi. Debemus vterque
Tempora iam vitæ, quòd post defixa dolore Maxentius iã credit filium viuere.
Corda, Pater: mecum exanimis post funera natus,
Viuimus. At quis sepositi videt angulus orbis
Illum obluctantem, & forti legione prementem
Mœnia? Romanis regio non dissita longe
Finibus amouit reducem: ni lumina fallunt,
*(*Excepit Consul*) Perusinam cernimus Vrbem.*
Aemula syderibus, cœloque immixta ferentem
Culmina respicio: montes, vallesque feraces,
Quà Tybris tener epotis adolescit ab vndis.
Vera, Dymas inquit, *narras: latet abditus hostis*
Impatiensque suos muris, atque arce teneri
Flauius, incassum feras procul euomit iras.
Ast huc verte oculos Cæsar. vidē? arma propin- (quãt,
Atque indignatum spectant Aurelia Tybrim:
Montibus & Romam, clypeoque, hastaq. tonantem. Castra Constantini opposita Maxentianis.
Arma quidem, secreta iugo quæ longius amnis
Prospicit, & fossa circumdat & aggere vallum;
Hostis habet. Cerne, ancipites vt more ferarum
Captiui clausa trepidant indagine saltus;
Testaturque metus, & sponte miserrima casses
Præda tenet: canibus iam dulcior esca latinis.
Ast ea, quæ Diuûm auspicijs contermina campo Castra Maxentij.
Vlteriore vides fluuij prætexere ripas,
Albaque collectis tentoria feruere turmis,
Imperijs sunt fixa tuis. en ardua quanto
Corpora stant ferro: & radijs imitantia Solem
Horrificam squamis lucem iaculantur ahenis:
Aut galeæ in celsas attollunt fulgura cristas.

Hos tibi lustratis Asiæ iam misit ab aruis,
Immensisque plagis Oriens, aut martia castris
Roma dabit. Tu stringe manus, pete cominus hoste
Inclusas iugula pecudes, aut merge sub vndis:
Mergere vitra monent. Pons ilice factus, & alno
En struit insidias, monstratque edocta resolui,
Et iusso in fluctus descendere naufraga lapsu
Pondera: cumque suo prædonem effundere bello.
Spectabat molem, fabricataque robora pontis
Vorticibusque cauis contra, spumisq. profundas,
Eiectantem iras ardenti è flumine Tybrim;
Rex neque dignoscit, quem dissoluenda tenentem
Sorberent tabulata ducem: casusque futuros
Scitaturus erat. sed iam quæ plurima cœlo
Pendebat, se fudit hyems. quin turbine rauco
Ingemuit, fractoque tonans è cardine Mundi
Rupit inhorrentem violento fulmine noctem:
Incurrere simul cauris glaciantibus euri
Iurati laceris auellere nubibus imbres;
Et pulsare graui crepitantem grandine Romam.
Tunc etiam tellus, seu spiritus ima rebellis
Libramenta soli quateret: seu funeris atri
Indignata nefas, puerilis & vlta cruoris
Questu incendentes riuos, tremefacta ruinas
Moliri, & solidos rerum discerpere nexus.
Iam nutare domus: motisque sonantia tectis
Culmina: tum subito murorum excussa tumultu
Marmora collidi: fragilem neque vitra tuentur
Inde fensa globum, propulsaque fulcra labantem
Proijciunt proiecta solo: crystallinus orbis
Frangitur, effusisque natant solaria lymphis:
Turbaque demersis moritur simulata figuris.

Pons ligneus factus à Maxentio in Tiberi ad mergendum hostem.

At non rescisset, fore, vt ipse, dissoluto ponte mergeretur.

Quin etiam expauere Duces & luce cadenti
Afflatos iterum subiti strauere fragores:
At Magus erectos recreat, blandisque sequutus
Vocibus: *Immanes*, dixit, *quondam exit in iras* Nugæ, & Magi mendacia.
Iuppiter, audacem si quando obnixa, futuri
Mens acuit curam, rerumque latentia voluit.
At tu palmiferi spem præcipe Magne triumphi
O Cæsar. contra si quæ Ioue digna coquebat,
Arma Deûm princeps intorsit: ab amne supersunt
Funera, fluctiuomusq. furor, mergendus & hostis
Flumine: Terra negat, nisi præbeat vnda sepulcrũ.
Non sibi dignus emat Tyberinam Fluuius vrnam?
Sic tumulo vndarum tegitur, quæ crimina cõdunt.
Hæc ait, atque domus ducebat ad ostia Regem.
Quippe recollecti fœcundis nubibus imbres Cũ circumfusis nubibus non pluit, videtur pluuia quasi in sinu matris latere
Ceu matrum tenuere sinus; ne flamine rauco
Turbidus ereptos terris effunderet auster.
Egressi cum tecta duces, magicósque recessus
Ibant per tenebras iterum; gaudensque Tyrannus
Exultat, Syrijs venientia miles ab aruis
Quòd ciet auxilia, & signis Aurora vocatis:
Et super ipsa mouens Germanica Romulus arma.
Saucius at curis referens se Consul acerbis
Diffitus & votis contraria vota fouebat.
Donec quisque suo, tendentes limine, fessis
Admisere animis obliuia, munere primo
Cepta soporato quæ pectore somnus alebat.
Iamque Aurora diem maculoso lucis amictu, Pallens, & varia aurora non indicat serenũ diem.
Discolor & rorem lacrymis operata vehebat.
Pallidaque obscuro, claro male candida velo,
Nec placitura nitet: geminisque coloribus ora
Dissimilis, vario solem quoque pinxerat ortu.

Incassum hec signa dabat; Nam concita cursu
Fama renascentis nigra per confinia lucis,
Ac tempestiuas dubijs rumoribus horas,
Mille fremēs linguis pauidam lustrauerat Vrbem.
Indomitas acies Italis, latioque vocatas
Aduenisse manus: iam Flauia signa propinquis
Effulgere iugis; sanctoque micantibus auro
Iam Vaticanas Labaris tremuisse nouales.
Quid struerent ciues? properent defendere muros?
At desperantem latebris, & carcere Regem?
Vnus eat contra qui poscitur. irruat hostem.
Iam Capitolina ferra super arce tonantem.
Hæc passim memorant; visuque asperrima Terror
Aggerat, Errorumq. cohors comitante Tumultu,
Credulitasq. Dolorq. & Spes, Odiumq. per Vrbem
Vna incedentes formæ, cognata feruntur
Agmina. Sed cantu Terror ceu bella moueret,
Turrigeræ inuectus Tarpeia in culmina molis,
Personat ære cauo sonitus imitante tubarum:
Ceu septem flammis iam Flauius vreret arces.
Tum vero exciti monstris populusque Patresque
Erumpunt tectis: fit clamor, & omnia latè
Vocibus, ac gemitu implentur: fugiuntq. nec hostē
Aspiciunt, se seque premunt, se seque vicissim
Scitati, vidisse negant, & visa queruntur:
Aut sonitus horrent, dubias & aëna per vmbras
Fulgura, districtos quin & ceruicibus enses
Et miseri à tergo vexilla volantia monstrant;
Nec quisquam vexilla manu, non tela coruscat.
Dicere, sed nescire omnes; SIBI credulus auctor
Quisq. metu est; DAT verba timor, qui verba recōdit
Nec minus exululant plangoribus icta domorum

Fama res aduersæ augentur, propter timorem.

Cogitationes mores, vocesq. timentium.

Atria fœmineis: pueri, teneræque puellæ
Non cœlum absistunt, aurasque incendere fletu.
At Patres, quorum dubias prudentia mentes
Temperat, aduersoque tenax constantia fluctu,
Consulis ad notum limen consulta petentes
Conueniunt, rebusq. fidem, vocemq. reposcunt.
Ille animo nocturna mouens responsa Dymantis,
Necdum opportunis dilatus proditor armis:
Cur, ait, *insanos Romana in corda furores*
Terror, & incerta molitur in Vrbe tumultus?
Hostis abest, fractumque suis se proruit armis,
Nunciet hoc Cæsar populis, venturaque narret,
Arma ducum; indomitos & mulceat ore pauores.
Bella vtrosque vocant: nostri est victoria Regis.
Vix ea. cum latebris, tacitaq. è sede Tyrannum
Facundis statuunt Patres inducere rostris.
Nec mora. conueniunt augusti ad limina tecti
Quà vigil obstructas exercitus obsidet ædes,
Occluditq. aditus. Sed tum comitantibus armis
Rex nocti fidens magicæ, vitreisque cateruis,
Ibat in aspectæ foribus bipatentibus aulæ.
Procubuere patres, primoq. ante agmina flexu
Consul adoratis lambit vestigia plantis.
Ille petens sacrum regali ab limine cliuum
In fora descendit. totis comitantur euntem
Ordinibus populi, stipantque timentque silentem.
Inde vbi suspensis tenuit victricia rostris
Pulpita, & innumeri presserunt murmura ciues,
Incipit: offendunt iratæ ad guttura voces.
Quocumque aspicio, se se malè fixa retorquent
Lumina. Vos ne decus video latiale Quiritum?
An coniuratos Romam rescindere Pœnos?

Senatores prudẽtes cõfugiunt ad Consulem.

Nec postulatis respõdet.

Senatus in trepidatione Vrbis cõfugit ad Maxentium.

Palatium via sacra mittebat in forũ.

Maxẽtij oratio ad populum Romanum.

Nam

Nam mihi nocturnos quid plebs ignaua tumultus
Cui timorē exprobrat. *Pectoraque imbelles agitas per inertia motus?*
Quem Dominum petis apta fugæ? Maxentia prodis
Imperia, & gelida Regem tibi quæris ab arcto?
I, pete castra mei, qui iam tibi poscitur, hostis;
Et ferus elata gaudet Cruce. tollet in auras
Dignaque ferali suspendet corpora ligno.
Et periculum ostendit fauentiū Constantino. *Sic meruere, meas quicumque abrumpere leges,*
Roma tuos quicumque ausi violare penates,
Impia sacratis important funera muris.
Perfuga nec solus pœnas dabis: ante fugaci
Attonitos terrore duces, cuneosque videbis,
Intremere: incertis tu monstra furentia castris,
Tu circum stratas stygio pallore cohortes.
Sic adeò mihi bella mouent: meditansq. triumphos
Deuius aspirat Romanis collibus hostis.
Quippe alio iam fata vocant: auersaque nobis
Hactenus, armato nunc allabentia cœlo
Auxilia inclinant, & cum Ioue missile fulmen
Stringimus. Ipse nouos, cui vos sacrastis honores
Romulus, atque aras, æternaque nomina Diuûm,
Par Diuis, meliorque aderit: quem mille sequuti
Conueniunt; animisque ferunt concordia Reges
Prælia. Iam fortes mirabitur Vmbria gentes,
Tutaque iam nostris vndabit Hetruria signis.
Par belli moles Romam tegit. Altior Orbem
Quæ superat, mundiq. plagas complectitur omnes,
Gentibus ecce hostem cunctis ferit. Occidet vltro
Barbarus, immensis modò clarior occidat armis.
Tu quoque iam tanto ferus ò dignabere letho.
Ergo omnes, mea turba, duci dilecta Quirino
Siste metus. Iamque ad voces conuersa precantes

Per sua pacatos, age, puluinaria Diuos
Consule: nec sacris, votis neque parce secundis;
Dij maiora dabunt, gratis vbi munera donis
Pendimus. Hæc fatur. patefactaq. templa iubebat
Thure; & odoratis adoleri altaria flammis.

Nec mora. sacrifico delubra micantia cultu
Cernere erat, stratosq. thoros: vbi saxea Diuûm
Corpora, puluilloque super composita iacebant:
Aut iuxta molles seruant durissima sedes:
Agmine tum denso iuuenes, matresque, virosque
Supplicibus siue ante Deos procumbere turmis:
Obuia seu manibus libare, aut oscula plantis
Nequicquam; & surdas inducere verba per aures:
Ibat fœmineos amplissima vestis in artus
Gaudia testantes: veluti iam Flauia nusquam
Bella forent, victorq. ageret sua Regna Tyrannus.
Ast aliæ, quibus & strages, & nuda suorum
Funera adhuc vellunt animos, oculosque calentes
Irrorant lacrymæ, Terrorque incussa flagellat
Pectora; verrentes passis delubra capillis,
Illabuntur humo, genibusque per alta volutæ
Limina portarum, totis sua corpora templis
Puluerulenta trahunt, sulcoque asarota figurant:
Inde fatigantes amplexu ac fletibus aras
Aut fremitu, gemituq. Deûm simulacra cientes,
Tristibus implebant resonantem vocibus ædem.
Dij prohibete: feros arcete penatibus ignes,
Prædonemque vndis, flammisq. immergite Regem.
Quis rapturus adest fœdatam sanguine Romam?
Eiaculata graui contra nec Iuppiter auro
Fulmina moliris? nec tu furibunda trisulco
Argento Pallas, patrisque imitantia telum

Supplicatio more Romano ad omnia puluinaria, in quibus ex ponebantur deorū simulacra.

Quæ colebāt & osculabantur.

Fœminæ tem pla verrebāt capillis.

Mulierum Romanarum preces.

Tela

Tela iacis? non bellipotens quatit hasta tonantem
Aegida, in aduersos nec funera personat hostes?
Iuno Iouis coniux tonitru non Palladavincis?
Nam tibi terrifico potis est quoque dextra metallo
Argentum in fulmen, flammásq. animare sequaces?
Nec tu Vesta tuos æterna tueberis ignes?
Nunc & Auentinæ quid cessant arma Dianæ?
Romuleique sator generis, qui bella coërces,
Bella moues idem, qua tempestate cadentes
Irruis aut populos Mauors, aut obruis Vrbes,
Nonne aderis? non barbaricas populabere turmas
Fulmineo accendens flagrantem sydere cladem?
Dique, Deæque omnes, quibus ingens Roma potẽti
Par Superis stetit imperio, defendite vestras,
Quas habitare iuuat, dilectis montibus arces,
Hæc fantur miseræ; & Diuùm penetralibus altis
Lætitiæ alternant gemitus; nam munera contra
Et aliaru m. Effundunt hilares aliæ, consumptaque iactant
fœliciora. Prælia, gratanturque Deis. *Tu Iuppiter vltor*
sperantiu m. *Frangis raptorum furias. tu bellice Mauors*
Bella teris vindex, exultantemque superbis
Latronem spolijs Tiberina extendis arena.
Tuque feris Pallas, custos tu Diua colubris
Gorgonis arctoa mala viscera pasceris Hydræ.
Nos modo sacra damus, nos dona rependimus aris.
Accipite, & dominæ pacem componite Romæ.
Sic adeo querulos miscebant gaudia luctus:
Spemq., fidemq. metus. Pugnant contraria vulgi,
Et vota incertos subeunt diuersa Quirites.

CON-

CONSTANTINI LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Constantinus cum ad Vrbem appropinquaret, falso nuncio hostium à tergo aduentantium, Magique Dymantis dolo, exercitus seditionem passus: tum audito Dalmatij absentis periculo, ira, doloreque angitur. Porrò Dalmatius in Aemiliam, Flaminiamque à Constantino praemissus, earum Vrbibus in potestatem redactis, repentè à Romulo Perusiam compellitur, obsidetúrque.

Ora sed imperijs ducens melioribus arma
Constantinus iter celerat venturus ad Vrbem;
Ante, diem accensis quàm nox extingueret astris.
Et iam Veientum campos, collesq. tenebant,
Finitimique vadis vndosa noualia Tybris;
Vociferans, pallensque metu, cursuque fatigans
Terga fugacis equi cùm longe apparuit aruis
Nuncius, & cuneos conuertit vocibus omnes.

Falsa nunciat putans vera dicere.

Quò properatis iter? genus ò lacrymabile Romam
Quæritis, & strictos iugulis non cernitis enses?
Obsidioque famem iam corpora vestra vorantem?
Hostis habet Cimini montes, atque ardua summo
Saxa iugo, latisque fremunt tentoria castris.
Vidi, ego littoreas quot verberat æstus arenas:
Tot perturbato vexilla micantia cœlo:
Tot cædem, & cladem rabidas spirare cohortes:
Ima procul vastis vmbrata gigantibus arua.
Seu maneant, seu terga premant, sperate ruinas.

Quos reliquerat à tergo Constantinus.

Sic ait. & dubias rumoribus impulit aures.
Pars dictis habuere fidem; syluisque profundis
Venisse insidias cæca statione sedentes,
Et subitas montana putant in culmina fraudes:
Incusant alij narrantem, & vana timentem,
Spicula & arboreos fingentem in bellica ramos.
Nam quis agat pugnas, metuẽdaq; mõtibus arma,
Vincendo Italiam emensis? vbi martia retro
Castra relicta fremant? duros vbi terra Mymantes
Fuderit? armatas paueat, qui fugerit vmbras.

Constãtinus iubet explorari an vera nuncientur.

Iamque adeò incertas voces, & murmura Cæsar
Audijt. ille ratus formidine visa fugaci
Agmina, delectos tamen imperat ordine ab omni
Ire duces, veris & falsa repellere signis.
Hi magni properant mandata facessere Regis.
Diditus interea magis increbrescere rumor,
Ignarosque metu circum irritare maniplos.

Forte rudes inter caligas, vulgique minores
Præcipuus comites Hortensius ore valebat:
Tã bonus eloquio, gladio quàm prõptus, & armis.

Vnus è cohorte prætoriana Romuli.

Hic quoque Cæsareo prætorius agmine miles
Romule, custodem tibi gesserat impiger hastam;

Prælia

Prælia sed miseræ post Veronensia noctis
Transfuga bellator Labaris fœlicibus ibat:
Callidus occultare dolos, auidoque potestas
Siqua foret, domini casus vlturus acerbos,
Suspenso quos ille gradu tum corde coquebat.
Ecce per illustres, irarum feruidus, auras
Visus adesse viro, & desertam Romulus ore
Exprobrare fidem. furiali è gente triformem
Namque Dymas Scyllam vultus hominisq. feræq.
Mutantem, & crudos afflantem in pectora sensus
Miserat. *Haud fero*, dixit, *mihi perfide, ferro*
Tu quoque desertor, tecumq. aduersa peribunt
Agmina. Non pauidos sic tendens retia ceruos
Venator: clausit ceu nostra indagine Mauors
Hostiles hinc inde manus; ruiturus ab alta
Seu Cimini de rupe tonet, seu montibus Vrbis.
Ipse quoque infestos rapiens in bella triones
Haud procul hinc adsũ, victis proh quãta daturus
Funera: tu paribus scelerum mersabere pœnis.
Sic fatur, ludensque oculos, & conditus auris
Errat circum acies, & Flauia signa moratur.
Aut odia spumis liuentibus ille veneni
Conijcit: aut versis horrentia corda cerastis
Sibilat, intorto refugos aut verberat angue:
Inspiratque metus, & amatæ obliuia palmæ,
Indocilesque regi questus, & amara dolentum
Iurgia, defectusque truces. Hortentius audax.
Vt vidit fugisse ducem, quamquam ora minantis
Vix tulerat, vocat impatiens, veneransq. gemensq.
Incassum. tum dicta pauor furibunda, pudorque
Exprimit: *Adsum equidem semper tuus: ò mihi fuso*
Sanguine defensus, ferroque, & corpore Cæsar,
Cur

Oratio ficti Romuli.

Per dæmonũ præstigias, & fraudes turbatur exercitus Constantini.

Cur abiture venis? famulum ne sperne rogantem,
Neu scissa imperia, & desertos obijce fasces.
Signa inimica sequor, dum persequor. ore coacto
Sacramenta dedi, nec pristina mente resolui.
Coniurata manus tibi militat. hoste repulso
Vnus ego his ausim te regem inducere castris:
Hortentius in proditionem actus alios conatur adducere. *Viuentem victor; morientem extinctus habebo.*
Sic ait, & notis iterum se cœtibus offert:
Stabant Flauiadum vario sermone cohortes
Iam sibi dissimiles: tot agebant pectore motus
Obstrictæ monstris crebi: versantque timores,
Oblitæ auspicijs domitum cœlestibus orbem,
Augustique trophœa ducis. Tum proditor orsus
Aut serit in medios, ortas aut ventilat iras.
Hortentij oratio ad milites. *Vos affixa iugis à tergo horrescitis arma,*
Et prope nubifera pendentem nube procellam,
O socij: incussam propiùs neque fulmine frontem,
Tela nec aspicitis, lateri subeuntia tela.
Cingimur; obiectisque nefas erumpere castris;
Et coit in nostras romana potentia clades.
Mōstriferis quacūque ardēs vomit arma cauernis
Africa: limosis quæcumque expumat arenis
Septeno eructans vndantia flumine Nilus;
Siqua per extremos Oriens disterminat axes
Trans mare, trans terras nascenti exercita Soli
Tybris habet. retro mouisse Tiphoëa montes
Centimanumque Gyan narratis. At ecce, Deorum,
Quem pater ordinibus, positisque sacrauerat aris,
Vulneribus perijsse ratus: iam sospes ab Arcto
Romulus innumeras acies aquilonibus actis
Aduexit. quot sunt Scythiæ glaciantibus oris,
Quot sunt Sarmaticis populi: qua frigida fluctus

Hinc,

Hinc, atque hinc geminos rigidis obiecit Alanis,
Indomitisque Getis tellus: quà turbine frangit,
Aequora quà stringit Boreas, niuibusque superbit
Aeternoque gelu durare in prælia gentes;
Cuncti adsunt, nostroq. petunt è sanguine pœnas.
Tam fera tempestas nos obruat? Ite per omnes
Vincendo Italiæ fines, decerpite lauros,
Vt patria amplexu transfossus, & ore parentum
Quisque cadat. Nisi dura licet mihi flectere corda,
Morte sequar: sin monstrat adhuc lux orta saluti,
Oremus proni Augustum; noua protinus hosti
Fœdera componat, se seque ad regna reseruet.
Quis parat insanus sibi funera? FORTIA quondã
Pectora declinant vulnus; telumque retorquet
Celanti similis victor, figitque sequentem.
CEDENDO occidat, Dux cõsulat: aut sibi quisque
Rector ab imperijs reuocabit colla superbis.
Haud moritur defecta fides, vbi munere vitæ
Nos Regemq. malo subducimus. ARMA decorũ est
Condere, victrices repetant modò crastina dextras.

Dixerat. & nondum manifesto impulsa tumultu
Corda labant. sed missa manus, certique ferebant
Explorata duces: densari immania late
Corpora bellantum, & totas obducere valles
Agmina montanis iam descendentia castris. Hæ tamen larua fuere.
Miratur, causasque animo peruoluere Cæsar
Haud potis, ire nouis mandat signa obuia signis,
Atque improuisum ferro decernere Martem.
Miles at obstupuit: nec aperto credere campo,
Aut se se castris audebat, & vndique clamor,
Commixtaque ferox gliscit formidine questus.

Ecce superueniens diuersos nuncius agros

Nuncius obsessum Dalmatium refert.

Implebat clamore, ruensque augusta ciebat
Nomina: *Constantine tuos ni missa tuentur*
Auxilia, inclusos pugnata mœnibus Vrbis
Auferet hostis atrox. cingit, frangitque, premitque
Iamque tenet; miserare tuos. Nec plura. sed alto
Cum fremitu lamenta virûm, vocesque resultant.
Non aliter peritura gemens frumenta colonus,
Quæ sata fluminæ propter confinia ripæ
Hibernus demersit aquis stagnantibus imber.
Dumque truces queritur cauros, & nubila plenis
Exonerata notis, inimicaque messibus astra;
Turbidus ecce fragor crescentem præuius amnem
Personat. Ille suo iam pallidus ora periclo
Rupis in alta subit: fluuiusque rapacibus vndis
Fertur, & ingenti nimborum mole iacentes
Cum ripis proscindit agros: fluctuque voraci
Culta per vndantes voluit populata nouales.
Nō secus ingeminat tremefacta per agmina terror.

Metu crescit seditio.

Nuncius at veniens Augusti ante ora parentis,
Vix ego, dicebat, *per tela, per obsita vallo*
Solus, inops, tantum non lapsis Icarus alis
Castra superfugi. nulla est aut montibus altis,
Vallibus aut imis statio; qua dissita signo,
Discretis qua non videas tentoria velis
Tendere. Cum Borea vulsas è vertice Mundi
Aduexere Arctos, mediumque immanibus anguem
Vexillis glacie septem vinxere trionum.
Romulus hos Cæsar iussu regit. Vnde fugaci
Imperium iuueni; gelidusque accesserit Orbis
Incertum; bello tamen imperat. Arma secundo
Auspice Flaminiæ in populos ducebat & Vmbros
Dalmatius; subito hostiles cùm littora vectæ

Itala

Itala, turbato qua verberat Adria fluctu;
Conuenere acies. Lybici nec turbine venti
Puluereo plures nimbo voluuntur arenæ,
Quot venere fretis. Cessit, campoque receptis
Dux milesque tuus properauit in ardua castris:
Obstruxitq. arces: Equitum, peditumq. sequentem
Mœnibus è patrijs vix defendere procellam
Nobiscum Perusina manus; quibus horrea seruat
Arcta Ceres, tenuesque fames iam mordet aceruos:
Frustranturque animos, & fortia pectora vires.
Quod superest, præcurre Pater, peritura tuere
Corpora, Tyrrhenamq. Vrbem defende supremis
Excidijs. fundent animas, vitamque decoro
Sanguine: in ardentes subsident tecta ruinas,
Ne tua regna labent. Pater ò tu subtrahe morti,
Sponte tuam certa redimunt qui morte salutem.

Dalmatius victor reuertente Romulo Perusiam compellitur.

Sic ait. At Cæsar numquam violentius alto
Vulnere curarum fixus stetit. Iret? & arctos,
Cum socijs, rupta murorum compede ciues
Solueret? at tergo nondum explorata corusçant
Signa ducum. Versis hos frangeret ante maniplis?
Primaque dispersis operiret stragibus arua?
Miles at insuetis animos terroribus implet,
Nec pugnæ palmæque pares. Ergo æstuat ardens
Ira, dolorque viro: tum verba silentia labris
Opprimit. Astabant domino capita alta senatus
Belligeri, fortisque manus. Facundus & ore
Artemius, Patresque inter iustissimus omnes,
Legatum reducem quem Roma in castra remisit:
Quid, fatur, *longinqua cupis certamina Cæsar,*
Nec prope tela iacis? vince hic, seu terga petentes
Prosternis: recto pauidam seu fulmine Romam

Constãtinus inexpectatis nuncijs turbatur.

Ducum in rem præsentem consilia, & sententia.

Percutis. Imperij numen, mundique superbum
Subde caput; dein cũcta tenes. Quis in arma resurgit
Romulus, ex imis emersa paludibus arma?
Hic quoque auernales iterum mergetur in vndas.
Sic ductor. Contraque refert Albauius: *Enses*
Est mihi cognatos, fodiunt qui castra, timendum.
Hostis habet vallum, milesue simillimus hosti,
Dum trepidat, dum signa fugæ deuota recondit.
Hic neque degeneres animos, aut pectora terror
Arguit. arguerim Furias huc dira ferentes
Sibila, & accensos facibus stridentibus angues.
Sed nisi bellantum ponat stupor; audeat amens
Pertentare aciem quisquam, Martemque ciere,
Turpia mox latos rapturus terga per agros?
Sederat immotus Cæsar, tum plura loquentem
Impatiens audire, fremit: surgensque: *Manebunt,*
Exclamat, *vosque este duces. Ego solus in hostes,*
Constantini audax Fortitudo. *Vnus in arma vocor. Me ne hinc spectare meorum*
Cruda quiescentem sperastis funera? tanti est
Otia ferre Ducem? sedeant, fugiantue, pericli
Expertes quicumque meos odere triumphos.
Hæc ait. atque ingens rapta se protinus hasta
Extra efferre pedem, voluitque interritus heros
Ire, vel incertas extemplò adducere turmas.
At patres domini vestigia ponè sequentes
Circumstant, genua amplexi, precibusq. morantur,
Deplorantque fugam: *Sinat, albo crastina cœlo*
Orta dies signet rebus meliora gerendis
Tempora. prætereunte metu cras libera ferrum
Agmina, & attonitos cladem missura per hostes.
Stare fidem interea sua per secreta repostam,
Cordis ab occulto meditantem romula vallo

Funera.

Funera. Sic fantur, iamque omnes fusa per agros, Milites iniussi ad Imperatorem conueniunt, & queruntur.
Fama ciet cuneos. concurritur. vndique clamor:
Vndique præcipiti miles collecta tumultu
Signa rapit. Regem magno agmine circumsistunt:
Dissona tum questu resonant, & vocibus ora.
Pars rogat, exoratque moram: pars visa rebelles
Intentare minas, vimque obiectare frementi,
Si patres nollet, populosque audire precantes.
At Cæsar: *Quid enim*, clamat, *morer amplius? & vos* Cum eius indignatione.
Hic etiam augustos ferro violabitis artus?
Aut ego captiuus tradar? me me ipse periclis
Expediam. Dixit, nudatumque arripit ensem.
Tum vero stupuere omnes, ausoque reclamant.
At prope qui Regem steterant, mucrone micãtem
Prensauere manum, circumfusæque dolentum
Ad terram cecidere acies, veniamque gementes
Implorant, nec bella negant: Patresque receptum
Conferti statuunt clausa ad tentoria Regem.
TANTVM vox stygia, & iussæ valuere colubræ. Vis & astus Dæmonis.
Sed paulum fluctus iam detumuere minantes,
Nec tamen ambiguis motas legionibus iras
Arcet muta quies: Medio ceu vidimus æstu
Horrificis rapidos discurrere nubibus austros,
Fulguraque & tonitrus, & aperto fulmina cœlo
Fundere. & immistos resonanti grandine nimbos:
Mox tamen abruptis iura intermissa procellis,
Stare & adhuc nigro pendentia nubila cœlo;
Nec dum auris solem radios crispare serenis.
Sic errat dubio Pax intermixta volatu,
Nec penitus victas adigit mitescere turmas.
At contra longè aduersos ardebat in hostes
Dalmatius, celsamque iugis obstruxerat Vrbem;

Cõstantinũ, qui Bononiã intrauerat.

Nam postquã Augustũ venerata est Felsina fratrẽ;
Flaminiæ in populos metuendum vertere Martem
Iussus erat. Labari quãque ille timentibus aruis
Induxit sublime iubar, patefacta subegit
Mœnia, nec populi frenos renuere decentes.
Ergo per Æmiliam positis velociter armis

Imolenses. Foroliuienses.

Corneli, Liuique forum statuere quietas
Otia per terras: scissisque Fauentia tectis,
Quã Pontis geminas elapsus flumine turres
Lamon frugiferas interluit amne nouales.
Vitiferis Cesena iugis: veterisque Rauennæ
Adriaci portus, stantesque in littore classes
Accepere ducem, Flauique in nomina leges.
Tu quoque victorẽ veneraris Ariminum: & arces
Oblitæ imperia, & fasces studiumque Tyranni.
Hinc populi Senonũ, ac senibus non æqua Pisauri

Núc Foliam dicunt. Fanum Vrbs

Tecta; ferax aruis quamquam se pandit apricis
Et tellus liquido fœcunda rigatur Isauro.
Hinc & Fanestris Fortuna, & clara per æquam

Forosempronienses. Senogalliæ,

Flaminiam fora Semproni: quique edita longe
Vrbinate iugo seruant: quique æquora iuxta
Sena tuos habuere lares: pulsata Metauro

Nunc Metrũ dicunt apud quem victus est Asdrubal frater Annibalis.

Audaci qui saxa vident, potantque sonantem
Pœnorum clades, allisu vorticis vndam.
Vndique signa volũt: visa vndique castra coronãt.
Hãc ferro Fernande tonas: Manrice Britannos
Hãc vertis cuneos: hãc ductor in arma coruscat
Dalmatius: Cuncti obsequio sua colla reclinant,
Et capiunt domitas Aurelia iura per Vrbes.
Iamque propinquanti se nobilis addidit Ancon,
Quæ geminos inter subsidere mœnia colles
Iussit, & obiecto descendit ad æquora portu;

Adria

Adria turgentes quà formidabilis vndas
Sternit, & immanes frangens Aquilonibus iras
Spumantem sonitum placitas componit ad oras.
Inde per aerios, Picentia littora, montes
Cognatasque salo rupes, Laureta tenebat
Culmina. Dilecti Superis, magnæque daturi
Italiæ titulos, æternaque nomina colles,
Vos iuga Picenis fortunatissima terris,
Augurijs Diuûm, & cœli plaudentibus astris
Venturos olim iam tum signastis honores.
Nox aderat, numquam liquido sic pura sereno
Festinata mouens hilari spectacula cœlo.
Nam propè, vicinæ secreta virentia syluæ
Incoluit, rigidoque senex inclusus in antro
Egit deuotos Superis sine lumine soles;
Nomen Picenis non illaudabile terris.
Ille quidem nemore ex imo, specubúsq. repostis
Audierat ferri sonitus, populosque domantem
Dalmatium. multumque super Constantia bella,
Et figenda Crucis Tarpeiam signa per arcem
Sollicitus, placitis onerabat sydera votis.
Ergo intempestæ per opaca silentia noctis
Speluncam, & scabris horrentia limina tophis
Egressus, cliuosa ibat per compita saltus.
Dein genibus viridi flexis super aggere collis
Indulget precibus: versósque ad sydera vultus,
Perfusos vultus lacrymis, multoque calentes
Flumine, tum palmas tendit: mundóque silenti,
Ipse dabat voces, & amica incendia cordi:
Diuinas fruiturque faces, augetque precando.
Eloquar ante Deum mutus cinis. En erit vnquam
Digna Deo vt fidens seruus loquar? duius exul

Lauretum. quod nomê postea loco datum.

Templum Virginis Lauretanæ in edito colle est situm.

Eo tempore Eremitarum nomen erat celebre in Ægypto.

Pij viri preces, & oratio

Heu cœlo procul, & patrijs secretus ab astris
Diuidor. at saltem miseræ solatia vitæ
Da Pater; alma Fides, populos vt vecta per omnes
Monstra indignatis pellat furialia templis.
Nec spes tanta subit; ni Flauius imperet Vrbi,
Cruxque triumphatam pulsi Iouis impleat arcem.
Vincimus: & pauidis stygia cum gente Tyrannis
Arua per hostiles dispergimus Itala cædes.
Sed tremefacta nouos horrescunt corda tumultus:
Venturisque timent, quæ non videre, periclis.
Nascitur anne iterum romanis cladibus ensis?
Anguis & attritos Maxentia colligit artus?
Tu pater ò, qui iussa potes seu vindice dextra
Bella redordiri, seu condere tempora Pacis,
Da finem, compesce dolos auerte ruinas,
Eumenidumq. truces, hominũq. extingue furores.
Sic fatur: lacrymisq. magis se se implet amatis:
Nutrit & illapsos, & ab imbribus elicit ignes.
Dumque recurrenti cœlestia complicat æstu
Gaudia, diffusos nec disquutit ore pauores;
Spiritus infremuit, densoque volumine nubes
Discidit obstantes: ac turbine compulit atro
Æquora sulcantem stridorque fragorq. procellam.
Asper & incussis aquilonis inhorruit alis
Adria, commotis pulsuque incumbit arenis.
Agnouit fluitare malum, mersusque dolore
Nempe, ait, *algentes ineunt maria alta Triones.*
Et stridunt, fluctuq. tonant, & littora frangunt.
Quid ferale parat? cur tempestatibus Arctos
Adriacis pelagi, & nostris male temperat oris?
Monstra vomet contra? gelido quæ missa profundo
Tecta ruent, vastis ictasque tridentibus Vrbes?

Mouetur mare non tã fluctibus, quam indicatis classibus.

Dixe-

Dixerat, & preſsis obmutuit ore querelis.
Ac metuit ventura magis. Spes orta viciſſim
Exorare monet Diuos, Diuúmque potentem
Reginam dextra laturam fulmina Matrem.
Venerat in collem ſenior, qui vertice cliui
Seu viret in ſulcos: veteri ſeu proxima ſaltu
Tollit frondoſis arbuſta virentia ramis.
Hic autem viſa aërios percurrere campos
Sydera, & albenti labentia crine per vmbras
Vicinam flammis innoxia lambere ſyluam.
Aduertitque oculos mœrens Pater. adfuit vnà
Dalmatius, geminique Duces; vt forte ſubibant
Obſeruaturo excubias in culmina greſſu:
Stelliferaſque faces, & candida ſigna ſalutant.
Sed maiora vident. nam quà poſt æquora tendit
Illyris, obiectas & montibus erigit oras,
Ignibus ecce mouet ſe conformata coruſcis
Cœleſtis per inane domus: cui lucida proni
Incumbunt, ſtelliſque micant faſtigia tecti:
Nec ſola in noctem vehitur. Nam quatuor alas
Supponunt oneri, flammiſque accenſa decoro
Terga miniſterio iuuenes, Ædemqne volantem
Depoſuere leues viridantis gramine ſyluæ:
Effulgent nemora: & miro ſe lucis opimæ
Certatim tellus, nox & fulgore coronat.
Reſtitit ore ſenex: tectique ad mobilis ignes
Obſtupuere Duces. Afflatus at ille, recepto
Plenior, emotuſque Deo, ventura volutans,
In voces, ac vota ſonat, limenque ferendum
Cœlicolis, ſacroſque loci memorauit honores.
Salue Auguſta domus: ſimulatis ignea ſaxis,
Virginea fingis quæ tecta ſimillima matris.

Collis, in quo poſtea conſtitit Domus Lauretana.

Domus Lauretana ſæpe nocturnis ignibus collucere viſa. Hæc tamen poetice narrantur.

Domus Lauretana in Picenum aduecta è Dalmatia.

Per manus Angelorum ſacra Domus eſt aduecta.

Tu nostra augurio properas opis usque salutis.
Vnde venis? Vnde aërio nitidissima cursu
Pondera flammiferi proceres ad littora portant
Itala? Vera quidem seclis voluentibus Aedes
(Quæ spatia immensi vincentem altissima Mundi
Virgo parens secreta Deum sub viscera clausit)
Has vaga cœlicolis veniet famulantibus oras.

Quæ antea è Galilæa, venit in Dalmatiam.

Cum raptum Galilæa gemes, & Dalmata limen.
Italiæ sed enim tu regnatricis amores
Deliciasque foues Virgo: tu Diua perennes
Huc sedes allapsa leges; vbi maxima, terris
Natalis des iura domo, & de culmine collis
Muneribus superes populos regina petentes.

Cõcursus ad Lauretanam Domum.

Finibus extremis & vtroque à sole profectas
Aspicio gentes, desunt tecta hospita: desunt
Arua, nec innumeras capiunt latissima turmas.

Templum Virginis Lauretanæ opulentissimum.

Templum ingens, sublime tholo, positumq. latinis
Certatim patribus, & non superabile donis
Secula mirantur: prohibetque opulentia fines,
Atque auri argentique modum; composita per aras
Clara figuratis tot spirant signa metallis:
Plena tot ingestas claudunt æraria gemmas:
Luminaque aduectæ clathris conduntur erythræ,
Cunctarum tu diues opum, sed nomine Diuæ

Domus ornata extrinsecus sculpto marmore.

Præfulges opulenta magis venerabilis ædes:
Insculptis (parium nec dedignabere marmor)
Et circum positis tua viuere saxa figuris.

Ornatus interior eiusdem.

Interior sed quanta nites? seu pascit oliuo
Immortale iubar, numerosaque lampas in auro,
Argentoque tibi aduigilat: siue aurea pendent

Quæ Cosmus II. Mag. Dux Hetr. obtulit.

Cornua parietibus: Dominam siue ante coruscant
Innumeras simulacra faces, Superique volantes

Argen-

Argento solidi, lucemque imitante metallo,
Et celante fores sanctaque armaria cellæ.
Tu medio stabis, totque inter maxima ceræ
Sydera sublimis, consertaque lumina gemmis,
Diua ter attolles scandentem fronte coronam:
Virgataque gerens auro (mirabile textum)
Fluxaque demittens humeris velamina telæ
Fulgebis; semperque nouo pulcherrima cultu,
Salue iterum Mundiq. decus, fidumq. vocantum
Auxilium: spes ò miseris, ò prima salutis
Lux oriens, ò stella feris inimica procellis,
Errantumque in nocte iubar, nigrasque tenebras
Alba fugans, Solisque potens Aurora sequentis.
Ipsa quidem huc olim populis celebranda futuris
Limina deduces, Superisque habitabile tectum.
Sed tamen hic locus est, quo te iam Diua micantem
Sublimi è solio, & fundentem occulta per auras
Munera cœlicolæ reuehunt: Non secula curæ
Sera tibi tantum, aut venturi est ambitus æui;
Se quoque nostra tuis defensa tuebitur ætas,
Stabitque imperijs, opibusque refecta secundis.
Ergo potens ò Mater ades: tu Flauia bella
Dirige. Si fragor intenti super intonat ensis,
Et castra ignotus trepidantia percutit horror;
Si mare despumat glaciata aquilonibus arma;
Verte precor, depelle manus, aut frange minaces:
Fulmine flagrantem ferientibus obijce dextram,
Nosque tege, vt teneros alarum tegmine natos.
Non erimus facti immemores: te Flauia templis
Accipiet, Pietasque pio donum Orbe rependet.
Interea tibi bella geret: tibi vincitur Orbis.
Hæc ait, allapsusque solo veneratur euntem

Simulacrum B. Virginis in eadem ornatissimum.

Homines indigẽt patrocinio B. Virginis.

Iam

Iam ſyluæ hoſpitio, & flammis accenſa ſecantem
Nubila. Continuant vnà votumque preceſque
Dalmatius, ſtratique Duces. Nec Diua ſerenum
Abnuit augurium, cum vaneſcentia tecta:
Collis & extremos in noctem conderet ignes.
Nam ſubito mutata nouas incendia formas
Duxerunt, laurique pares imitantia frondes,
Texerunt vario folioſam termite nubem.
Nec procul ardebant, & ſcintillantibus auris
In palmam luxere faces: ramiſque reductis
Flamma triumphales ſimulauit flexa coronas,
Explicat in zephyros rutilum quà laurea crinem,
Tunc autem ſenior: *Nec vos*, exclamat, *ituras*
Spectatis bello per Flauia tempora lauros,
Naſcentes ſimili quas fundit imagine cœlum?
Tu, Lauræ collis cui Lauretana per æuum
Nomina, & immotas, ò Diua, regerminat aras,
Dilectas aperis, donas & ab æthere frondes.
Accipimus: dantē ſequimur, veneramur amantem:
Teque duce innexos religamus fronte corymbos.
Tu ſertis cohibes numquam pereuntibus ora,
Victorum ne ceſſet honor, temploque perenni
Numquam deficiant dominæ victricis honores.
Sic ait. accendenſque viros longinqua reuoluit
Seu decora, & Diuæ titulos: ſeu proxima belli,
Præmia. tum caris iterum ſe reddidit antris.
Iamq vices operum, vigileſq. in caſtra labores
Nox abitura vocat, rorantibus humida guttis:
Et reducem pertæſa diem, conſortia lucis
Odit, & aduerſi decurrit ad otia Mundi;
Signaque laurigera victor ſtatione mouebat.
Iam Ricinæ colles, ſubiectaque collibus arua

Vt ex lauro, & palma oſtenderetur victoria Conſtantini.

A Lauretaloci domina dicta Domus Lauretana.

Recinetum.

Miles habet. lapsus natalis vertice fontis,
Anfractus quà perrigidos, cautesque volutus
Scrupea vorticibus latrat saxeta fragosis
Et ruit in campos latissimus amne Cluentus.
Quàque pares ducens maternis rupibus vndas
Turbidus angustas resonare Potentia valles,
Tum late obiectas frangens lapidosus arenas
Populeas ripis audet proscindere syluas.
Missus vterque tuis, montanæ deuius aulæ,
Appennine iugis, clausis modò calle profundo
Hospes aberrat aquis: aruis modò liber apertis
Currit inoffenso spatiosus ad æquora fluctu.
Iam ciues Firmana fides: iam subdidit Vrbem Firmani.
Quam cum fraterno circumluit amne Truentum, Asculum. Castellani
Maioremque rapax furacibus abdit in vndis, nomine.
At parte ex alia populos è collibus altis
Auximon, Æsinæque arces, Labienaque tecta, Auximates, Æsini.
Quæque vetus sacro melior Septempeda nomen Cingulani. Vrbs S. Seuerini.
Obruit, acclinant. Vltro Maxentia vellunt,
Et properant fortes ad Flauia signa Coloni.
Aut parent hilares numerosa per oppida gentes,
Culmina tum per summa Camers, collesq. per imos Camertes, Tolentinates.
Tollentina manus: calidum quicumque per altos
Solem Apennini scopulos, hyememque niualem
Questus, amat patrios durus tamen incola montes:
Semotosque aruis & rupibus aspicit Vmbros.
Iamque egressa iugi cliuis pendentibus arma,
Expatiata premunt cerealibus æquora glebis:
Vlmiferoque patet vindemia credita luco;
Et circumstructæ tumulis frondentibus Vrbes:
Spoletumque minax montosisque oppida saxis: Spoletani.
Claraque Fulginea: & cœlo memorabile nomen Fulginates.

Asi-

Assisiates. Propter S. Franciscum assisiatem. Perusini.

Assisium: contraque arces porrecta superbas
Mœnia, quæ spectant Tiberim Perusina iacentem,
Imperioque leuant Tuscos, ac vertice fines;
Flauius & validis miles tenet omnia frenis.
HEV faciles audax Victoria vertere pennas,
Tristiaque ancipiti miscere pericula ludo.
Improuisum alnis Adriana per æquora vectis
Indoluit Martem venisse ad littora victor,
Atque Italum subitis tenuisse noualia turmis.
Sederat impauidis Tiberina ad flumina castris
Dalmatius, velántque Vmbros tentoria campos.
Iamque iter Augusti ad sedes atque agmina fratris

Victoriæ inopinata conuersio.

Iusserat. Ecce nouis à tergo vndare maniplis,
Perque Apenninos arma increbrescere saltus.
Romulus acer adest, cui Sarmata fortibus ausis,

Romulus dux copiarũ Septemtrionalium.

Signaque Pannonius, Germanicus explicat Ister,
Romanumq. ducem sequitur. Tot millia numquam
Impulit angue minax, spirisq. immanibus Arctos.
Seu cum Theutonicas gentes, & Cimbrica bella,
Siue Getas, Hunnosque feros, Italúmque, feroces
In cladem, terris glaciantibus egit Alanos.
Flauius haud alios per summa cacumina miles
Aspicit. Hi longa montes statione coronant:
Armaq. torquentem glomerant in vertice nubem.
Nec mora. labuntur celeres, aciemque coactis
Densauere globis. Stabat pro turribus hostis

Flauiani se opponũt irruenti Romulo.

Flauius, & vallis atque aggere castra tegebat.
Nec tamen obijcere aut fossas; aut condere portis
Signa volunt: conferre manus, dubiæq. cruentos
Haud dubitant pugnæ committere protinus enses.
Ipse prior, stimulos cui gloria conijcit, ardens
Dalmatius, gestæque mouent iam nomina famæ;

Hi

Hi ne, ait, Icareis cœli per inania pennis
Adueniunt? nostro tam ferro iraque calentes
Ni ceræ fluxere, fluant. Ite, obuia morti
Corpora spumanti mersate natantia fluctu;
Si deest vnda maris, tumidi date sanguinis vndam.
Sic fatur. vulgóque iubet procedere vallo
Agmina. vociferant, raptimque in prælia tendunt,
Tam vario clamore virûm, quam dissona plausu;
Nec subit, impariles animis expendere vires.
Lubrica deuexí tum sol vrgebat olympi,
Et radijs iaculatus aquas, arcemque liquentem,
Humida tentabat flagranti irrumpere curru
Mœnia. cum geminę, at bello non æqua ferentes,
Concurrère manus. Audendi hos incitat vsus:
Hortanturque suæ decora ad victricia palmæ.
Hos numerus, crebrisq. mouent vexilla maniplis;
Et ferro fera mens, & nescia pectora vinci.
Signa tubæ dederant; & aënea cornua cantum,
Quisque tamen pugnam dextraq. & voce iubebat.
Iam stridunt liquidas Constantia pila per auras.
Personat excussis non segnior æra neruis
Hostis: & effundens calamo defixa volanti
Vulnera præcipitem contexit in æthere nubem;
Vndique lapsa furit volucri mors credita telo.
Eminus at contorta furor pendere iubebat
Funera. Densantur cunei, clypeataque contra
Obuersis compressa acies mucronibus ardet:
Inque artus scrutatus iter miscat ensis in ensem,
Immersusque calet calido magis amne cruoris.
Non lorica tegit conserta tenacibus hamis,
Non squamis per mebra chalybs innexus aënis.
Indefensa subit penetrabile viscera ferrum,

Dalmatas suos excitat.

Pugna exercitus Dalmatij cum copijs Romuli.

Incerta primùm victoria.

Vitam

Vitam indignantem lacerans, fruſtraque latentem.
Sed quãuis numero obruitur; tamen enſe cateruas
Flauius irrumpit miles, perque agmina pandit
Denſus iter. prohibent immota phalangibus arma
Germanis, durique ſonant in ſcuta dolones,
Et prætenta ſeges fodientibus accubat haſtis.
Ecce arctous eques latos patefacta per agros
Cornua contraxit, laxiſque Aurelia frenis
In latera ſtragem curſu violentus agebat.
Stat defixa loco, peditemq. equitemq. moratur
Dein inclinante in milites Romuli
Conſtantina manus, vultuque, ac vulnere turbat;
Illi vrgent, contra inſtat eques, teloque trabali
Imminet: ora pedes ſtricto mucrone petebat,
Corporaque, hoſtiles contundit & enſibus enſes.
Senſit vt aduerſæ non æqua pericula pugnæ,
Et iam ceſſuras nimium tentaſſe cohortes
Dalmatius, turmis ſe ſe glomerantibus infert:
Tum ciet ore viros, dictiſque exempla miniſtrat,
Certando certare docens. Languentia feſsis
Exprobat, aut manibus dequeſtus hebeſcere tela:
Lapſantes alios releuat: Martiſque per ignem
Ardentes ardere magis, totaſque iubebat
Hoſtis in obſtrictas acies effundere flammas.
Dalmatij milites feſsi, & nutantes.
Sed pauci, feſſique labant, neque tendere contra
Innumeros, latoque valent conſiſtere campo,
Aut inferre pedem, ſtabilemque inducere pugnam.
Barbarus ordinibus, nexiſque hoc denſior armis
Tendit in aduerſos: & equeſtri impulſa procella
Ferrea vulnifico nubes quatit agmina nimbo.
Fons erumpētibus furtim aquæ ſpiculis conſpicuus.
Ceu quondam ignarus ſeptis florentibus hoſpes
Spectatum ſubit imbriferi miracula fontis:
Pendentemq. ſuper cameris pluuialibus vndam.

Illa

Illa cauis tegit insidias occulta dolosis,
Fistula nec latices aperit, nec murmura fundit.
Ast vbi compositis conclauia picta lapillis,
Muscosos propterque lacus, & fraude tumentes
Turba coit; tunc flumineis armata sagittis
Lympha repente ferox surgit: tunc spicula cæcis
Prosiliunt iaculata tubis, percussaque terga
Clamãtum, frontemque oculosque liquentia figũt:
Desuper vndat hyems nimbis, asarotaque subter — Pauimenta tessellulis picta.
Horrescunt iaculis; ferit vndique missilis humor:
Vndique tempestas aditus densissima claudit:
Vulneraq. ingeminant; pro sãguine depluit imber:
Spumeus amne natat fons, & mutatus in amnem.
Non aliter clausum densis legionibus hostem
Signa premunt, scythicæq. manus, & funera miscẽt.
It circum, stimulisque animos flagrantibus implet
Romulus, ac sæuos media inter millia sensus — Romuli virtus bellica.
Asperat, aut fortes cessantibus ingerit iras.
Fit cædes: truncisq. abeunt sua corpora membris:
Cumque viris calcantur equi, perfossaque ferro
Arma iacent, se seque rotant fracta arma vicissim:
Discissæque hastis hastæ, discussaque cuspis
Cuspide, & ense ensis: lacerantque volantia vẽtos
Fragmina. Tum primis vinci se Flauius armis
Indoluit, sensitque pares non ire phalanges. — Milites Constantini, illo absente primùm victi.
Ergo laborantes referunt vestigia turmæ:
Atque in castra Duces reuocãt, monstrãtq. vocan-
Occiduo iam Sole diem, quæ noctis ad ortum (tem
Prælia paciferis morientia conderet vmbris.
Dalmatius reduces laudat, neque tardat euntes.
Conueniunt. aderat foribus discretus apertis
Vallus, & aggesto custos super aggere miles:

Et recipit se intra vallum aijs defendentibus.

Flauia roboream pubes infunditur arcem.
Missilibusque arcetur eques, totisque repellit
Mœnibus arctoos legio castrensis alumnos,
Si quà ausi muros ineunt: geminusque profundas
Amnis inundauit sudore, & sanguine fossas:
Obruit immersas nox & caligine pugnas.
(Auertère gradus. sed enim clamoribus hostes
Horrificis non tela manu, non corde remittunt
Pugnandi rabiem. verum hanc per castra refertis
Tandem distenti dapibus, somnoque reponunt.)
Nec tamen insomnes curas, animoq. vagantes
Pellere nox fluctus poterat, quibus æstuat omnis
Constantina manus, signis inhonora fugatis.
Quamquam partitas sua per tentoria turmas
Excubiæ seruant vigiles: dapibusque refecta
Corpora, & in seram languent resoluta quietem.

Dalmatij vigilantia, & prouidentia.

At tacitus curas, ægerquè insomnis alebat
Ipse magis, meditansq. abitum: Patribusq. vocatis

Qui cēset desertis castris militis tutum fore receptū intra Perusiam.

Mœnia Dalmatius Perusinæ altissima rupis
Monstrat, & obiectum pulsantibus æthera muris
Occlusas furijs plusquam borealibus arces.
Ne qua mora obstaret, velata per otia noctis
Collem ascensuros motis iusso ordine castris;
Hanc fore nutantes sedemque domumq. salutis.
Assensique, ducem proceres, & iussa sequuntur.
Nox adeo, serus quos cœlo accenderat ignes
Hesperus, obtensis cælauerat inuida velis,
Et dorso vmbrarum se se intempesta vehebat:
Iamque pererrato supremi è culmine Mundi
Labitur. egressas per fida silentia turmas
Cum iussere Duces Perusini accliuia montis
Scandere. Successere iugo, portisque recepti

Cra-

Craſtina barbaricæ ludunt certamina gentis.
Finibus Hetruſcis, eademque in finibus Vmbris
Antiqua exurgit, colléſque erecta per altos
Vrbs auguſta caput radijs Perufina coronat.
Quippe abſciſſa velut radiantem cuſpidat orbem,
Stellaque coniferam diſcriminat aurea lucem:
Sic ea, productis per longa ſuburbia muris,
Dorſum accliue leuat, veteri quod mœnia ſaxo
Interiora tegunt, ſeruantq. minantia cœlo
Vertice inæquali, gradibuſque ſimillima tecta.
Ipſa per ingentes ſuſpenſis molibus arcus
Nexuit aerios colles, geminoque parauit
Strata foro: aut celſis propiorem pulſat olympum
Turribus; aut clatris, tereti ſque vt carcere ferri
Occludit ſalientis aquas, & marmora fontis.
Quid dicam impoſitas arces, & ſtructile vallum?
Durat vbi aggeribus numquam violanda ſolutis
Compages operum: ſeu procurrentia roſtris
Mœnia producunt clauſos firmiſſima fines:
Tormentiſq. ſonant, atque ære minantia clauſtra;
Saxa vnde, & rigidæ cautes, ferroque trabali
Spicula torquentur: vinclis ac pondere vaſto
Libramenta fremunt, meditataque tela ruinas:
Baliſtæque graues ſua per caſtella tonantes.
Tuque Vrbs, florenti cui ſe pendentia cliuo
Molliter acclinant late iuga: proſpicis alto
Culmine vitiferos vuis flaueſcere colles,
Veſtitos olea colles: & pinguibus annis
Purpureos baccæ viridi certare racemos.
Hinc grauidas meſſes, quà frugibus æquora lætis
Camporum Tiberina iacent; mediuſque ſilentes
Voluit aquas, Romæ nondum par mœnibus amnis.

Vrbs Perufia deſcribitur.

Quæ ſita eſt inſtar Stellæ.

Nec propriè Suburbia, ſed pars auctæ Vrbis.

Eius pars in dorſo mõtis, tectis altero alteri imminentibus.

Arx inſignis, per anticipationem temporũ deſcripta.

Hęc tormenta antiquis vſui fuere.

Territorium Peruſinum fœcundum, & amœnum, & campeſtre, quà Tiberis fluit.

Ergo vbi tyrrhenam miles penetrauit in Vrbem
Flauius, ac tutos acies videre penates;
Iuncta catenatis occludi robora portis,
Obstructosque foris aditus, atque alta teneri
Mœnia, disponique iubet tormenta per arces
Dalmatius. properant iussi, murosque coronant.
Hi tendunt per summa iugi: pars ardua Marte
Aërias implent turres: vigilesque periclo
Partiti excubias versant. tum, fortia bello
Pectora, conueniunt ciues, ac fida ministrant
Auxilia, & validas vectant in prælia moles.

Dalmatius Perusiæ inclusus Vrbẽ tuetur.

Reddiderat lux orta diem, desertaque castra,
Et vacuos profugo patefecit milite campos.
Sed ratus occultas inimico insidere saltu
Romulus insidias, & opertam vallibus imis
Turgère armorum subita in certamina messem,
Exploratores præmisit in arua maniplos.
Ast vbi depulsos in nocte silentibus hostes
Audiji aggeribus, fraudes & abesse nocentes;
O pudor, exclamat: *fugiunt. proh turpia fœdi*
Signa metus. Ite, & montanis condite claustris
Segnitiem, vilesq. manus. Ego claustra reuellam,
Igne ruam, ferroque domos, ignemque ruinis
Extinguam, lapsaque viros super Vrbe sepultos.

Romulus hostes elapsos aduertit.

Vix ea. cum iussit Perusinos scandere montes
Agmina. Succedunt propere, dispersaque totis
Firmant castra iugis, defixaque signa coruscant.
Quin etiam muros medias perducere valles,
Et pluteis munire cauis, atque aggere multo
Cingere, tum pinnis, magnæque crepidine fossæ
Accelerant, stabilesque operi circumdare turres;
Ne ludat monimenta dolus: ne diruat ardens

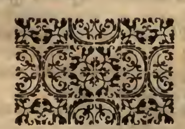
Et Perusiam obsidet.

Impe-

Impetus: occlusa, fugiens sua funera, ne quis
Efferat Vrbe gradus: ne quis se se inferat hostis:
Obsidiumque tenax nexo impenetrabile vallo
Extera submoueat, ciuilia comprimat arma.
Et tum forte Fames desertis squalida campis.
Lustrabat sterilem Perusinis mœnibus annum,
Et bello assuetos tremefecerat horrida ciues.
Quippe illi, siquas segetes, Cereremque malignam
Horrea condiderant, tenues ac messis aceruos
Degenerare dolent, populataque pestibus atris
Frumenta, aut auidum subito corrupta per ignem.
Horruit hæc; duris sed fortia pectora firmat
Flauius. Interea comitem vitæque, viæque
Romulus ignari Marium genitoris ad Vrbem,
Narratum auxilia, & cuneos aquilone frementes
Miserat. antiquos iamque ille reliquerat Vmbros:
Et populos superat per saxa, per arua Sabellos:
Rursus & Ausonij ripis allabitur amnis.

In qua rei frumentariæ inopia.

Marius Romuli socius ab eodẽ mittitur ad Maxentium.

CONSTANTINI
LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

Maxentius locatis ad pontem Miluium castris super Tiberim ligneum pontem ædificat, vt sponte solutus hostem in fluuium effundat. Id ne Constantinum lateret, Maximus Consul clam seruum nuncium mittit, qui captus, cruciatusque Consulis filius agnoscitur. Quarè ambo damnati, occiduntur. Intereà Constantinus de rerum conuersione sollicitus, cœlesti monitu vocatos ad se pios Sacerdotes solemni ritu preces, & sacra facere iubet: qui noctu atque interdiù Deo continuatas preces offerunt.

Ondum Romanis medio se flumine Tybris
Mœnibus infundit, tumidæque superbior vrnæ
Effundit latices, cunctarum vt Cæsar aquarum
Humida iura ferat, dominas dominatus in arces;
Cum super impositam violento gurgite molem
Pons Miluius extra Vrbē. Pulsat, & incassum vellit latrantibus vndis.

Hic

Hic vbi Flaminiæ monimentum immobile ripæ
Aërios suspendit iter sublime per arcus
Miluius, & fracto sua pondera conferit amni.
Huc quoque progressus turbatę à mœnibus Vrbis
Venerat: ac densis Maxentius obsitus armis
Iussa ferox duro legionibus ore ferebat.
Quippe reuertentes Asiano è Marte cateruas,
Euphratisque vadis, Cilicumque è littore longe
Lætus, & Assyrijs reduces acceperat oris:
Eoásque manus Aurelia bella vocantes.
Romaque iuratas, Prætoria signa, cohortes,
Tergeminoque addit lectos ex ordine ciues,
Frustra implorantes, inuitaque tela mouentes.
Ergo ferus Ductor positis pro flumine castris
Tybridis arua tenet circumuallata recuruo
Aggere, decliuesque locos: vnde ortus in auras
Vaticanus apex longo trahit ordine montes.
Tum solio exceptus viridi, quod cespite molli
Struxerat alloquio miles, nondum ore minaci
Verba dabat. Nouus ecce hospes, iuuenũq. corona
Stipatus monimenta subit, dominique tribunal
Pronus adorauit Marius: tum dicta resoluens,
Adsum, ait, *ô Princeps: vectis quoq. Cæsar in armis*
Romulus acer adest. Illum proh quanta refuso
Sanguine tempestas, & ab vsque trionibus altis
Ambit inundantem, & stragem sine more ferentem.
Vim sensere hostes: clausos vt ouilibus agnos,
Quos iugulat, laceratq. ferox. Victoria nostra est.
Sic adeo effantis iam nouerat ora Tyrannus,
Visa memor repetens, diræque venefica noctis
Promissa. Vtque acies ad Principis ora coactæ
Dicturo astabant, circumque ardentibus auro

Maxentius castra locat ad pontem Miluium.

Vaticani mõtes lõgo dorso secundum Tiberim extensi.

Marius ad Maxentium.

Maxentij alloquutio ad Legiones.

Fulgebat signis, sic excipit orsa loquentis.
Vicimus ô Comites: Aquilis prætexite lauros,
Cura quibus vexilla meo splendentia sole
Incumbit, fortemque viris inducere Martem.
Pugnauere Deis hostes: at fulmine corda
Traiecti, flammas expirauere cruentas.
Romulus ipse ferit: cœloque, Iouique receptus
Haud minor ense tonat: quas & sacrauimus aras
Stratus sanguineis exercitus imbuit vndis.

Gloriosè, nec verè dicta.

Victima opima placet: tantisque litauimus extis.
Quod superest, labor extrema iam bellicus ora
Vertitur. extincta nihil est ab Tigre timendum.
Sed propiora tamen nostræ quod vulnera dextræ
Flauius expectat, moriturаque membra Tyranni
Ipse vocat Tiberis: iamque imo exercita fundo
Lympha laborata spumauit mole sepulchrum;
Ite omnes: tabulata noui contexite pontis
Auditura meas inuito flumine leges;
Nam geret arbitrio Tiberis quoque vincula nostro.
Vix ea. Partiturque viros, operique futuro

Sabina regio præter alios fines, Tiberi terminatur.

Instruit. Extemplò syluæ prognata Sabinæ
Robora deuoluũt, quercusque ornosque superbas,
Fraxineasque trabes, nodosaque brachia nigræ
Ilicis, esculeæ desectaque corpora gentis:
Non abies, non pinus abest, nec odora cupressus.
Vndique vectantur nemorosi antiqua senatus,
Aut ferro capita alta cadunt. gemuere parentes
Auelli sobolem saltus, populumque comantem,
Spemque renascentis violatam vulnere prolis.
Responsant crebris percussa fragoribus arua:
Præscius atque horret syluestria pondera Tybris.
Principio quernos, genus immersabile, truncos
Con-

Conijciunt: ſpatiumque vadis fluuiale profundis
Exuperant. Hærent fundo defixa tenaci,
Tignaque limoſis auide mordentur arenis.
Hæc adeo (propius geminas ſeu lambere ripas,
Seu dorſo medios videas proſcindere fluctus)
Directas ſuper accipiunt, duplicemque per oram
Extendère trabes. cuneis nodantur aënis,
Complexuque extrema tenent, complexa tenētur,
Inque vicem ſe ſe per mutua frena coërcent.
Hinc autem inſtratis nudata ex arbore ramis
Suſpenſum denſatur opus, tabulataque textis
Vlmea clauduntur ſpondis, validaque cupreſſo.
Nec tibi tot ſuperant fluctus Tiberine voraces,
Vt quatere, ilignamque velis excindere molem.
Quamuis imbriferi violentior agmine cœli
Huc rueres, vndaque; tibi quam rupibus altis
Apenninus alit, natos partitus in amnes,
Vt tyrrhena tuo ſcindat magis æquora cornu.
Pons tamen occultis irritamenta ruinis
Celat & inſtabili mendax compage, ſolutas
Proijciet chalybum manicas, & iuſſa remittens
Libramenta, graues operum laxabit habenas.
Tum verò ſe ſponte ruens, conuulſaque fractis
Machina ponderibus ſubiectam ſidet in vndam,
Et ſpolia immerget nemorum, ſyluamq. natantem
Cum ſtrepitu; qualis valles, ſeptemque mouere
Culmina, tum ripas poterit, totoque ſonantem
Gurgite, & auerſo refluentem flumine Tybrim.
Sic quondam, ſcenis cum ſe celebrata latinis
Infert regali clamoſa Tragœdia cultu,
Cognato chlamydes, & ſanguine picta cothurnos;
Pegmata mobilibus creſcunt operoſa trapetis,
Aut

Pons ligneus iuſſu Maxentij in Tiberi extructus.

Pons ita fabricatus, vt ſe ſponte diſſolueret.

Automata & phœnomena admirabilia Romæ in ludis ſcenicis.

Aut templa, aut scopulos, celsasue imitātia turres,
Et spatiosa graues subeunt ad pulpita montes:
Ecce inter plausus, festique oculata theatri
Gaudia, ponderibus subito compulsa reductis
Decipiunt nexus, tabulataque fixa dehiscunt:
Seu rapiunt se se, vastáque voragine condunt,
Facta sibi tumulus, tumuloque emissa resurgunt.
Pensilis haud alitèr perituri machina pontis
Libratur, nexatque suas, celatque ruinas:
Doctaque roboreo furtim compingere textu
Artifices immota dolos, fractumque morari,
Et subito in se se disrupta residere lapsu,
Funera iuncta suis, Aurelia funera poscit.
Ipse ferus qui iussit opus, lætatur in hostem
Coniurare vna Tiberim: speratque Tyrannus
Constantine tuam trabibus suspendere cladem.
Ipse recognoscens, Mario comitatus adire
Sedulus abiegnas fraudes: syluæque labantis
Callida consilia, & quercus tentare fugaces.
Inde memor nati, versoque in gaudia vultu
Intentas iterum dictis accommodat aures
Longinquum referentis iter, fluctusque remensos,
Et populos caro cum Cæsare bella ferentes.

Maximus Cō ful opportunè mentem suam Cōstantino detegere statuit.

Maximus at Consul (Patribus, namq. ille, sagatis,
Pugnaci trabea Maxentia castra tenebat)
Pontis vt insidias, Flauique pericula vidit;
Tempus adesse ratus, clausas quo pectore curas
Panderet, ac misso Constantia dona referret
Munere: sollicitus clam, nocte silentibus vmbris,
Alloquitur Selium, quem de famulantibus vnum
Seruorum gregibus muta ad secreta vocabat.
Quæ tibi corda regit per dura, per aspera virtus,

Atque

Atque expensa fides, & inexpugnabile pœnis,
Rebus & ingenium plusquam seruile gerendis
Me trahit in dubium callem; cogitque timentem
Aut aperire meos ventura in præmia sensus,
Aut properare tuæ forsan mala funera vitæ.
Vix ea. Cũ Selius: *Trepidantem atque vltima lethi*
Ausim non equidem dominum damnare timentem.
Me vero arguerim, qui tot per lustra, latentis
Vela ignotus adhuc nequeam rescindere cordis.
Vsque adeo peregrina tuas successit in ædes
Indolis hæc species, librataque pondere virtus?
Quid dubitas, prædemque vocas? seu facta periclo
Nulla via est: vnum seu turbine corripit ignis,
Ipse cadam. Lacerata iubes hoc pectora ferro
Traijciam? me me ense petam. Demergar in vndas?
Demersum Tiberinus habet. quodcumque placebit
Exequor. At Consul: *Vario discrimina casu:*
Sceptra quoq. & magnis veniunt sua premia factis:
Grandia fidentes agimus: Timor omnia frangit.
Quondam etiã vires acuit Metus. Vnus ad Vrbem
Scilicet, heu miseris quassam terroribus Vrbem,
Vnus ego meliora sequor, qui Flauia votis
Arma sequor. sed vota palam retegenda monebant,
Fidus vt in nostri partem traherere laboris.
Aspicis, vt sæuus iurisque euersor, & Vrbis
Ponte sub iliceo lapsum fabricatur, & vrnam
Hostibus? I velox, Maxentia protinus audax
Victori commenta refer. Ne solus aberres,
Dux tibi Libertas, quam tradimus. auspice Diua
Constantina meus tu signa tuebere miles,
Et fando pœne amissum molire triumphum.
Dixerat. at Selius: *Minus est, quod liber in arma*

Oratio Consulis initio dubitãtis de fide serui.

Verba serui plusquã seruilẽ animum præferẽtis.

Detegit se Consul.

Et donat libertate seruũ, vt eat honorificentius.

Ingredior, domini quàm iussa facessere, dixit,
Nec vinclis me soluo tuis. Nunc ocyor auris
Tendam seruus iter: referam, quo pendeat arcu
Lignea Mors, raptura ducẽ mox Tybris in vndas
Naufraga. Romanos victor te Consule seruet
Flauius, inque vicem reddat, quos debet honores.
Sic ait. intentusque viæ iam castra parabat
Fallere; nubifero se nox densissima peplo
Texerat. incedit tacitus, proiectaque saltu

Selius è castris pergit ad Constantinũ.

Audet ab elato transmittere corpora vallo,
Tum properat metuens, prima ne forte resurgant
Luce renascentem comitata pericula solem:
Notaque inaspecto sequitur diuortia passu.

Fluuius prope fines Hetruriç, ad quẽ Fabij sunt occisi.

Venerat ad Cremeram, qui largo opulentior imbre
Fudit in hetruscas se prodigus amne nouales.
Hærebatque vadis miles cunctatus aquosis,
Nando neque aduersam potis est cõtingere ripam.
Haud procul hinc veteris senium vincẽtibus ęui

Sylua Veientum prope fines Hetruriç. de qua Liu.

Mæsia roboribus, ferroque intacta superbis
Stabat sylua comis. sed enim mandata sequutus
Maxenti audacem duxti Serrane cohortem
Fraxineum cæsure nemus. namque ille iubebat
Pontis ad excubias contexta domabilis orni,
Iunctaque detonsæ tabulata educere pinus,
Et validis vinctas trabibus committere turres.

Materia ad turres ædificandas, pro custodia põtis.

Portabant luci exuuias, luctataque cauris
Brachia glandiferæ plebis, deiecta volucrum
Hospitia, & nudis inhonora cadauera truncis.
Vidit aberrantem procul, & vada clausa petentem
Agnouitque virum Serranus: & Vrbe Quirini
Seruitioque abijsse ratus; *Num transfuga*, dixit,
Romanas acies, atque acta nouissima nostri.

Regis

Regis in hostiles effundet proditor aures,
Dedecorumq. rapax, aurique, & sanguinis emptor?
Tormenti digne ô pretio fugitiue trabalis.
En gerimus: trunca pendebis ab arbore. Fatus
Aduocat extemplo socios, & in agmine ducens
Fumanti præcurrit equo. Iam flumina pressis
Mitia vorticibus, placidasque offenderat vndas
Nuncius: extremæ stantemque in margine ripæ,
Fidentemque vadis reuocans, & cursibus actus
In gyrum circumdat eques. dextraque prehenso,
Tu ne fugam, Serranus ait, *meditaris in hostem?*
Exportansque dolos Latio, tyrrhena per arua
Diluuio exundas scelerum? quo turgidus amnis
Clausit iter, vasta tollitque voragine molem
Obiectantem vndas, fluctusque & saxa rotantem.
At Selius contra (stricti nam protinus ensis
Pectus in aduersum verso mucrone ruebat)
Tu quoque inundabis sitientem sanguinis amnem,
Inclamat, *calidoque imbri super arua tumentem*
Incrementa negas Cremeræ? Sic fatus, agebat
Vulnus, & immisso rupisset viscera ferro.
At subit auxilio, dextramque retorquet equestris
Circumfusa manus, capiunt, religantq. trahuntq.
Vincla indignantem, dominiq. abrupta dolentem
Iussa; tamen mutæ premit alta silentia linguæ.
Sed probri tandem impatiens, mala iurgia questus,
Quid raptatis, ait, *non vlli obnoxia culpæ*
Corpora? sum fidei custos, quam pectoris ima
Sede colo; seruus nuper: nunc liber in arma,
At vestris equitum miles quàm promptior alis?
Romuleam testor, nomen mihi numinis, Vrbem,
Intendi cui votus iter. Fugitiue proteruis

Selius ab equitibus deprehenditur.

Et ab eorum duce obiurgatur.

A quibus se fortiter defendit.

Capitur tamen, raptaturque.

Pergis adhuc tacitas verbis obtendere fraudes?
Tamquã proditor, & transfuga. Dux excepit eques; *Tu non iniusse vocabas*
Barbare crudelem Romana in tecta Britannum,
Nec frangis periture fidem? sed noxia mendax
Cum vita secreta vomes. Sic fatur, & aruis
Accelerabat iter; Tiberinaque castra petebat.
Maxentius è castris Romã redit. Liquerat obstructo tentoria colle Tyrannus
Vaticana ferus; Patribusque sequentibus, Vrbem
Venerat. Interea valli monimenta tenebas,
Nec ducis Serrane moras, sed mœnia cursu
Confestim Romana subis: gratusque Tyranno
Sistis præcipitem Maxenti ante ora cohortem.
E tẽplo Iouis in forum descendit per cliuum Capitolin. Ille Iouis sacris Tarpeia ad templa peractis,
In fora se leuo referebat Romula cliuo,
Et miles circum, populusque, Patresque tegebant.
Astitit huic propior veneratus, & ore soluto:
Excisam in turres, Cæsar fortissime, syluam
Contulimus; Serranus ait; *sed caudice taxi*
Iste veneniato funestior arua premebat,
Prodigium ferale viæ: laturus ad hostem
Arcana imperij, excidium referebat in Vrbem.
En ferus. agnoscis fugientem Consulis vmbram?
Nec tu ignare Cruci, non tradis Maxime flãmis?
Cognita Selij fuga tribunal ascendit. Dixit, at impatiens iræque, moræque Tyrannus
Confestim sublime, foro reboante, tribunal
Ascendit: sistique reum, tum verbera mandat,
Intendique graues nudata in corpora fasces:
Tum cuneos, bifidasque trabes, validasq; bipennes
Efferri, ac tela horrificæ sæuissima mortis.
Maxentij suspicio, & cõiectura. Inde ait: *Haud implet sceleris fiducia tanti*
Seruiles animos. alio tu pulsus ab euro,
Cæca velut nubes, non expectata ferebas
Fulmi-

Fulmina. fare, nefas quis perfidus imperat auctor?
Si miseræ subeat tibi mens ignoscere vitæ.
Hæc fatur. necdum resonat fera verbera lictor.
Cum Selius: *Numquã, exclamat, damnare merentẽ*
Fas erit ô Princeps: equitum nec turma reperti
Arguerit sceleris, quæ me nec castra petentem
Flauia, nec Romæ fabricantem funera vidit.
Rura negas domini lustrare, inuisere terras?
Omnibus attritos nec ius transmittere calles?
Quis vetat? ô latiæ leges: ô æqua potestas
Cæsaris. Ergo tui patefacto margine valli
Quisquis abit, patriam ferus ille, Deosque Penates
Proruit, euersis furiosus & incubat aris?
Cur potius non bella iuuat? non actus in hostem,
Exploratores acuit de culmine visus?
Quidquid agat, mea me decorat discrimine virtus.
Nec dictis tormenta equidem, non deprecor enses.
Cæde, per admotos exure ferocius ignes;
Vnus eram: pœnis vnus mactabor acerbis.
PARS mihi erit vitæ, solum cecidisse: peremptum
Nec totum tu morte premes. superabit in æuum,
Quæ recreat, totosque feret me fama per annos.

Selius accusationem diluit, nec persuadet.

Dixit, at intorto iàm verbere membra satelles
Pulsat atrox, crepitantq. sudes, Tarpeiaq. saxa
Respõsant: sonitus hinc vasta Palatia longè
Congeminant. Virgas illi, fascesque fatigant
Et gaudent laceros vndare cruoribus artus.
Inde vncos, ferrique acies, morsusque tenaces,
Spicula, mucronesque, & diri horrenda paratus
Intentant tormenta viro Stupet omne ferentem
Vulgus, & immanes per læta silentia pœnas.
Ridentem. fremit ipse magis, tumidasq. Tyrannus

Torquetur, ac virgis cæditur.

Non sine doloris ingenti tolerantia.

Exu-

Exululans non ore, aut pectore comprimit iras:
Flagra iterũ, tortoq. iterum noua verbera mandat.
Nec sensit miser, inferni sua verbere monstri
Corda flagellari, grauioraque vulnera passam
Supplicia scelerum furijs expendere mentem.

Maximus Cõsul doloribus serui commotus, à se missum fatetur, in quo amor ignoti patris agnoscitur.

Proximus at Regi qui tum se Consul agebat,
Et serui indomitos spectare doloribus artus
Haud vltra potis est; secum miseratus, & altos
Inducens animo, quos non agnoscit, amores:
Me me, ait, iste dolor, Cæsar, me cruda manebant
Carnificis tormenta manus. Ego criminis auctor,
Si crimen tu iure vocas. Feci: abdita, misi,
Qui ferret: victori aditus qui panderet hosti.
Nec fecisse piget. vincat, quem vincere cœlum
Annuit, & Superi romana in sceptra reposcunt.
Ni septemgeminos Labaris effulgere colles,
Aut Constantinos spectabo ad templa triumphos;
At video vltorem victricibus affore turmis,
Et iam nostra tuo pensantem sanguine Regem
Funera. tum ciues cineri, memoresque sepulchro
Consulis inferias; meritosque feretis honores.

A quo crimẽ in se conuertit.

Hic autem fidei custos, atque integer æqui
Cur lacer abscissos ferroque & fustibus artus,
Vulneribus satiat, rabidos & morte furores?
Parcite: ego pascam ferientem proditor iram.

Quia nõdum pater agnoscitur.

Hæc fantem vario circum sermone Quirites
Accipiunt, votisque patres incerta sequuntur.
Pars laudant, versantque pares sub pectore curas,
Flauius vt cæso populis det iura Tyranno.
Commemorant alij pœnas, ac tela, facesque
Laturum expendunt. studium, famulique dolentis
Intempestiuos pars indignantur amores:

Dam-

Damnari tum sponte reum, seruique redemptam
Non bene patritio queritur cum sanguine vitam.
Ardet, & ore magis frendensq. furensq. Tyrannus
Exsurgit: tollensque manus: *Prob Iuppiter*, inquit,
Tarpeia, qui rupe tonas, huc fulmina cessant?
Auersaque faces? quin protinus icta refigis
Pectora, conceptis scelus expirantia flammis?
Quod si torquet iners, nec dum Iouis intonat ignis,
Vltor ego accedam. Discerpite, corpora ferro, Maxentius Consulem damnat.
Membra minutatim lacerate, auellite membris,
Alitibusque date, aut rabidis epulanda molossis.
Prodita Roma cadis, spectatque euersor inultam?
Nondum fatus erat, cum sede auulsa curuli
Torquenda insontis raptabat corpora lictor
Consulis. At Selius generis quem prisca latebant Selius patrẽ agnoscit ex voluntate moriendi, vt Selius ipse viueret.
Hactenus ignoti: neque sanguine picta decoro
Stemmata purpureos signabant gentis honores,
Iam memorans, sibi quæ cecinit lõgæua sacerdos,
Inuentumque putans Fabia de stirpe parentem;
Siste precor, Cæsar, dixit: *sine, Patris auentem*
Me super ora mori. vitæ mihi cognitus auctor
Consul adest. placita nũquam sic morte quiescam.
Hæc fantem risere Patres, & murmura vulgi
Circumfusa sonant, mentitaque verba, fremebant,
Flexus at in speciem, & mẽdax pietate Tyrannus,
Siste, iubet, *lictor: dignum se clara parentem*
Agnoscat soboles, atauos confessa superbos.
Tum Selius (quamquam vinclis trahit ægra solutis
Corpora) mirantem, & vocis, vitæque, necisque Selius profitetur se filiũ Consulis.
Oblitũ stetit ante patrem. Dein, *Maxime Consul*
Respice, ait, *natum si forte agnoscis, ademptum*
Quem pater à primis luges mœstissimus annis. Nec Consul credit.

Reppulit orsa tacens, vultuque immotus, & ore
Suspensusque animo Consul: creditque dolentis
Decussam famuli violento verbere mentem.

Selius causas exponit, cur filium Cõsu-sulis se dicat.

Quid dubitas? inquit natus. *Me tristè vagantem*
Regna per Aegypti, generisque incerta petentem
Nomina cultus Apis, templique antiqua sacerdos
Edocuit. Genitorem, inquit, tibi nobilis exul
Nosse dabunt Superi, cum te iam morte natantem

Prima est, quia audiuerat, fore vt se moriturum pater vellet sua morte liberare.

Vt pius eripiat, volet ipse immergere vitam
Sponte suam: TANTVM patrij vis vrget amoris.
Infans tu pelagi violentis naufragus vndis,
Auulsusque patris manibus, rapientibus euris,
Vix tandem lacera tenuisti hæc littora cymba,
Vt solus ducibus cæsis, ignotus, & hospes,
Quæsitusque Italis, deploratusque parenti
Inter Niliacos enutrirere latrones.

Altera, sunt signa in auro & Selij pectore expressa.

Sed cape gemmifero lucentem sydere lunam,
Quam fulua dederat genitor suspendere bulla;
Pectora & infecit similis tibi cornibus astri
Purpureus rubefacta cruor. Sic fœmina fatur;
Præbuit hæc rubræ tum gemmea cornua lunæ,
Quæ tibi nunc refero genitor: similique rubore
Contemplare meo lunatum in pectore sydus.
Viderat ante Pater, duro cum scinderet artus
Fasce ferus lictor nudato in pectore sydus;
Lunaresque animo nati subiere cruores;
Nunc, vbi Niliacæ monitu sibi reddita vatis
Astra videt, magnæque animæ, formæque decoræ,
Virtutumque memor; captiuo errantia cultu;

Cõsul è signis agnoscit filiũ, pro quo se offert ad mortem.

Ac propius deprensa sui vestigia nati,
Et consanguineos mentisque habitusque colores
Agnouit. surgensque: *O reddite*, clamat, *amico*

Sydere

Sydere natę venis, vt post longinqua dolentis
Exilia, & ferri manicas, seruique labores
Lugerem inuentum, moriensq. in morte viderem?
Sed viues. Cæsar iudex: Ego criminis auctor;
Vt pendam meritus pœnas, & vulnere sō luam:
Immo, ait ad terram lapsus, genibusque volutus
Amplexis Selius: *Genitor tu secula viues*
Non vmquam fama, aut æuo periture sequaci.
Solus ego emoriar: genitori accepta vicissim
Tempora, deque meis aurum vitale daturus
Mensibus. Anne vetas? crudelis tu quoque iudex,
Exutusque patrem sceleris contagia fingis?
Feci ego. Cæsar habes opulentū hoc sanguine pectus
Pœnarumque capax. iustos huc verte furores:
Irarum hic extingue faces: Romæque, tibique
Viuat, & in seros tua fœlix audiat annos
Iura senex seniore magis cum Cæsare Consul.

Renuente filio, & optante mori pro patre.

Nondum fatus erat, populusq. patresque, sonāti
Turbaque mixta foro veniam natoque, patrique
Voce reposcebant, & non indebita vitæ
Gaudia. Ceu moles, Maxentius; vndique pugnant
Quam circum nimbis austri, seu grandine cauri,
Frigore & hiberno boreas, & fulmine cœlum,
Et face barbarica, ferroque armata vetustas,
Illa solo nitens, & adhuc Romana fatigans
Culmina, contēptrix imbresque, eurūque tonantē
Prouocat, atque annos immota illudit edaces;
Sic quoque nec votis, precibusue, aut vocibus vllis
Flectitur: IRATVS nescit parcenda Tyrannus.
Ergo furens: *Duplici damnat se proditor ausu*
Consul, ait: *qui Roma trucem tibi cōparat hostem:*
Impulit in facinus natum, traxitque latentem

Populi commiseratio erga vtrumque.

Nec flectitur Maxentius.

Seruitio. minus hic iussis qui paret, aberrat;
Sed domini feritate feros se fingit ad vsus
Optio data reis à Maxẽtio, vt viuat occisor alterius. *Desertor mundi dominæ, patriæque Deorum.*
Mortis vterque reus mortem ciet. acribus obstat
Nostra sed imperijs placidi clementia cordis:
Attenuatque necem, vitam partita duorum.
Viuat, in alterius telum qui missile pectus
Torserit, aut certa libarit corda sagitta.
Filius, an genitor rediuiuus morte, salutem
Sanguineo de fonte bibat. si dextera languet
Vtraque; vterque cadat: lictor molire bipennem.
Execrante crudelitatem populo. Hæc ait. At legem populi execrata sequuntur
Murmura. *Romano tanta inclementia Regi?*
Ac scelerum furialis amor? Tu viscera patris
Scrutari, ferroque iubes irrumpere natum?
Tu nati percussa patrem rescindere corda?
O monstrum, ô stygiæ portenta nouissima noctis.
Sed Consul; genibus deiectus membra paternis
Natus vt hærebat; complexus & ipse tenentem,
Pater petit mortem à filio. *Ergo*, inquit, *viues, genitori inuenta voluptas,*
Spes Fabiæ gentis, magnæ data gloria Romæ.
Me satis est voluisse iugo dissoluere terras,
Et facti meruisse decus. Iam tædia vitæ,
Et famæ venturus honor, præcepsque senectus
Oppetere extremos iubet inter vulnera casus.
Tu pia vota patris, mandataque Cæsaris audi:
Figere neu dubites misso mea pectora telo.
Idrogo; si renuis, iubeo. suprema parentis
Nondum iussa capis? non audis verba rogantis?
Filius optat sua morte vitam patri redimere. O *Pater*, effatur Selius: *iustissime Consul*
Tu mandes tantum sceleris? tu vulnere natum
Infando iubeas defigere corda parentis?

An-

Anguis ego infernis par anguibus? ô mihi tellus
Ante ruat: Solem ante, auraſq. vndaſq. recondat.
Patris ego viuam de funere? funere noſtro
Tu potius viues ô Maxime. vita ſuperſtes
De noſtra tibi ſit pretio, de munere vitæ.
Tum Conſul: *tardabis adhuc; præcepta parentis*
Frangis adhuc? Non tu Fabio de ſanguine cretus Indignante etiam patre.
Me dignam traxiſti animam; ſed natus aquoſis,
Portentum infœlix, Nilo eructante, cauernis,
Memphites clamore canes, pauidumque fugaſti,
Cerbereis inhians monſtris, latrator Anubim.
Cerberus ipſe mihi es; iuſtis niſi flectere votis
Incipis, aut mentem patrijs accendere dictis.
At ſaltem miſerare meos in morte dolores,
Quos auctu re venis: donas morientia numquam
Gaudia, ſi melior te vitæ ad tempora fingis;
VITA reperta patri, nato ſi vita reperto eſt.
Perſtabat lacrymans, cohibenſque ſilentia natus, Etiam vtriuſque mortem imperante Maxentio.
Iraque flagrantem magis implacata Tyrannum
Verberat. ergo iubet properari ſæua duorum
Funera, Cum Selius ſurgens: *Ego fortia tela*
Nil moror, exclamat. *Tua iuſſa faceſſere Cæſar*
Vſque adeo crudele rear? REX imperet: æquũ eſt
Quod iubet: imperiũ ciues ſine fraude ſequantur.
Iam tranſoſſa patris directum in viſcera ferrum, Filius ſimulat ſe velle patrem occidere.
Et iaculatricem mittam celebrata per artem
Spicula, Quis certæ neſcit mea vulnera dextræ?
Ille quidem iaculo, calamoque inſignis, & arcu
Martia viciſſet viridi certamina campo,
Seruitio miſeros quamquam traduxerat annos.
Ille & ſtridentes tunc forte oblata per auras
Spicula direxit: celerique ad ſumma volatu

Nubila nitentem defixit cuspide coruum.
Nõ sine questu, & indignatione populi. Insequitur populi clamor. tum murmura longè
Detestata virum, cuneique tribusque ciebant.
Tune infamis, atrox patrios in Consulis artus
Tela rotes? raptoque bibas de sanguine vitam?
Tu mentite genus latium: tu fœta venenis
Hydra medusæis, Libyæ prognata sub antris
Fœcundos scelerum duxti captiua dracones,
Et Romam funesta premis. Quin tristia Cæsar
Huc tela, & fasces, huc totos contrahis ignes?
Barbarus occumbat, viuat sua tempora Consul.

Hæc cœtus passim studijs concordibus omnes
Vociferant. sed iam Selius torquenda gerebat
Pila manu: alternatque minas, & iussa Tyrannus.

Marmoreis medio stabant innixa columnis
Consul pater collocatus in rostris, vt trãsfigatur à filio. Rostra foro; veteres vnde ora incendere Patres
Facundæ soliti romano fulmine linguæ:
Eloquio & flammas iaculante ardere Quirites.
Hic antiqua super miserandus pulpita Consul
Pectora nudatus residet. lacrymabile, visu
Effundit gemitus, tenuitque silentia vulgus.
Selius egregius iaculator, & sagittarius. At Selius rapto properanda in vulnera pilo,
Versabat nil artis egens exercita ludo
Membra sagittifero, bellatricisque palestræ
Ostentabat opus. Vestigia puluere figens
Tum stetit, vtque aditus, & quâ penitissima cordis
Ostia celabant animam, speculatus obiret,
Pulsaretque oculis; erectis ardua plantis
Corpora suspendit, retroque repente reducens
In latus obliquat, diuersaque brachia tendit
Missuro telum similis. Iecisse putabant;
Hæret adhuc, sistitque manum, iactumq. moratur,

Pro-

Promittitq. iterum, reuocatque, iterumq. quiescit.
Tandem vbi cunctatum populos, aurasque fefellit
Missile; *Vitam*, inquit; *genitor tibi morte rependo.*
Tum sua conuerso traiecit pectora ferro,
Et cordis latebras, animæque patentia rupit
Limina, sanguinea languens pallescit in vnda,
Humentique iacet moriens resupinus arena:
Spumat, & infossum mordet caua viscera ferrum.
At postquam genitor crudi argumenta doloris
Hausit ab exanguis defixus vulnere nati,
Me quoque nate feris, clamat: *neque funera longe*
Ferre decet: Pater ecce solo moriturus eodem
Aduenio: Se se rostris tum protinus altis
Præcipitat. Non ille memor, quod purpura nudi
Pectoris indecores pendet diuulsa per artus:
Turba quod inductis se se densissima circum
Ordinibus glomerat; cuneos præteruolat omnes,
Obstantumque globos: vnum petit: aspicit vnum
Sanguine demersum, super & proscissa iacentis
Membra ruit. desunt lacrymæ, quas ebibit vdo
Corde dolor: desunt voces, quas faucibus idem
Deuorat: exanimo similis, pallentiaque ora
Concolor incumbit. viuo suspiria tantum
Erupere sinu, sed tandem libera laxat
Pectora: tum linguæ vox reddita: lingua solutos
Emisitque sonos: *At tu non munera vitæ*
Donasti moriens, tu tecum inuenta ferebas
Nutrimenta necis: qui telo in pectus adacto
Me super extinctum docuisti occumbere natum.
His ne dolis pietas genitoris, & ira frementis
Cæsaris, & leges: sic & iaculabile ferrum
Luditur? heu cunctos frustratus fortibus ausis

Filius quasi patrem fixurus se ipsum transfigit.

Dolente, & querente patre.

Qui ad filiū aduolat è rostris.

Consulis luctus de filij morte.

Occidis, vt patris exuuijs tegerere cadentis.
Nãque ego quid mortẽ pauidus morer? obuia lictor
Colla feri, aut Cæſar prohibet ſi tela volenti,
Me me ipſe extremo damnatum vulnere figam.
Quid torpet nati lacero ſub pectore telum?
Sic fatus. medio ferrum de corde trahebat,
Cor ſibi, vitalemque domum fracturus eodem.
At ſubito impatiens alta de ſede Tyrannus,
Cædite, ait; *bonus ingratæ mala tempora vitæ*
Neſciat: optataque ferat ſolatia mortis
Quod tumulus nato ſuper occidit. Impius ore
Iuſſerat, & stricto caput abſtulit enſe ſatelles:
Super quem, & ipſe occiditur. Mẽbra tegunt collapſa, rigant & ſanguine natum.
Vos etiam, fortes animæ, (promittere noſtris
Si quidquam Muſis liceat) memorabile nomen
Per ſolem geminum, per longa meabilis æui
Luſtra manet. ſuperat ni muta obliuia carmen,
Roma ferax laudum veſtros reſonabit honores.
Maxẽtius redit in castra tiberina. Cœdis inexpletas poſtquam ſatiauerat iras
Rex ferus; ad pontes iterum, monimentaq. Tybris,
Et vallo obſtrictas ſe ſe referebat ad vndas.
Sperabatque furens, motis ex ordine turmis,
Sperans ſe poſſe inuadere caſtra Conſtantini propter ſeditionem. Ducere collectas in Flauia caſtra cohortes.
Quippe intermixtos legionibus ire tumultus
Senſerat, inſanoſque metus; & in vltima pronus
Arma, petit fractum vanis terroribus hoſtem.
Non aliter latebras, & inobſeruata ſilentes
Luſtra tenent caueis vrſique, lupique repoſtis,
Dum canibus circum latrantibus, obſidet antra
Venator, ferroque micat. quem vulnere victum
Si forte, aut ſyluis ſomno videre iacentem;
Erumpunt, denteſque acuunt, taciturnaq. portant

Funera. sic proferre caput, clausaq. Tyrannus
Signa ferox statione parat; qui conditus vmbris,
Victoremque tremens spectauit ab arce minātem.
Heu miser, ignarusque mali. non castra videbis
Flauia tu perculsa dolis; Tiberimque patentem,
Auulsasque tuo fœdabis sanguine moles.
Namque inter fluctus, trepidoq. vndantia motu
Pectora, turmarumque metus, nondum auius iræ
Castrensem abdiderat se Constantinus in aulam,
Anxius & curis vna vigilantibus æger:
Obnixoque trahens animum in contraria morsu.
Inde memor, repetensque Itali primordia belli,
Et domitas Rheni, Rhodanique ad littora gentes:
Tum desponsæ Crucis, cœloque inscripta sereno
Auxilia, & Superos toties ad signa micantes,
Et posita Oenotrias victricia frena per Vrbes.
Tum concussa videns, cursuque auersa secundo
Arma: improuisas, euro nec agente, procellas,
Quærebat causas: tantisque horroribus hostem
Miratur belli subitos glomerasse paratus.
Ecce autem tacitè dubitantē, & multā dolētem
Astitit ante virum Superis de millibus ales;
Quem Veronensis per missa incendia, portæ
Robora pandentem, seque intra tecta vocantem
Viderat. Ille vmbrans rutilantem casside frontem,
Pennigeram scandente iubam formauerat astro:
Acer, & aurata veniens bellator in hasta,
Pendula signa Crucis, Labarique insigne gerebat.
Atque ait: *Ecquid adhuc torpent caligine visus?*
Nec vano remoues concretam turbine nubem?
Debueras opibus superis munitus, & armis
Præmia supremo non defectura labori

Cōstantinus rerum conuersione per motus nondum tamē de diuino auxilio cogitat.

Quod solet fieri interiore afflatu, poetæ aliter, ac fere per visa, & alloquia explicāt

Spe-

Sperare: & cœlo, vnde salus, conuertere vota.
At modo cur acies à tergo h. rrescis inanes?
Et castra attonitis Terror circumuolat alis?
Nam signo Crucis vincendú erat. *Fixaque nequicquam Labari vexilla quiescunt?*
Non nè vides lusus magicos, & inania montis
Corpora? non fictas Cimini per culmina gentes,
Afflantemque metus stygiam nō prospicis hydram?
Surge: pios aris operari mystica Patres
Sacra iube: terris cum crastina luxerit eos,
Signiferos immitte iugis. Sine, fulgeat auris
Aurea Crux: turpesque magos, fictosque gigantes
Pelle; dabit veros euanidus hostis honores.
Dixerat, effusaque micans se luce recondit.
At Cæsar terræ accliuis: *Te maxime Diuum*
Queis, fatur, *superem donis, quæ vota rependam?*
Si monitus, & iussa sequor, tu dexter olympo
Semper ades: dubiam propior tu dirige mentem.
Christianos Sacerdotes, & Antistites à quibus res diuinas audiebat. Sic fatur. Patresque iubet sua castra tenentes
Acciri, Superis gratissima nomina Patres:
Spargentes Fidei cœlestia munera terris.
Accurrunt, Regemque petunt, sanctique Senatus
Clarior ante omnes, Myra qui pulsus ab Vrbe
Nicoleos alijs exul degebat in aruis.
S. Nicolaus pulsus Myra a Maximiano Ille quidem cum iura daret, Lyciæque per oras
Antistes populis cœlestia dona regendis
Funderet: ore potens stygias depellere Diras:
Fonte renascentes reuocaret in æthera ciues;
Maximianus atrox, furiasque vltura iacentes
Impia turba furit: missusque in tecta satelles
Flectentem, & validis placantem sydera votis
Raptauit ferus: externis tum carceris antris
Abdidit inclusum, nodisque cuinxit aënis.

Ast vbi prima canis Romani classica belli
Constantine, cauis eductum, & poste maligno
Emisere, METV mitescunt pectora, sedes
Dilectas sed enim, dulcesque relinquere Pastor
Iussus oues, Italum gentes, & Flauia Regis
Ora petit, Crucis & magnos euoluit honores.
Ergo aderat medius, tenuitque sedilia Præsul.
Tum Cæsar: *Stetimus*, dixit, *quo limite rerum*,
Vtque inclinata pendemus in æquora puppi
Vidistis, mecumque Patres doluistis, acerbas
Extemplò vertisse vices. Heu qualis Orion
Torsit, & inuento lacerauit carbasa portu.
Oblitus tamen ipse mei, dextræque tonantis
Oblitus, non thura dedi, non supplice voto
Numinis irati mentemque aut fulmina flexi.
Et modò paciferis, reor, arma incinctus in astris
Signifer increpuit: Labarique insigne per auras
Attollens, Crucis auxilia sperare, Deumque
Sacris compositas placari iussit ad aras:
Nempe operis nos certa manet fiducia vestri:
Nutantes & stare gradus, & fortia reddi
Pectora, victricesque manus, gaudensque videbo
Turbine decussas iterum consurgere lauros.
Vos adeo. reuocant ni sera cadentibus horis
Lumina, & aduerso venturus sydere vesper,
Ite, sacris magnum votisque adducite Numen.
Sic ait. at Lycius Præsul: *Quæ mystica*, dixit,
Sacra iubes, Cæsar, non succrescentibus vmbris
Condimus, aut primo velamus sydere noctis.
Nostra renascentem repetunt altaria lucem.
Crastina sacrificos referent solemnia ritus,
Et certis aderunt tibi missa piamina donis.

Hæc poeticè dicta. Nam scribunt, edicto Constantini victoris S. Nicolaum missum è custodia Myr à redijsse. Et cõstat venisse in Italiam.

In rebus aduersis confugiendum est ad opem diuinam.

Precibus, & sacris fidit Constãtinus.

Hæc quãuis iam audita, reperenda nondum baptizato.

Nam

Nam tauras nostris, tener agnus & abstinet aris:
Cæsaque sanguineos non imbuit hostia cultros.
Ipse Deus, mundique opifex, cui mœnia cœli,
Terrarumque leui digito suspenditur orbis,
Aduehitur sacris: cœtuque inducta ministro
Cœlicolum, colitur nullos missura cruores
Victima. Syderibus quantas proh diues apertis
Fundit opes? Veniens cœlo Deus omnia secum
Euehit, & pacem populis, inuictaque bellis
Auxilia, & fruges terris, & prospera seclis
Tempora, diuinos & cordibus addit amores.
Tu tamen (effari liceat) cœlestibus aures
Haud penitus reseras monitis, tardasque petenti
Propter dilatum Baptismum. *Oblatos aperire sinus, neque luminis aurum*
Induis. Occlusis velut alta luce fenestris
Intempesta fugant subiturum limina solem.
Nam quid adhuc sancto committere corpora fonti,
Turpatique negas labes immergere cordis?
Membra lauantur aquis, & aquis iniusta piantur
Crimina. Tum purus scelerum, Superisque, Deoq.
Dilectus, pauidis non euitanda videres
Hostibus arma superfulgere, aciemque tonantem
Bellantum ignifero stragem deuoluere nimbo.
Nūc quoque de superis tibi cœtibus arma coruscāt
Fulminei proceres: aliique oracula pandunt,
Et ventura monent. vt tandem obstricta capessant
Muneribus tua corda suis. Tu flectere corda
Cepisti, at nondum penitus pia credere cœlo.
Sed veniet sperata dies, cum tactus acerbo
Nam Lepra infectus Cōstantinus, & Baptismo sanatus est. *Corpora pressa malo perfundes flumine vitæ,*
Flumine cœlestes lymphæ salientis in oras.
Tunc quoque Relligio imperium cū Cæsare ponet.

Iura-

Iuraque regnatrix populis per secla regendis.
Interea votis aderit Deus. Ipse vicissim,
Quo iubet Omnipotens, animis te immerge lauacro.
Sic ait Antistites placido sic Flauius ore.
Non ingrata mones, inquit, *Pater: aureus ex quo*
Splendor ijt cœlo, & casi mihi fausta Tonantis
Signa colorauit, sola hæc me cura remordet,
Prima Deo sacras dare sacramenta per vndas.
Sed certata vides quanto discrimine bella
Ducimus. Impositis aris me nomina cœlo
Quis dantem nunc aspiceret? Pietasque, Fidesque
Cæsaris, & mores, & spreta exempla silerent.
Tempus erit, cùm cœlesti me fonte lauantem
Crimina spectabunt populi: dominumque sequuti
Romaque Romanusque orbis, furialia templis
Marmora deijcient, venerati signa reponent
Numinis. Interea mihi vos, quod protinus instat,
Conciliate Deum, Diuosque accersite sacris.
Dixerat: & Patres circum assensere loquenti.
Illi adeo, quoniam nondum redeuntia Vesper
Sydera præcipitat, lapsantis tempora lucis,
Nascentemque parãt precibus traducere noctem,
Partiti insomnes votis vigilantibus horas.
Quin & gemmifera quæ pixide clausa latebat
Hostia: conuiuis mortalibus hostia celans
Immortale epulum candentis tegmine veli,
Effertur, positis venerata vt splendeat aris.
Tollitur, atque auro sinuati cingitur astri
Circulus incumbens calamo; cui plurimus auri
Fulgor, & artifici iussu emicat. aurea latum
Spira pedem curuat, quo nititur. impare culmo
Pars teres excurrit, læuique polita metallo:

Pietas Constantini, & voluntas suscipiendi Baptismi.

Quæ dicutur Quadraginta horarum preces.

Opus argento, auroq. perfectũ in quo Sanctißima Eucharistia populo adorãda proponitur.

Pars & inæquali locat internodia flexu:
Arte laboratis ornatur & aspera signis:
Gemmeaque eois componit lumina baccis.
Sed quà summa caput medium crystalla figurant,
Et circum posita radiantur imagine Solis;
Eminet inclusus, niuiumque simillimus orbis,
Mirus inaspectum cælans velamine Regem,
Immensi Regem superantem mœnia Mundi,
Cœlum vltra, & nullo tendentem margine fines.
Ille ingens, Deus ille, & fusus in omnia, paruum
Augustale subit; velut albo incinctus amictu,
Celatumque angusta implet penetralia corpus.

Splendor, & ornatus circa sacrã Eucharistiam.

At solium Regis glomerata luce coronant
Ardentes hinc inde faces, pendentia lychnis
Lumina inalbescunt argento: auroque coruscant
Candelabra: super ceraque, oleaque liquenti
Pascuntur medio famulantia sydera Soli.
Ergo vbi adoratas Regem statuere per aras:
Et circum aulæis tentoria culta superbis,
Atque auro vestes micuere, ostroque decoræ:
Visaque Maiestas votis iam prona ferendis;

Nam preces in horas diuiduntur.

Diuisere preces: celatique ora Tonantis
Non intermissa vigiles statione frequentant.
Pulsa dies aberat: certantque nitentia cœlo
Sydera syderibus niueam cingentibus aram:
Et Solem dominum parili comitantur honore.
Orando accelerant Patres, vitreique meatu
Carceris exhaustæ guttis stillantibus vndæ

Presbyteri orantes cũ superpelliceis integram horam consumunt.

Discreti æquales frangunt nocturna per horas
Tẽpora. Quęque tegit crurum tenus, alba retecto
Pensilis è collo, crispatque plicatile textum
Carbasus. Illi humiles ante ipsa altaria pronis
Voluun-

Voluuntur genibus, Regêque Deumque vocantes
Seu manibus pressere sinus, seu pectora plangunt:
Aut implorantes erecti ad sydera palmas
Ore dabant mixtas inter suspiria voces:
Plusque orant oculis; oculis nam rore silenti
Effundunt lacrymas, lacrymas sua verba sequūtur:
Surge, Ducem te bella, Fides te supplice voto Patrum oratio ante diuinam Eucharistiam.
Nostra vocat: consurge Deus: tua fortior arma
Stringe, quibus gentes, percussaque culmina mundi
Deijcis. huc igni currus & nube tonantes
Verte: sonat turbo vnde vorax, certa vnde rotātur
Fulmina. Vis aduersa omnis, cadat omnis abacto
Hoste furor. fragiles moueant in vulnera dextras,
Quos ferit ense Deus? Pereant quicumque potētem
Oderunt, Diuûm quicūque, hominūque parentem:
Nec dum illi iussos aris meditantur honores.
Cereus ardentes veluti fluit humor ad ignes:
Sic pereant; collisa velut maris vnda, residant.
Si pugnas tu nostra Deus fortissime bella
Vicimus. ærato, non, si tela ignea vallo
Ingerat, aut monstris exercitus adsit auernis,
Terrebit. vapor est, quem tu Sol lumine franges;
Vulnus & ūbra parat; cū Sole quis horreat ūbras? Quam potētes nos faciāt diuinum auxilium.
Sic nos Omnipotens tecum omnia possumus omnes:
Et conferre manus, & fundere comminus hostem,
Et glomerare neces, victasque extinguere gentes.
At sine te leuibus tenues agitamur ab auris;
Nullaque noster habet rerum vestigia puluis.
Flauius optantem iam prope intrauerat Vrbem:
Pœnè coactus abit; gnarus, discrimine paruo,
Culmine ab excelso miseram distare ruinam.
Tu, cui regna gradu summoque imoque potestas
Verte-

Vertere, vincendi extremos pater annue cursus
Da Maxenti acies, obiectaque frangere claustra:
Et Romam frenare iugo. Nec Marte latinos
Ire super colles satis est, populumque potentem,
Ex victoria Constantini propagata est Christiana fides.
Ni modo regnatrix Stygias excussa catenas
Vrbs sese in Fidei frenos & credula vincla
Induat. elato, da, Crux Capitolia signo
Impleat: vnde pias gentes orbemque subactum
Temperet augusto domitrix inuecta triumpho.
Sic illi orando vigilantem ducere noctem:
Excubijsque preces, solidas renouare per horas:
Et responsurum votis placare Tonantem.

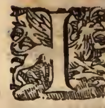

CON-

CONSTANTINI
LIBER IX.

ARGVMENTVM.

In Castris Constantinianis peracto ex Christiana lege sacrificio, habitaque à Patribus supplicatione, exercitus receptis viribus ad bellum accenditur. Deinde Labaro instar fulminis coruscante, saltus Ciminij laruæ euanescunt. Quare Constantinus mouens ad Vrbem obuias Maxentij legiones fugat, & in castra compellit. Interim Crispus soluta classe vt Ostia Tiberina intercluderet; tempestate iactatus ad Baianum littus appellit.

IAmque propinquabat dubios aurora per ortus.
Tendebantque moras, & matutina canebant
Astra repertorem lucis: solisque parentem
Laudabant sine sole Deum: cùm nocte cadenti
Conuenere Patres, medioque altaria campo — Apparatus ad Missæ sacrificium.
Imponunt, modicè in tumulum quà terra tumebat. — Ornatus altaris.
Lina super candent niueo lactentia filo;

O Splen-

Splendida frons, ſplendet ſed ſtamine textilis auri;
Gemmea Crux medio: fuluoque hinc inde metallo
Candelabra tenent ſpondas: accenſa coruſcant,
Senaque maternæ malè parcunt lumina ceræ:
Et pinguem geminus depaſcit lychnus oliuam.
Iamque aderat Lycius ſacris, cui tẽpora, Præſul,
Aurea ſurgentis velabant tegmina mitræ.
Ipſe autem vultu irradians habituque coactis

Sacerdotis lineæ veſtes, & quæ planeta dicitur.

Par Superis fertur; ſeu carbaſa criſpa niualis:
Siue renidentem tergoque & pectore veſtem
Aureus: & ſpirans perque ora, & viſcera Numen.
Longe at diſpoſitis vexilla micantia turmis
Cernere erat, ſtructaſque acies, quas æquore campi
Pennigeri ſpectanda duces in ſacra locabant.
Namque animo reputans contagia ſoluere Cæſar
Cordibus, infuſoſque metus; accurrere totos
Mandarat cuneos, circumque aſtare cohortes.
Ipſe inter denſas, Labaris gemmantibus, haſtas
Longæuoſque patres, florenti in gramine ſupplex
Submiſſus genibus, numen tacito ore vocabat.

Introitus Miſſæ.

Iam pius ante aram purgamina prima Sacerdos
Cordis, & arcani dederat prænuncia ſacri

Epiſtola.

Carmina, ſolemneſque preces; oracula vatum

Euangelium.

Priſcorumque legens, poſtrema volumine fauſto
Facta refert, magnique æuum mortale Tonantis.

Impoſita Patenæ offertur Hoſtia. Et Vinum in Calice, & benedicuntur.

Obtulerat patulo ſecretior azimon auro,
Et vini laticem, calyciſque liquentia dona;
Crux & ab extenta ſacrauit ſingula dextra.
Vos at inaceſsi penetralia pandite cœli
O' ſuperi, penitoſque ſinus: vbi neſcia ſolis
Aula magis fulget: flexaque ſub Iride lucis
Immortale premit ſolium Deus. vnde loquentis

Sacri-

Sacrificos audit per mystica verba vocatus: *Hostiæ consecratio.*
Iussus & à summis descendere protinus astris
Tendit iter. Sed enim famuli properantibus alis
Quot magno proceres sua per conclauia Regi
Mille ministeria impendunt: dominumque tribunal
Circumstant, reuolantque leues, proniq. coronãt;
Ante, viam celerant, vacuoque in Flauia cœlo
Se densi castra agglomerant. Subit ecce volantum
Terga super pennasque eurorum, & flamina currus
Spirantis Deus inuehitur. Procumbere certant
Ad terram Superi, gaudentque altaribus altis
Spectare inuisum, lumenque è lumine potant.
Illum autem, quamquam radijs, totaque latentem
Maiestate, tremens tellus, nutansque recusso
Cardine, & artificem sensere elementa potentem. *Vis Dæmonis victa diuino sacrificio.*
Tum stygijs quæcumque aderant infesta venenis
Monstra fugam celerant. Latij pars nota Tyranni
Castra petũt, quatiuntq. animos, & corda flagellãt.
Pars iniere Vrbem, septeni & culmine montis
Stridorem pennis, rabidosque è molibus altis
Intendere sonos, terrentque exterrita ciues.
Flauius at miles, pulsis velut æquora cauris
Strata silent; quamquam nescit fugientia longè
Monstra queri; depressa leuat terroribus atris
Pectora; desuetos & proiecere pauores
Illa magis, sanctas quo processere per aras
Sacra magis. Stabat, lacrymasq. precesq. Sacerdos,
Votaque congeminat, sed viscera id ima calẽtem
Solis ina specti renouant incendia flammam.
Rursus & afflatis inceditur ignibus ignis.
Ast vbi perfectis solemnibus, hauserat ore
Sacramentum ingens, & proluit humor amantem *Sacerdos accepta Eucharistia amore erga Deum incenditur.*

Defusi calycis; maiore incensus ab æstu,
Nec par diuinis ardoribus: O, *mea*, dixit,
Lux, animæque vigor, speratæque corde voluptas,
Numine cũcta implens magno Deus intimus hospes
Vt te angusta locas sub pectora? pectora tantum
Nec caperent, nisi tu donis laxata teneres,
Implerésque magis. Sator at supreme bonorum,
Non te vni donasse decet. tu dona per omnes
Largitor diffunde manus. Quid numina poscit
Flauius illacrymans votis? quæ munera cœlo
Expectant acies? facili da vincere pugna,
Quos bello vicisse iubes. quibus aurea pandis
Victricis vexilla Crucis. Si Tartarus hostes,
Et rabiem contra furialibus euomit antris;
At violasse tuos, ac tela infesta Tonanti
Iactabit torsisse ferus? prædonis auerni
Frange minas, euerte dolos, extingue furores.
Igne immersus atrox, candentibus ille catenis
Obstrictus pugnare Deo, tua ludere signa
Audeat? aut quisquam componere prælia contra
Mortalis? cœlo ductas immitte phalanges,
Sterne imbelle genus: fideique sacrisque patentem
Subde Vrbem; totus dein sacra tuebitur Orbis.

Eius intimi affectus, ac preces.

Qui presertim diuina sacramenta pertimescit.

Hæc Pater accenso tacitus sermone volutat,
Assumpto fruiturque Deo: dulcesque silenti
Haurit corde ignes, ignes augetque loquenti.
Nec minus & Cæsar, cui iam diuina ferebat
Iura Fides, primæ pertæsus crimina vitæ,
Ante Deum pronus lacrymosis lauerat vndis:
Atque opibus cœlo firmauerat arma vocatis.
Et maculas scelerum quicumque in flumine sacro
Abluerant, templisque Iouem execrantur iniquis.

Ergo

Ergo vbi iam Numen solemnibus ara peractis
Placarat; celerant Patres, & Flauia sanctis
Castra parant lustrare choris, cantuque sonoras
Circumeunte vias, stantes ad signa cohortes,
Guttatasque acies rorato aspergere fonte.

Sacrificio peracto instituitur supplicatio.

Prima adeo Labari, liquidas vexilla per auras
Effulgent: hastile suo micat eminus auro:
Cruxque lacessitum confundit lumine solem,
Et vela intextis ardent olosérica gemmis.

Crux in Labaro prefertur.

Tum votis intenta cohors; cui lina nigrantes
Alba super tunicas tergoque sinuque fluebant:
Et suram extremo lambunt crispantia limbo:
Tollit dextra facem, quam cereus educat humor:

Presbyteri cũ superpelliceis, & facibus,

Inceduntque pares: paribus modulata vicissim
Alternant numeris, & carmina voce reuoluunt;
Certa quibus cecinit Rex quõdam oracula Vates,
Iussaque idumæos docuit resonare nepotes.

Psalmos Dauidis alternatim canũt.

At sacri pater Antistes, qui margine pompæ
Vltimus albentes claudebat in agmine Patres,
Indueratpendentem humeris, textoque rubentem
Stamine sericeo vestem, claramque metallis
Sutilibus. curuas it circumflexa per oras,
Aureaque extremos admordet fimbria talos.

Antistes cum veste cui Pluuiali nomen est.

Atque aperit subter geminum se candidus ostrum
Carbasus. ipse manu lymphis tumefacta Sacerdos
Aspergilla mouet, iungitque piantia verba:
Ductoresque super, demissaque Cæsaris ora
Præteriens spargit, conferti ac militis arma
Roscida, lustrales irrorat dextra liquores.
At simul aspersus cordi vigor. Irrigat audax
Vis animos roburque viros insueta minantes
Et duris labor, & letho imperterrita virtus.

Aqua benedicta duces, & milites aspergit.

Vt iacet informis macie, & palloribus atris,
Perdomuit quem longa fames, ac viribus ægris
Obluctãtem animam, & dubios vix sustinet artus.
Ast vbi compositæ libauit fercula mensæ,
Humidus infusique bibit generosa falerni
Pocula; iam viuos referens in fronte colores
Erigitur, tollitque animos & corpora versat,
Emicat & volucri spatiosa per atria saltu.

Pulsis furijs leuati terrore animi fuerant in sacrificio: recreati nunc in hostem, & pugnam accenduntur.

Non secus erectas acies, quas frigidus horror
Languentes positis formidine perculit armis,
Attactu recreat, sanctique potentia roris
In fortes operum moles, atque ausa timendi
Martis agit, reuocatque manus in bella volentes.
Iamque fremunt stricto meditantes prælia ferro:
Et petiere alacres, pugnamque odere morantem.

Constantinus mouet aduersus Maxentiũ

Cæsar vt extinctos sensit cecidisse pauores,
Et cœlo afflatos animis ardentibus ignes,
Vota Deo primum, atque humili de pectore grates
Soluit: iter motis dein læta per agmina castris
Imperat, affaturque viros: *Mea signa trementem*
Romã hodie, & clausos properantẽ pandere muros
Spectabo. ite omnes: vestrorum meta laborum
Vrbs erit, inuictæ domitus qua vincitur Orbis.
Tanta venit numquam perituræ gloria palmæ.
Arte potens magica, sed frigidus ense Tyrannus
Certauit: verisque sacris, cultoque per aras
Numine tænareos cum Dite reuellimus angues.
Quod superest, conferre manus vix audeat hostis;
Sed vestrum casura tremit velut hostia ferrum.
Sic ait. effracto dimisit & agmina vallo.
Erupere. viamque vorant, Vrbique propinquant.
Anxius at Cæsar, Cimini quod castra per altos

Visa

Visa procul montes à tergo effundere bellum, *Videbantur enim esse castra magnarum copiarũ in ijs montibus.*
Ire iubet lectos iuga per diuersa maniplos,
Et Labari præferre Crucem: ceu nuncius Ales
Iusserat. Ipse manu portat vexilla Sacerdos,
Signiferique vacant, & habent iussa otia laudem.
Ecce autem scopulis cum proxima raderet arua
Miles, & obiecto spectaret culmina dorso,
Mille iugo turmæ fumosque ignemque vomentes *Ad fugandos milites Constantini visæ sunt è iugo descendere.*
Præcipitare gradum, contraque incumbere cliuo.
Horruit auersus, campique per æquora cursum
Sistit eques, pauidusque silet. sed signa Sacerdos
Attollens: *Quis corde sedet? quisue obsidet*, inquit,
Ora pauor? Crux nondum, & inexpugnabile victos
Tutatur Labarum? Tantis ego solus inermis
Congrediar, vos versa fugæ committite terga.
Hæc dicens immisit equum: Tum voce precatus
Arma, inquit, *molire Deus. tu fortis in hostes*
Vltor ades: nebulis similes, quas spicula lucis
Dilacerant, disperge: iube euanescere ventos
In medios, Erebi patrijs aut redde cauernis.
Hæc ait. & sonipes laxis properabat habenis *Sacerdotis ferentis Labarum constantia.*
Ac stimulis vrgebat iter. Decliuis in æquos
Flammiferis campos veniens exercitus hastis
Intentat prope terrificos iam cuspidis ictus.
Vertice cum Labari quà Crux sublimè coruscat *Labari, seu Crucis potentia.*
Emicuere faces, accensaque fulgura lucis
Missilibus sonuere globis; tum lapsa per auras
Montanas hinc inde petunt ceu fulmina gentes.
Cæca, sed inuectis depulsa nocte lucernis
Antra velut splendent, capiuntq. & lumina reddũt,
Decussæque cadunt spatijs lucentibus vmbræ.
Clausa velut claudit tenebras, tenebrasq. vicissim

Clara fugat subito patefactis aula fenestris.
Non secus ardentes Labaro torquente sagittas
Et lucis iaculis acies vanescere campo
Incipiunt: iterumque micant, iterumque volãtis
Luminis excurrunt, sparsimque emissa rotantur
Spicula. Dispereunt, striduntque cadentia passim
Agmina. Nulla solo vestigia: nulla relinquunt
Montanisue iugis, cœliue liquentibus aruis.
Sic adeo vis ficta dolis manifesta sepultis,
Atque viros, magico fabricataque murmure tela
Lux rapit, ac leuibus sublata recondidit auris.
Ipsa iugi facies & inani pondere tellus
Libera festiuo testari gaudia motu
Certat, & allisis victorem plaudere saxis.

Laruæ, & ficus exercitus euanescit

Numinis at præsentis opem miratus, & hostem
Flauius ereptum miles, Labarique tonantis
Fulmineas luxisse faces; se peruia retro
Arua remensus agit, sociosque ducemque reuisit.
Tantarum stupuere acies miracula rerum:
Cæsar & auxilio fidens Crucis, imperat ardens
Lumina deuexi per descendentia solis
Pugnaces conferre manus, atque ausa Tyranni
Frangere. Namque ratus ceu sydere tacta maligno
Feruere adhuc sæuos per Flauia castra tumultus,
Iusserat instructas Maxentius ire cateruas,
Et subita obsesso committere prælia vallo.
Pars adeo missa aggeribus campestria latè
Implebat; medijs cùm aruis Aurelia pubes
Obstitit, & Labari Crux formidata reluxit:
Ductor equo reuolans Ablauius incitat arma.
Ergo pares ferro, cursuque animisque cohortes
Incurrunt rapidæ. Non æra, sonorque tubarum,

Constantini copiæ, è timore recreatæ mirãtur vim Crucis.

Maxentius præmiserat oppugnaturos castra Constantini.

Quibus occurrunt Cõstantiniani, & inuadunt.

At

At ſubita accendunt gladiorum fulgura Martem.
Obtulit aduerſam primo certamine frontem
Infœlix legio, Syriæ quæ pinguia culta,
Deſertique memor latices referebat Orontis.
Namque per Auroræ populos ſubiecerat armis
Vulgus iners, molleſq. manus, gentemq. fugacem, Orientales populi habiti molliores.
Aſſuetam pictas calamis animare pharetras,
Et gladijs faciles offerre micantibus artus.
Iam pubes tolerare niues, & docta rigentum
Inſultare gelu fluuiorum, & ludere cauros: Legiones Romanæ quæ Septemtrionalem plagam tuebantur fortiores habitæ.
Nec ſuperanda malo, nec vulnere victa cadentes
Irruit. Incaluit transfoſſa per ilia ferrum,
Immiſſum toties, quoties petit. Inde pauores
Incerti oppoſito vix tela vmbone repellunt:
Hinc fortes animæ, roburque, & Flauia virtus.
Nec vario tenuere diu diſcrimina campo,
Aut ſtetit aduerſa rabies Maxentia pugna.
Pars audax cæſi: verſi pars terga per agros
Non inferre pedem, non auſi offerre periclo
Corpora, ſe clauſtris reddunt, monumentaq. rurſus
Fida petunt. miſeros primæ iam vela tegebant
Noctis, & obiectas aduexerat Heſperus vmbras.
Ipſe ſuos reuocans tiberina in caſtra Tyrannus Maxentiani repulſi in caſtra ſe recipiunt.
Non expectatas miratur ab hoſte ruinas:
Cautior arma tamen magis implacata recondit.
Nec minus & Cęſar, poſtquã monimenta cohor-
Victrices ſtruxere, iubet defeſſa paratis (tes
Corpora firmari dapibus: tum ſtramine molli
Ducere per noctem ſomnos reſoluta ſilentes.
Ipſe maniplares circum tentoria turmas
Viſere cœnantes, ſaturiſque infundere laudem, Vigilantia Conſtantini, & militum cura.
Et fauſtæ memorans præconia nectere pugnæ.

Viſere

Visere tum vigil excubias, tardusque subire
Limina: nec vultus, somnoque remittere curas,
Sollicitus est Constãtinus de obsesso Dalmatio.
Tantum adstant Perusina viro, pulsantq. dolentem
Obsidia, & socios miserantem in clade natantes.
Sed frustra queritur: frustra auxiliaribus armis
Secum tendit iter, montanaque claustra reuellit,
Deturbatq. animis hostem, quem Crispus hetruscis
Qui à Crispo liberatus est.
Mœnibus, ac fluuio, totisque remouerat Vmbris.
Namq. ille, Augusti postquam præcepta parentis
Vrgebant Ligurum pelago deducere classem;
Cenomanûm sedes, atque oppida pinguibus aruis
Crispus iter habet Genuã versus.
Præcipiti superauit equo, comitatus euntem
Porsenus inuehitur iuxta. Iamque alta videbant
Faucibus angustis numerosæ culmina rupis,
Et nemorum frondosa comis, atque aspera dorso
Non interruptos miscere cacumina montes;
Lacus Benacus, nũc Gardæ.
Quà male Benacus refluentibus accubat vndis,
Atque introgressos ingenti murmure ventos
Excipit, elatis spirans immane procellis.
Hinc fremebundus aquas resonanti verberat euro:
Hinc mota insertis abscindit nubila saxis.
At iuuenem non fama lacus, piscosaue tardant
Æquora, non muti pecoris gratissima mensis
Fercula. Quadrupedem stimulis, cursuque fatigat:
Nec requies in nocte datur. iam proxima cernit
Mœnia, vbi pleno fortes alit vbere ciues
Vrbs Brixia.
Brixia, & effosso Martem generosa metallo,
Seque laboratis, at splendida, miscet in armis.
Inde per Insubrum, riuis mordentibus, agros
Olius Fluuius.
Eridano placitas Olij transmiserat vndas:
Abdua fluuius.
Abdua & inde tuas: camposque emensus apertos,
Mediolanum.
Vrbem intrat gẽtis dominam sceptroq. superbam,

Et

Et Mediolani tectis iam fessa reponit
Corpora: tum caros penetralia ad intima cœtus
Visit, & augustas per tecta latentia matres.
Namque illic, postquam victricibus astitit armis
Et bello domitam se Flauius intulit Vrbem;
Fœmineas habitare manus, Helenamq. parentem
Iussit; & auriferas Faustæ per coniugis ædes
Seruitio famulas tercentum astare diurno.
Sedulus officijs Auiæ, dominæque Nouercæ
Crispus adest, clausaque ambas veneratur in aula.
Gaudia purpureus iuuenis comitata ferebat;
Matribus at gemitum, lacrimasq. excussit obortas:
Vtraque deflerunt inopinos fœmina visus.

Constãtinus Mediolani Helenam matrem, & Faustam vxorem relinquit.

Nam tum romanæ depicta volumina telæ
Vnà euoluebant, oculisque, animisque legentes
Nondum intellecti missa argumenta doloris.
Queis modò sidonium Lucina intexuit ostrum,
Filaque inaurato sociauerat vltima limbo.
Vna fuit latijs nuribus, fuit vna puellis
Fœmineas celebrata inter Lucina cohortes:
Quam genus, & proaui multa sub imagine Patres,
Sed magis alma Fides ornat: mentemque decoram,
Candidaque illabens collustrat pectora Virtus.
Hæc adeo, postquam Alpinæ de rupibus arcis
Intonuit fines Italos, mouitque ruina
Flauius; imperij iam tum præsaga futuri,
Explendique olim iuuenili in cæde furoris;
Miserat è Latio duplicis radiantia veli
Stamina, & inserto simulacra induxerat auro.
Altera texta, parens Helene: tulit altera, coniux
Fausta; nec oblatis auertunt lumina donis.

S. Lucina Romana, quæ floruit S. Marcello Pontifice. de ea Baron. in Martyr. 30. Iunij.

Duplex velũ acu pictum S. Lucina mittet ad Helenam, & Faustam.

Spectabas Augusta senex (neque purpura fallit

Præ-

Triumphus Constantini.

Præscia (laurigero inuectum Capitolia curru,
Et populis natum ponentem iura subactis.
Ille vbi cœlestem maculoso corpore fontem
Intrauit, tersitque animos ac pestibus artus,
Structa palatinas fundabat templa per arces:
Astabatque implens votis noua limina mater.

Baptismus & extructa templa.

Nec procul hinc pelagi fluctus mentita iacentes
Fila, quieturos simulant sine murmure portus.
Soluebatque ratis Tiberino in littore funem.
Spectabat se se placidis dare carbasa ventis,
Miraturque Helene, siculæ trans Doridis vndas,
Ionij trans alta maris, Cretensia saxa
Radere, & Ægæi scopulos, & Cypria Regna:
Iamque Palæstinæ confinia tangere terræ.
Hinc, & relliquias Solymæ, clarique Sionis
Mœnia, disiectasque suis in collibus arces,
Seque videt magnas versantem pectore curas.
Quippe nouam paruis intrare penatibus Vrbem,
Et lustrare locos: ingentis & aggere montis,
Cliuosoque iugo, & structa sub mole iacentis
Robora vestigare Crucis. Scitatur Idumen
Anxia, collectosque Patres. Ceu saxea duræ
Ceruicis pars ora tenent, famamque loquentem
Celauere: metu pars victa silentia rupit,
Signauitque solum, defossaque ligna retexit.
Ipsa videbatur Regina in vellere texto,
Vultu iracundos agitare accensa dolores,
Fœda quod impositæ Veneris simulacra per aras
Spectat, & Idalio gaudentem marmore Ditem;
At scidit impacto centena in fragmina ferro.
Aspicit effossas eadem Regina cauernas
Heu mœrens, oculisque sinus rimatur hiantes;

Profectio S. Helenæ in Palæstinam, ad Crucem inueniēdam.

Hierosolyma sub Adriano extructam diruta iam veteri.

Statua Veneris à Gentilibus in Crucis loco posita.

Nec

Nec dum aperit vexilla suæ cœlestia vitæ;
Filaque dant lacrymas, gemitus imitata latentes;
Iam meliora videt reuolutæ stamina telæ
Et fortunatis illusa coloribus ora.

Inuentio S. Crucis cum gaudio S Helenæ.

Stabat, & inuento circumdat brachia ligno;
Lætior haud vnquam votis Augusta solutis.
Quæque suos picta spectabat imagine vultus,
Effigies dat verba, inquit: *sed verba silendo*
Lingua premit, formatq. eadem, funditq. precando.
O ego ter fœlix, lignum venerabile cœlo
Si terris aperire datur, tenebrisque sepultum,
Infaustoque iugo celebrantem efferre per Orbem,
Ponentem delubra, sacris & honoribus aras.
Tuque prior colle Esquilio, Romanaque propter
Mœnia marmaricis templum sublime columnis
Constantine locas. talem te fila colorant,
Sedibus arcanis titulos, Clauumque trabalem,
Sectaque adorati claudentem robora Regis.

Templum S. Crucis Romæ in fine Esquiliarum, vbi Clauus Christi Domini, & pars Crucis.

Salue ò cœlestis Crux regia filia syluæ,
Ambit diuini quàm purpura prima cruoris;
Et diadema decet rubicundis nobile gemmis.
Tu solium sola es morituri insigne Tonantis:
Surgentisque arbor fortunatissima vitæ,
Vnde perit coluber, primis malus hospes in hortis.
Tu data lux hominum terris, tu semita Solis,
Quam tenet elatus: cœlo, tu pulchrior astris
Pandis iter; iam pande meas in carmina vires,
Ornarique tuos memori da laude triumphos.

Crucis gloria, & maiestas.

Dixit, & aurato vela explicat vltima limbo:
Emouitque oculos; oculis nam Fausta legebat
Admirans opus alterius, sua munera; telæ.

Tela Faustæ oblata.

Principio galea, & squamis fulgebat aënis

Roma specie bellatricis oc currit triumphanti.

Ardua bellatrix, & maiestate feroces
Interfusa rubens accendit purpura vultus.
Ipsa ingens teretem dum læua incumbit in hastam,
Iussa dabat dextra; lætis sed iussa maniplis
Laurigeræ accipiunt acies, campoque virenti
Arma virum, & longe Labari vexilla coruscant:
Structaque dispositæ subeunt ad mœnia turmæ.
Vix adeo aspexit, vocem cum Fausta resoluit.
Non hic Roma tuos habitus, non lumina textrix,
Aut dominatricem mentitur stamine dextram.
Tu patrias offers venientibus obuia sedes.

Triumphus Crispi de Germanis.

Sunt hæ barbarico reduces ex Orbe phalanges:
Et captiua trahunt innexi vincula Reges.
Ille autem quis nam lauro se cingit, & ostro,
Ire coronatos gaudens ad frena iugales?
Quantum Solis habent vultus, & pectora Martis?

Et agnoscitur à matribus Augustis

Nonne vides, Helena excepit, *quo vertice noster*
Crispus adest, iuuenemque simillima ludit imago?
Pictus arachnæo, spirans an vellere Consul
Textilibus portatur equis, veloque triumphat?
Roma dedit tanto numquam spectacula plausu.
O mihi si liceat proferre senilibus annis
Tempora; magne Nepos vt te cum flore iuuentæ
Debellatricem videam componere laurum:

Per sacram viam ducebâtur triumphi.

Atque Arcton Sacro domitam deducere cliuo.
Sed mihi sat Superi tribuent, quod sydere primo
Constantine tuas genitrix spectata coronas
Aspiciam, & ductos Mundi per gaudia currus.
Tu Constantinos coniux Augusta triumphos,
Imperioque Regi dominam cum videris Vrbem,
Quadriiugos currus iterum, laurumque videbis
Ad Crispi frondere comas. Tu vellera fuco

For-

Forsitan assyrio violabis, & arte magistra
Purpuream iuueni tunicam, trabeaque micantis
Aurea gemmifero iunges velamina textu:
Ornatuque suos victor cumulabit honores.
Dixerat, arridensque, oculis iam Fausta serenis
Parte alia lustrabat opus: tremefactaque visu
Sensit acerba suos contexere fila dolores. Cura, & sollicitudines Faustæ amantis Crispum.
Nam picturatæ simulata palatia telæ,
Et celsi Romana videt cœnacula tecti,
Ipsaque secretis penetralibus abdita curas
Mordet, & infixo gemitum ceu saucia telo
Expirans; mox aut iras, aut illa furores
Pascit vociferans; latuitque in stamine clamor.
Seruitio accurrunt famulæ, releuantque dolentem.
Illa oblita, amens, vnam se se odit amantem:
Tela odijs alget: calido tela ardet amori.
Tum verò ingemuit: *Nec me Lucina coloras,*
Fausta refert; *qualem Romani è culmine mundi*
Mortales immota videt Regina procellas.
Talis ego? & quondam luctusque, atrosque dolores
Immoritura super? sic me sperare iubebas
O' Helene, Pietasque viri? Cui regia mater:
Desine, ait: *nam causa mali contexitur. ædes*
Et Libitina quatit, mediamq. irrumpit in aulam. Mors Crispi, & funus.
Iamque per attonitam ducuntur tristia Romam
Funera, & extincta lacrymas dant vellera vitæ:
Aspice, quot luxere faces? procerumque ducumque
Quot campo coiere manus? audire supremos
Iam videor luctus, & lamentabile carmen.
Sed qui terga super vehitur, mollique feretro Primò non cogniti.
Heu pallens, haud nota satis mihi lumina condit.
Non habitus; gelidosque datur cognoscere vultus.

Huic

Huic certe iuuenile decus, florensque genarum
Nec dum tonsus honor: fronti non candor eburnæ
Non malis, deerat roseis non purpura labris:
Et pudor, & virtus fortes sibi vendicat artus.
Heu quantum rapiens iuuenem viridātibus annis
Maturo nondum cineri mors inuida condet.
Nam quid inhorrescis? concusso pectore pulsat
Quid mea corda pauor? totos tremor impulit artus.
Agnosco: dubiamque monent præsagia mentem;
Crispus agnoscitur, lugeturque ab Helena. *Hic mihi Crispus erit. video palloribus atris*
Dissimiles quamquam vultus, parilemq. iuuentam,
Et deformato certantem corpore cultum.
Heu periture nepos: heu natum lumine prono
Sydus in occasum, fugitiuaque gaudia Romæ.
Frustra humeris spolia ampla gerēs, victosq. Triones
Stamineus præcedit eques. sunt ista querelis
Nutrimenta nouis. Quantum sperare licebat,
Tecum Crispe cadet; numerosi laurea belli,
Gloriaque arescens tenui condetur in vrna;
Scripta est enim Crispus Tragœdia. *Vt noua Romanis quondam sit scena tragœdis.*
At meliora precor, Superique, Deusque secundet.
Sic effata gemit, vultum lacrimæque tepentes
Irrorant. Faustæ quoque lumina perluit humor
Crispi inopinatus aduentus. Leniturque humore dolor. Cùm limine portæ
Apparet subito, & Crispus conclauibus altis
Emicat. Addiderant iuueni cursusque, laborque
Decor, & species eiusdem. Accensos sudore genis & fronte rubores,
Ardentesque oculos, bellatoremque decebat
Cæsaries incompta; sed orbibus implicat orbes
Illa magis, geminamque leuans per tēpora nubem
Vmbrat colla, suo flauensque illuminat auro.
Attonitæ similis stetit vtraque: nescia fandi

Et

Et lacrymas oculis, animis memorabile textum
Excutit, ac læto vix credit fœmina visu.
Ille autem geminas veneratur, & incipit ore. Crispi oratio ad Augustas.
Veni, ait, *Augustæ matres, vt debita soluam*
Gaudia, victorem vos mecum agnoscite Regem,
Tu natum, tu Fausta virum. Maxentia pubes
Cæsa iacet: domitis Italùm terroribus ingens
Constantinus iter romanam tendit ad Vrbem:
Martia venturis aperitur Roma triumphis.
Dum pelago mihi bella tument. regna aspera ventis
Ingredior. Pontum ratibus. Tiberimq. domandum
Vallabo æquoreæ turrito robore sylua,
Et forti obstructos irrumpam milite portus,
Ibitis, amplexæ victricia Cæsaris ora,
Vos Vrbem ad dominam, terraq. mariq. patentem.
Dixerat. atque alacres tenuere silentia matres:
Lætitia obloquitur cordi, vocemque coërcet.
Tandem Helena: *O dilecte nepos, magniq. parentis,* Helenæ oratio ad Crispū
Insignes bellò quondam æquature coronas,
Expectata refers (mentes quamquam angit amãtes
Cura minax) aduersa meus nam condere bella
Flauius ignorat, quem cœlo allapsa tuentur
Arma, Crucemq. suos infert, ceu fulmen, in hostes.
Euicit, vincetque Deus, cui Flauia curæ
Prælia, & inscripto Labari sacra nomina signo.
Nos haud immemori referemus pectore grates.
Noctis in interitu sed tu quid, nuncia Solis
Stella velut, primos aperis Oriente nitores,
Sed longe à patrio fugiens petis æquora Sole?
Perge tamen quò te genitor, quòque ipsa canoris
Mouit Fama tubis. palmas per vasta legentem
Cærula nos sequimur votis: spectabimus vndis

Pôst reducem victis, rostrataq. serta gerentem.
Vix ea. cum iuuenis, *Capio mihi prospera*, dixit,
Crispus refert victorias patris. *Omina*. Tum Faustæ alloquio, responsa rogantis
Coniuge multa super, nocturni Flauia belli
Gesta refert. Vt signa canens in nocte profunda
Impauidus medijs Aurelius arserit armis,
Milite flammifero tutus, superisque cateruis.
Mœnia cœlesti ceu Veronensia telo
Ruperit, atque omnes Italùm tremefecerit Vrbes.
Implerat bibulas longis sermonibus aures,
Incolumique magis gaudet pro coniuge coniux.
Cum iuuenis diuersa petens iam vespere nigro
Accumbit dapibus, perfusaque corpora somno,
Inque reuersuros reficit languentia cursus.
Et iam lucifero properant inducere circo
Mane recurrentes spatijs accliuibus axes
Auroram extinctæ ludentem in funere noctis,
Ast vbi Sol pleno turgentem flumine lucis
Compulit ire diem; nihil ausa iugalibus Eos
Seque, & aberrantes immergit lumine currus.
Tũ quoque Crispus iter renouat, stimulãsq. citatos
Matutinus equos Insubribus euolat aruis.
Ticinus è Verbano lacu fluens. Mersa tuo Verbane lacu, mox rapta trahentem
Flumina, nec frustra pellucida vincere puris
Certantem crystalla vadis, & saxa rotantem
Ticinum fluuium & Vrbem. Ticinum, & populi superat cognominis Vrbem.
Inde subalpinis vndarum molibus amnes
Voluentẽ Eridanum, terrisque, fretisque minãtem,
Ac celeri fœcunda fugit campestria cursu.
De hac Paterc. lib. I Teque propinqua iugo, collesque oblita priores
De Dertona ambigitur, an scilicet colonia facta sit Condita Romanis olim Dertona colonis
Præterit: & gratos Cereri, dulcesque Lyeo
Trans

Trans campos, Ligurum saltus, montanaq. claustra
Intrat, littoreæ præceps illapsus arenæ,
Quà Genua vndosis dominatrix accubat oris.
Vrbs venerata mari, quæ frena ligustica longe
Fluctibus imponis: se seque ad littora curuas
Inclinare doces tectis sublimibus vndas:
Tu regis imperio, populos tu lege coërces,
Diues opum pelagi: pelagoque asperrima bella
Victrici tu gente feris. Nunc Flauia portu
Auxilia, & iussam moliris in æquore classem,
Quippe iter ad summas vbi iam cōtenderat Alpes,
Flauius, atque Italis exercitus astitit aruis;
Constantinus agris nemorum defecta Britannis
Robora, veliferas auris animare carinas
Iussit, & Oceano validas procedere pinus,
Tū freta ad Herculeas superare angusta columnas;
Nec libycos tentare sinus; sed mitibus austris
Tendere ad Italiam, & Ligurum se condere portu,
Donec Romani properaret ad ostia Tybris.
Dux erat, ac bello, pontoque regebat habenas
Romulea de stirpe satus (prima vnde Caorum
Stemmata, gensque vetus) Sardois Caius in oris,
Et Calaritanas illustrat sanguine sedes.
Ille tuis Flaui auspicijs, paribusque periclis
Arma parethonijs agitauerat impiger aruis,
Regnatosque vna perductus ad vsque triones,
Lenierat Batauos rector, Belgasque feroces.
Moliri tum iussus aquis naualia bella,
Velorumque alis currus per aperta volantes
Cærula: sublimes deduxerat æquore puppes,
Sed patris augusto deductum vertice sydus,
Crispus vbi, & primos ostendit littore fasces;

Genua Vrbs de qua per anticipationem temporum.

Constantinus classem paratam in Britānia Genuam mittit.

Cōstantinus in Ægypto pugnauit sub Diocletiano.

Crispus accipit classem à Caio, qui Legatus constituitur.

Ipſe tulit princeps ratibus noua frena regendis:
Caius obit partes, tamen imperat ille, ſecundas.
Et placido iam tempus erat dare lintea fluctu.
Incedunt zephyris ſpirantibus, ardua fracto
Æquore mobilibus ſurgant velut oppida pinnis:
Flamine vela tument: turgēt quoque flamina velis.
Vtque ſedens puppi fugientem Criſpus arenam
Spectabat; *Paſcunt auidos ſpectacula viſus?*
Caius ait: *profugiſque ſilens vaga lumina terris*
Fixiſti, ò Cæſar? tanto Prætoria luxu
Vallibus aut imis, aut collibus edita lucent.
Vix hæc rura putes virides diſcreta per agros,
At ſedis communis opes: Vrbemque feracem
Non intermiſſo faſtigia ponere muro.
Præcipitem ſaxis, cœloque marique minantem
Aſpicis hinc rupem: proiectaquè roſtra per vndas
Vertere flexa caput; liquidis, lapſuque ſonoris
Quæ ſcatebris rorant Delfinos humida portus.
Nec procul hinc tacitos fluctus ſinuoſa coronant
Littora. nonne vides, vt ſe conualle colorat
Penſilis autumnus, frondoſaque robora ſyluæ
Ornat, maturis oneratque rubentia malis?
Ima ſolo at tellus fœlix, montanaque retro
Attollens capita in nubes haud vlla furentis
Promptior eſt Boreæ glaciantes frangere noctes:
Mollibus atque auſtris hyemes experta tepentes
Brumalem grauidis fœcundat frugibus annum.
Tuque humus aprico ſemper lætiſſima ſole,
Citrus ab Heſperijs ſi quando auulſa colonis
Hoſpes ad Italiam, ſuſpectaque venerit arua:
Finibus eois ſi quando, & diuite gleba
Media ad œnotrias redolentia poma nouales

Genuæ ora maritima Orientalis inſignibus villis, & domibus frequēs.

Portus Delphinus, nunc portus finus.

Sylua è citris Limonibus, & malis Medicis.

Mittat odoratis, aurique simillima ramis;
Accipies mater virides vberrima plantas,
Insertæque ferax sobolis. Non altera tellus
Fronde peregrinas stirpes, florumque niuali
Argento, aut malis opulentior, induet auro.
Ipse procul ducet Nereus miratus odores,
Huc Tethyn, Thetidemq. rotis, populumq. natãtem:
Tritonesque, & monstra vadis excita profundis
Hæc circumfestis resonabunt littora conchis.
Quas lusit natura vices? hinc obuia cœlo
Culmina miscentur, subeuntque ad sydera montes:
Obiectisque illisa fremunt magis æquora saxis.
Oppida nec desunt, seruant quæ pendula rupes,
Condita seu valles, patrias aut aspera cautes:
Non fluuij portusque; accliuior ille Segestri: Nunc Sestrũ.
Ille Ericis sedes, Venerisque capacior implet; Portus Ericis: olim etiã Veneris, & Lunæ.
Cui gemina, scopulis vigilantibus, insula tutos
Angustans aditus, obseruat ad ostia portus,
Ne se fluctus atrox, ne turbidus inferat Auster,
Ne clausis libycus violentior incubet alnis.
Intus amica quies, defensaque lympha recumbit:
Aut prope marmorea sua murmurat oppida Lunæ.
Nec longe antra cauis resonant lapidosa metallis.
Tu quoque Roma, tuas quæ vestis marmore moles,
Saxa inter Libyes illusa coloribus, inter
Sanguinea Phrygiæ, calidæque ardentia Memphis,
Et viridi Eurota, glebisque resecta Lacænis,
Quæ Paron alba colũt, & quæ maculosa Chariston,
Montosæ lapidum crustis celebrabere Lunæ. Lunensia marmora celebrata in Italia.
Quin & decisis lucentia Templa columnis,
Et scenas statues, magnis decora alta theatris:
Ciuilesque domos semperque inuecta per Vrbes

 Ibunt

Ibunt diuitibus Ligurum noua marmora venis.
Hetruriæ Reges clari ante Romanos. *Finitima Hetruscæ iam radiis littora terræ;*
Itala regali quæ nulla potentior auro
Sceptra tulit quondam, donec Romana potestas
Belligeris domitum lustrauit cursibus Orbem.
Oppida rara vides: tamen huc aduerte, vetustis
Quà Glaucus profugas impingit, mœnibus vndas:
Arnus Hetruriæ fluuius in mare effunditur. *Arnus quà liquidas euoluit in æquora moles*
Tyrrhenos inter Rex florentissimus amnes.
Ille tuis sortitus aquas Tiberine gemellas,
Arida maternæ lactescit ad vbera rupis:
Qui ex Apennino, vt Tiberis, effluit. *Fontibus epotis mox, & torrentibus vndis*
Pascitur, & fluuios per saxa per arua rapaci
Latior ore vorat, det amico vt pabula ponto.
Sed prope qui stagnat, pelagoque, & flumine portus
Antiqui nondum statio celebrata Liburni,
Densat vela frequens, vel inubrat classibus æquor.
At perhibent (nec vana fides) venientibus annis
Liburni portus insignis à Magnis Ducibus Hetruriæ constructus. *Has fore Tyrrheni sedes ad littoris oram,*
Quò puppes zephyris implentes vela secundis
Diuitias, vtriusque ferant & munera solis.
Vnde etiam Hetrusco turgentes Marte carinæ
Mediceæ triremes victorijs nobiles. *Longa per arsuros armorum incendia fluctus*
Dispergant, prædamq. graues, famamq. reducant.
Vos magni per bella Duces, per gaudia pacis,
Cura quibus regere, & Tuscos tum vertere frenos,
Indomitis faciles sulcate triremibus vndas,
Cunctaque se circum medias fundentia terras
Cærula. Quisquis erit contra tunc barbarus hostis
Aegæo, Cyprioque fremens, Libycoque profundo,
Sæpè indignatus frangi: sociosque natantes
Sanguine squamigeris escam descendere monstris:

Capti-

Captiuasque trahi, manicisque, & pondere ferri
Ire catenato laceras cum remige puppes;
Aspera nequicquam, coluber ceu vulnera passus,
Attollet capita, & rabidas coquet igneus iras.
Itala victrices tellus venerabitur alnos.
Plura loquuturo surgentibus orta procellis
Dira superuenit, tum noctis inhorruit vmbris
Tempestas, tumidisque vias obsedit aquarum
Montibus, aut imas depressit in æquore valles.
Nubila dant imbrem, fluctusque ad nubila tendit:
Et minus imbre madet puppes, quàm nubila fluctu.
Ipse aderat pelago cedentibus africus austris:
Vrgebatque in saxa rates; ni circius algens
Turbine nimbosæ glomerasset flabra ruinæ:
Inque latus transuersa fremens, scopulisq; relictis
Nauita conuersas egisset in alta carinas.
Ventorum nec sæua duces audire vetabant
Arbitria, incertoque fidem perquirere ponto.
Ergo nec hetruscæ, latiæ nec littora terræ
Vlla vident. Trans Circæis iuga consita lucis
Caietæque arces, diuersa in cærula longe
Abreptas seu portat hyems, seu vortice puppes
Torquet, & allidens lacerat, populataque frangit
Robora. Cum tumidi paulum sedère fragores:
Et moritur motura leues tamen aura tumultus.
Baianos tua Crispe sinus iàm tuta procellæ
Puppis habet. subeunt aliæ, sparsæque per vndas
Conueniunt, ac nota ducum vexilla sequuntur.
Saepe malo speranda salus. Maxentia portu
Lucrino, & stagnis exercita classis Auernis
Stabat, & insidias pelagi metuenda timebat:
Nec dum sulcato deduxerat æquore Martem.

Coorta tempestas classẽ dissipat.

Crispi classis vltra ostia Tiberis pellitur ad littora Cãpaniæ.

Vbi semper classis imperatoria inferi maris manere solebat.

Dux erat Aufidius romani antiqua senatus
Progenies; sed corde fides abitura manebat.
Dux classis Maxentij in hostem inclinat. Quippe sagax rerum, fractoque auersa Tyranno
Mens sibi confertas prodendo, & sontibus ausis
Designabat opes, meritos & Consul honores.
Hæc adeo pensantem animis & multa coquentem
Tullius affatur, qui proxima iura ferebat
Legatus, celebremque freti per classica palmam.
Tunc ait: *Expendisnè, probas necdũ optima ductor?*
Eodemque Legati oratione perducitur. *Fluctuat ecce metu classis, quòd Flauia circum*
Mille per obsidium componunt vela carinæ.
Feruere iamque salo pugnas; & claustra reuelli
Aspicies, nostris & aquas ignescere flammis;
Et dubitas, quo bella trahant iurata regentem?
Quin potius, cui sceptra Deus, cui debita votis
Asseruit miles, Regis venerare domantem
Terrasque, fluctusque manum. Te, munere classis,
Crispus ad Augustum, sperataque præmia ducet.
Dixit, & ambiguos deiecit pectore sensus.
Iam vorat Aufidius fasces, emptasque curules:
Iamque oratores humili per cærula cymba
Classis Maxẽtij deditur Crispo. Ire decem, dominâque iubet cõscendere puppim,
Et Crispi imperia Flauique reposcere iura.
Hi mandata ferunt. Tunc & tabulata biremis
Celsa super Crispus, turmas alnosque refectas
Ire iterum pelago, remisque instare iubebat.
Legatique aderant: & fando maximus infit.
Crispe tibi, genitor capiat quæ munera Cæsar,
Deferimus, si dona placent placitura parenti.
Munera classis habes. Male tẽperat ista Tyrãnus
Aequora. Cedat aquis, Roma qui vindice terris
Pellitur. egressa è portis iam Roma parentis

Con-

Constantini acies patefacta ad mœnia ducit.
Nos tua gens sequimur, prædamq. dicamus opimã.
Vix ea. Cum lætus Cæsar: *Vos diuite portu*
Fertis, ait, *prædam; qualem non gemmifer vndis* Crispi accipiẽtis oratio.
Oceanus, genitrix non purpura parturit ostro.
Accipit hanc, reddetque opulento fœnore Cæsar.
Me prædem Dux, miles habet. componet ouantem
Laurum Roma Patri: vobis sed congeret aurum.
Sic ait. Aufidiumque vocat, laterique, refusa
Hærentem spe rursum onerat, laudatq. regentem;
Visit & oblatam Lucrino in littore classem.
PROVEHITVR studijs hominũ, quem prospera firmãt,
Duxerat excussis Nomadum digressus arenis Legiones ex Africa aduectæ pro Maxentio.
Fortè Valens iussas acies, & proxima tutis
Insedit castris accliuia rura Veseui.
Auxilio sed enim Maxentius arma ciebat:
Ac Tiberi metuens Libycis nudauerat oris
Indefensa suo Maurusia militeregna.
Hæc adeo venisse ratus sibi Flauius arma,
Explorare fidem, solidamque obtundere donis, Crispus de traducendis ad se Africæ copijs cogitat.
Ante omnes tentare Ducem, vulgique labantis
Pectora, si qua forent, auro resonante mouere
Imperat. It solers opulenta exponere fando
Munera, & incertas Caius versare cohortes.
Ille etiam miles bellantis ad ostia Rheni
Tecum prima Valens paribus tolerauerat annis
Vulnera, & hiberno glaciata cubilia cœlo.
Vt stetit ante Ducem, veteri iam notus amico:
Tu quoque noster eris, dixit, *neque bella gerentem* Caius amicus duci copiarũ Africæ persuadet vt Crispo se dedat.
Flauia iurati vox vlla morabitur oris.
Nescius immanis iurasti in verba Tyranni;
Nunc Orbem sequeris victricia signa sequentem.

Vsque adeo ignotis seiungitur Africa terris,
Solis & alterius flagrantem separat annum,
Rumor vt ausoniæ, stragesque immensa ruinæ,
Excidij non aura tuas peruaserit aures?
Nam tu quas Aquilas, quæ tu Maxentia castris
Nomina prætendis? per vulnera mille Tyrannus,
Crede, infœlicem vomuit iam pectore vitam?
Tu dominos fasces, acies hic fingis inanes?
Noster inoffenso domuit Germanica bello:
Gallica tum pressit: mox Itala regna subegit:
Nec potis est Romam Cæsar penetrare vocantem?
Claustra remoliri tremefacti abiegna Tyranni,
Atque acies abolere tuas? Tentoria mortis
Hæc fuge: vince Valens Crispo, cui pugnat in hoste
Aufidius. Pudor est, sociorum exempla sequutum
Vincere? si pigeat, iubeo, tibi fidus Achates:
Desere labentem, ne lapsu inuoluat eodem.

Valens Crispo volentes legiones tradit.

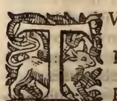
Dixerat. astantique Valens assensus, amicis
Inclinat votis. Quippe & commotus agebat
Miles, & impatiens raptæ stipis, aucta minanti
Voce reposcebat sudoribus æra diurnis.
Ergo vbi certa vident mutati præmia belli,
Auellunt Aquilas, & Flauia signa reponunt.

CON-

CONSTANTINI
LIBER X.

ARGVMENTVM.

Crispo ingresso Neapolim, post epulas Vesuuianum incendium exponitur. Tum improuiso nuntio Perusinæ obsidionis cum delectis cohortibus mouet in Hetruriam. Vnde Romulus accitu Maxentij Romam versus discedit, exceptus à patre iam sacrificaturo. Cui, post censum exercitum aduectas secum copias enumerat, ostenditque.

TV quoque formosæ dominata Neapolis oræ — Vrbs Neapolis fauet Cõstantino.
Deijcis effractis Maxentia nomina saxis,
Et turpes simulacra ruis referentia vultus,
Regis atrox excussa iugum: tum Flauia iustis
Legibus imperia, & mites amplexa coronas;
Inuectusque subit pacatam Crispus in vrbem.
Anteibat sublimis equis delecta iuuentus, — Equestri põpa Crispus in Vrbem inuehitur.
Ornatæque vias implent longo ordine turmæ.
Pars lucent sagulis, chlamydesue, aut picta decoris
Stamina cingebant humeris: pars arma coruscant,

Attolluntque leues elato vertice cristas.
Ipse inter belli proceres, vexillaque Princeps
Fertur, & intexto trabeam discriminat auro,
Et multum de patre gerens. Tum densa cohortes
Effundit legio. non ære latentia membra
Horrificas habuere minas: non fusa per aurum
Blanda lacessito cedebant lumina soli:
Et flammæ galeis, clypeis se fulgura miscent.
Haud impar infertur eques, cui plurima dorso
Purpura, fulgentesque habitus, cui lucidus ambit
Mẽbra chalybs: sonipes squamis atque ęre coruscis
Mobilis effigiem gaudet simulare metalli.
Miranturque omnes, turbis ciuilibus implent
Sublimes quicumque domos: quicumque patentes
Obsedere vias, atque altis pendula pinnis
Culmina: & obtutu florentia principis vno
Ora legunt, similemque putant astare parentem.

Non fine illustri exercitu.

Et frequẽtia Ciuium.

Parietibus stabant, opibusque ingentibus ædes;
(Nunc vbi regales abeunt in nubila moles)
Tecta ferebatur populus quæ regia quondam
Struxisse; imperij postquam Cumana remouit
Arbitria, & dominas vrbis tractauit habenas.
Marmoreis ibi vasta nitent cœnacula crustis:
Aut solidis lapidum glebis, phrygijsque columnis
Ardua tolluntur: cameris suspensa relucent
Conuexo crystalla gelu: seu clarius aurum
Consertis trabibus laqueatas induit aulas.
Hæc adeo festis celebrata palatia mensis
Crispus adit. venere duces, procerumq. potentes:
Accumbuntq. thoris, quæ purpura vestit, eburnis;
Et prasina aurato velant, & ianthina textu
Serica, villosi quin versicolora tapetis

Regia domus qua excipitur Crispus.

Licia

Licia calcantur, si quà virgatus ophites
Defecit, neque candet onyx: non secta laborant
Saxa pauimentum, maculæque ornare iacentes.
Iamq. ministra epulis mensas onerare iuuentus, Solemne epulum Crispo datum.
Exceptisque auro dapibus, quas educat aër,
Quas syluæ, quas rura dabant, quas æquora condût.
Tum desusa cadis generosa inferre falernis
Pocula, nec rubris cedentia vina pyropis.
Lætanturque patres, domino se digna recenti
Munera campanis opibus, tectisque superbis,
Et cumulasse pares noua per conuiuia luxus.
Iamque expleti omnes missus odere supremos,
Et segnes oculos dapibus, mensisque secundis
Auertere manus; Cùm discumbente corona
Crispus ait: *Cunctis saturatam pascere mentem* Discendi cupido semper opportuna.
Discendo tam dulce reor, quàm viribus ægris
Instaurare cibos, & opimæ gaudia mensæ.
Ergo quis, ò ciues, huc vestri antiqua Vesæui,
Atque alijs forsan seruata incendia seclis
Euoluat patrij referens miracula montis?
Me quoque versat amor tãtarum agnoscere fontes Quam præsefert Crispus, vt causas Vesuuiani incêdij audiat.
Flammarum, & vastis fomenta inclusa cauernis;
Insonet vnde ardens olim vapor: vnde flagrantes
Hausta vorent facibus torrentibus æquora rupes.
Quod si æstus natura premit, montisque recondunt
Claustra reluctantem saxis pendentibus ignem;
Proxima littoreos pelagi cur oppida fluctus
Sed male tuta bibunt? cur vidi insidere dorso
Accliuis castella iugi? terraque feracis
Vndique baccatam vicis agrestibus oram?
Non veniunt secura truces in fœdera flammæ;
Erumpent olim miseri cum strage coloni.

Sic

Sic ait. at contra facundo Liuius ore,
Vita quaterdenos cui bis numerauerat annos,

Campani Senis narratio de Vesuuiano incendio.

Natalesque dedit flammarum accedere causas:
Vulnera nostra cupis, versumq. agnoscere Princeps
Littoris ingenium, dixit; *quod Liber amœnis*
Vite racemifera gradiens diuiserat aruis.
Nam proauum memini digito signare Veseui
Triste supercilium populataque culmina rupis,
Dicentem: Referes audita nepotibus olim,

Tito Imperatore Vesuuius flagrauit.

Ipse ego disrupto quæ vidi incendia monte,
Pacatum Romana Titus cum Cæsar in Orbem
Iura dabat; populis effuso largius auro.
Qui pius ignifera pensauit damna ruinæ,
Atque inopes iussit procedere mitiùs annos.
Seruantem ex illo spectas mala signa Veseuum
Ferali defixa iugo. Nam sole tepentes

Post illud incēdium pars Vesuuij versus mare inculta & sterilis.

Margine ab occiduo pelagi quà tollit in auras
Prodigiale caput; lapidosus, & aspera terga
Infœcundus ager, nullo discrimine raptis
Arboribus, frugumque satis, pecorumq. magistris
Nudus, inops squalet, semiustis horrida saxis
Se tantum, ac dumis tellus conuestit acutis.
Hic vbi ver ante assiduum fœlicibus aruis
Perpetuos flores, fœtusque autumnus alebant;
Et cum populeis se crederet hospita syluis,
Pendula purpureas vindemia cinxerat vuas.
Sed tu disce, ferat tantis vnde ignea pestis
Nutrimenta rogis: quì se se erumpat apertis
Tænareus vapor, Alecto expirante, cauernis.

Descriptio incendij Vesuuiani anni 1631. per anachronismum

Principio mugire solum, rupesque gementes
Faucibus exululare cauis, & nocte profunda
Murmura misceri, questuque simillima rauco

Ima

Ima laborantis percurrere viscera montis. Primus montis fremitus.
Terra dehinc tremere & crebro discussa tumultu
Instabiles agitare sinus. Ea prima futuræ Dein terræmotus.
Tentamenta dabat moles diuulsa ruinæ.
Eluctata diù sed turbinis ira tenaces.
Emouit tandem scopulos: adituque recusso,
Qua minor obstat apex, & porta facillima, rupit
Impulso cum monte diem. tonuere patentis Deinde aperto monte tonitrus.
Ora iugi, & crebris dissultant nubila bombis:
Aequora subsidunt pauidis tremefacta procellis.
At tellus siue illa metu, motuque latentes
Ambiguo fugeret flammas: siue illa trementis
Aëris illisu, & moti vertigine montis,
Nutabat magis, ac penitus compage reuulsa
Frangebat resoluta suæ caua pondera molis.
O' mea Partenope, ò Siren oblita canendi
Non gemitus, luctusque atros, non vlla doloris
Argumenta premis. totam lymphata per Vrbem
Extremos sine morte rogos, & funera lugent Circumiens terræmotus.
Agmina; mobilibus similes, lapsumque timentes
Iactabant cum tecta domus: emotaque Diuûm
Delubra, atque arces, & mœnia victa patebant. Et fuga Ciuium.
Iam ciues tumulum lapsuris molibus Vrbem
Moliri, casusque rati pendere supremos,
Marmoreas ædes, luxuque instrata relinquunt
Limina: & aprico viridantes gramine campos
Insedere: alij pictis tentoria velis
Intendunt; septis veluti formidine castris
Luctantem cœlo, flammataque bella cientem
Tentarent iterum succendere Marte Vesæuum.
Sed maior vis monte furit: populosque coactos
Multiplici terrore quatit. Nam turbine denso
Hor-

Cinis, & fumus è iugo emissus.

Horrificos cineris, piceosque bituminis atri
Eructat, fumiqueglobos. stetit ardua primùm

In arboris speciem.

Arboris in speciem, pinusque simillima nubes:
Caudice cui longo ramosa cacumina pandit

Et conglobatorum montium.

Planus apex: vasto in cœlum dein vertice creuit
Caucasus. aut veluti aggestis se montibus Alpes
Agglomerant: cineris, mixtæque volumina noctis
Sic alia ex aliis emissa flagrantibus antris,
Rupibus Oetæis Rhodopen, aut Pelion Ossæ,
Atque Athon impositos imitãtur, & Alpibus Alpes.

Nubes cineris scissa domos, & tecta insedit.

Iam scissi volitant cineres, & culmina rupis
Et vicina super circumstetit oppida nubes,
Atque increuit onus tectis pluuiale vetustis.
Subsedere trabes, passimque oblita paterni
Roboris ad terram sese tabulata dedere.
Inde domos agmen intrat cinerale patentes,

Cum saxorũ grandine.

Ingressuque premit. cùm sæuior ingruit imber,
Et grando laceras heu saxea perculit ædes.
Quippe inter primos piceæ ferruginis æstus
Ecce imas cautes magni fundamina montis,
Auulsasque iugo silices, scopulosaque terga
Telorum ceu flamma opifex torquebat in auras.

Quæ è fundo montis magno impetu effundebantur in omnẽ partem.

Iam vaga dissultant, lapidosaque viscera fundo
In nubes proiecta volant, & nubila frangunt:
Mixtaque pumicibus scabris, reuolutaque fumo
Pars liquefacta fluit: salientibus obuia saxis
Ante iugi patrias, in mutua vulnera, fauces
Pars cadit, immugitque fragor: pars æmula raptas
Portat in astra faces. sed ponderis impete verso
Omnia præcipitant rigidis crepitantia glebis:
Non secus excussæ neruo resonante sagittæ
Celsa fatigato subeunt ad nubila ferro,

Be-

Pennigeroque leues reuolant in funera plumbo.
Sic lapidum montana ruit, latèque flagellat
Oppida tempestas. emouit cardine postes,
Proiecitque fores: irrupit fracta domorum
Culmina: non armenta boum, non lustra ferarum
Tuta latent: oppressa graues gemuere procellas,
Atque vnà pluuias ad littora currere moles.
Sed tamẽ hæc parcè querimur; nãq. ipse profundo
Murmure, fulgetrique alis, tonitruque sonoro,
Vesuius, & structa in tumulos prælusit arena
Hactenus: atque lapis cecidit, ceu tessera ludo.
Nunc ignis, nunc terror adest: mundique ruinam
Eructans totis mons obluctatur Auernis.

Maior tempestas in meridie.

Ergo vbi iam mediũ curru sol presserat orbem,
Extinctum subito nox intempesta recondit.
Ipse dabat tenebras mons igneus. oblita fumo
Nubila fuscauere sinus, nimboque retorto,
Funestaque diem fugientem amplectitur vmbra
Tartaream turbo inuoluens caligine noctem.
Cum luxere iugo, sed vincta horroribus atris
Flumine turgentem ruperunt lumina nubem.

Primo fumus atræ nubes, & tenebræ.

Flumen erat, flammis quod se torrentibus, alto
Vertice deuoluens aluere bitumina mixto
Sulphure: sulphureusque cinis, cinefactaque saxa,
Lentaque nitrosæ pauere incendia massæ,
Pellat vt ardentes arsura in cærula fluctus.
Flammifero qualis Phlegeton se turbidus æstu
Tenareis infert campis: tumidusque per ignes
Torret auernales vndanti vortice ripas.
Sic quoque fontanis missum fornacibus amnem
Mons, specubusq. vomit. Delapsus ab aggere summo
Precipites siue ille rogos, siue ille fragosus

Tum flumen ignis se è vertice deuoluit

Fluuius igneus delabitur in planiciem.

Rapta supercilia, & feruentes igne procellas
Deuexo, aruorum contorquet ad æquora, cliuo.
Audiuere procul pauidi, & videre fluentem,
Auditur nec deuitatur. *Seque exertantem facibus, fremituque minantem.*
Semita nec datur vlla fugæ: dubitantq; tremuntq;
Incertique hærent, fugiuntque, petuntque penates,
Amplexi teneros, vlulanti coniuge natos.
Mercibus insidunt alij ceu tuta per aurum
Vita foret, nec auarus opes consumeret ignis.
Pars celerat, frustraque metu comitata volantem,
Ocyus inuentis rapitur demersa procellis.
Flammatis namque auxilijs animosior amnis,
Nec iam se claustris cohibens, pelagoque patenti
Latior, & labens vllo sine margine ripæ,
Fluuius igneus in septẽ riuos scinditur. *Mox tamen in partes abscinditur. Abscidit vndas*
Ignotas veluti, septemque per ostia Nilus
In mare tantarum vix molem effundit aquarum.
Sic quoque turgentem fluuium iam vertice montis
Cernere erat late incensis extante fauilla
Fluctibus, & totas sorbentem gurgite rupes.
Hunc quoque fluminei vaga per diuortia cursus
Septenis impulsa vadis montanus in arua
Fumiferas torquens spumas Vulcanus agebat;
Finibus & riguos fluuialibus impulit ignes.
Iam cliuosa tument; syluæque, & naufraga circum
Oppida mersantur facibus. pagana per agros
Pagi, & oppida subito pereunt. *Tecta quibus tellus aluit fœcunda colonos,*
Flamma repente vorat: Fugiens sic lumina fulgur
Præterit: vt periere omnes, hominesque, feræque
Errantesque greges. Hausit delubra, domosque
Ignis edax: trepido ceu terra excussa tumultu
Cum patet, ac subito montes abscondit hiatu;

Ad-

Aduenere simul, fragor imus, & alta vorago,
Et tremor, & raptas, mersæque in tartara moles.
Sic absumpta cadunt. fluitans strepit igneus amnis; Fluuius igneus fertur in mare.
Cunctaque vorticibus subeunt, oculisque recedūt,
Aequorei curuata sinus ad littora, qua se
Parthenopæa vadis veluti cratera marinis
Implet, & obliqua pelagus circumdat arena.
Stabant Pompeij veteres, atque Oppida (sedes, Pompeij, & Herculanum pereunt.
Nomen & Herculeum) dilecta salubribus auris,
Mitibus atque vndis, placido liquidissima cœlo.
Hæc quoq. adusta rogis torrentibus, obruta nimbo
Puluereo, & cinerum ingestis latuere sepulchris.
Pars tamen, aligero qua cursu ardentia vicit
Flumina, consumptos iterum consurgere muros
Vidit, & externos noua mœnia quærere ciues.
Forsitan, & seris si quando incendia lustris
Eructans iterum patefecerit ora Vesæuus,
E cinere attolli rursus, vitamque calentem
Ducere ab extinctis dabitur per secula flammis:
Cætera quid memorem castella rogalibus vndis;
Vndosisque immersa rogis? vicinia fleuit Quantum in vicinis locis excreuerint ignes, & cineres.
Ciuica desertos pagis abeuntibus agros:
Nec nisi putre solum, fluuio consumpta rapaci,
Quà celsæ capita extulerant euanida turres.
Tu quoque supremas tremefacta Neapolis horas Ignis fluens Neapolim versus, & repressus.
Ingemis, vt gemino resonantem flumine cladem
Sensisti, & furias allabi in tecta fluentes.
At prohibente Deo cohibent properantia cursum
Excidia, incedensque fragor. tamen igne cadenti
Tecta cadaueribus squalent fumantibus arua.
Arboreis viduata comis; non vitibus vllis
Non ea frumentis, syluis non apta ferendis.

 Ast

Ast alibi eluuies discretis feruida riuis,
Acrior obijcibus raptis, flexisque viarum
Incita mæandris, tumido maris æquora saltu
Irruit. Vndantes gelidarum arsistis aquarum
Igne superfuso caueæ, veterique fugastis
Tyrrhenam statione Thetin; cum versa videret
Igniuomis sua regna fretis: & flumine lapso
Fulminis in morem, iaculatum ardescere pontum.

Aquæ effusæ è Vesuuio Nolam versus.

Sed parte ex alia, Pœnis quà Nola trophæis
Vestit adhuc memores per aprica noualia muros,
Cautibus excussæ traxerunt flumina lymphæ.
Mons tumefacta gerens distentis viscera flammis
Prægelidas iungebat aquas; discordia mixtim
Doctus inaccessis elementa recondere fibris:
Et facibus lymphas, incendia pascere lymphis.

Causæ, cur aquas mons effuderit.

At postquam æstiferis efferbuit ardor ab antris
Carceris impatiens, ac spiramenta reclusit,
Abrupitque aditus per summa, per ima calentes,
Liberior motis se miscuit halitus vndis
Igneus, impulsuque fugam leuiore latentem
Ductilibus laxauit aquis; illæ agmine denso
Prosiliunt; nouus, & fratri non flumine dispar
Nascitur Eridanus: bibulisque occultus arenis
Quos longum sitiens brumales hauserat imbres,
Pabula quæ tellus, quæ præbuit humida Pontus,
Cuncta vehit; syluas immanibus ille natantes
Versat gurgitibus: miseris vagus ille colonis
Exitium, gregibus stragem molitur, & aruis:
Flammaque fumosis interfluit horrida riuis.

Causæ, cur Vesuuius flãmas emiserit.

Nec labor est similes flãmarũ exquirere causas.
Quippe olim exustis quod rupibus excidit ignis
Interiora iugi vasto suspendit hiatu:

Et ſcabræ innumeris aulæ patuere cauernis.
Hæc adeo vapor, ac tenuis conclauia ſeruat
Spiritus, & prima ducens ab origine flammam
Peruolitat: ſeſeque irarum accendit in æſtus,
Natali montis gremio quod vincla coercent
Nondum expirantem cœlo, nimiumq. morantem.
Verum vbi ſe clauſus patrijs calor auxit in antris,
Feruenteſque acuit vires, cæciſque latebris
Quò magis arctatur, magis æſtuat: & ſibi iunxit
Sulphura, & occultis accenſa bitumina venis;
Tum vero accitis opibus violentior ardet,
Mox & ſumma quatit flãmis iuga: donec apertum
Fecit iter, domitoque exultat in aſtra Veſeuo;
Inſequitur tonitru, feſtumque tonitrua fulmen.
Vos quoque venturi longæua in ſecla nepotes
Difficiles noſtris aures ne fingite dictis;
Digna fides. ſtrepitus inſanaque murmura montis
Teſtantur longe, duplici quos Adria fluctu,
Dalmata ſiue tuis, ſiue Appule verberat oris:
Picentes Recinæ colles, Peruſinaque Tuſci
Mœnia. pugnaceſque rati concurrere gentes
Et ruere exciſas vrbes: aut Marte propinquo
Arma inclamantes duxere in prælia ciues.
Quid raptos dicam cineres, cœloque fluentes,
Quà ſimul aduerſi diſcordia flamina venti
In cunctas vexere plagas? Non eurus ab ortu,
Depreſſoque auſter pluuialis cardine mundi
Defuit: aut ſcythico boreas, aut africus antro
Erumpens libyco, zephyruſque ad terga fluentes
Tunc alas hibernus agens. Hi protinus æquo
Infeſti lacerant cinefactas turbine nubes,
Et partem ſibi quiſque trahit. nebuloſa feruntur

Exhalationes calidæ intus clauſæ, & auctæ ignem excitarunt.

Fremitus mõtis longiſſime in alijs terris auditus.

Vẽti eiectum cinerem in varias mũdi plagas detulerunt.

Fragmina, liuentique pluit fuligine cœlum.
Iam Libyci pennis Bizanti ad mœnia vexit
Quo cinis effusus perue nerit. *Ostentum ferale cinis: boreaque rigentis*
Dispersus furijs Nomadum cumulauit arenas.
Obstupuit difflante noto, descendere nimbum
Dalmata puluereum: totis & Apulia campis
Extingui pluuio miratur pondere messes.
Ad calabros zephyrus populos, violentior eurus
Pellit ad ausonios: auraque hinc, inde frementes
Impleuere sinus Europæ: aut feruere pontum
Imbre superfuso, & tumidos canescere fluctus,
Seque super cineres iactant equitare natantes.
Tu quoque solemnis magna ad Circensia pompæ
Quod accidit Titiano incendio, nō nostro æuo. *Spectatrix dum Roma sedes, æstiua theatris*
Obtendi non vela cupis; discedere solem
Et caliganti trepidum noctescere velo;
Tum verso cineres illabi, & tristia ludo
Certatim portenta doles. Gens alba togatæ
Vrbis inhorrescit ceu tegmine velleris atri
Induci caueam: turpique sedilia monstro
Deserit, & palmas caligine mersa curules.
Montis at incertos audax non incola motus
Amor paterni soli, quo, & eius fœcūditate incolæ retinentur. *Formidat; concussa malis, neque pectora languent:*
Non extinctus amor patriæ non cura recessit:
Externisque suos renuunt mutare penates,
Quamquam inclinantes flammaq. vndaq. laboret.
Hic molles veris comites altissima Cancri
Spicula, & humentis frangunt gelidissima Capri;
Decernuntque vices, gleba quibus vbere tellus
Floribus, aut pomis, aut messibus impleat annum.
Largius hic seu blanda quies, seu fusa beatos
Copia per campos prohibet discedere ciues,
Sacra-

Sacrauitque tuo plures Campania bello.

Non bene desierat supremas fundere voces Eloquio mulcens procerumque, & Principis aures Liuius, in medios cætus, aulamque silentem, Cum se se adueniens longe, nouus intulit hospes Pallidus, atque artus lacero velatus amictu. Vt stetit ante ducem: *Princeps accumbere mensis Atque hilarem*, dixit, *gaudes dare lucis honorem; Castra tuos lōginqua premunt. Perusina tuentem Mœnia Dalmatium, Germanica Romulus arma Deducens Aquilone ferit. Captiuus agebam Sarmaticos inter, ferroque onerante, maniplos, Postquam improuisa rabies me barbara pugnæ Perculit. in tenebris sed vincla tenacia rupi, Seminecem reddo patriæ. Cœleste Tonantis, Et Labari signum non expugnabile testor, Me forti certasse manu, nec vincla tulisse Indecorem: longèque abitus tentasse fugaces, Vt repetā bella incolumis. Tu, magnus ad Vrbem Dum subit ausoniam genitor, tyrrhena cruento I, tecta obsidio dissolue, hostemque tenentem Prorue. Libertas victorem, & vita sequentur, Illa obstricta gemit, mortisque hæc faucibus hæret.*

Conuiualis lætitiæ conuersio.

Obsidio Perusiæ narratur Crispo.

Iusta fides aderat dictis. Nam signa sequentem Flauia, Campanæque ducem cognouerat alæ Crispus, & emerito donatum viderat auro; Assensuque omnes circum, fremituque dolebant. Ipse magis dignas se principe concipit iras, Vlcisci patrias acies, aut sanguine clausum Pandere certus iter, seque immersare periclo. Emicat arma vocans iuuenis, dapibusque remotis Ardentem cinxere duces, & fida ministrant

Crispi virtus.

Consilia, inque vicem capiunt, & iussa capessunt.
Continuo Libyæ audaces in classica turmas
Copiæ ductæ à Crispo aduersus Romulum.
Imperat ire Valens, percussaque pectora Marte
Sollicitat. tædet pelagi, quos classe regebat
Caius, & æquoreo portantes prælia curru
Puluerei versare iubat discrimina campi.
Mittit & Aufidius leuibus delecta carinis
Agmina: testaturque fidem, neque bella moratur
Parthenopæa manus. vim fortibus ingerit ausis
Non segnis cuneos præuertere Crispus euntes,
Iamque tuos animo meditatur Romule clades.
Romuli Perusina obsidio.
Ipse quidem, postquã duxit per culmina vallum
Romulus, iliceas Perusina in mœnia turres
Tormenta muralia veterum.
Struxit, & opposito percussit ab aggere muros
Arietibus crebris, ac roboris ære trabalis:
Loraque magnarum vertigine tensa rotarum
Tela intorquebant tormento excussa tonanti.
Tum scalis, gradiensque acta testudine miles
Aërium tentabat iter, si qua impetus hostem
Luctantem contra, flammasque & saxa rotantem,
Aut inclinatæ fastigia vinceret arcis.
Forte impulsa dedit moles turrita ruinam,
Muralesque aditus trepidam patefecit in Vrbem,
Romulus oblatæ commotus imagine palmæ
Crastina per lapsos mandat certamina muros:
Victorem tumido se barbarus ore ferebat.
Maxentius reuocat Romulum ab obsidio.
Ecce autem latijs referens se iussus ab oris
Improuisa tulit Marius mandata Tyranni.
Vltima quippe tremit Maxentius; arma videbat
Constantina suis quod iam succedere castris:
Ac vespertinæ voluens mala vulnera pugnæ
Nati absentis opes, arctoaque signa vocabat.

Nam

Nam quid ab hetruscis surgentem motibus vrbem Causæ reuocandi ad Vrbem à Mario expositæ.
Romulus incassum fossis, & inutile bellum
Clauderet? At Roma imperij cor, vnde patentes
Spiritus in terras, vitæque effunditur ardor,
Occidat interea prædonibus icta Tyrannis?
Depascit morbi cum viscera torridus ignis,
Quis curat gelidis perfusa liquoribus ora?
Aestifero sedes animæ feruore calentes
Respuit? obsidio imbellem discludere pubem
Quid iuuat, immanem propiore Typhoëa dextra
Si metuo, & stricto ferientem pectora telo?
Huc adsit regno incolumi quicumque tuetur
Me stantem, ac mecum dominæ Capitolia Romæ?
Tu vero absorptus rapido ceu vortice belli,
Emergis, teque ipse rapis? tu redditus auris
Romule rursus abis, oculos lusure paternos?
Linque hostes: mihi victor eris, cum veneris. arcet
Bellica quem virtus, reuocent mandata parentis.
Hactenus edixit Marius, pauidique renarrat Dubitat tamen Romulus de discessu.
Iussa patris. Stetit ambiguus, neque verba resoluit
Romulus. Vt canis vmbroso venatica saltu,
Cum tenet occultæ latebrosa cubilia capræ,
Instat hians lustris: vibrataque sibila longe
Forte feras lacerare vetant. fremit illa, nec audet
Intempestiuas domini perrumpere leges,
Spernere nec prædas, auidosque eludere morsus.
Non aliter iuuenis venerati ad iussa parentis
Hæret, & hinc æquis emollit pectora dictis:
Hinc raptas queritur palmas, repetitque morātes.
Tandem ait: O' *noster vitaque, viaque per omnes* Romuli ad Marium responsio.
Anfractus, casusque comes, quid ab hostibus arces
Nuncius exitiale malum? laudemque decoram,

Victri-

Victricemque meo remoues à vertice laurum?
Vincebam; tu pressa metu, vinclisque, fameque
Agmina dissoluis. Annis sed inertibus hostis
Viuat, vt incolumes per me pater exigat annos.
Quid potius firmat bello mihi prospera virtus?
Nulla moror, quæ Roma tibi iam tradimus, arma.
Cõsultat Romulus de dimittẽda obsidione.
Dixit. & extemplo tentoria ad intima fortes
Iussit adesse duces. foribus glomerantur apertis
Cordibus iratam quicumque ferocibus Arcton
Expirant. Cari tum iussa nouissima patris,
Et fida auxilia trepidam reuocantis ad Vrbem,
Romulus enarrat, cupiens iam castra moueri.
Concilijs aderat, patrium dominator ad Albim
Amsterus qui iura dabat, victorque cruento
Marcomanne tuos insedit milite campos,
Pannonias idem populatus ad vsque nouales.
Ille ratus sibi prima Italûm iam regna teneri:
Bene cepta prosequẽda.
QVI Bene cepta nouis, inquit, *male prouidus au-*
Dissipat inceptis, non vlla per acta secundos (spex
Explicat euentus. Muros quatis ære labantes,
Celsaque tecta solo trabis inclinata: manumque
Supponis ne vulsa cadant? sine, mota ruinam
Dispergant, tibi ferali nec mole sepulchrum
Construe. Labentem video, quam cingimus Vrbem,
Extremoque suos versantem funere ciues.
Quis labi vetat impulsam, subicitue cadenti
Nec discedẽdũ obsidione censetur.
Terga? quis euictos, mihi perfuga subleuat hostes?
Nempe timet Cæsar. timeat: victoria turpes
Eripiet cui nostra metus. Stat cardine rerum
Hic anceps fortuna, globum quò destinet Orbis,
Donec in euersa grauibus ferat vrbe catenis
Vincula Dalmatius, ferroque coërcita pubes;

Fors

Fors tum læta patrem, tum romula regna sequētur,
Vincimus hic: fuga victos arguit, Hæc vbi fatus,
Ore premit voces, vultus tamen asperat ira;
Murmurat, & vario discordat curia motu.
Diditur interea per castra, per agmina rumor;
Crebrescitque: ducum sonitu mox impulit aures; Crispi copiæ apparēt è magis mõtium.
Puluereo nam visa procul concrescere nimbo,
Tum vibrare iugis armorum fulgura nubes.
Quin & fossa gerens defixo pectora telo
Vallum irrupit eques: dictisque ante ora senatus
Admissus fremit, & largo lauit arma cruore:
Dux redeo profugus dimissæ in pabula turmæ,
Culpaque nulla fuga, nulla est infamia victo.
Heu properata nimis fœcundæ pabula mortis
Legimus. innumeræ paucos strauere cohortes;
Et circum valles, & culmina montis inundant.
Quis regat, incertum est; hostis regit. ardua vidi Nunciaturq. ab equite vulnerato & paulo post mortuo.
Aërias fulgere Crucis vexilla per auras,
Signaque nostra solo, dacique allisa Draconis.
Vix ea. sanguineos dispersa in vulneris imbres
Deseruit cùm vita virum, subitoque rigentes
Ad terram expirans demisit pallidus artus,
Attoniti siluere duces: sed Romulus: *Arma* Romulus discedendum putat.
Nostra mouēt, inquit, *Superi. Requiescere quisquā*
Imperet? Occlusum Perusinæ mœnibus vrbis
Haud equidē fugimus; trepidantē spernimus hostē.
A tergo ignotus si forsitan imminet alter,
Hunc quoque victores illudimus. vtraque mecum
Vos spolia Augustoque patri, Martique feretis.
Dicta probant, abitūq. duces, neque dissidet ollis Cuius sentētia omnibus probatur.
Turba manipularis, Latiam suspirat & Vrbem,
Ludentis cupiens bello miscere theatri

Gaudia.

Gaudia. iamque vagis legionibus Vmbria campos
Præteriere tuos, collesque, agrosque Sabellos:
Quaque Aniena petunt rapientē flumina Tybrim,
Considunt. Mario comitatus, & agmine fido
Non tamen absistit, pergitque ante ora parentis
Romulus. Ingentes agitato pectore curas
Maxenti tumefacta magis tunc ira coquebat,
Et natum damnabat atrox iam serà morantem.
Ingressus stetit auratis cum pulcher in armis
Romulus venit ad patrē Maxentium. Filius. Vt Solis iaculis vapor, atraque nubes
Sternitur aspectu: sic & mansuescit amato
Indomitus sub corde furor. Verum ille volutus
Ante pedes, animoque gerens, lacrymataq. vultu
Filij erga patrem obsequium. Gaudia: *Veni*, inquit, *veni Pater. hostica ferro*
Mœnia frangebam, frendens vt ouilia Tigris.
Parcere iussisti, parsum est. Victoria maior
Est monitis parere tuis. comitante rebelles
Nunc Aquilone teram. Vinces Auguste: latinos,
Post mihi quos trades, Mundi moderabere frenos.
Sic ait. at tumidi desederat ira Tyranni,
Maxentij in filij aduentu lætitia. Mollitusque animos, rabidique ferocia cordis
Vulnera: *Qualis ades?* dixit: *non digna parentis*
Cæsaris ora gerens. Iouis est, quam fronte coloras,
Herculea maior, non inuida Martis, imago:
Audeat & quisquam contra? bella, omnia vincam
Auxilijs iam bella tuis. facis æqua gerentem
Ecce parem Diuis, & non superabile numen.
Dixerat. & caro dat circum brachia collo:
Nec, lustrando iterum potis est, iterumq. tuendo
Expleri, cupidoque haurit noua gaudia visu.
Ille suas tumefactus opes, fastuque superbo
Fortia collectis iactabat robora turmis,

Atque

Atque oculis relegēda dabat. *Nunc Romule*, dixit,
Tu mecum quæ sacra Deos, numerandaque censu
Arma vocant, iuxta placito venerabere voto.
Namque instat, rabidusq. parat certamina prædo,
Effunditq. acies campo moriturus aperto.
Hæc vbi; sacrilegis statuit solemnia sacris,
Ipse Ioui iussos & mactaturus honores.
Iamque ministerio pubes accincta cruento
Astabat: qui thura manu, qui simpula gestant,
Et salis aspersi, tostique piamina farris:
Qui lances, paterasque, vrnasque, & lustrica fontis
Aspergilla ferunt: latoque secespita ferro
Quos grauat, & dolabræ, figendæ ac fronte bipennes:
Quique animant teretis sonitu spiramina buxi,
Fistulaque exercet pueros modulata canoros.
Et iam surgit humo, pedibusq innixa quaternis
Mobilis ara focos, & prima incendia nutrit,
Magnaque floriferis se victima cornibus infert
Taurus, & aduerso ferientem lumine solem
Vertice fulgentis lumen quoque verberat auri.
Ipse operaturo cinctus Rex tempora velo
Pontificum de more preces, & prisca reuoluit
Carmina: tangentemque aras, & vota nouantem
Impia Tyrrhenus lituis resonabat eburnis.
Tu quoque farre caput spargis: tibi thure sabæo
Victima lustratur: tu delibata falerni
Pocula dispergis, taurinaque corpora cultro
Designata iubes valido procumbere ferro.
Nec mora. torquentes immani mole securim
Obseruata popæ certatim in vulnera sudant.
Nudarunt alij & limphis lauere iacentem.
Spumantem pateris pars infudere cruorem:
Visce-

Sacrificium Maxētij ante censum exercitus.

Instrumenta & ea, quæ cā pus erant in sacrificio.

Ara.

Victima.

Maxentius more veterū Cæsarū Pont. Maximus.

Ritus circa victimam.

Eiusdem cædes.

Viscera pars calathis, dissectaque mẽbra vehẽbãt.
Sacrilega oblatio. Et flammis abolenda ferunt. fumantia plenis
Reddidit ille focis. Sed tu periture sacerdos
Absumis tua vota magis. Prope culta nefando
Ore Superstitio, iuxtaque accincta coquebat
Tisiphone oblatos artus, & sanguine mixtos
Dona crematuris subiecerat ignibus ignes:
Calcibus incussam mox & furialibus aram
Ab extispicio infausta prædicuntur Maxentio. Disiecit, sparsitque locos, & sacra remouit.
Horruit aspectu, qui *prodigialibus extis*
Supremam spirare diem clamarat Aruspex,
Atque pares tauri domino decurrere casus:
Ille ferox spernit pauidos, vimque excitat ira:
Seque Iouemque simul cupit, execratus, & amens
Emeritos abolere Deos. Iam versus ab aris,
Ire occasuras iubet omni ex ordine gentes,
Legiones è finibus imperij. Lustrarique viros, visuque obtendere Martem.
Primus agit fortes Asiano ex orbe maniplos
Galba ferox, regnis atauos & ab vsque seueros
Qui post Neronem regnauit. Galba tuis reuocans. terna legione cohortes
Explicat indomitas, rapidi trans flumina Tigris
Nam Parthi ficta fuga vulnerabant. Quæ profugos docuere fugam nõ fingere Parthos:
Armeniusque ducem pugnantem expauit Araxes.
Altera tum Syriæ non segnior arma mouebat
Legiones Syriæ. Regulus. auspicijs qui Maximiana secundis
Imperia & fasces, violentaque castra sequutus
Persica nocturno prostrauerat agmine bella,
Victricem domino gaudens attexere laurum,
Quam ferus eoo nutritam sanguine Cæsar
A quibus oriundus Probus Imperator. Fecerat. Inde Probus ducebat in agmine turbas
Pannonijs celebratus auis, qui propter Idumen
Milite palmiferas solitus defendere terras,
Insidias

Insidias Arabum Nabathæis lusit arenis. Legio Palestinæ.
Hinc & Cappadocum qui fortunata tueri
Frugibus arua solent, & iniquo frigore brumæ Cappadociç.
Hibernum scythico vallum prætendere Tauro.
Qui Ponti mirantur opes, Euxinaque late
Æquora prospectant. Aquilis victricibus asper Legio Pontica.
Hic Rufine præis: ibi Lollius imperat audax.
Hæc adeo abstuleras inuitis gentibus arma,
Labentemque Vrbis latiæ firmare Tyrannum Galerius Maximianus iunior.
Maximiane iubes: nam fidi orientis ab oris
Auxilia implorat Maxentius. Aurea signa
Vt vero aspexit, custodis & arma iuuentæ,
Dilectisque ferens Prætoria iura maniplis
Insultauit equo Ceionius; ausa tumescunt: Prætoriani Vrbis milites Maxentium præ omnibus tutati sunt.
Elatusque magis spe luditur. *Ite potentes*
Debellare manus, inquit; *Non Roma, nec ingens*
Augustus tali auxilio per inertia nutet
Agmina tu Cæsar scelerum, tu barbare prædo
Strate cades, victos iactantior ante Britannos,
Quod sternet Romana cohors: neque mortis honorē
Iustus ego inuideam Sic amens pectora vanis
Pascit imaginibus, votis & inanibus implet. Italiç auxilia
Incedunt vna ex Italis quos finibus addunt
Inuiti quamquam populi, gentesque Latinæ;
Ipsaque septeno legit de culmine Roma:
Fida regit princeps, generosaque Martius arma.
Interea Germanæ acies (namque ire paratis
Iusserat ordinibus deserti Anienis ab vndis Exercitus Romuli.
Romulus) instructis resonant certamina turmis.
Aspicies, inquit, *genitor, quæ fulmina belli*
Perpetuo cudere gelu, niuibusque rigentes,
In tonitru, & flammas conformauere Triones.
Ille,

Ille, viden? breuiore vehit generosior aluo
Quem sonipes: cui terrificam vomit ærea lucem
Cassis, & alta iubis cereali vmbratur arista,
Albaque triticeos imitatur crista maniplos,
Sarmaticas equitum Lesladius explicat alas.
Carpathijs gens clausa iugis, trans pannonis Istri
Flumina, Riphæas medijs Aquilonibus arces,
Hinc & hyperboreos terrarum in vertice montes,
Camporumque immensa colit. Quà Iulius aras,
Quà posuit Macedo, Tanaisque rigentibus vndis
Nerea perrumpit scythicum: quà Vistula cursu
Auersus pelago glaciantem conijcit amnem.
Arma Auguste vides armis ignota latinis,
Nunc hostes arcere proculiurata fugaces.
Comminus incuruos enses, habilisque politum
Laue securis onus vibrant, & robora claua,
Cuspidis & longas non euitabilis hastas.
At qui fulgentem squamis inducit aënis
Textilis argenti chlamydem: stellatus & auro,
Gemmeus ac niueo discriminat vltima limbo;
Chroternus regit arma suos in fortia Danos.
Nullum palma petit bello magis. arua tueri
Itala festinat; similis nam finibus oræ
Hinc atque hinc scindens borealē cimbrica Thetim
Extendit geminas se Chersonnesus in vndas.
Vnde olim Romæ exitijs Italùmque ruina
Fœtus ab oceano, gelidique ab littore mundi
Cimber inundauit; Mariani at turbinis ignē
Fixus aquis riguos impleuit sanguine campos.
Co stantine tuis iam funera digna cateruis
Itale portat opem, regnum tibi Roma perennat.
Cingitur ære caput, quo terga & pectora nudat:
Corpo-

Sarmatæ quorum olim duplex, & latissima regio in qua nūc Poloni, & finitimi degunt.

Dani è Cimbrica Chersonneso.

Cimbri cùm venerunt in Italiam à Mario Cos. victi sunt.

Corpora tutantur clypeis; micat ensis in hostem
Longior. haud franges aciem, si comminus arcto
Milite conigeram pressat cuneata phalangem.
Hinc manus exultat, pugnaq. asperrima clamat
Tempora. cerne viros, & formidabile ferro Gothi ex eadem Chersonneso.
Agmen. ab extremis romana trionibus arua
Indomiti venere Getæ. Terra ampla feraces
Explicat aut campos, syluis aut pascit opacis
Robora, & aërio manantia nectare mella:
Seu laxat piscosa lacus, seu parturit amnes,
Aut tremit oceani tumidos ad littora fluctus;
Quæ rigidas gentes glaciantibus educat oris,
Et cupidas mutare solum, solemque calentem
Quærere, & in populos miseras diffundere clades.
Nunc autem Romæ auxilio, quas vertice mundi
Axis habet terras, atque intractabile cœlum
Deseruisse iuuat: montesque, vbi mobile plaustro
Limen agunt, patriamque vago discurrere tecto,
Aut humiles habitare volunt sub cortice sedes.
Ah ne terra nimis te mitibus aduocet auris
Itala: natiuo satis est, quod clare metallo
Protegis Oenotriam: sæuis Gothe certa sagittis Gothi è suis terris profecti Italiam vastauerunt.
Vulnera quod spargis: quodque inspicata lacertis
Spicula contorques, & inumbras æthera telis:
Et gladijs grauibusque hostem ferus irruis hastis.
Vince: tuæ repetas cynosuræ at frigora victor:
Dux seruare fidem doceas Damarice nepotes.
Aspice Pannonias gentes, tonsamque iuuentam, Pãnonij, siue Hungari.
Et super intacto porrectum vertice crinem.
Munera non vsquam fœcundo vberrima fœtu
Aetheris ingenio, ac terræ fœlicibus aruis Pãnonici soli situs, & fœcunditas.
Effudit Natura magis. per aprica locorum

R *Pin-*

Pinguescit generosa Ceres, tumidumque Lyæi
Dulcis alit nectar bicoloribus vua racemis.
Quaque suis nemorum curuantur brachia pomis:
Quà superant pecudes, & læta armenta per agros.
Illa ferax auri tellus: auroque fluenti
Ad sua collucenet pretiosæ flumina ripæ.
Nec minus argento, totisque instructa metallis,
Natiuisque ornant sola se ditissima gemmis.
Pannoniorũ habitus, vires, & arma. *At populi audaces certatim effingere bello*
Corpora. membra sagis velantur fortia rubris,
Stringit vtrumq. latus, cincturaq. concolor ambit,
Et varium curua suspendit acinace lorum:
Endromis intorta tum laxior induit auro.
Formidata gerunt, gracilis sed pondera clauæ:
Cui conuexus apex, læui globus ære tumescit,
Et circum posito tenduntur acumina ferro.
Pars pedes inuehitur: pars agmina cingit equestris.
Vallicus ante micat pinnis dux clarus, & armis.
Translatos genitor iam Romæ ad signa Dracones,
Daci, nunc Transiluani, & finitimi. *Et bellatores signabis in agmine Dacos.*
Pannonios, Istrumque vltra syluosa relinquunt
Quomodo habitant. *Iugera, pars veteres turmis popularibus Vrbes,*
Et regionis natura. *Oppida pars habitant: largisque fluentia venis*
Siue metalla, solo Cereris seu dona reportant,
Et spatiosa replent superantibus horrea culmis.
Pars montes, saltusq. colunt; quibus asperat æuum
Victus inops: tenui fabricatur arundine limen.
Nec tu olim bello domitos Traiane videres
Quos ego fœderibus deduxi in prælia Dacos:
Nullus captiuo violaret corpora nexu:
Arma Dacorum. *Dulce quibus cadere est, aut vincere. vincere fortes*
Prisca monet, magna tollunt quam mole, secures,

Nec

Nec deuitato vibrant in vulnera ferro.
Non certaret equis eurus, pernicibus alis Et Equitatus
Cum præit, aut rapto nubes premit imbre volãtes.
Drabalus ante suos niueis exultat in armis,
Quodque hastile manu crispat, iam conficit hostem.
Nec minus ardescunt chalybemq. exuta sonãtem
Agmina conspirant nostro Germanica bello. Germanorũ variæ gentes.
Aspice pugnantum species, electra comarum,
Collaque inumbrantes, & candida tempora crines.
Scuta ornant lunata viros: tum nuncia pugnæ
Obiecto magis ingeminat vox fracta metallo. Arma Germanorum.
It rarum ense latus: sed crebrior impetus hastæ;
Cuspidis angustæ framea est; telumque coruscant
Eminus inserto, seu comminus vtile ferro.
Hoc eques: at iaculo certat pedes, vndique cornus
Missilis, aut arcu resonat lethalis arundo.
Stant cuneis compostæ acies, clypeisque teguntur.
Illi autem, galeis quos læuibus, ardua pennis
Crista coloratis, & murice pingit amictus,
Dant monitus, & iussa Duces. Ille increpat Albim
Sæpe reluctantem: fluctus hic vortice prono,
Frenaque Vindelici moderatur discolor Istri:
Hercynios ille in saltus, syluamque profundam
Tollitur imperio: Rheni iacit ille superbum
Insultans ripis vndantia iura per amnem:
Alter agit Cattos: agit alter in arma Cheruscos:
Temperat ille Quados: huic Marcõmanne feroces
Duxti ad signa manus: totis Germania regnis
Vasta suãs tibi Cæsar opes, & sanguine fœtos
Effudit metuenda sinus. Non audeat hostis
Titanas tentare nouos: figatque pauentem
Vox audita, prius valido quàm spicula ferro.

Sic acies ſæui in nomen genitoris ituras
Romulus oſtendit. videt ille, bibitque doloſo
Ebrius obtutu ſpem belli, animoque minaces
Nequicquam tumido fidentior aggerat æſtus.
Finierat. ſua dimiſſæ tentoria gentes
Cum ſubiere: dapes ineunt, epuliſque calentes
Defuſo cyathis iterum certare Lyæo,
Hoſtileſque volunt pateris immergere turmas.
At reducem natum & mandentē fauſta Tyrannum
Accipiunt velis conopea fida repoſtis.
Ibat in amplexus, iterumque in colla ruebat
Illacrymans. *Nunc falce meos ſi demetat annos*
(Dicebat) *Libitina ferox; occumbere patri,*
Regnatum liceat tibi tradere Cæſaris orbem.
At refer, vt dubiæ per tanta pericula vitæ
Nate mihi viuas. Iter, atri ac vulnera belli
Noui equidem; nam fama canit, Mariuſq. petenti
Geſta refert. tamen hæc iterum verſare parentem,
Teque, iuuat, memorante, tuos audire labores;
Quamquam ſydereis te pridem adiecimus auris.
Hæc loquitur. dictis tum Romulus ora reſoluit.

Cibo, & quiete curantur corpora Maxentiani.

CON-

CONSTANTINI
LIBER XI.

ARGVMENTVM.

Romulus Maxentio patri exponit quid ſibi longis viarum erroribus acciderit. At recepto cum copijs Dalmatio, & Criſpo, Conſtantinus de victoria cogitans cenſum habet militum. Tum vim cæleſtium auxiliorum ab Antiſtite ſibi expoſitam audit.

On mihi ſola pater tribuis dulciſsima lucis
Gaudia, labentis non tantum hæc munera vitæ;
Imperium tu magne paras: tu maxima Diuo
Sydera donaſti, templum largitus, & aras.
At vitæ ignarus noſtræ cæleſtia nato
Dona dabas, Diuùmque choros: & Iuppiter orbis
Diſpenſas habili terras, & ſydera dextra. Nonniſi poſt mortem fiebat cõſecratio Cęſarum.
Viuebam: nec me latijs aſcribere Diuis
Fas erat vrbano per ſacra incendia campo.
Nam Veronenſis fugientem prælia noctis
Accepit nemoroſa domus: ſyluæque cohortem,
Syllanumque vna texere ſilentibus vmbris.
Ille at inaſpectas tenebris inuoluit opacis

Proditor insidias: strictoque in viscera ferro
Nostra ruit. lusi, fateor, telumque latronis
Fuga Romuli ne occideretur, Syllani mors. *Obiecto impauidus saltuque fugaque rem.oui.*
Ille dedit pœnas, qui nostra simillimus ora
Me quoque mentitur pereuntem; vt funera longe,
Turritamque pyram, sacrosque attolleret ignes
Roma: Deumque, Pater me iusta in vota vocares.
Veni equidem, Mariusque comes, fidusque viator
Mecum intendit iter. magici velamine texti
Cum gemini exuimus rubicundam flore iuuectam:
Crinalesque niues, vellusque informe senecta
Dilexi. Admiscens veris nam falsa per vrbes
Falsa fama de morte Romuli. *Fama canebat, vti scelerum Syllane tuorum*
Primus ego tulerim furias: natique cruores,
Infandi capitis pœnis Auguste piares.
Ast ille occiderat: tua me per iussa necabas.
Et nimis, ab genitor, iusti reuerentia leges
Mouit acerba tuas: medio nimis aspera campo
Vltrices expertus ego mandata per iras.
Ascendi arsurus molis tabulata rogalis,
At vidi extinctos semiustus ab imbribus ignes.
Hinc age iam fœlix rerum mihi panditur ordo:
Et tua collectos traduxi in classica Reges.
Postquam improuiso me pyramis ignea nimbo,
Feralisque thorus demisit; ab aggere summo
Discedit Romulus per Tiberim vectus *Proxima deueni tumefacti ad littora Tybris.*
Tempora nata fuga Marius, tutumque canebat
Flumine remigiū, volucremq in margine cymbam,
Et tempestiuis condentem fercula mensis.
Scandimus: itque ratis, visaque recedere ripa.
Nauta Cymbæ paratus. *Tiphys erat, qualem rudibus prior actus habenis*
Inuideat pelagi currus: subigensque carinam
Sul-

Sulcatis innare vadis; Mecum, inquit, aquarum
Soluite iter profugi Heroes: non Palladis arte
Sic pernix abies Nerei perlabitur vndas:
Cymba velut nostris decurrit ad vltima remis
Aequora, & immensum dimẽsa superfluit Orbem.
Nunc vestris properare Dymas me cursibus alno
Imperat. Oenotriæ reduces quos Adria velis
Restituet bello grauibus, referetque triumpho.
Has dederat voces, ac flumine vecta secundo Romana ora maritima.
Pinea texta regit. Iam vidimus Ostia Tybris,
Et quondam infidum populantibus æquora rostris
Antion: Vfentemque maris liquida arua petẽtem; Ante Asturã, deinde Vfentem Romulus offendit.
Et fauces Astura tuas. Iam littora Circes
Curuato sublata iugo, frondosaque lucis:
Et mox aërias scopulosi radimus arces Terracina.
Anxuris: & cursu tenues superamus Amyclas: Vrbs vetus prope Fũdos.
Tum Læstrigonias rupes, & amœna viretis
Iugera: tum moriens quà viuit in æquore Liris. Populi antropophagi vbi Phormiæ, nunc Mola.
Inde tuos Caieta sinus, proiectaque circum
Saxa repercusso luctantem Prothea fluctu;
Humenti Vulturne secas quà littora cornu, Caieta.
Tectaque, Romanos ac perluis amne colonos: Vulturnus flu uius Capuam interfluens.
Chalcidicæ Cumana sedent quà mœnia gentis.
Hinc & Miseni tumulos, sinuosaque Baijs Cumæ.
Cærula: Parthenopes hinc præter labimur arces: Neapolis.
Cæsaris & Capreas senium crudele tegentes.
Pomiferique Siler qui temperat arua Salerni, Capreæ Insula vbi vixit Tiberius.
Mergitur ante oculos: ventisque vndantia latè
Ostendit nemora, & rigidos Lucania montes.
Iam picturatis & vos Pæstana rosetis Lucaniæ, & Calabriæ ora maritima.
Littora nequicquam paphios afflastis odores,
Pinus abit, quà condis aquis sublime profundis,

Promontorium Palinuri.

Ac tollis Palinure caput. Iam turgida velo
Alnus inæquales Calabrum, plenasque refugit
Autumni grauis, & Bacchi bicoloris arenas.
Spumosa horrueram latrantibus æquora saxis;

Scylla in freto siculo.

Huc at verte oculos, Scyllææque virginis ora
Suspice (nauta refert). simulata in pectora cautes
Eminet: exesis subter scopulosa cauernis
Antra latent, vndasque bibunt, reuomuntq. sonãtẽs,
Et canibus, seseque lupis vlulantibus implent.

Promontorium Siciliæ Italiam versus.

Dextera Sicanium Doris violenta Pelorum
Percutit. at fluctus medio suspensa voraces,
Tortaque vorticibus, vastoque abrupta Charybdis

Vorago freti siculi.

Gurgite pugnatas voluitque, rapitque carinas.
Puppis in aduerso, sed nostra citatior æstu

Extrema Italiæ pars Ionio mari finitima.

Cernite, pulsa volat, pelagoque vadisque suprema
Innatat Italiæ: liquidæ cui finibus oræ
Panditur Ionium; faciles vbi versa per austros
Remige findit aquas, stratisque animosa procellis
Incubat, Aegæos accedat vt hospita fluctus.

Nunc Albania.

Hinc Epirus equis gaudet: pontoque recedens
Alcinoi iactat læuos Corcyra penates,
Pomosisque opibus viridantes educat hortos.

Insulæ in Ionio.

Hinc & Neritiæ rupes: elataque propter
Tecta Cephalenûm: syluis & opaca Zacynthus:
Et Strophadûm fœdis violata volucribus arua.

Vbi vetus Peloppõnesus, nunc Morea.

Ecce tuas circum iam Græcia voluimur oras.
Radimus & montes dorso maria alta secantes:

Promontorium Laconiæ in Peloponneso, cuius antrũ dicebatur pertinere ad inferos.

En caput infœlix Maleæ, cuneatus & vmbris
Tænarus, & vastæ prorupta in Tartara fauces;
Nec longe rigidi Spartam coluere Lacones.
Dextera Carpathio sceptris se Creta profundo
Extulit, & valles fœcundat, & vbere montes.

Cycla-

Cyclades hinc innare fretis: totque obsita natis
Instabilem scopulis circumdare littora Delon;
Nostraque in Aegæo festinat gurgite pinus:
Et media hinc Asiæ campos, hinc spectat Achiuos.
Non equitat sic auster aquis: ceu terga subacti
Aequoris ista meis Argo percurrit habenis.
Nec breuis angustã Nereus mihi fluctibus Hellen
Verberet, aut auidi fauces arctentur Abydi.
Ingredior, cæsis quà procumbentia syluis
Persa flagellato commisit robora ponto,
Suspensaque freto dodonia pondera molis.
Hinc subit effusa laxata Propontide tellus,
Et curuis aperitur aquis; Bizantia donec
Ostia compressis angustet Bosphorus vndis.
Hic verò quamquam veteris stant mœnia gentis,
Nescio quid motis agitant oracula Delphis.
Nam fore romanis prædixit ab arcibus augur,
Qui Bizantinos tollens ad sydera fasces,
Imperia, & latios æquabit Cæsar honores.
Vrbs age, Roma oriens, & sol Orientis, in Orbem
Augustum molire iubar: neu cede nitori,
Infœlix Scythicæ si quando minantia Lunæ
Cornua pallentem miscebunt lumine noctem.
Sic ait. impellitque ratem: faucesque relinquens
Pontica velifero deducit in æquora cursu.
Tertius Eoos iter intendebat in ortus
Lucifer, attollensque facem comitantibus astris,
Nos etiam pelago non segnius afflat euntes.
Sed iam nulla viam Tethys dabat: vltima claudit:
Et spatium lymphis superat fluuiale marinis.
Est locus, Euxinis quà Rex aquilonius vndæ
Danubius se credit aquis, tumidaque recussum

Frequentes Insulæ in Ægeo.

Hellespõtus.

Vrbs Asiæ in littore Hellesponti.

Xerses disrupto ponte Hellesponti iussit aquas verberari.

Mare Laxius post Hellespontum.

Aequũ mare post Propontidem. Vbi Bizantium, quæ vrbs aucta à Cõstantino, & noua Roma dicta.

Pontus Euxinus vltra Bosphorum Thracium.

Danubius in mare Euxinũ effunditur.

Mole mari similis pulsat mare. prosilit vnà,
Germanæ quodcumque niues, è rupibus altis
Quod glebæ tribuere gelu glaciemque rotantes:
Mysia quodcumque hibernis, quod Dacia, nimbis,
Pannoniæque infudit hyems. stupuere frementem
Aequora, & aduersas feriunt refluentia terras.

Cymba Romuli ingreditur ostia Danubij.

Huc agitur, plenoque ratis subit ostia lino.
Nec minus vrget iter; quamuis se turgidus infert
Assultatque vadis contra luctantibus Ister.

Mysi, an Mœsi. populi ad Istrum, & Euxinum.

Læua tenet Mysus montanis asper in oris:
Tum fera bistonias Thrace missura sagittas
Inferiora premit. rigidis at dextera campis

Thraces.

Frigora durauere Getas, suetosque niuali

Vltra Danubiũ vbi exulauit Ouid.

Pōdere plaustra super glaciantem ducere pontum.
Tum se Dacus agit; syluis aut ille profundis
Montibus aut celsis gaudens: cui pinguibus aruis

Dacia, nunc Trāsyluania.

Nutrit culta Ceres, fœcundaque flauet aristis:
Candida vel saturos pascunt armenta per agros.

Pānonia, seu Hungaria.

Hinc iuga Pannoniæ, dilectaque rura Lyæo
Cernimus, & validis præseptas mœnibus Vrbes.

Non longe à Dacia.

Quaque sagittiferi dominantur Iazyges: & qua

Dalmatia.

Illyris adriacas sæ læua inclinat ad vndas,

Supra intimũ Adriæ sinum

Pugnacesque potens opibus complexa Liburnos.
Iamque locos aperit venientibus austrius Ister,
Nuper, vbi castris latius Germanica miles
Bella obseruabat Fabianæ ad tecta Viennæ.
Huc vero quoscumque tuo iam tendere vallo

Germani, & Sarmatę moti contra Cōstantinũ domitis ab eo Francis, & alijs Germanis.

Spectas ò genitor, tum bellica signa ferebant,
Et coniuratis collecta trionibus arma.
Quippè volans circũ, trepidas Aquilonis in arces
Fama renarrabat: domitis vt Flauia Celtis
Nexuerat virtus Rhenum sua vincla gementem.

At

At tuba terrifico gelidum clangore per axem
Impulit vnanimes. furor vndique, & vndiq. ferrũ:
Incessuntque animis hostes feriuntque Britannos.
Conuenere. fremunt: statque, vltro occũbere morti
Germanisue trucem populis arcere Tyrannum.
Dux deerat. sed enim cantu quæ fundit anhelo
Prodigialis anus dubijs oracula rebus, Eas anus adhibitas in rebus gerendis sæpe legimus
Illa Ducem dixit melioribus affore terris:
Sic agitare Deos, & prospera poscere bella.
Audiuere omnes, atque assensere canenti.
Venerat alma dies, quæ fessum errore viarum
Ister amice tuis me reddidit vltima ripis.
Incertasque trahunt super ipsa altaria sortes.
Vix adeo cecidere: furens cum fœmina, Ductor
Expectatus adest, clamat. fluuium ite, ferentem
Quærite: bellator pugnacem proferet Ister.
Nec plura his turmæ accelerãt, fluuiũq. coronãt.
Littore iam stabat puppis; cùm nauita, gentes Romulus appellit ad ripam Istri, & exponitur.
Ecce, ait, expectant venientia Principis ora.
Romule quid cessas? nec apertæ illapsus arenæ
Imperio aspiras, superisque vocantibus audes?
Vos super arctoo dominantes culmine reges,
Excelso numquam vos astra cadentia mundo
Fatalem Augusti sobolem cognoscite Solis.
Imperet hic, quẽ sceptra decent, qui fulmina portat.
Dixit; & auersam direxit flumine proram.
Namque ambo egressos, & adhuc ignota tenentes
Littora circumstant acies, placidæque salutant.
Inde vbi Romuleum nomen, generisque reluxit
Splendida maiestas; regesque, ducesque coactum Romulus cognitus à Germanis.
Concilium de more iubent. venere frequentes,
Horrifici squamis humeros, & pectus aënis.

Ipse aderam, solio mediusque locabar eburno.
Tum grauis eloquio, sceptroque: & maximus æuo,
Vindelicis qui iura dabat Rouilelmius, ore
Incipit: Ingenium nostri si Romule mundi
Aspicis, & summo numquam morientia cœlo
Sydera: Germanis etiam pereuntia terris
Non vmquā imperia, atque eadē mansura videres:
Tu modo nec princeps Regum colerere senatu.
Non Flaui solum strages, auidumque Britanni
Raptoris scelus, ac prædam execramur inultam;
Odimus æque omnes, genus implacabile, natos
Romanæ catulosque lupæ. sed numina Diuûm
Cur Dux ab illis eligatur *Te mittunt manifesta Ducem. Quæ pectora Diuûm*
Relligio non hausta mouet? Nos gentibus æqua
Frena damus: vibrata Ioui nos fulmina frenant.
Parendum cæli monitis. Tu iusta trionum
Hic iam bella reges, Italos oblitus, & Vrbem:
Nos tecum insontes victricia vertimus arma.
Dixerat. Ipse animis anceps, & multa volutans
Romuli oratio ad Germanos. *Hærebam: tum verba dedi. Dignissima pœnis*
Odistis scelera, & meritum peiora Tyrannum
Obruitis bello Reges, clarissima Regum
Lumina. dira fames, prædatorisque latronis
Me quoque sollicitant raptus, vltura per omnes
Arma sequi gentes, vestroque incumbere Marti.
Accelero, quocumque vocat, nullaque morantur
Ire plagæ, atque oculis alium prætendere solem.
Nec patrius me tangit amor. Vos este parentes
Principis. Interea, si vox placet hospita, vestris
Armorum hic facibus, cur ardet inutile bellum?
Hostis vbi raris expectat prælia castris,
Aridaque effœtos victoria conteret annos.

Longe hinc raptor abest. & iam nutantia Romæ
Culmina forte manu, & septẽ quatit impius arces.
At si vestra Duces armis glomerabitis arma;
Occidet imbellis, qui nunc male fulminat hostis.
Quod nisi fertis opem: vellitque à sedibus Vrbem?
Flauius incussas victor non auferat arctos? Victa vrbe, aliæ gentes victori non resistunt.
Ceu quondam anguifero fugere Typhëa telo,
At mergenda lues Tiberi est. vbi præmia virtus
Afferet. imperium meritis vbi Roma regendum,
Et iuga septenis septena trionibus addet.
Ludicra tum scenis, plausum tum festa theatris,
Atque effusa dabit celebri spectacula Circo.
Vos illæ implorant sedes, vbi plena voluptas
Delicijs, populique opibus torrentibus vndant.
Quod si longa duces vexat via; densus apertis
Miles eat campis: Reges sua regna reuisant.
Ast omnes complexa pari victoria lauro,
Hostis ab exitio pacatum diuidet orbem.
Nondum finieram, Mulier cum lumina torques Rudes & barbari his præsertim mouentur.
Sanguinea, expiransque ignes, atque ore fauillas,
In ventos diffusa comas, ensemque cruentum
In gyros per inane rotans: Sic arma rotantes,
Italiam, dixit, cunctasque excindite gentes. Oblato, & occiso puero.
Alcides anima impubi modo cultus ad aras
Ignibus admonuit: vates ego maxima pando.
Ite, suos, cæsis submittet prona, Tyrannis,
Roma procul fasces: sternet longinqua viarum
Illyris: accipiet placabilis Adria classes:
Qui Diuos audire negat, cadet hostia Diuis.
Horruerant patres, tremefactaq. Curia mõstris.
Tum clamant: mora nulla: Deos audire loquentes.
Quis refugit? profugũ iuuat vltro ĩcurrere in hostẽ.

Diditur

Diditur extemplo commota per agmina rumor,
Italiam fatis, & Constantina petendum
Prælia. desertis vellunt tentoria castris
Germani cũ Romulo mouent in Italiam. *Atque ineunt sine lege vias: amor vrget eundi,*
Speque graues nectunt in Flauia colla catenas.
Et iam pannonicæ superatis finibus oræ
Iter ad mare Adriaticum. *Itur in Illyricas densa legione nouales:*
Hinc ad littoreos, pelago resonante, Liburnos.
Stabat, & intentis Boreas in carbasa pennis
Increpat armorum classem iam serò morantum.
Tanta quis adriaco volitantia carbasa ponto
Mouerit, haud notũ est. optant nautæque ducesque
Subuectare viros: Ceremque, penumque refertis
Depromunt adytis: ascendimus: æquora late
Pressa gemunt vasto fluitantis pondere belli.
Prouehimur, spumantq. vadis, fluctusq. dehiscunt:
Ventorumque animæ motis velocius alis
Nam superueniens prone Dalmatiũ oppressit. *Picena impulsas statuere ad littora puppes.*
Hinc ego percussos inopino turbine muris
Occlusi, misique hostes; tua magne sequutus
Iussa parens, Roma arctois vt vinceret armis.
Sic adeò eloquitur. Genitor cum mille volutans
Gaudia: *Pugnacis video auxiliare Dymantis*
Carmen, ait, *dextramq. potens qua compulit vndas,*
Vexit & ignotas peregrina per æquora puppes.
Te mihi constituit reducem. Vix fatus, & altis
In foribus stetit ecce Dymas: velisque reductis
Ingreditur; stupuit iuuenis, risitque Tyrannus.
Ille solo allapsus geminos veneratur, & ore
Affatus iuuenem: *Cæsar tibi, fausta parantem*
Ecquid, ait, *famulum noscis, per longa sequutum*
Et maria, & terras? qui te populantibus artus
Eripui

Eripui flammis, mersique rogalia nimbo
Robora: vectoremque dedi, qui tramite certo
Imbellem regeret per regna liquentia pinum:
Rexi fœmineas voces, fortesque coëgi;
Vt cynosura volens quot se tibi subdidit astris,
Subijceret totidem, terrarum sydera, Reges.
Romule, quod superest, ventura in præmia palmæ
Centuriata moues furiarum examina: raptis
Cum populis Acheronta reges. Quid Flauius hostis
Par habet? incassum Labari mihi sanguine velum
Purpurat; Aureli sitiunt ea signa cruores.
Tu victis patre cum magno dominabere terris.
Sic geminos ludit mendax, & vana tumentes:
Nec plura alloquijs agitant; spes implet inanes:
Inde animos addunt operi, turmasque reuisunt.
Instaurare dapes, epulisque, meroque iubebant
Corpora venturo distenta efferuere Marti:
Tum clausa errantes accire in lumina somnos,
Posteraque immanes in prælia cogere vires.
Illi instant mensis: onerataque membra resoluit
Nocte quies, stratos & languida roborat artus.
At Constantinis pugnæ discrimina castris
Ordiri par cura fuit: nec Cæsaris ore
Hortamenta volunt: se quisque impellit in hostem.
Tũ quoque Dalmatius Perusino è monte cohortes
Duxerat incolumes, & Cæsaris ibat amatos
Frater in amplexus. Tum magni in colla parentis
Crispe ruis: Libycas cui mox ex ordine turmas,
Æquorea & raptos numeras de classe maniplos.
Ergo ingens animis, dilataque bella perosus
Vltima molitur. Structis ante omnia turmis
Ire Duces mandat Cæsar, valloque receptis
Arma

Tumida Dymãtis rerum ab se gestarũ commemoratio.

Apparatus pugnæ in castris Constãt.

Arma iubet fortesque viros effundere campis.
Iamque albescenti metuens noua lumina cœlo
Astrorum è vigili cuneos statione vocabat
Lucifer. illa ducis ceu conniuentia parent
Imperio, & furtim dubia iam nocte recedunt,
Cedentem comitata ducem. præit astra niuali
Ille inuectus equo, clauditque nouissimus agmen.
Intremuit lux prima tubis: mox timpana pulsu
Ingeminant sonitus: sonitus dant squamea ferro
Agmina: tum colles, pulsuque remurmurat amnis.
Iamque solo exultat, domini iam pressus habenis
Cingentes aciem sonipes se format in alas.
Tum densa legione pedes, clypeataque pubes
Aurea discretis sequitur vexilla maniplis;
Quisque ardens siue ære sonat, seu fulgurat ore.
Ipsi auro gemmisque duces ostroque coruscant:
Inuitantque iubis agiles nutantibus auras.
Ponitur ara Deo; patresque ad vota frequentes
Conuenere, facesque adolent: dat thura Sacerdos
Et iuxta Labarum, medioque attollitur auro.
Flauius huc precibus, pauidoque aduoluitur ore:
Pronus & inclinat demissa exercitus arma.
At Cæsar; *Iam tempus adest, cùm soluere*, dixit,
Certa decet promissa, Pater: vocat vltima belli
Alea, vicinusque Magis vlulantibus hostis.
Nos quoque concipimus iusti certaminis iras.
Sed quid ego aut armis, aut hæc imbellibus ausis.
Arma valent? tu cuncta moues: tibi censa virorum
Incedunt, cupidis lustrantur & agmina votis.
Te sine casuris ô subijce robora turmis:
Ordinibus tu sancte meis da nescia vinci
Pectora; vincta sacris vinces tibi pectora nodis.

Ornatus armorum exercitus Const.

Sacrificium ante censum exercitus.

Constant nō fidit humanis, sed diuinis auxilijs.

Sic

Sic fatur: circumque sonant clamoribus auræ:
Mystica commiscent votis & carmina Patres.
Cor, lacrimæq. magis, cum cessant ora, loquuntur,
Desierant aris & iam placare Tonantem.
Dux & quisque suam iussio ciet ordine gentem.
Explicat arma prior fulgens Manricus in armis
Gemmiferisque iubis. Dein ense timendus, & hasta
Appares Sotuarte ferox. sublime potentis
Illi auctor generis dabat alta Britannia nomen: Britanni, & Scoti.
Te Scotos inter numerauit at Insula Reges.
Incedunt vna, quos circumfusa tonantis
Oceani vada rescindunt: & nota per æstus
Luna recurrentes profugis siue exuit vndis,
Siue superiectum fluitantibus ingerit æquor.
Albionum hi sedes habitãt, Cereremq tumentem Sic olim Anglia dicta ab albis rupibus
Falce secant: niueas adiguntque in stamina lanas.
Sicubi namque accliue solum, non vtile Baccho,
Non segetis, nemorumq. ferax: hoc pabula capris
Læta parit; subeunt pecudes, auidæque, virentes Quæ pecoribus, & lanis abundat.
Incustoditis pascuntur ouilibus agros:
Candidaque in tenues educunt vellera telas.
Gens procera, niues imitans in fronte colorat: Gentis habitus, & natura.
Præcipitansque moras, festina audacibus armis
Irruit, extremamque cupit decernere pugnam.
Par laurus, & mortis amor. lateri additur ensis,
Et pharetræ: læuæ clypeus: sunt spicula dextræ:
Vibrant innumeras arcu resonante sagittas.
Nec sine te patrios visant Manrice penates.
Par Sotuarte tuas in romula prælia gentes
Ardor agit; pulsata dedit quos fluctibus altis,
Sicubi montanas prorumpit in æquora cautes
Scotia, & obiectis boream ciet aspera saxis. Scotiæ regio varia.

Siue vbi fœcundæ segetes, & voluitur humor
Lapsus ad irriguas fontana per ostia valles;
Creber & herbiferas interluit æstus arenas.
Caledoniæ sylua celebris. Quaque Caledoniæ querceta minantia syluæ
Indomitas Euris agitant in nubila frondes:
Aut cœlum defensa petunt ramalibus vmbris;
Docta niues; niuibusque gelu durare coactis.
Hibernia, & Orcades insulæ in Septemtr. Oceano. Et qua vicino glacialis Hibernia fluctu,
Dispersæque iacent numerosis Orcades vndis,
Vltimaque arctoum Thule videt altior axem.
Omnibus astrictæ vestes, sagulique per artus
Discolor it tegmen contorto sutile limbo:
Nudi crura, pedem rigido perone coercent.
Pendulus ex humeris, latum qui sustinet ensem
Baltheus: hastæ vncæ, pharetræque, arcusq. sonātes
Missa ferit nubem, tum corpora figit arundo.
Gallicæ copiæ. Gallica pone subit, iamq. explicat arma iuuentus
Et Romæ antiquas memorat latura ruinas:
Hi patrias coluere Vrbes, terrasque patentes
Quas fluctu Oceanus, claudit quas flumine Rhenus
Montibus aut Alpes, aut rupibus vsta Pyrenæ.
Belgæ olim intra fines Galliæ. Belgarum Comes agmen agis: tua signa sequuntur
Qui ruptas pelago terras, fremituque refusis
Indefensa vadis seruant sola; quique ferentes
Bella obnixa; inter magni duo cornua Rheni;
Gentis amant Batauæ, plusquam diuortia lymphæ.
Quique Mosam Scheldinq. bibunt, Thetidisq. rapa-
Aliæ cohortes è Gallia. Audiuere procul secura per arua tumultus. (ces
Nec minus, & niueos exponit in ordine Francos
Ascanius: abit galeæ cui plumea nubes
In florem, ac fuluo ter lilia subrigit auro.
Illi adsunt, quos amne lauat, clauditque tumenti

Sequa-

Sequana: quos medio Ligeris disterminat alueo:
Ripa reuertenti quos æquore mersa Garumnæ
Deserit, extremos & inundat flumine Celtas.
Tu quoque mixtus Arar Rhodano: Tu Iura Lema-
Nubifero stagnis minitans altissime dorso: (nis
Vosque Isaræ longum cogentes flumina ripæ
Victuros Latium bello mouistis alumnos.

Finitimos Gafride iubes iam patria rura
Spernere Aquitanos, refluis & ab vsque profundi
Fluctibus horrisonas armis agitare procellas.
Cuncta animis ferroque pares; præsentia bello
Pectora componunt alacres, promptique periclo
Fortia inexhaustis subeunt in prælia votis.
Hi pedites cuneantur: equos pars vecta volucres
Incitat, immotis additque cohortibus alas.
Texta coloratas diducunt lanea braccas: Habitus, & cæsaries.
Atque vndant niueæ summa seu casside cristæ:
Seu petasum curuæ circumplicat orbita plumæ.
Cæsaries intonsa fluens; & crine retorto
Turgida ceruicem, vestitaque colla coronat.
Pinguior at fluxis eadem promissa capillis
Pectoris in læuum, super ærea suta recumbit.

Ipse etiam domitus, pronusq. in Flauia Rhenus
Sceptra, viros terris & transrhenana propinquis Copiæ Germanorum. Nam horum aliquę regiones victæ à Constantino illi fauebant.
Miserat auxilia. Excelso quibus ore ferebas
Te Breneste ducem: capitis chalybemq. comãtem
Fulminei accensum versabas igne Draconis:
Immanemque immanis equus sublime vehebat.
Pone assultat eques campo Germanus: & omnes Cataphracti equites.
Aere latent artus: humerosque, & pectora ferri
Nexile pondus habet, surasque & brachia condit.
Viua metalliferis animent ceu membra colossis.

Fuſa velut liquido viuant ſimulacra metallo.
Dextram inſerta, grauis nec roboris haſta fatigat.
At deprompta iugis, ſyluiſque horrenda ferarum
Tollitur effigies, ſuper & vexilla voraces
In prædam exululant, atque hoſtica funera fauces.
Ecce minax, patrioq. nitens Fermandus in auro
Copiæ Hiſpanicæ. Euocat Hiſpanas Romæ in certamina gentes.
Illum conſtantes acies, ſtabilique ſequuntur
Pugnaces ardore manus, queis gurgite curuo
Cantabrici plaudunt gelidam Tritones ad oram:
Lotus athlantæis afflat quas Heſperus vndis:
Et Luſitanas inuitat in æquora claſſes.
Aſcribunt aliæ cuneos non parcius vrbes;
Herculei qua ſaxa freti, limeſque profundi
Vltimus: at primus ratibus iam carcer ituris.
Qua fugit auerſus Calpen, & pulcher amœno
Flumine oliuiferas Bætis ſibi protegit vmbras.
Quaque reſurgentem Balearis lucida ponti
Auroram tremulis irritant cærula flammis,
Fœcundaſque ſoli pulſant fœlicis arenas.
Et regale tumens ſitientem argentea lymphæ
Dona Thetin gazis fluuialibus implet Iberus.
Qua Tagus auerſa declinans cornua fronte
Auriferas impellit aquas. ſeiunctaque longe
Fulminis igne tonat, tonitru decuſſa Pyrene.
Flauia regnatis tum Cæſar ab vſque Britannis
Iura per Heſperiam fundebat: & arma feroces
Vota ferunt gentes, aſſertaque regna tuentur.
Feruet, & accenſæ coquitur magis ira iuuentæ,
Quæ cladem taciturna canit. ferrugine textum
Aſtringunt lateri ſagulum, cinctuſque coërcent.
Aut collo inſertus, dein pectora laneus ambit
Terga-

Tergaque delapſus thorax: geminaque ſub ala
Extremas manicis diducit hiantibus oras,
Laxior in certos, & brachia liberat ictus.
Pileus ater habet, ſiue ærea caſsida frontem;
Tranſuerſuſque habilem ſuſpēdit baltheus enſem.
Atque humero incumbens geſtatur ſagina dextrę,
Longa Macedoniæ non cedens haſta ſariſſæ.
At Dux aurifero magis arma nitentia velo,
Et galeæ illuſum gemmis illuminat aurum.
Cui fulgens interque iubas erecta niuales
Emicat intexti ſpecies turrita metalli.
Ille oculis vultuque necem, ſtragemque docebat
Fundere; ſed pubes non parciùs audet in hoſtem.

Vos quoque veniſtis magni domitoris in arma
Italiæ gentes, cultu, ingenioque locorum
Diſsimiles: veluti mores ac munera vitæ,
Diuerſæque abeunt ſtudia in contraria curæ.
Mœnia Taurinos miſere auguſta colonos:
Et valles quondam auriferas liquere Salaſſi.
Inſubreſque ſuas rareſcere ciuibus oras:
Et Ligures ſenſere ſuas. venere cohortes
Cœnomanùm: venere ſinu quos tuta recondit
Adria,& in magnę Venetos ſpem promouet vrbis.
Tum ciet Eridanus Gallos ad ſigna togatos:
Prælia Tyrrhenæ tum perſonat incola terræ.
Non Senones, clauſi non abſunt mōribus Vmbri:
Picentumque manus, denſiſque in bella coruſcant
Ordinibus. regit Artemius, quem iuſſerat armis
Nondum exploratæ Cæſar dare frena iuuentæ.

Italicæ copiæ.

Et iam pulſantur grauibus legionibus arua,
Quæ Romæ Imperio per diſsita regna ſolebant
Ferrea perpetuiſ confinia ponere caſtris.

Legiones Romanæ, quæ ſolebāt tueri fines Imperij.

Delectique aderant, qui mœnia gurgite Rheni
Circumdant, Isterque tua castrensia fossa.

A mari ad mare per milites Seuerus Britanniam muro diuisit.

Quique bibunt Tamisim, discretaq regna Britanni
Tutari, medioque ausi discindere muro.
Pila gerunt dextra: prætendunt grandia læua
Scuta manu: breuis est lateri, qui stringitur ensis:
Nexilis aut hamis, squamisue in pectore thorax:
Aera tremunt capiti: feruens tumet oribus ira.
Hæc adeo in pugnam Romani robora Martis

Dabatur corona è quercu ei qui seruasset ciuem: graminea ei, qui ab obsidione liberasset Aureis muneribus ob alia donabantur.

Dalmatio versare datum. Numerosa ferebant
Munera, quæ tulerat quercu, vel gramine virtus,
Et cum frondiferis auro torquata coronis.
Ille asper, toruusque oculis, tamen alta decori
Argumenta ducis, Patrisque insigne canendum,
Clarus & augusto multum de fratre ferebat.
Tu quoque delectos gemina de classe maniplos
Tu fortes Libyæ memorantes castra phalanges

Clasiarij, & Libyci milites.

Crispe regis. iuuenē Caiusque, Valensque regētem
Legati obseruant, iuuat & parere iubentes:
Et comes auratis exultat Porsenus armis.
Dux autem radians armis, & flore iuuentæ
Pulchrior ante duces fertur: cui pingitur ostro
Oebalio mollita chlamys: formosa nitenti
Casside frons niueis decertat candida cristis.
Agnoscit domini sonipes maculosus habenas;
Quaque moras tendens gressus numerare tumētes
Quaque leuis saltu gaudet prævertere Tigres.

Prætoriani milites Constantini.

Puluere postremo Prætoria signa cohortes
Effudere Notis. Ablauius agmen agebat
Vt custos Auguste tuos circumdaret artus.
Prouehitur Labarum. Crux gēmea vertice summo,
Et scriptus fulgebat apex: auroque superbit
Infe-

Inferior, gemmiſque rigens, & principe textu:
Æmula reddebat radiantem purpura ſolem.
Demiſſus ſolio iam Conſtantinus ab alto
Addebat ſe ſe cuneis; cum viſa repente
Improuiſa nouis acies præcurrere turmis.
Apparet cœleſtis eques, qui Gallica primum, Cæleſtia Superorum auxilia.
Tum pugnæ in noctem Veronæ inſederat arua.
Quanta virũ ſpecies? quæ grãdibus oblita mẽbris
Lumina? terrificas, torti ceu fulguris ignes
E vultu vibrare faces: gemina aſtra timendis
Scintillare oculis: crinito in vertice flammæ
Nutantes ſinuare iubas, ſed enim arma cruentos
Diſpergunt radios: ſtrepitumque, & fulminis alas
Et ſtragem pubes clypeata vmbone coruſcat.
Emicat haſta manu, quam cuſpidat ardor: & ardẽs,
Membra niualis equus fumantia faucibus efflat,
Inque vaporatos incendia diſsipat hoſtes.
Agminis in medio Labari clariſsima fulgent
Signa: ſuus Labaro Sol eſt, inſertaque Soli
Lucis inexhauſtum Crux ſufficit aurea fontem.
Vidit, & agnouit Cæſar (neq. enim addita primũ
Viderat auxilia, æuumque immortale ſonantes
Cœlicolas acies) Placidus membra incidit horror,
Procubuitque genu, iuxtaqne exercitus omnis,
Linigerique Patres. Sed qui præit agmina Ductor,
Rumpe moras, inquit: *Superos tua bella gerentes* Promittitur Conſtantino victoria.
Conſtantine vides. ſatis eſt furialibus hydris
Per tua caſtra datum, latij per tecta Tyranni.
Iam capitolinæ, nobis certantibus, Vrbis
Mœnia te ſubeunda manent, arma impia franges;
Tum Vaticano votum perſolue ſepulchro.
Dixit. & ignifera præfixam cuſpide cornum

Contorsit. fugiens leuibus quæ protinus alis
Arma super celeri circumuolat aëra flexu
Erectas facibus lambens mordacibus hastas,
Inspiransque nouos figenda in vulnera sensus.
Castrorum rapido tum fertur ad vltima cursu
Ceu pugnam comitata cohors efferret in hostem.
Non agger, clauso monimenta obstantia vallo
Non iter occludunt: abeunt, portantque ruinam
Crastinaque excidia, & clades lapsumq. Tyranno.
Quæ postquam Lycius vidit, sensitque futura
Præsul, pauca refert: *Fausto tibi Numine Cæsar,*
Militat armatis veniens exercitus astris.
Necdum in bella calet, stratos nondū aspicit hostes
Imperio Superum miles tuus? acta morentur
Pugnantes ni lustra manus, hodierna videres
Funera; quæ totos implebunt crastina campos;
Sancta Fides latiam vt viuas Regina per Vrbem.
Constantini pietas. Hæc ait. at pronus, *Sequor*, inquit, *sydera, Cæsar,*
Aligerosque duces. Magnæ Crucis auspice signo
Cœlum bella regit; Maxentiaque arma timebo?
Me pugnare decet. Vincat Deus. ista recursant
Vota: nec absistit meus hæc effundere miles.
Vix ea. Lustratis Labaro cum rite cateruis,
Conuesci dapibus, curataque corpora iussit
Victricem sperare diem. sed læta iuuentus
Læuibus inuigilat clypeis, ensesque polito,
Spiculaque in cædes subigitque acuitque metallo.
At rursum interea, sua per tentoria Patres
Orant Sacerdotes pro crastina victoria. In noctem renouare preces, neque parcere votis.
Insomnisque aderat primis Augustus in vmbris
Nocturnis diuina petens solatia curis.
Quippe genu supplex pacalia Numina postquam
Fle-

Flexerat, orandoque pias consumpserat horas;
Alloqtitur Patres: *Equidem confligere numquam*
Tam pronis potui Superis, qui prælia nostris
Adiuncti ordinibus Romano in puluere versant.
Nec (quamuis alibi expertus vidi Itala, vidi
Gallica sydereis frangi terroribus arma)
Aspexi ire Duces tantos, tam certa daturos
Funera, & augusto spirantes pectore Numen.
Stat, quodcũque illis (liceat modo reddere) donum,
Et sacra auriferis, arasque rependere templis.
Dicite vos, quinam? vnde sati? quo Principe Diuûm
Adueniunt? vocem ipse sequor, monitusq. docentum.
Dixerat. At Myræ Antistes: *Quos vidimus*, inquit,
Mortales diuino acies confundere visu,
Non tellus, non axis habet, quà proxima terris
Luna, vel in medio Sol altior ardet Olympo.
Aetheris excelsi culmen: lita sydere fuluo
Interiora domus habitant: penetrale repostum
Lucis inaccessæ, qua sese obliqua recuruant
Fulgura, conuexumque iubar: flexisque micantem
In gyrum radijs, solium regale Tonantis
Ambit, & innumeris ambitur ab orbibus orbis.
Hic agitans æuo genus immortale perenni
Ignorans fragiles artus, damnataque mortis
Corpora, nec morsus metuens, aut temporis iras,
Excubat ante Deum, fruiturque: auidumq. beato
Vbere delicijsque fluens, & amore voluptas
Explet inexpletum: magnoque arcana Tonanti
Ritè ministeria, & iustos æternat honores.
Quin & mortales hominum velut impare cultu
Se tollunt, minuuntque gradus: sic ordine dispar
Multiplici populus patrij tenet intima cæli.

Insi-

Quos adit Constãtinus cu piens audire quid sibi de Angelis credendum sit.

Varij ordines Angelorum.

Insidunt propiora Deo, regesque decoris
Sedibus, augustoque ornant se luminis auro.
Diuinosque vident astare beatius ignes:
Atque illapsus amor magis aestuat, aestuat ardor,
Semper & accensae renouant incendia mentes.
Nec minus imperia exercent, ac Principis audit
Iussa minor, facilisque operi mandata facessit.
Sed tanti rerum proceres, Mundique patentis
Custodes sũt hominum. *Omnes coelicolae fastigia summa tenentes,*
Delapsi iam tum miserae confinia terrae
Nostra petunt, ex quo tenerae per limina vitae
Progenies hominum primas aduenit in auras;
Celeritas motus Angelici. *Tantum adigit cura humanae studiumque salutis.*
Non regio vacat, extremi non angulus Orbis,
Quo se non subito per coeli altissima nisu
Imaque terrarum, traiectaque corpora mittat
Spiritus. inuiso penetrabilis omnia motu
Exuperat: ridetque leues leuis impetus auras:
Non ita Sol: rapidae non sic vertiginis astra:
Non mentis subiti celerant per cuncta volatus.
Apparẽt hominum habitu, & forma. *Quondam etiam ludens oculos, oculisque videndus*
Humanis similes pulcherrimus induit artus.
Quippe gerens iuuenile decus viridantibus annis
Oraque purpureo rubefactus eburnea flore,
Spirat adoratae caelestia lumina formae.
Vtque secet liquidos pennarum remige ventos
Terga coloratis velociter instruit alis:
Accedens momento idem, quo cessit, eodem.
Vis & potestas illorum. *Quid dicam immodicas vires, dextraeque potentis*
Robora, & inductas populis sine vulnere clades?
Hebraeorum in Aegypto laboris acerbitas. *Seruitio Isacidum gentem, laterumque lutoso*
Pondere coctilium, & iussi fornacibus ignis
Pres-

Presserat Aegyptus: fastuque infesta superbo
Ridebat cœli Mosen mandata ferentem,
Monstraque mutata glomerantem noxia virgæ.
Sanguis flumen erat: ranæ saliere per Vrbes:
Grandine tecta ruunt: stragemque tonitrua late
Fulminaq. ingeminant: rursumq. per aëra, rursum
Mira dabat terris. At tu durissime rerum
Corda magis rigido veheres non aspera saxo:
Non iterum Pharao mendax portenta cieres: Duritia Pharaonis.
Neu placitum Superis, aduersarere, morando
Exoratus iter. subit ecce in nocte profunda
Lethiferumque super vindex rotat Aliger ensem.
Atque adigit primæ dilecta in corpora prolis. Angelus primogenitos Ægyptiorũ occidit.
Intumuit lacrymis questus mala funera Nilus;
Tantus vbique dolor, gemitusq. & sæua parentum
Vulnera. pallebant feretris passimque iacebant
Innumeri. at telo iuuenes qui messuit vno,
Vnus erat, sumptis cœlo sed miles in armis.
Tu quoque in assyrijs constrata per agmina castris
Sennacheribe gemis. Solymam spe vane cadentem, Sennacheribus obsidet Hierosolymam.
Palmiferamq. voras nequicquã infestus Idumen.
Tuque probris temerare Deum, Regumq. potentem
Ab violare ausus, per templa Syonia Regem?
Duc age non vlli robur superabile bello,
Signa Palæstinos celent Babylonia campos;
Obruet vna tuos, & iam nox funera condet.
Haud cæca in tenebris: stellis oculata serenis,
Gentibus assyrijs nigro nox horrida velo
Incubat. Heu miseri; somnoque ciboque solutas
Cernere erat gentes, quæ late immensa tegebant
Aequora camporum: tumido pars ore sonantes
Excidia in noctem Solymæ suprema canebant.

Fulmi-

Fulminat ecce manus ; nec se bellator aperto
Aethere, nec pennas bicoloribus explicat alis.
Angelus Sennacheribi copias obtruncat. *Tela iacit ; stratique cadunt. morientia cæsis*
Corpora corporibus cumulantur, & artubus artus
Arma super laceri : fractisque attollitur armis,
Et strages simul extructis miscetur aceruis.
Iamque adeò extinctos castris qui cerneret omnes
Rex super vnus erat. Vidit cum sole ruinas
Mane renascenti, trepidusque in regna refugit.
Colla superba Deus sic deijcit. Alta superbum
Superorum ope Maxentius cecidit. *Attollit quoque Roma caput. Maxentius ensem*
At propior Superùm videat. Tuque auspice victor
Constantine Deo, magnum venerabere Numen,
Cœlestemque manum : dabis & sua munera cœlo;
Corda placent Superis : tu cuncta pacisce corde.
Dixerat. at monitis inclinat pectora Cæsar :
Et Diuùm auxilijs, opibusque pericula pugnæ
Componens, hilaris tentoria nota petebat.

CON-

CONSTANTINI
LIBER XII.

ARGVMENTVM.

Constantinus cum Maxentio ad Pontem Miluium confligit. eoque in Fluuium demerso, copijsque debellatis, Victoriam Deo acceptam refert in Vaticano.

ANgitur at clauso feritas Maxentia vallo,
Speratamque dolet belli vanescere palmam.
Quippe Dymas aduersa refert, queriturque reuelli Dymas despe rat de victoria.
Promissam toties Martis de puluere laurum.
Sed contra infensus curis, furijsque Tyrannus,
Vnde, ait, *hæc frustra memoras? nonne ante secũdis* Indignante Maxentio.
Carminibus terras, & coniurata mouebas
Tartara? quid bifidæ vertis iam murmura linguæ?
Ad quem pauca Dymas: *Venient promissa petenti*
Auxilia. at timeo Labarum, vexillaque signo
Contemerata Crucis. suspensæ brachia mortis
Nescio cur nostris inhiant complexibus: asper
Et mihi cerbereos irritat sibilus angues.
Num repetunt latias portenta trifaucia prædas?

Tu tibi finge metus(Rex increpat)*haud mihi tutũ,*
Siue referre pedem, ſeu figere. bella ſequantur.
Tempora nulla fuga: non ſpes datur vlla morãdi.
In medio palma eſt; habeat, quem dextra iubebit.
Dixit. & in certos pugnæ ſe ſuſcitat ignes.

Qualis, inaſſuetam qui ſoluit in æquora puppim
Et rudis vndarum tuti fugit otia portus:
Inde vbi reſpiciens poſt terga recedere montes,
Nondum exploratos metuit crebreſcere fluctus;
Deſertas reditum clamans, lacrymatur arenas,
Optat & obuerſam terris aduertere proram:
Tũ reditus pudet, ac tumidas ſubit acer in vndas,
Luctantemque audax in carbaſa prouocat eurum.
Non aliter metuenſque ſui, fugienſque pericli
Rex in bella tamen ſe ſe periturus agebat,
Venturæ ſuprema vocans certamina lucis.

Idalium feſtinus equo iam Lucifer ignem,
Ne vagus erraret, nondum cedentibus vmbris,
Extulit. vrgebat nam Sol, properantibus Horis,
Oceani ſtabulis rapidos educere currus,
Vt Flaui aſpiceret victricem in prælia dextram:
Auratoque gerens radiantem Daphnida crine
Conſtantine tuam ſignabat ab æthere laurum.
Tum quoque ſigna dari lituiſque, tubiſq. Tyrãnus
Imperat; aduerſis reſonantia collibus æra
Quippe audit, noctemq. nouo clangore minantem.
Flauia iam vigiles incendere claſsica turmas,
Effundique ratus portis, abrupta recludit
Munimenta ferox, cuneoſque in cornua firmat.
Eſt locus, hetruſcam curuat quã flumine ripam,
Atque vltra Æmilium per culta nitentia pontem
Flaminiam ſilicem Tiberis decliuibus aruis,

Miluius põs factus ab Æmilio Scauro eſt in via Flaminia.

Flauen-

Flauentemque suis Cererem prospectat aristis.
Hinc Anio tibi montanis è rupibus infert
Ambitiosus aquas: numeroso pensilis arcu
Hinc Tiberine tuas abscindit Miluius vndas.
Hic adeo instructas pugnæ in discrimina gentes
Horruit, infremuitque vadis, cladique futuræ
Vltima tyrrhenus vestigia perluit amnis.
Abstulerat campos acies, tot in ordine turmas
Vndique tot cuneos, tot digerit vna maniplos.
Hinc Asiæ, Syriæque manus frons dextera tendit,
Et qui Cappadocum populos Cilicumque solebãt,
Aut regna hiberno defendere Pontica vallo.
Dux præit, & pugnax moderatur Martius agmen
Septimia de stirpe satus; sed prima senectus
Parcius audaces nutribat pectore sensus.
At cura incumbit læui tibi Romule cornus:
Et regis auxilia, & septem spectata trionum
Robora. Vociferant, *Victas impune cateruas*
Trans caput, & gelidi fontana Boristhenis ora
Missuros, Pontumque vltra, Tanaimque niualem:
Monstra & hyperborei pastus habitura profundi.
Tu quoque deuinctus ferro, glaciantia, Flaui
Stagna per, informes saturabis corpore phocas:
Par numquam arctoas venit data præda per oras.
Hæc illi vano ingeminant clamore minantes:
Præcipiuntq. animis emptã sine vulnere palmam.
Tempora iam niuibus spargẽs rugosa Tyrãnus
Ducebat medium media inter millia Martem.
Fulgentesque Aquilas domino circumdare gaudet
Miles, & edomitum spondet Prætorius Orbem.
Nec minus Oenotriæ, latioque è limite gentes
Romanæque audent acies. Amor omnibus idem,

Naz. in Pan. Apud Tiberim suos instruxit sic ripę locatos vt vltimorum vestigia, prępsagio quodã euenturæ cladi, vnda fatalis allueret

Ordo exercitus Maxentiani.

Tuta-

Tutariue ſenem, patriaue occumbere terra.
Mouit corda furor, perque arma venefica fixit.
Heu miſeri, turba ante diem moritura cadentem,
Quid feſtinati fugientes temporis horas
Præcipitas, mortemque trahis? non ferre ſalutem
Tu domino, tibi cuncta vales accerſere lethi
Nomina. Damnatæ Superis ſi Flauius enſis
Defuerit, Tiberiſque vorax ignouerit vnda;
Tela vacant cœli, nimboque includitur ignis?
Dignum pœna rapit, teque obruit illa merentem,
Quæ modo vana tumes, dũ vulnera diſtinet hoſtis.

Conſtantini exercitus in plana deſcendit.

Ille quidem, poſtquam dubijs vigilare tenebris
Senſerat auroram; ſtructas procedere turmas
Deſerta ſtatione iubet. Lætiſsima vulgi
Murmura commiſcent litui ſonituſque tubarum
Et longe horrificant abeuntem claſsica noctem.

Ordo exercitus.

Ipſe ducem dextro lateri ſe munere Princeps
Conſtantinus agit. ſed enim prudentibus auctor
Cuncta mouet late imperijs, fortique ſequutus
Iuſſa manu, molitur opus. VIDET ardua miles
Virtutum, factiſque probat documenta decoris.
Læua tenet, fratri dextraque & honoribus impar
Dalmatius; ſed dextra viro promptiſsima pugnæ.
Hinc inde inuehitur legio: ſocijque viciſsim
Regibus exultant, externaque robora miſcent.
In medio vacuus Mauors nudataque belli

Media acies relicta Superis auxilijs.

Terga placent. *Cœlo ſe centuriata iuuentus*
Conſtantinus ait, *hic ſiſtat, & intonet armis.*
Vincite vos Superi, malè nos pugnamus inermes.
Hæc fatus, tacitis dat vota loquentia labris.

Et iam puniceos Phœbo aſcendente per ortus,
Flauius in campos deſcenderat æquà patentes,

Nec

Nec dum occursuros miles properabat in hostes.
Vt propius tenuere gradum, spatioque dirempti
Ausa per aduersas viderunt pallida frontes,
Nec dum pila manu torquent: Tum Cæsar auentes
Comminus irruere, & stricto decernere ferro
Alloquitur: *Quam vos terraque marique petistis,*
Ante oculos iam Roma sedet. Romam ite, vocantem Oratio Constantini ad milites.
Victrices intrate manus. Quicunque cateruis
Clauserunt iter oppositis, liquere fugaces
Gaudentem, & patrios vobis cessere penates.
Sternite sed meritos, magnaque in stragis aceruos
Tollite. sic dabitur septem conscendere colles,
Et mundi superare caput. nimis ardua vinci
Roma videbatur: magicisque infecta venenis
Lumina inaspectos timuere auersa gigantes.
Cernitis at viles animas, & inertia vulgi
Corpora, relliquias irarum, ensisque Tyranni:
Et quas expumat borealibus Vrsa pruinis.
Hi, qui sarmaticas hyemes vertere serenis
Solibus Italiæ, domitis Germanica terris
Turba quid audebit? Vicistis: & vltima poscunt
Vulnera. iam referent: Labaro quæ fixa potenti
Crux regit incolumes, nobisque inuicta subegit
Europam; latij statuet confinia belli
Limite sanguineo, structisque cadauere metis.
Cuncta mihi iam turba cades; nosterque cadenti
Nullus ab hoste labor. Cœlestibus impetus hastis Naz. in Pan. Non commemorabo tectas côtinuis stragibus ripas, non oppletum aceruis corporû Tiberim.
Et superum Labari iuratæ ad signa cohortes
Transadigent, sternentque solo. Tu proxime Tybri,
Agmina sollicitas rapiunt cui barbara ripas,
Gurgitibus proh quale tuis inuoluere pondus
Armorumq. virumq. paras? vtrinque natabunt,

Sanguine, flumineisque vadis, vt laurea nobis
Dona ferant. palmas laudum, ite, feracibus aruis
Accipite. Aut potius Pater ô, qui fortia cœlo
Victricis das signa Crucis, da Colla Tyranni
Frangere, subiectamque tibi committere Romam;
Mox omnem domitrix Terrarum conferet orbem.
Dixerat: illi auidas pugnando attollere voces:
Et nondum ardenti plausus accendere Marti.
Nec segnis fremitu, tardusque occurrere campo
Maxentij oratio ad suos. Hostis, at intentos nondũ hostibus increpat enses.
Iamque breui erectas acies sermone Tyrannus
Mouerat: *Hic*, referens, *Mundi quicumque tueri*
Me dominum, & mecum terras fulcire labantes
Certatis: vitæ mortisque auersa tenetis (stis.
Limina: Terga Tybris claudit: frontẽ improbus ho-
Semita nulla fugæ. Vincat, quem viuere vitam,
Imperiumque iuuat magnæ sibi condere Romæ;
In Regnum veniet victor: seu Regia mecum
Sceptra gerat, semperque suo sublimis in ostro:
Seu me purpureos ponentem cernat amictus
Abiectas miseri tunicas consumere Ciuis,
Incert. in Panegyr. Fruimini aiebat (ad milites Maxentius) dissipate prodigite. *Vt miles det iura meus. sed & aurea toto*
Munera Gãge feres: minus est, quod struxit auaris
Mundi omnes dum vexit opes mea Roma triũphis.
Tanta, sed hostili veniet sine sanguine merces.
Quippe illi occursus vestros, oculosque micantes,
Non enses perferre valent: inuita rebelles
Obiectant, pœnè arma ducis temerata cruore,
Attonitique hærent monstris. Infundite ferri
Robora, vulnificasque manus. ceu vellera difflat
Vis Boreæ præceps: fundet sic vestra fugaces,
Ne miseri expertam tolerent, iam sponte peribunt.

Vix

Vix ea . procursu cum decrescentibus aruis, *Initium certaminis.*
Lumina luminibus , iamque eminus oribus ora
Committunt. sed enim (primæ conamina pugnæ)
Mutua fert animis, & noxia vulnera clamor,
Siqua simul mixtus figit pauor. Æra tubarum
Rauca sonant : ferrumque silet ; ferrique fragorem
Æra cient,fluuioque, & reddita clasſica cœlo .
Sic vbi tempestas,medij quam sydera Cancri
Turbantem , & rapidis inuectam turbinis alis
Nubilus Auster adhuc claustris circundat aquosis,
Ne subito erumpat , nimboso & viscera partu
Effundat mersura diem . tamen ante volucres
Nubibus expirant auræ, laxataque longe
Murmura, & elisis prorupta tonitrua flammis
Præcurrunt, tellusque tremit, cœlumque remugit.
Heu pauidis agitata Ceres non fidet aristis :
Et quassis frumenta gemet morientia culmis.
Clamantum haud aliter siccus furor alta cruoris
Flumina , sanguineam bellique è nube procellam
Personat. Innumeris & iam stridentia passus
Vulnera missilibus , telorum absconditur vmbra ,
Abscondens ac tela dies, illa obuia cæco
Æthere se lacerant . celeri seu libera cursu
Præcipitant,clypeosq.hinc inde, & corpora figunt.
Sed rabies propiora iubet . quæ comminus ardet
Sæuior, & strictos in viscera dirigit enses ,
Frustratos breuiore loco ni luserit ictus.
Quippe nimis densa turmæ incurrère procella *Densi ordines cædem impediunt.*
Atque latus lateri, pedibus pes, ipsaque iunctis
Pectora pectoribus , mucronibus hæret acutis
Mucro , gemunt galeæ, flictuque impulsa sonoro
Scuta,nec obstrictas sequitur leuis impetus hastas.

Sic adeo conferta viris se se agmina præssant,
Inque vicem tardare dolent. At Flauius aruis
Laxantur à Constantino. Laxari cuneos, & iniquo ab limite pugnam,
Maiora extendi iubet interualla petentem.
Ius vero tum triste necis, tum fusa cruoris
Eluuies vndauit agros: feriuntque caduntque:
Mutuaque incertum peragũt per vulnera Martem:
Vrgent, vrgenturque pares: obstantibus obstant.
Pulsique impellunt: sua nec vestigia mutant.
Non secus aduersis cum montibus obuia torrẽs
Flumina præcipitat fontanos rupibus imbres
Hinc atque hinc animosus agens: perq. alta fragosũ
Pandit iter, vallemque petit. sed in arua receptis
Mox veniens populator aquis, ceu cornua duplex
In se se obliquat, gemitusque per infima vortex
Occurrit, premiturque premens, pulsusque repellit;
Assultant spumis latices, stagnoque resistunt.
Flauiani in Germanos. Viderat arctoas cuneatim obstare phalanges
Flauius, obstrictumque ferox irrumpit in hostem.
Inuehiturque simul Crispus, cui præuolat ardens
Artemius legione fremens: Caiusque, lybyssæ
Quem iuxta subeunt acies. At pondere vasto
Robur ab Hercinia Draulum nemorale rotãtem
Purpureumque super galeam diadema virenti,
Nexantem lauro, iaculatæ cuspide cornus
Deijcit effossum Cæsar, lapsique maniplos
Impulit, obnixique Duces, turmæque sequentes.
Romulus at contra: glomerãtur & ordine circum,
Signaque ductores nutantia puluere firmant.
Vis inopina viros, animos tenuitque labantes
Atque arma impauidi iam Constantina lacessunt.
Par Caio certat Bomilas: crudo excipit ense
Extan-

Extantem Artemius sublimi vertice Gardum.
Romuleo sed Crispus auet contedere ferro.
Vestigatque ducem iuuenis, campoque volantem
Obuius ense petit: nec parcius ille petentem.
Obiecit se se medium qui candida primo
Flore colorabat regnator Drabalus ora:
Dacica fulgenti sequitur quem turba securi.
Infremuit Crispus, mutataque nomina pugnæ
Vlturus, raptoque furens: *Mihi protinus*, inquit,
Expleture vices, hac proijciendus arena
Romulus alter eris. Remus & tu mœnibus alter
Romanis, Rex dixit, *eris. quo vulture fidens*
Roma inhias prædo? nostro data præda furori?
Sic illi alternis iratæ exordia pugnæ
Intendêre minis: & adacta in vulnera mentis
Missa prius geminæ sonuerunt spicula linguæ.
Inde manus sua tela rotant: vibrat ictibus ensis
Fulmineus, sonituque cadens super arma resultat:
Viribus impulsus collimat ad ilia mucro:
Artibus illusus declinat, & irrita peccat
Vulnera, defixas ictuque exerrat in auras.
Altior extulerat, tortumque in tempora ferrum
Dacus agit. doluit Crispus, ferroque vicissim
Intulit effusas totis cum viribus iras,
Direxitque. ferit media inter lumina frontem
Perfoditque ensis: patuitque abrupta cruento
Ora supercilio: tum flumine sanguis inundat.
Nec procul in Martem Daci ventosa Draconis
Sibila cogebant notas ad signa phalanges.
Vt Regem videre oculos immergere fluctu
Sanguineo, & lucẽ in tenebras migrare natantem;
Extemplo in Domini ancipitem, vitamq. necemq.

Crispus Romulum quærens pugnat cum altero.

Crispus ferit Dacorum ducem.

Deuotis coiere globis. Hinc Flauia pubes,
Heſperiæque manus, & Gallicus emicat ardor.
Continuo vultus, & diſſociata duorum
Pugna. ſubit commixta viris & mille furentum
Cædibus: extremoque in viſcera tenditur ictu.
Romuli virtus in prælio. Romulus aduerſo quà nox denſiſſima nimbo
Telorum ſe ſe vmbrat, equo fumante fremebat.
Ille trucem iaculo Dircæum, & comminus enſe
Traijcit Vrnandum. cinctuſque equitante procella
Confertos rapido ceu turbine dequutit hoſtes.
Nec tamen obſtabat, quin aut miſeranda ſuorum
Funera, ſiue metum turba cedente, videret.
Ecce aderat medij raptus de corpore belli
Incurſuque leuat trepidantia corda Tyrannus:
Arctouſque vna miles, generoſa feruntur
Pectora. vim retro, validamque ardeſcere molem
Nempe Maxentiani, qui iam timebãt. Senſerunt pauidi, verſaſque in vulnera dextras.
Martigenamque putãt veniſſe in bella Quirinum
Terga flagellantem, lethique haſtile trementem.
At vagus inuehitur Maxentius agmina circum,
Maxentius ſuos tuetur, & confirmat. Mentibus indomitam rabiem, cædiſque furorem
Infundens idem manibus; corda aſperat idem:
Aut dictis acuit ſegnes, aut ille tumentes
Laude rapit; dextris pauidum ceſſantibus enſem
Increpat: & vacuis gladios, aut ingerit haſtas.
Militem occidit, qui ſe deſeruerat nomine Conſtantinum. Fortè aderat primæ bellator in ordine frontis,
Conſtantinus habens magni qui nominis omen
Deſeruit rabidi Maxentia caſtra Tyranni,
Et Conſtantinam bello ſibi quærere palmam
Optauit, Labarique mori, ſeu viuere ſigno.
Flauius immerſo victor tamen hoſte triumphat:
Fluminis ille iacet peregrina extinctus arena.

Namque vbi terribilis furijs, belloque Tyrannus
Vidit in ausonias torquentem ſpicula gentes
At non tu, dixit, *Regnorum impune meorum*
Transfuga periuro ſceleris lætabere voto.
Hæc te digna manet merces. ſic fatus: & haſta
Irruit, & fixo perrumpens viſcera corde,
Cor rapit, & fracto miſit per vulnera tergo:
Extenditque ſolo pallentem, altoque natantem
Sanguine. tum prouectus equo calcare furenti,
Et reuocare ſuos, parilemque imponere pugnam:
Nec iubet incaſſum. ſubitò nam didita facti
Gloria corda metu propiora, fugæque repreſsit
Corpora. conuertère pedem. Ceu nocte luporum
Experti rabiem, preſſoſque in vulnere dentes,
Si quando fugiunt catuli. Sed nota feroces
Sibila cum reuocant ſylua allatrante Moloſſos,
Increpat & pauidos venator; in arua feruntur
Præcipites iterum, poſtquam curſu aduolat agmen
Auxiliare Canum, cognataque ſuſcitat arma,
Et conſanguineo petitur victoria morſu.
Non aliter compulſa loco Maxentia pubes
Bella nouat, ſtabiliſque hæret, dominique morantis
Pugnat ad immanes iam formidabilè voces.

Vt ſtimulis ſenſit feruere ardentibus hoſtem
Flauius; aduerſo bellatorumque ducumque
Intulit arma globo. Labari tum ſigna gerentem
Arguit ore virum: *Nam quò mihi læuus aberras?*
Signifero primam belli nec lumine frontem,
Percutis? i, ſola tutus Cruce. Dixit & vnà
Irruit. Oppoſitos contra pulcherrime Cimbros
Inducis Chroterne: Getas Damarice frementes:
Vallice Pannonios. Doluiſſent viribus æquas

Conſtātinus iubet Labarum vehi in hoſtem.

Conſtantino ſe opponunt Romuli copiæ.

Hi tamẽ haud cõferre manus. Verũ improba voces
Fama refert: reuolans Augusti ac verberat aures,
Infausto læuas acies procumbere campo.
Anxius ergo Duces: *Dextrum defendite Martem,*
Affatur. *procul auulsum me cura sinistri*
Auferet. hic vicisse pudet, si vincimur illo.

Falso nunciatur Constantino læuum cornu loco moueri.

Vix ea. compulsum laxis cum raptus habenis
In læuam conuertit equum. Velut asper in aruis
Marmaricis conuersa leo mage suscitat arma,
Cum post defensi mitescens corpora nati
Cernit in alterius patulo venabula ferro.
Torqueri iam stricta latus. Tunc exilit ardens
Mugitu horrifico: tunc insuperabilis ira
Missile seu frangit, fossum seu vulnere corpus
Venatoris agens lacerat, scinditque, voratque;
Hinc pacata suo dispensat pabula nato.
Talis in auxilium se Constantinus agebat
Cedentesque putat. Sed iam certamina longe
Apparent diuersa viro. Nam prælia postquam
Conseruere manus; commixtus vterque vicissim
Se premit, ac densis exercitus æquat in armis.
Vis Asiana Syros: vis Pontica prouocat agmen
Cappadocum: fremere vnanimes; quos Itala pubes
Inuehitur contra, & multa legione repellit
Dalmatius. venit attonitas cum missa per aures
Vox subito, & simili mentitur, nomine cædem
Constantine tuam. memorant victumq. Tyranno
In calidos vitam plorant fudisse cruores.
Mouerat hic nonnulla virûm trepidantia rumor
Pectora: perculsique gradu reuocante recedunt.
Aduersusque Cilix simul increpat ore pauores:
Inuaditque simul ferro. Dux concitat audax

Et auxilio accurrit.

At secũdum prælium, offendit.

Flauiani in læuo cornu parum consternati audito, cecidisse Constantinũ, quem pro milite falso putant esse Imperatorem.

Mar-

Martius audentes. cedentum & corpora tundit
Calce prementis equi. sed enim non tardior illo
Sistere Dalmatius trepidos: committere fortes:
Cædibus æqualem pugnam librare latinis.
Flauius at subito labentibus ocyor astris
Ecce superueniens, quamquam constrata videbat
Corpora, lætatus pariles crudescere pugnas:
Quis vetat, ò miles, dixit, *cœlestibus armis*
Imbelles ausus, hominumqne auertere dextras?
Vnde manu tantum ensis hebet. Tu perfuga laudis
Non meus es, quicumque loco non moueris hostem:
Qui toties victum non viceris. Altà loquentem
Audiuere: armis seque infudere cruentis,
Vt magis vndaret campis cruor. vndique ferrum
Vndique cædis amor, flictusque augentur, & iræ.
Sarmaticæ sed Dux equitum qui præsidet alæ, Sarmatarum equitum Dux suos accēdit.
Cedentemque metu Prislomius ante cohortem
Vidit: vt emotum Flaui dispergeret agmen,
In latus intentas missurus venerat hastas.
Tum sensit frenasse gradum: nec tardior arsit,
Affaturque suos: *Mundi ò celsissima pubes*
Par leuibus, si quando equitant, Aquilonibus, atræ
Terga super noctis, brumæque gelabile dorsum,
Quadrupedes mihi flecte feros. huc vulnere verso
Atque inspicatæ tua robora dirige syluæ:
Frange femur, perrumpe latus, prosterne fugaces.
Dixit. & æstiua nimbum de nube sonantem Sarmatę equites in Flauianos.
Grandinis vt caurus crepitantibus incutit aruis:
Sic quoque Sarmatici tonuisse procella fragoris,
Fraxineaque hastas fertur glomerasse ruina.
Nec virtus aduersa minor, Namque obuia pubes
Stat contra: domitos iactat quæ Marte Sicambros:
Atque

Atque Itali iuxta, & fortes ſtipantur Iberi.
Quibus ſe dē ſcta phalange Flauiani opponunt.
Denſauere globos, & non penetrabile vallum
Corporibus, ſtructamque viris clauſere phalāgem:
Horreſcitque ſeges longis prætenta Sariſsis.
Fulgurat in medio Labarum, radijſque minantes
Fulgores, rutiloque metus interplicat auro.
Quin etiam iactis leuis armatura ſagittis
Hinc atque hinc; fundæ tortis aut verbere ſaxis,
Eminus aut iaculis liquefacti aut glande metalli:
Comminus aut haſtis ferrata aut cuſpide figunt.
Iamque aderat furibundus eques teloq. trabali
Imminet. At, velut immotis ſe cautibus ingens
Durat in aduerſos rupes ſuper æquora fluctus;
Flauiadæ ſtabant, prohibentque irrumpere turmas.
Quin etiam miſſo violare volantia ferro
Equites occidantur.
Pectora Cornipedum traiectaque vulnere terga
Nec frenos audire dolor, non iuſſa regentum,
Cogit & alliſo dominos effundere dorſo.
Pars glomerata iacet: pars pondere preſſa iacentis
Proculcatur equi: pars ſe reſupinat arena.
Pauci adeo obſtantes cuneos & mobile vallum
Irrumpunt moritura manus: cædemque tulere
Mox cæſi, Tiberiſque omnes ſuper arua quierunt,
Funera penſantes italo properata ſepulchro.
Victor & vrgebat miles, iuguliſque cruentos
Intendit gladios, perque arma, & pectora fundit
Spumantis vitam cum ſanguinis amne fluentem.
Non tulit iratus: clademque, fugamque ſuorum
Corporis obiectu clauſit: tum vocibus altis
Et Ductor reclamans occiditur.
Ecquid, ait, *ſuperat?* Priſlomius, *vnda retortis*
Vorticibus vos accipiet Tiberina fugaces,
Terra quibus terrore perit? quo ferrea virtus

Mer-

Mergitur? Effantem ſubito cum vulnere telum
Perculit, illapſumque ducis ſubit ora loquentis.
Vocis & occludens, animæ diſrupta recluſit
Oſtia. lethiferum Cæſar tu vulneris auctor
Miſſile direxti, traiectaque robora ceruix
Reddidit. auſonia tibi Dux expirat arena.
Ille cadit; caſu parili ne lapſa videret
Auſpicijs ſiue arma ſuis, ſeu iuſſa Tyranno.
Quippe laborantis miſerum ſpes vltima cornu
Labitur, orditurque ſibi ſua funera miles.
Nam perculſus eques dextra, læuaque maniplos
Ac peditum vexilla ruit, turbamque gementem,
Cognatumque fuga diſiecit cornibus agmen.
Flauius inſequitur, tergoque ſupermicat enſis.
Nec tantam tonat in ſtragem; terroribus actus
Quãtam effundit eques: fugienſq. & mutua portãs
Funera quiſque refert, lethumq. cadentibus affert:
Fomidantque minus, propiùs qui vulnerat, hoſtem.
Ipſa procul Labari effigies, ac triſte rubentum
Fulgura gemmarum, atque auri terrebat imago.
Iamque pedes peditem, turbator, & ordinis ordo,
Pulſaque pulſabat pubes clypeata cohortem,
Seque premunt, lapſique altis cumulantur aceruis:
Inque vicem viui examinant, onerantq. ſepulchro.
Martius ipſe ſuæ poſtquam incrementa ruinæ
Vidit, & à tergo iaculantis Flauia dextræ
Fulmina; non auſus fugientia ſiſtere ſigna
Non reuocare ſuos; pariter dat verſa per agros
Terga fugæ. dare præcipitem ſe quemque decebat
Quando ducem fugiſſe decet. ſed Flauia pubes
Imminet, impellitque manu, fodit enſibus artus,
Pectoribuſque humeros, & calcem calce fatigat.

Dextrũ cornu hoſtium diſſipatur, ac funditur.

Labarum terret hoſtes.

Ante

Ante alios clamore viros, ac cæde furentes
Constantinus adest: stipantque & facta sequutæ
Debellantem acies imitantur Cæsaris iram.

Cœlestes copiæ in auxilium Cõstantini.

Ecce autem rursus Diuis ineuntibus arma
Visus adesse viro Superum qui Maximus agmen
Ales agit præuectus equo; lucente per armos
Quem niueus candore sui non vinceret ortus
Lucifer: arma iubar, frontisque accensa decore
Tempora circumdat formatum in fulgura sydus.
Sed mitescentem tunc pinxerat Iride lucem,
Ne subitos visu caperes Auguste pauores.
Inde ait: *Euersas iam Constantine cateruas*
Cernis, & oblitus medij Prætoria belli
Robora, quid frustra hic hæres? Ast ordine denso
Mox aderunt. & nostra diu ni tela frementes
Quamquam inuisa premant, non expectata tulissent
Prælia. coge viros. Dum fortia viribus æquas,
Viribus humanis, & fortibus vtere dextris;
Nõ aberũt Superi. TOLERANTEM & iusta ge-
Induit ex alto virtus. Sic excitat ardens, (*rẽtem*
Ardentemque mouet. tacitoque vbi reddidit ore,

Constãtinus contra mediã aciem hostiũ, & Prætorianos.

Atque preces Cæsar geminauit, & ignea corde
Vota, ciet fortes alia in discrimina gentes:
Illum cœlestis comitatur, & instruit Ales.
Iamque aderant: contra & miles torpore silebat,
Ducebatque moras prætorius hostis inertes.
Illum equidem sermone acuens Titianus in arma
Mouerat. accensique omnes inimica fremebant
Prælia, Flauiadumque nouam certamine cladem.

Ibi Maxẽtiani territis iã equis, terrentur.

Cum subito (nec causa patet) mirantur equorum
Intremere, & gelidos pulsari horroribus artus,
Arrectis ceruice comis: largoque fluentes

Sudore,

Sudore, ac frustra rigidis calcaribus actos
Sistere quadrupedes, iustoque recedere cursu.
Hærebant, stimulisque armos, percussaque virgis
Colla fatigabant; sonipes magis auia retro
Membra rotat, saltuq. metus, equitemq. per auras
Excutit, atque niues labris expumat, & ignes.
Dum trepidant: terroris equus dum paret habenis,
Nubilus ecce oculis se caligantibus humor
Abstulit. Ingentes aciem, quæ fulget in hastas, Nam nisę illi
Obiectamque manum videre, equitesque micātes, obstare acies,
Et mille ordinibus volitantia flamine signa. non ante spectatæ.
Iam pugnæ exciderant animis, non prælia poscunt:
Oderunt, nectuntque moras, atque vltima pallent.
Non secus abrupta tellus compage profundos
Si mouit tremefacta sinus, atque alta domorum
Tecta impulsa labant, agitataque terga fragosis
Inclinat montana iugis; fluitantia subter
Qui sola, iamque suo nutantem pondere mundum
Aduertit, iam iamque haustū, iam credit hiantem
Seque deiscenti raptum descendere campo;
Implorat clamore fugam, cui subijcit alas
Terror: at immotis idem sua funera plantis,
Venturæque gemit, motumque moramque ruinæ.
Sic dubitat, figitque pedem Maxentia pubes,
Hortaturque fugam: sed mox abitura resistit Quarum metu immoti
Cuncta metus prohibet. Sua cum vexilla mouebat persistunt.
Obuius interea superis exercitus armis.
Imminet hinc magno veniens cū Cæsare Princeps
Aligerum. magis attonitas horrore cateruas
Impleuit sine voce pauor, sine sanguine pallor.
Non certare volunt: non vertere terga per agros.
Proijciunt enses manibus, positisque cadentem

Exo-

Supplices victorẽ agnoscunt.

Exorant genibus vitam. ſtetit aureus arma
Arridens pauidis Ales, cui mitia flauis
Accendere comis pacalem ſydera lucem:
Fulguraque, & trifidi ponentes luminis alas
Cœlicolæ facibus dant lambere mollibus haſtas.
Nec veniam Cæſar, non abnuit ore ſalutem.
At ſuperum Ductor, *Dederas quæ bella tueri*
Cæſar, ait, *defenſa vides. Hinc cedet in auras,*
Noſter inaſpectis aderitque exercitus armis.
Tu perges, victoſque premes. iam ſterne fugaces,
Agmina iam læuo Maxentia prorue cornu.
Auſpicibus ſuperis, Duce me. Sic ille ſequentem
Euocat Auguſtum crudi qua puluere martis
Læua per alternos fœdantur tela cruores.

Pugna ingẽs cum læuo hoſtium cornu.

Quippe mali ignarus, ſecumq. immane Tyrãnus
Agmen agens rapido ceu cum torrente volutus
Millia perrumpit; denſataque millia Celtis
Aſcarice minax, tectus legione cruenta
Belga Comes: Fermande globo comitante ruebas.
Hinc Scotos Sotuarte infers, Manrice Britannos,

Nam & Germani pro Cõſtantino pugnarunt, ab eo iã domiti.

Germanos Breneſte ferox: tuque eminus haſtam
Intorques refuga quæ præterit ora Tyranni
Cuſpide: ſed fixo Marideni in tempora ferro
Peccat ſanguineos letho eructante liquores.
Rexque ferus furit inde magis: cui Galba cohortes
Finibus armenijs: calidæ Probus addit ab oris
Signa Palæſtinæ: librantque vibrantque ſecurim
Pannones, aut clauæ circumſonat ictus aënæ.
Concurrunt vtrinque pares, & mutua verſant
Vulnera: bellatrixque operit diſcrimina virtus.
Preſſa premit: pellit, mox pellitur: ardet & ignes
Fertur in aduerſos: in pectora dirigit enſem;

Nec

Nec prohibet, foſſos quin dirigat alter in artus,
Effractiſque animam vitalibus hauriat haſta.
Nec minus incertum late crudeſcere Martem
Cernere erat; rapiens Germanica Romulus arma
Quà fertur, Dacoſq. trahens, Scythicoſq. furores.
Cingebant Mariuſque latus, victorque per Arcton
Amſterus, laxis & Vallitus inſtat habenis.
Arduus ærata Lesladius emicat haſta.
Romule tu Vidium iaculo, tu Lælion enſe
Figis, & ingeſtis fruſtra tibi, corpora telis — Romuli, & aliorum pugna.
Traijcis, agglomeraſque neces, & trunca dolentum
Mēbra: nec haſta vacat, neque differt vulnera cu-
Aſpectuque heros, criſtato & lumine terres. (ſpis
Vidit, & in pugnam ſe rurſum exuſcitat ira
Criſpus, & intorta reſonat prænuncia cornu — Qui prouocatur à Criſpo.
Signa: Nec oblato refugis iuuenile periclo
Heu periture, decus, reuocaſque cieſque vocātem
Romule, prætentaſque leui certamina telo.
Et iam cornipedes geminis calcaribus actos — Duorum, Criſpi, & Romuli, certamen.
Arua timent: ſenſiſſe pedes emenſa volantes
Mox tamen arua negant. ſed curſu intenta volucri
Celatum clypeis veſtigat, & irrita pectus
Lancea declinat: ſitienſque rubentia venis
Flumina, nonnullos bibit errabunda cruores.
Sæuior at ferri rabies, quam raſilis orni.
Nudat vterque habilem vagina, enſemq. coruſcat,
Aggrediturq parem. mucro modo certus ad ictum
Dirigitur: tranſuerſa rotans modo vulnera cæſim,
Demiſſuſue gerit: clypei vix corpora celant.
Fulgurat elatum: fert dira tonitrua labens:
Arma quatit ſubito commixtum fulmine telum:
Ecce ferit Criſpus: cæcique errore metalli

Obuer-

Crispus equũ Romuli traijcit. Obuersum traiecit equum, quem flumine largo
Sanguinis vnda lauit. fossusque, & vulneris alti
Impatiens dum calce notos, simul ore lupatum
Frangit, & humenti declinat puluere dorsum.
Romulus at subito leuior iam corpora saltu
Abstulerat: verbis hostemque affatus amaris:
Ideoque increpatur à Romulo. *Nempe*, refert, *victor pecorum, mactator equorum*
Exercet laniena tuos aptissima cultros.
Venisti mactare feras ò bellua? disces.
Iam quid bella virùm distent. Tu Cæsaris ense
Vt cupias cecidisse, cades. Sed talibus ardens
Quem obiurgat & Crispus. Crispus, vt ad terram præceps demiserat artus:
Tempus, ait, *mactare feras. tu scilicet amens*
Tu satus, occumbes, genitore rapacior vrso.
Reddet vterq. vorax quem faucibus hauserat Orbē.
Non tulit, & stantem contra, teloque petentem
Cum felle Romuli. Romulus ense petit: feriensque: *Rapacior vrso*
Aspice, ait, *crudam rapio cum sanguine vitam:*
Redde latro iam lucis opes. Duplicauerat ictum,
Vitandique omnem discluserat impetus artem:
Ensis & abruptis humeros illabitur armis:
Libati in guttas extillauere cruores.

Terror vt armenti Taurus cui plena iuuentæ
Vulneris indocilem vallarunt cornua frontem,
Hesperijque olim venit in certamina ludi;
Ludi in quibus indomiti occiduntur Tauri nunc pęnè sublati. Si post tuta latens circensis dolia pugnæ
Ardua venator traiecit arundine colla.
Mugitu, saltuque truces, & cornibus iras
Colligit: ac primum iliceæ monimenta carinæ
Deijcit, aut iacto leuat inter nubila ligno.
Fumifer expirans accensum cursibus ignem
Inde ruit, profugique incassum, artemque dolentis

Rapta

Rapta ſagittiferi iaculatur corpora Thracis.
Talis inardeſcens,plagamque vlturus in hoſtem
Tela mouet Criſpus. ſed enim grauis ira,dolorque
Certandi iura abſciderant: ſine lege rotatum
Vis enſem obliquat, ſine lege intorquet adactum
Impetus arma regit. Ferroque retundere ferrum,
Aut clypeo munire latus iam Romulus acer
Haud potis, & raptos ſibi Martis inhorruit auſus.
Tibia iamque fluit, tepido iam ſanguine ceruix.
Indoluit ſtimuliſque heros impulſus agebat
Bellandi ſimiles furiatis viribus artes.
Enſis ab hoſte cadens iterum cui tempora pulſat.
Læuis at illapſum proiecit caſsida telum,
Et loris auulſa cadit; perfuſaque multo
Sudore affulſit rubicundæ gratia formæ.

Romulus vulneratur à Criſpo iam pœne victus.

Tollitur extẽplo Germana per agmina clamor:
Quì dederant & ſponte locum,pugnamque volẽti
Annuerant, pugnare volunt. mileſque duceſque
Agglomerant ſe ſe. nec ſegnior intulit arma
Flauius.Amſterum clamantem,& iniqua vetantem
Prælia & auratæ quaſſantem cuſpidis ornum,
Obuius iniecta velociter occupat haſta
Artemius, miſſo per terga per ilia ferro.
Ille cadit. regnata viro necdum excidit Arctos,
Parua tamen crudæ ſolatia dulcia mortis.
Drabalus inſurgit iuxta: cui plena furoris
Geta tument vnà rabiemque & miſsile torquet.
Obſtitit at Caius contra, miſſumque per auras
Aurifera iaculum dimouit pectore parma.
Inde vibrans telum; *Referes num lancea*, dixit,
*Hæc fugiat mentita manum, ſubit illa petenti
Et ſtridens iugulo ſpumantia ſanguinis hauſit*

Dirempta duorum alij pugnæ ſuccedunt.

Flumina. Dacus opem moriturus ab ense petebat,
Destituunt vires, ac prodidit ira cadentem. . .
Te quoque per medias studio quæsite cateruas
Romule prospiciens Crispus non certius vnquam
intendit iaculum. veniens propiora ferebat
Cum Pater auxilia, & custos iam viderat Ales
Spicula. *Nec fallet iuuenis te Flauia cornus*
Dixit; & emissam direxit. Ænea tanto
Turbine quæ facibus prorumpit massa coactis
Et clauso latebrosa tubo? Quæ concita neruo
Nuncia tam certi per inane exclamat arundo
Vulneris? vt superis opibus, mentisque magistræ
Vi pulsum exitio volat immedicabile telum:
Nudatumque caput per & ossa, & tempora ferro
Transilit, & fixo pendet sublime cerebro.
Occidis: occasumque rubro velut Hesperus ore
Leti in nocte præis miserandæ Romule gentis.
Nec tamen interitura tui stat nominis ingens
Fama. Palatinæ Princeps memorabilis aulæ,
Et pius, & virtute potens, & nobilis heros
Diceris. Imperium genitoris iniqua Tyranni
Si feritas aufert; eadem cumulauit honores.
Indigetes dum Roma leget, dum prisca sacrorum
Nomina, Cæsareis Diuûm numerabere fastis.
Vos adeo turmæ comites spes mortua vitæ
Deseruit, miseris stragemque fugamque reliquit.
Aduersa exuperat vis vndique, & vndique cædes.
Viderat, auxilio tum circumfusa Tyrannus
Tela rapit frustra: quem Constantine petebas
Iam victor, totisque micans augustior armis.
Incubat illi horror: pontisque dolosa reuoluens
Robora, terga fugæ mandat, Tiberisque sepultas
Vertit

Crispus in Romulum iaculū mittit.

Quod vi cœlesti directū traijcit frontem.

Romulus occiditur.

Maxentiani pereunt.

Maxētius cō fugit ad ligneum pontem.

Vertit ad insidias. Veluti per aperta vagantes
Iugera aues sonitu; catulisque fidelibus auceps
In caueas cassesque trahit. ceu littora propter
Trinacrij lilybæa maris Drepanumque calentem
Thynnorum populos ciuesque Athlantidos vndæ
Callidus inuitat, ducitque per æquora Delphin,
Subdola testatus ludenti gaudia saltu.
Tum caua funiculis, intextaque limina mersi
Carceris ingreditur: sequiturque, petitque latētem
Sponte pecus tacitum sua per conclauia mortem.
Liber at exultat piscosa per atria Delphin.
Proditor ac tutis reddit se Doridos antris.
Sic ferus ire dolos præ se gaudebat ouantes,
Attollitque animos fluuialis mole ruinæ.

Piscatio Thynnorum insignis apud Siciliam.

Conclaue mortis appellant.

Cæsaris at custos superæ Dux fortior alæ:
I, fatur, *sequere incautum, rapidisque videbis*
Constantine vadis, medioque in gurgite mersum.
Vix ea. cum cæcas subito digressus in auras,
Flumen arenoso tumefactum educere fundo
Tybrim exundantem pontisque abiegna tumultu
Spumifero quassare iubet. Vorat humida nutu
Pabula cœlesti fluuius, trabibusque minatur,
Et vinctas laxare potens, & frangere fluctu.
Ipse procul fons, qui tenui lactentia rore
Labra rigat Tiberis, patefactis flumina saxis
Maior adulta parit; niuibusque è rupe solutis,
Visceribusque cauis, & hiulcis culmine venis.
Tum liquidas alij furias amnesque lacusque
Subijciunt: alueoque graues animosa volutant
Prælia. pugnaces iam formidabilis vndas
Tybris agit fœtus bello, totaque tumescens
Tempestate ruit: sonituque, & vortice rauco

Tiberis mire intumescit.

Iam quatit iliceam tremefacto pondere molem.
Robora limoſo fuerant defixa profundo,
Surgebantque, velut ſtantes imitata columnas:
Tum ſuper immiſſa pinus compage trabales
Inſtrati tabulata leuant pendentia pontis.
Tiberis pontem impellit, ac deijcit.
Huc Tybris impacto per ſumma reuoluitur æſtu,
Erectas quatiente trabes: perque ima refuſus
Fundamenta ſolo propellit; & hoſpita limo
Tigna mouet, cumuloſque vorat mordentis arenę:
Pulſaque materies, compactaque tranſtra vacillãt.
Tum ſcopulis idem raptis; longeque reuulſis,
Ceu ſyluæ tormenta rotet, pontem arietat ornis,
Interea fallax, curſuque inuectus anhelo
Maxentius in ligneo põte.
Aggeris iligni textum nemorale Tyrannus
Inſilit. in læuam ſeſeque effundere ripam
Atque operis tentat ſilueſtria ſoluere vincla,
Flauius impoſitas Cæſar cum tangeret alnos.
Ecce repercuſſæ violento flumine molis
Ima labant: totiſque iterum certata procellis
Vlmea ſe validis ſoboles compacta procellis
Chaoniæque trabes ſcindunt, vaſtumque ruina
In lymphas ſubſedit onus. compulſa fragore
Littora diſſultant: nubes it ſpumea cœlo:
Seque immerſa premunt, canoque natantia fluctu
Brachia ſyluarum ſpumaſque vndaſque reſorbet
Labentemq. auido Tybris vorat amne Tyrãnum.
Incert. in Panegyr. Tiberis tu nec parricidã vrbis paſſus es enatare. vt Conſtantin. hoſtẽ in te propelleret tu necares.
Reſtitit, effuſaſque manu compreſsit habenas
Conſtantinus equi, cum lapſa dehiſcere vidit
Robora. præcipitem tunc & fulgentibus armis
Spectauit, raptumque fretis, vnaque ſepultum
Vortice flumineo & tumulo ſpumante Tyrannum:
Victricemque animo celebrauit ſupplice dextram:

Tu

Tu quoque Tybri auro numquam, ſpolijſq. potitus
Lætior exultas: prædamque amplexus opimam
Vltor acerba tuæ lauiſti vulnera Romæ.
Nec tamen artificis ſcelerum mala vulnera Regis
Abluis: inferni quæ non torrentibus vndis
Deterſiſſe valent amnes: ardentibus antris
Non abolere faces, furiæque voracibus hydris,
Tuque rapax fluctu, poſtquam rorantibus aſtris
Ingeris vndoſi montis iuga: turpia poſtquam
Membra obluctanti latuere natantia fundo
Ei ectum per ſaxa vomis: per iniqua cadauer
Riparum deforme rotas. rurſumque vorago
Sorbet in abruptum, rurſumque eructat in auras.
Sed quota pars refugit clamantum, ac ſerâ dolētum
Vorticibus Tiberine tuis? ſociabile Regi
Vulgus vbi latis cladem cumulauerat aruis,
Voluitur in fluctus: trepidant, abeuntque, cadūtq.
Præcipites, mortemque bibunt, hauſtique procellis
In montes glomerantur, aquæ tumidiſq. teguntur
Montibus: immenſiſq. magis tumet amnis aceruis.
Ipſa ſub oceano tingi quæ negligit Arctos
Credidit immergi fluuio, cum merſa videret
Heu couſanguineis prognata aquilonibus arma.
Et limes iam nullus erat cædiſque fugæque.
Cæſar at ignoſci miſeris, vltroque iubebat
Vitali euinctas obſtringi munere turmas.
Cui iam caſtra patent; valloque inimica reuulſo
Roma tuas victori arces monimenta recludunt.
Ergo dari ſignis pacalia mitibus æra
Imperat. Ipſe autem magnæ inter gaudia palmæ
Effuſos ſpectare patres, & lavrea feſti
Lætatur manibus portantes dona triumphi.

Idem ibid. Tiberis correptum gurgite deuorauit, eodem quo extinxerat loco tenuit,

Naz. in Pan. Non comme morabo oppletum aceruis corporũ Tiberim & inter cōgeſtas alte cadauerum moles &c.

Cōſtantinus potitur hoſtium caſtris, & Vrbe.

Senatus venit ad victorem.

Sed meliora placēt. Tiberis namq. herbida propter
Littora tendit iter: victæque ad mœnia Romæ
Vaticana petit venerati ſaxa ſepulchri.
Hic vbi relliquias Petrus, cinereſque beatos
Poſt diræ tormenta trabis, cuneoſque reliquit:
Reſpexitque ſuam cœleſti è vertice Romam.
Huc etiam properare duces, mileſque, Patreſque
Tum fidei ſanctæ proceres, geminuſque ſacrorum,
Auguſti Antiſtes cingit latus. ille verendo
Affuſus lapidi: *Tecum iam vicimus*, inquit,
Clauiger aſtrorum: Cœli quique aurea pandis
Tecta, mihi reſeras Vrbem: dextra vnde potenti
Mundum ſydereis rector moderabere frenis.
Nam mihi non vllam dederit victoria partem
Imperijs deuota tuis. è culmine Romæ
Tu Cruce cum domina ſubiectum iura per orbem
Effundes. cunctis Deus ecce vocabitur aris,
Tartara dum claudes, dum gētibus aſtra recludes.
Quod ſi reſtat adhuc belli ſonor. impia frangam
Arma pius: noſter tua ſacra tuebitur enſis:
Romanuſque geret me vindice regna Sacerdos.
Sic ait. & ſancto dat laurea dona ſepulchro.
Innexuſque iterum lauro, curruque ſuperbo
Flauius inuehitur Romanam victor in Vrbem.

Sic Baronius tom. 3. anno Chriſti .312. Euſeb. lib. 1. vitæ Conſt. cap. 32. & 33. de auctori victori victoriȩ gratias egiſſe ſcribit.

FINIS.

I N-

INDEX

A

B

D

DESCRIPTIONES.

Tem-

S. Mar-

fere

Sylua

LAVS DEO.

